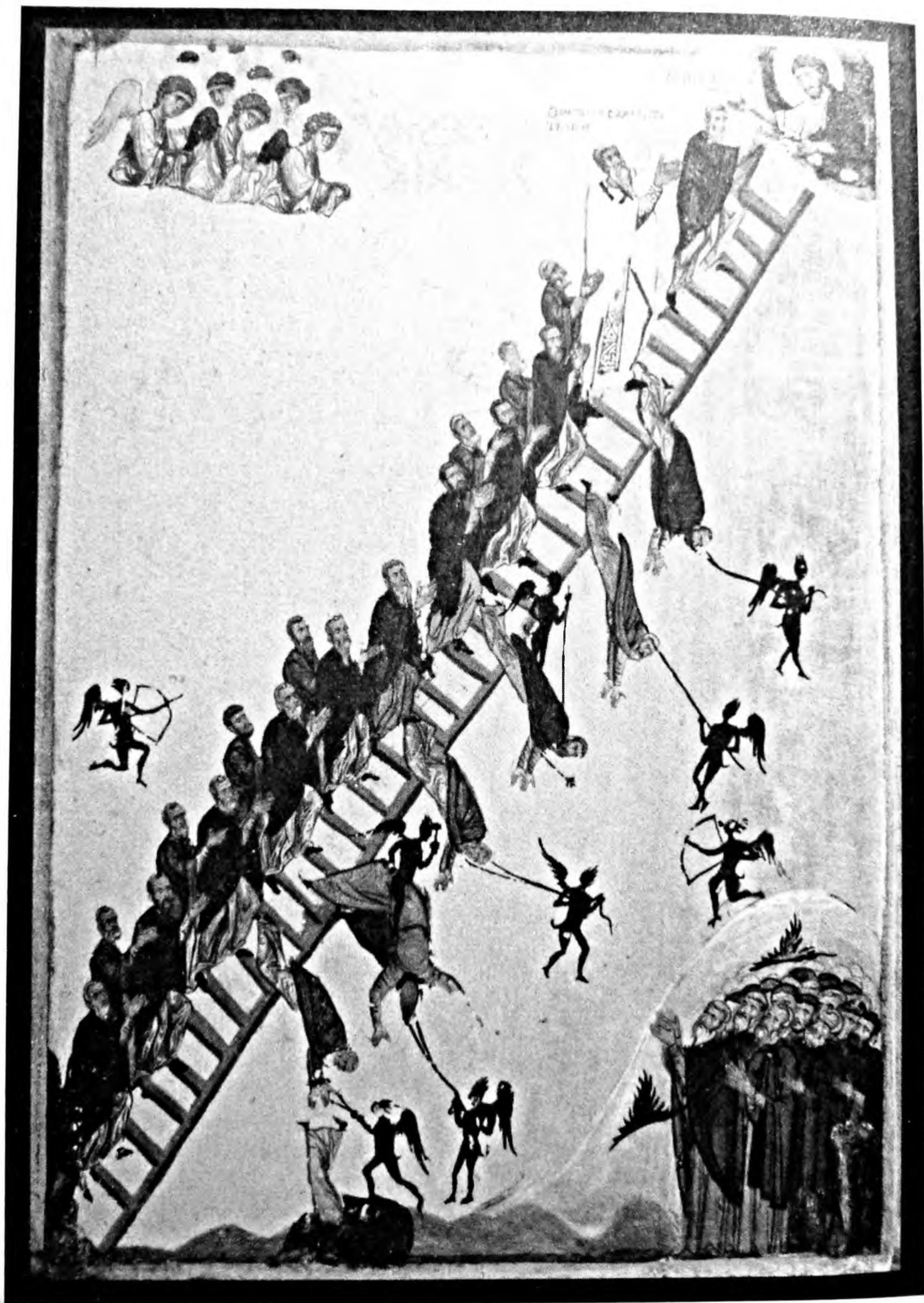

IÓANNÉS KLIMAKOS
NEBESKÝ
ŽEBŘÍK

Nebeský žebřík, ikona, Sinaj, klášter sv. Kateřiny, 12. století.

IÓANNÉS KLIMAKOS

NEBESKÝ ŽEBŘÍK

Pavel Mervart
2015

*Publikace vznikla v rámci výzkumného záměru GAČR P406/12/0196
„Raně byzantské narativní texty v zrcadle moderní literární teorie“
řešeného na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.*

Edici řídí: Michal Řoutil

Recenzovaly:

Doc. Mgr. Irena Radová, Ph.D.

Mgr. Radka Fialová

Translation © Alena Sarkissian, 2015

© Pavel Mervart, 2015

Cover design © Vladimír Mačinskij, 2015

ISBN 978-80-7465-125-0

OBSAH

ÚVODEM. K LITERÁRNÍM KVALITÁM <i>NEBESKÉHO ŽEBŘÍKU</i>	11
Ióannés a jeho doba	11
Sinaj a mnišství	12
Ióannés, zvaný Klimakos, známý neznámý	13
Vzdělávání v Byzanci druhé poloviny 6. století	16
Nebeský žebřík a klasická literární tradice	17
Téma spisu	19
<i>Nebeský žebřík</i> : struktura a styl	23
Vliv biblické tradice	29
<i>Výroky pouštních otců</i> a vyprávění prospěšná pro duši	38
Myšlenky: askeze a rovnost andělům (<i>isangelia</i>)	42
Použitá literatura	50
IÓANNÉS KLIMAKOS – <i>NEBESKÝ ŽEBŘÍK</i>	53
<i>Stupeň první</i>	
Zřítci se světského života	55
<i>Stupeň druhý</i>	
O potlačení sklonu k vášním čili o zbavení se stesku po světě	62
<i>Stupeň třetí</i>	
Dobrovolný exil	65
<i>Stupeň čtvrtý</i>	
O blažené a věčné poslušnosti	70
<i>Stupeň pátý</i>	
O pokání	97

<i>Stupeň šestý</i>	
Pamatování na smrt	108
<i>Stupeň sedmý</i>	
O radostném žalu	111
<i>Stupeň osmý</i>	
O pokoji a mírnosti	120
<i>Stupeň devátý</i>	
O zášti	125
<i>Stupeň desátý</i>	
O pomluvě	126
<i>Stupeň jedenáctý</i>	
O zbytečných řečech a mlčení	130
<i>Stupeň dvanáctý</i>	
O lži	131
<i>Stupeň třináctý</i>	
O omrzlosti	132
<i>Stupeň čtrnáctý</i>	
O obžerství	134
<i>Stupeň patnáctý</i>	
O čistotě	139
<i>Stupeň šestnáctý</i>	
O hamižnosti	153
<i>Stupeň sedmnáctý</i>	
O chudobě	154
<i>Stupeň osmnáctý</i>	
O necitelnosti	156
<i>Stupeň devatenáctý</i>	
O spánku, modlitbě a zpěvu žalmů ve společenství	159
<i>Stupeň dvacátý</i>	
O bdění	160
<i>Stupeň dvacátý první</i>	
O nemužném strachu	162
<i>Stupeň dvacátý druhý</i>	
O ješitnosti	163
<i>Stupeň dvacátý třetí</i>	
O pýše	168
<i>Stupeň dvacátý čtvrtý</i>	
O tichosti, pokoře, nepřítomnosti zloby a špatnosti	173

<i>Stupeň dvacátý pátý</i>	
O pokoře	177
<i>Stupeň dvacátý šestý</i>	
O schopnosti rozlišovat myšlenky, vášně a ctnosti	188
<i>Stupeň dvacátý sedmý</i>	
O posvátném klidu těla a duše (tedy o hésychii)	218
<i>Stupeň dvacátý osmý</i>	
O modlitbě	230
<i>Stupeň dvacátý devátý</i>	
Osvobození od vášní	238
<i>Stupeň třicátý</i>	
O víře, naději a lásce	241

NÁSTIN ŽIVOTA OTCE IÓANNA ZVANÉHO SCHOLASTIKOS, PŘEDSTAVENÉHO NA SVATÉ HOŘE SINAJ, JENŽ V PRAVDĚ NÁLEŽÍ KE SVATÝM, SEPSANÝ DANIÉLEM, MNICHEM V RAITHÚ, ČLOVĚKEM CTIHODNÝM A CTNOSTNÝM	247
--	------------

Slovníček pojmů	255
Summary	257
Ediční poznámka	259

ÚVODEM

K LITERÁRNÍM KVALITÁM NEBESKÉHO ŽEBŘÍKU

Světec, asketa a skvělý spisovatel Ióannés Klimakos působil zřejmě v 7. století, tedy v době, o níž nemáme mnoho jistých zpráv, takže ji často nazýváme „temným stoletím“ Byzance. V této době však zároveň probíhají velké kulturní a společenské změny, a to nejen v Byzanci, ale i v okolním světě.

Ióannés a jeho doba

Šesté a sedmé století představuje období, o němž se v historiografické literatuře mnoho nepíše, protože o něm chybí podrobnější zprávy. Společnost, kultura i literatura procházejí velkými změnami spjatými s počátkem nové epochy, takže dnes může působit dokonce jako „období vegetačního klidu“, než se všechny kulturní oblasti rozvinou do nové podoby.

Přelom 6. a 7. století představuje totiž na území rodící se Byzance hranici dvou epoch. Klasická kultura z území Východořímské říše postupně mizí a hledá se nový, všeobecně sdílený kulturní a náboženský kód. V této době zároveň pokračuje christianizace rodící se Byzance. Říše se identifikuje jako křesťanský stát, a stává se tak středověkou mocností. Právě křesťanství je považováno za hlavní hodnotu, která spojuje obyvatelstvo a dává mu pocit sounáležitosti jakožto vyvolenému lidu.¹

¹ HALDON, J. F. (1990). *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 14.

Na druhé straně říše ztrácí řadu pohraničních oblastí. Když roku 615 pronikli do Egypta na krátkou dobu Peršané, císař ještě dokázal získat území zpět, ovšem arabskou invazi už neodvrátil, takže roku 640 obsazují Káhiru Arabové. V *Žebříku* Ióanna Klimaka se však žádá z těchto „velkých“ událostí neodráží, což – jak ještě uvidíme – bývá někdy zohledňováno při datování díla.

Sinaj a mnišství

Ióannovo nejznámější dílo, které vám v této knize předkládáme, vzniklo pravděpodobně v klášteře sv. Kateřiny na Sinaji, jež tehdy sice podléhala Byzanci, ale střetávaly se zde různé kulturní a civilizační vlivy.

Oblast Sinaje je už od svého zrodu spjata s mnišstvím a klášter sv. Kateřiny je nejstarším sinajským klášterem a zřejmě nejstarším dodnes fungujícím klášterem vůbec. Jeho historii lze vystopovat až do poloviny 4. století, kdy se na jeho místě – pod horou Choréb – usadil syrský asketa Julián Saba a na Mojžíšově hoře založil malý chrám zasvěcený Mojžíšovu vidění Hospodina v hořícím keři. Pak se vrátil zpět do Sýrie.

Koncem 4. století už zde existuje duchovní středisko, které navštívila i známá poutnice Egerie. V této době již vedla ke strategicky výhodně položenému klášteru stezka ze sídelního biskupského města Fáran. Egerie se zmiňuje o tom, že zde v oddělených příbytcích žijí mniši.² Jednalo se zřejmě o jakýsi zárodek pevnosti, již Justinián nechal v 6. století obehnat mnišské sídlo, a dal tak polopoustevníckému způsobu života mnichů cenobitštější ráz. Rodí se systém tzv. laury, kdy mniši sice obývají oddělené příbytky, ale účastní se společných bohoslužeb, dělí se o živobytí, povinnosti a stravu.

Osazenstvo kláštera bylo zřejmě již od počátku různorodé – mniši sem přicházeli ze Sýrie, Palestiny, Egypta i ze vzdálenějších oblastí. I proto lze těžko určit, jaké národnosti vlastně Ióannés Klimakos byl.

² EGERIA. *Itinerarium Egeriae*, 3,1. Viz též EGERLA (2007). *Půt do Svätej země*. Přel. Helena Panczová. Trnava: Dobrá kniha.

Jelikož obyvatelé kláštera patřili k různým křesťanským oblastem, střetávaly se na Sinaji různé vlivy a způsob zdejšího mnišského života se lišil od všech ostatních mnišských tradic. Klimakův *Nebeský žebřík* je prvním soustředěným zachycením hodnot tohoto způsobu askeze. Najdeme zde vlivy egyptského mnišství, jak se objevují ve *Výrocích pouštních otců*, ale také ozvuky palestinského mnišství a jiných tradic.

Ióánnés, zvaný Klimakos, známý neznámý

Sám autor *Nebeského žebříku* o sobě mluví jako o Ióánnovi, ale protože se jeho dílo ujalo pod názvem *Nebeský žebřík*, dostal i přívlastek *ho tés klimakos*, počestěle obvykle Klimakos, v překladu lze říci „od Žebříku“ (řec. fem. *klimax* znamená česky „žebřík“).

Jinak se však o tomto asketovi dochovalo jen málo zpráv. Značně kolísá, téměř o šedesát let, již datace jeho narození. Z *Menologia* Basila Velikého vyčteme rok 523 (a rok 525 uvádí například i H. Ball), zatímco P. Varalda či K. Ware se přiklánějí až k roku 580.³ Badatelé také někdy upozorňují, že *Nebeský žebřík* nikde nenaráží na arabskou invazi do Egypta, a usuzují z toho, že Ióánnés možná zemřel ještě před těmito událostmi. Tato domněnka je ovšem příliš smělá, protože klášter na Sinaji mohl naopak sloužit jako bezpečné útočiště před nestálostí doby. Ióánnovo dílo se navíc tematicky odvrací od světa směrem k záležitostem věčnosti, do nichž se historická realita vůbec nemusí promítat. Datum Ióánnova skonu proto na základě nepřímých důkazů vlastně nelze stanovit.

Většinu údajů o Ióánnově životě čerpáme z jeho *Žebříku* a dvou *Životů*, z nichž ten delší a soudržnější z pera autora známého jako Daniél

³ BALL, H. (1958). *Byzantinisches Christentum*. Einseideln: Benziger Verl., s. 253; VARALDA, P. (2009). „Sull'uso delle fonti nella Scala del Paradiso di Giovanni Climaco“, in: *Medioevo greco* 9, s. 303; WARE, K. *Introduction*, in: JOHN CLIMACUS. (1982). *The Ladder of Divine Ascent*. Přel. C. Luibheid – N. Russel. London: SPCK, s. 3. K Warevi se zřejmě přiklání i CHRYSAGIS, J. (2004). *John Climacus: From the Egyptian Desert to the Sinaite Mountain*. London: Ashgate, s. 39.

z Raithú najdete v tomto svazku. Ani jeden z autorů zřejmě neznal Klimaka osobně, ale informace o něm přebírali jen z vyprávění. Jeho osobnost navíc připodobnili ideálu mnišských ctností a zformovali do podoby askety, žijícího podle rad *Nebeského žebříku*. Ióánnés v těchto textech sice oplývá nadpřirozenými schopnostmi a koná zázraky, ale faktických údajů o jeho životě tu nacházíme jen pomálu.

Moc toho není známo ani o jeho původu. To, že vstoupil do kláštera na Sinaji, ještě nemusí znamenat, že pocházel z Egypta nebo z Byzance, protože Sinaj, jak už jsme řekli, byla od počátku centrem mnišského hnutí celého východního křesťanství. Ani to, že psal řecky, ještě nemusí znamenat, že řečtina byla jeho rodným jazykem, protože se jí mohl naučit až během studií. Ačkoli lze předpokládat, že pocházel odněkud z oblasti Alexandrie či Gazy, s jistotou to tvrdit nemůžeme.

Podle kratšího životopisu měl Ióánnés ještě bratra Geórgia, který se už za Ióannova života stal představeným sinajského kláštera a byl také biskupem ve Fáranu, sídelním biskupským městem na Sinajském poloostrově. Zdá se tedy, že Geórgios byl vzdělaný. Studium bylo tehdy poměrně nákladné, takže pokud oba bratři vystudovali, pravděpodobně pocházeli z dobře situované rodiny.

Kolem Klimakova vzdělání se dosud vedou spory. Jeho literární styl je nezvyklý, ale jak dokázal mimo jiné i H. Rydell-Johnsén, svědčí o jisté řečnické průpravě.⁴ Jiní badatelé na druhé straně upozorňují na jakousi neuspořádanost jeho díla či řadu nejasností kolem výkladu některých pasáží a vyvozují odtud, že jeho vzdělání nebylo nijak hluboké.⁵ Přitom

⁴ RYDELL-JOHNSÉN, H. R. (2007). *Reading John Climacus. Rhetorical argumentation, literary convention and the tradition of monastic formation*. Lund: Lund University.

⁵ Názory odborníků na Ióannovo dosažené vzdělání se liší. Například G. G. Blum se domnívá, že Ióánnés před vstupem do kláštera (roku 557) završil celé klasické vzdělání; viz BLUM, G. G. (2009). *Byzantinische Mystik: Ihre Praxis und Theologie vom 7. Jahrhundert bis zum Beginn der Turkokratie, ihre Fortdauer in der Neuzeit*. Berlin: Lit Verlag, s. 71. Podle Chryssavgise dosáhl středního vzdělání a dále se vzdělával v klášteře; viz CHRYSSEAVGIS (2004), s. 16. Hausherr a Salaville nepovažují Ióannovo vzdělání za výjimečné a přívzvisko Scholastikos je podle nich pouze označení původní profese nebo potvrzení kvality jeho literárního díla; viz HAUSHERR, I. (1969). *La théologie du monachisme chez saint Jean Climaque*, in: I. HAUSHERR (ed.). *Etudes de Spiritualité orientale*. Rome: Pontificium Institutum studiorum orientalium, s. 361; SALAVILLE, S. (1923). „Saint Jean Climaque: sa

se Klimakovi již v 7. století dostalo přízviska Scholastikos, užívaného k označení učenců nebo osob, které prošly alespoň středním vzděláním, často právníckého zaměření.

Podle Daniélova *Života* vstupuje Ióannés do kláštera jako šestnáctiletý. Za těchto okolností nemohl absolvovat mnoho škol, protože se do nich obvykle nastupovalo mezi šestým a osmým rokem. Lze tedy předpokládat, že dokončil nanejvýš střední vzdělání.⁶ Mohl se však dále vzdělávat i po vstupu do kláštera. Ačkoli toho o klášterních školách mnoho nevíme, jisté je, že dětem, které rodiče zasvětili Bohu, se tam jistého vzdělání dostávalo. Předpokládá se, že to byly nejspíš znalosti spjaté s běžným chodem kláštera, jeho modlitební a liturgickou praxí a snad i jakési základy bohosloví. Kláštery sice za tímto účelem disponovaly knihovnami a studiu byla vymezena určitá denní doba, ale vzdělávání samotné nemohlo být příliš systematické a do značné míry záviselo na zásobení příslušné knihovny. Zároveň je však třeba poznamenat, že právě knihovna kláštera sv. Kateřiny mohla být již v 7. století poměrně kvalitní.

Životopisci uvádějí, že Klimakos se po vstupu do kláštera stal učedníkem starce Martyria a po jistou dobu žil i v nějakém klášteře v Alexandrii, jak dosvědčuje ve vyprávěních zejména ze čtvrtého stupně *Žebříku*. Právě mnichy a představeného tohoto alexandrijského kláštera zde velmi chválí. Možná putoval i do klášterů ve Skétis a Tabennésidě, o nichž se také zmiňuje.

Po třech letech Martyrios umírá a Klimakos se na čtyřicet let uchyluje do poustevny nedaleko kláštera (číslo čtyřicet však zřejmě představuje biblický symbol, jichž kolem Klimaka nacházíme celou řadu; zde se zřejmě jedná o naznačení dlouhé doby a odvozuje se od počtu let, které Izraelité vedení Mojžíšem museli bloudit po poušti). Jakmile ústraní opouští, je zvolen za představeného kláštera sv. Kateřiny. Nejisté zmínky o jeho osobě v *Narrationes* Anastasia Sinajského interpretují někteří badatelé tak, že se ještě před smrtí zřídá své funkce a umírá jako prostý mnich.⁷ Podle

vie et son oeuvre", in: *Échos d'Orient* 26, s. 443. Rydell-Johnsén se snaží dokázat, že před vstupem do kláštera byl Ióannés učencem nebo právníkem; viz RYDELL-JOHNSÉN, H. R. (2007), s. 8.

⁶ BUCKLER, G. (1953). *Byzantine Education*, in: N. H. BAYNES (ed.). *Byzantium. An Introduction to East Roman Civilization*. Oxford: Clarendon Press, s. 204.

⁷ Např. WARE, K. *Introduction*, in: JOHN CLIMACUS. (1982), s. 6.

životopisce Daniéla vznikla Klimakova díla právě za jeho poustevnického života, ale korespondence mezi ním a představeným kláštera v Raithú spíše naznačuje, že jeho „příručka“ vznikla až poté, co se vrátil do kláštera.

Jakožto literární postava *Životů* je Klimakos stylizován jako nový Mojžíš, protože sám vystoupil na vrchol hory (Sinaj) a spatřil Boha (díky vrcholné askezi), a rovněž jako nový Jákob, protože stejně jako on spatřil (a popsal) žebřík vedoucí do nebes. Pro svou tichost a pokoru byl také považován za nového Davida.⁸

Se všemi těmito postavami se přitom čtenář často setkává i na stránkách *Nebeského žebříku*, kde vystupují v příměrech, přirovnáních a obrazných vyjádřeních. Obraz Mojžíše přitom často následuje Amálek coby ztělesnění neřestí a vášní, zatímco David vstupuje do textu zejména prostřednictvím žalmů.

Ióannés Klimakos je kromě *Nebeského žebříku* považován rovněž za autora tzv. *Listu pastýři*, v němž analyzuje nutné vlastnosti dobrého představeného, které nacházíme také v osobě představeného ze čtvrtého stupně *Nebeského žebříku*.

Vzdělávání v Byzanci druhé poloviny 6. století

Ačkoli Ióannův spis nese stopy nové epochy, která se v Byzanci právě rodila, zůstává i ve spojení s kulturou pozdní antiky. Autorovi se zřejmě dostalo určitého klasického vzdělání, ale je to pouhý předpoklad, protože o centrech klasického vzdělání nelze od poloviny 6. století prakticky nic s určitostí tvrdit.

Avšak do té doby, tedy ještě v polovině 6. století, bylo možné získat klasické vzdělání – s důrazem na rétoriku a filosofii – na několika místech. Kromě Athén zřejmě existovalo dalších sedm podobných center: Alexandrie, Kaisareia, Gaza, Antiochie, teologická škola v Edesse, právnícká škola v Béryttu (zničená roku 551 při zemětřesení) a Konstantinopol. Význam

⁸ Tyto obrazy najdeme mimo jiné i na konci Daniélova *Života otce Ióanna* (PG 88, 695–507). Přirovnání k Davidovi viz např. Triodion neděle sv. Ióanna Klimaka, píseň 4, 2 (troparion).

Konstantinopole však nejspíš vzrostl až poté, co ostatní centra ztratila svůj význam nebo úplně zanikla. Bohužel od poloviny 6. století takřka o všech těchto školách chybějí zprávy. Vzduchovala snad jen Alexandrie, jejíž škola působila až do arabské invaze roku 640, a škola v Konstantinopoli, která však získala své postavení až během invaze (ačkoli vznikla již roku 425).⁹

Někteří badatelé navíc tvrdí, že právě na přelomu 6. a 7. století začalo vzdělání více podléhat církvi, která zakládala vlastní školy. Je tedy pocho-pitelné, že se podstatně změnilo i studentské *curriculum* a ze škol vycházeli učenci zcela jiného formátu. Dosvědčuje to i literatura, která pak vznikala. Je snad Klimakos tímto novým učencem a novým autorem?

Nebeský žebřík a klasická literární tradice

Ačkoli se dnes soudí, že *Nebeský žebřík* vznikl na přelomu 6. a 7. století, toto tvrzení nelze považovat za nezvratné. Jak už bylo naznačeno, o auto-rovi toho moc nevíme, takže datace je pouze přibližná.

Dílo Ióanna Klimaka odráží změny, jimiž Byzanc procházela. Jestliže platí předpoklad, že vzniklo právě v tomto „temném období“, pak bylo sepsáno v době, kdy se literatura vzdaluje od klasické tradice, s níž až dosud souzněla, a platí to i pro literaturu povýtce křesťanskou. Po krátkém období v počátcích, kdy se autoři snaží záměrně odklonit od klasického písemnictví a usilují o nalezení nové estetiky a nového zázemí, se ke klasické vzděla-nosti opět přiklánějí a naplňují ji novými, křesťanskými obsahy. Spisy vět-šiny křesťanských otců 4. století, mj. Basila Velikého, Řehoře z Nyssy i Řehoře z Nazianzu, svědčí o jejich výtečném klasickém vzdělání a doko-nalé znalosti klasického stylu. Na obojím si také zjevně zakládají.¹⁰ S velkými změnami na přelomu 6. a 7. století se situace opět mění. V 7. století je podobný přístup autorů spíše výjimečný, jak dokládá proměna žánrů a témat. Ještě v 5. století je i křesťanský spis formulován jako pojednání,

⁹ WILSON, N. G. (1983). *Scholars of Byzantium*. London: Duckworth, s. 28–50.

¹⁰ O sepětí kappadockých otců s klasickou tradicí viz PELIKAN, J. (1993). *Christianity and Classical Culture: The Metamorphosis of Natural Theology in the Christian Encounter with Hellenism*. New Haven – London: Yale University Press.

kteří využívají argumentační aparát obvyklý u klasické filosofie. Vznikají historiografické spisy, odborná literatura i poezie a žánrové rozpětí je stejně pestré jako v celé pozdní antice.

Naopak literatura 7. století se už téměř výlučně omezuje na spisy náboženského charakteru, jimž dominují náboženská pojednání, kázání či životy svatých,¹¹ zatímco texty, které se ohlížejí ke klasickému dědictví, jsou spíše ojedinělé (poezie Geórgia z Pisidie či *Dějiny* Theofylakta Simokatty).¹²

I přesto byly v Ióannově nejvýznamnějším díle odhaleny prvky, které se sblíží s klasickou tradicí. Například H. Rydell-Johnsén důkladně prozkoumal *Nebeský žebřík* z rétorického hlediska,¹³ aby dokázal, že Ióánnés prošel klasickým školením a vtělil nabyté literární dovednosti do svého spisu. Jeho poznatky jsou však v některých ohledech poměrně diskutabilní. Dokazují sice spřízněnost obecné stavby jednotlivých kapitol s kompozicí, kterou rétoři navrhovali pro stavbu svých řečí, ale příručky doporučující takové členění textu se v Byzanci při výuce rétoriky užívaly i v následujících stoletích, takže se nejedná o doklad Ióannova výlučného vztahu ke klasické tradici. Rydell-Johnsén identifikuje jako pravděpodobné autory příruček Hermogena z Tarsu či Afthonia z Antiochie. Je však třeba poznamenat, a Rydell-Johnsén si je vědom toho, že podobné členění řečí navrhuje už například rétorika *Ad Herennium*.

Rydell-Johnsén hledá i žánrovou spřízněnost *Nebeského žebříku* s texty klasickými. Zaměřuje se především na morální spisy římské doby a srovnává je se Senekovými a Plútarchovými texty. Ačkoli přirozeně nalézá řadu shod, nelze odtud usuzovat, že Klimakos byl zmíněnými autory přímo ovlivněn, ani že mu tato morální pojednání sloužila jako vzor. Žánrové podobnosti spíše dokazují, že každé téma si žádá určitý způsob vyjádření.

¹¹ Pro bližší seznámení s tematikou viz CAMERON, A. (1992). *New Themes and Styles in Greek Literature: Seventh – Eight Centuries*, in: A. CAMERON – L. I. CONRAD (eds.). *The Byzantine Near East: Problems in the Literary Source Material*. Princeton – New Jersey: The Darwin Press, Inc., s. 81–105.

¹² O vztahu Byzance k jejímu klasickému literárnímu dědictví viz např. KALDELLIS, A. (2007). *Hellenism in Byzantium: The transformations of Greek identity and the reception of the classical tradition*, Cambridge – New York: CUP, s. 173–188 (kap. „Greek Culture in the Roman World“).

¹³ Těto problematice se věnuje monografie RYDELLE-JOHNSÉN, H. R. (2007).

Rydell-Johnsénovo pojetí *Žebříku* jakožto dědice žánru *diatribé* proto není východiskem. *Diatribé* jako žánr filosofující literatury je totiž pojem zavedený do antické genologie až v moderní době, a jeho vymezení je navíc tak široké, že do něj lze zahrnout veškeré filosofující texty, využívající pestrých literárních postupů a prostředků.

Zdá se tedy, že klasická tradice není ani zdaleka jediným a hlavním Ióannovým inspiračním zdrojem a *Žebřík* se tak ocitá na literární křižovatce dvou epoch – klasické antiky a byzantské.

Téma spisu

Na první pohled se může zdát, že *Nebeský žebřík* se tematicky odchyluje od klasické tradice už proto, že se jedná o příručku určenou pro mnichy praktikující askezi.

Askeze ovšem není jen výsadou křesťanství. Omezování vlastní vůle jakožto podmínka vyššího poznání či spasení se objevuje i v jiných kulturách, a to i předantických. Asketické techniky známe také z indických bráhmanských nauk a z hinduismu, ale objevují se i v některých buddhistických směrech a jistých odnožích islámu (např. sufismu). Ale stejně jako se liší asketické techniky, liší se i účel, za nímž je askeze praktikována.

Podstatu askeze vždy představuje zřeknutí se světského života, úspěchu, slávy a radovánek. Vždy také předpokládá jistou izolaci od okolního světa, i když nemusí jít o izolaci na fyzicky odlehleém místě. Asketická praxe totiž znamená především umění uzavřít se do sebe, a uniknout tak světskému shonu. Cestou, jak toho dosáhnout, je rozjímání a modlitba, jež osvobozují od pomíjivého světa a poskytují asketovi útočiště. Jiným podpůrným prostředkem je život ve společenství, jež sdílí modlitby, svátosti, ale i způsob života, řád dne apod. Lze říci, že křesťanství zná všechny tyto způsoby odloučení od světa.

Podobná praxe – modlitba, půst, almužny – se jako hlavní projev askeze a prostředek k odpuštění hříchů objevuje i v pozdním judaismu. Půst zde byl držen jako výraz pokoření před Bohem – hlavní svátek spjatý s touto praxí je Jom kipur, tj. Den smíření, slavený na konci září nebo začátkem října. Askezi se horlivě oddávali i tzv. esejci, židovská sekta působící v Kumránu. Existují doklady o jejich životě v celibátu a ve

společenství, které kladlo velký důraz na modlitbu. Setkáváme se u nich také s poustevnictvím, jehož cílem bylo hledání „moudrosti skryté ostatním lidem“, což se podobá gnostickému pojetí mnišství a askeze. T. Špidlík nicméně velmi případně podotýká, že vliv esejské askeze na křesťanství rozhodně nebyl přímý. Uvádí také, nakolik koncepci mnišství ovlivnily myšlenky o duchovním životě Filóna Alexandrijského.¹⁴

Kromě židovské tradice ovlivnilo křesťanskou askezi hlavně řecko-římské prostředí. Raní křesťanští myslitelé zde byli formováni především stoickou filosofií, jejíž stoupenci cvičili svou vůli a oddávali se dobrovolné skromnosti ve snaze dosáhnout duševní vyrovnanosti a vítězství nad vášněmi. Tento podle stoiků ideální stav lidské duše (tzv. *apatheia*) dává vyniknout ctnostem (lat. *virtutes*, řec. *aretai*). *Apatheia* je také pojem, s nímž se setkáme u většiny asketických autorů, ačkoli ti mu ve svém systému asketického zdokonalování často přisuzují jiné postavení než stoikové. Pro Ióanna Klimaka proto *apatheia* není cílem dokonalého mnicha, nýbrž prostředkem dosažení ideálního stavu lidské duše, tedy rozplynutí se v božské lásce.

Jedním z prvních teoretiků křesťanské askeze byl Klémens Alexandrijský, který byl značně ovlivněný stoickými příručkami disciplíny, ale v jeho myšlení najdeme také ohlasy novoplatonismu a křesťanských apologetů.¹⁵ Mnišství považoval za cestu k již zmíněnému ideálu *apatheia* („osvobození od vášní“), která je podle něj předsíní *gnósis*, tedy vyššího poznání a sjednocení vlastní mysli s Bohem. Systém askeze, přesněji řečeno její praktickou stránku, vysvětluje ve druhé a třetí knize svého díla *Paidagógos*.

Askésis je podle Klémenta způsob, jak dosáhnout duchovního cíle, jakási cesta k vyladění duchovních schopností a k tomu, aby člověk dokázal mravně následovat svou přirozenost, tedy rozum.

Za výchozí bod askeze považuje ctnost *euteleie* („skromnost“, „úspornost“), která se má projevat v jídle, oblékání a obecně v celém způsobu života, včetně sexuální zdrženlivosti. *Euteleia* znamená i nácvik

¹⁴ ŠPIDLÍK, T. (2004). *Spiritualita křesťanského Východu*, sv. 4: *Mnišství*. Řím: Křesťanská akademie, s. 22–23.

¹⁵ MCGUCKIN, A. (1985). *Christian Asceticism and the Early School of Alexandria*, in: W. J. SHEILS (ed.). *Monks, hermits and the ascetic tradition: Papers read at the 1985 summer meeting and the 1985 winter meeting of the ecclesiastical history society*. Oxford: Basil Blackwell, s. 25–39.

sebeovládání, jež ústí do celkového zjednodušení života a prostoty. Toto omezování má vést k *apathei* – duševní vyrovnanosti, stálosti a pokoji duše – a představuje zároveň *mimésis* Ježíše Krista.

Klémens ovšem není nepřítelem těla, jen se domnívá, že má být moudře vedeno rozumem. Asketa podle něj prochází třemi stadii: po *eutelei* následuje stadium, kdy usiluje o prostotu, napodobující prostotu Boží. Jak je zřejmé, stoický ideál je zde přizpůsoben křesťanským hodnotám i v tom smyslu, že veškeré právě popsané konání má lidské schopnosti pozdvihovat k lásce (*agapé*). Takto asketa dosahuje cíle svého úsilí, tedy *gnósis* – nejvyššího poznání či poznání Boha –, a vede ke zbožštění člověka (*theosis*).¹⁶

Velkého učitele církve Órigena (přelom 2. a 3. století) spojuje s Klémentem řada myšlenek a názorů. Ovlivnil rovněž Euagria, jehož dílo zase silně zapůsobilo na Ióanna. Órigenés klade velký důraz na přísné krocení těla či půst, a zvláště důkladně se věnuje otázce celibátu. Tyto tělesné prostředky askeze má provázet především meditace Písma jako základního kamene *théorie*, tedy vnitřní, duchovní práce askety na cestě k nejvyššímu poznání.

Órigenés popisuje asketické úsilí jako cestu a přirovnává ji k židovskému putování z egyptského zajetí (obraz častý také u Ióanna Klimaka). Tuto cestu lze považovat i za stoupání, a tedy za jeden z pravzorů *Nebeského žebříku*. Órigenova asketická cesta má čtyři stadia (*conversio, via purgativa, via illuminativa, via unitiva*) a skrze návrat člověka k sobě samému, očistu od vášní, se člověku dostává osvícení, jež vede ke sjednocení s Kristem.¹⁷

Systematický přehled asketické praxe později předkládá Basil Veliký (4. století), autor první praktické příručky pro život v askezi. Právě zde se začínají ustavovat pravidla mnišského života.

Mnišství jakožto hnutí se objevuje krátce předtím, a to díky působení prvního poustevníka sv. Antónia Velikého a sv. Pachómia, zakladatele cenobitského mnišství, jehož podstata spočívá v pospolitém životě mnišů. Tito dva muži se stávají vzorem pro aktivity, které živelně propukají už ve 3. století.

¹⁶ Tamtéž, s. 34.

¹⁷ VENTURA, V. (2006). *Spiritualita křesťanského mnišství*, sv. 1. Praha: Benediktinské arciepiskopství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově, s. 74–80.

Basilovo *Askétikon* (Velká řehole) reaguje na praktiky konkrétního společenství. Basil se svými žáky, matkou, sestrou Makrinou a dalšími lidmi podobného smýšlení založil a vedl na rodinném statku poblíž Annesi v Pontu mnišskou komunitu, v níž žili odděleně muži a ženy. Lidé se tam mohli uchýlovat třeba jen v určité fázi života, takže Basilovo *Askétikon* řeší i otázku dětí. Právě v této komunitě vznikají spisy a texty, jimiž Basil upravuje tamní způsob života. Sám zde tráví nějakou dobu, ale jeho dráha učence ho často nutí cestovat, takže společenství se nakonec věnuje spíše jeho matka a sestra.

Basilovo dílo sestává z otázek a odpovědí, v nichž se nejprve řeší vztah k Bohu a postupně se přechází k ryze praktickým věcem. Diskutuje se o vztahu manželů, kteří se rozhodnou odejít do kláštera, o pohostinnosti k návštěvám, o tom, jaký nosit oděv, jak se stravovat, ale i jak se modlit, zpovídat nebo držet půst, a to nejen v jídle, ale i ve všech ostatních životních potřebách.

K Basilově *Velké řeholi*, jež se stala významným textem východního mnišství, se v jednotlivých klášterech připojují další texty, a každá komunita navíc při svém založení dostává vlastní předpisy, které upravují tamní způsob života, tzv. *typika*.

Svým pojetím se Klimakovi snad nejvíce blíží dílo učence Euagria z Pontu (4. stol.), žáka církevních otců Basila Velikého, Řehoře z Nazianzu a Makaria Egypťského. Ve svých spisech *Praktikos*, *Gnóstikos* a *Kefalaia gnóstika*, ale i v dílech *Peri diaforón ponérón logismón* (Pojednání o různých zlých myšlenkách) a *Antirrhétikon* uspořádal nečestí a ctnosti do osmi stupňů (asketa vystupuje po třech stupních a musí ovládnout patero ctností).

Euagrios, podobně jako Klémens Alexandrijský, zastával gnostický ideál askeze a křesťanství. Klimakos tyto názory určitě znal, ale nesdílel je.

Ačkoli Klimakos se o Euagriovi na čtrnáctém stupni *Nebeského žebříku* vyjadřuje s opovržením, přesto ho zřejmě velmi ovlivnil, a to už svým dělením ctností a nečestí (Euagrios užívá termín vášně – *pathos* a Ióánnés od něj tento výraz přebírá, a proto je ponechán i v tomto překladu).¹⁸ V obou textech ovšem najdeme i jiné podobné názory, formulace, a dokonce i stylistické postupy, jak se ještě zmíníme později.

¹⁸ Pojem „nečest“ se v překladu objevuje jen tam, kde i Ióánnés používá synonyma (obvykle citově zbarvená).

Ióannés se oddával askezi celý život, a proto *Nebeský žebřík* – jak co do obsahu, tak co do formy – vyjadřuje její svébytné pojetí. Z každého řádku dýchá osobní angažovanost, přestože styl i obsah pochopitelně podléhají dobovým vlivům.

Ióannovým ideálem přitom není jen nejhlubší poznání, klid duše či dobro pro ně samo, ale tzv. *isangelia*, stanutí na roveň andělům: „Mnich patří svým zařazením a stavem mezi netělesné anděly, ačkoli je usídlen v hmotném a nečistém těle.“¹⁹

Těmito slovy, uvedenými hned na začátku prvního stupně, Klimakos posouvá pojetí mnišství. Cílem mnicha je totiž podle něj zcela proměnit svou přirozenost a skrze naprostou pokoru dosáhnout nejvyššího stupně bytí, tedy osvobození od pozemského těla, a proměny v čistě duchovní bytost. Na dalších stupních pak Klimakos provází adepta mnišství na cestě k této proměně.

Nebeský žebřík: struktura a styl

Ačkoli titul *Nebeský žebřík* přisoudila Ióannovu spisu až tradice, sám autor tento obraz často používá a na konci svého díla sám říká, že se ocitl na vrcholu duchovního žebříku. Pravděpodobně ho inspirovalo Jákobovo vidění, v němž k praotci promlouval Hospodin:

„Vyšel pak Jákob z Bersabé, šel do Cháran. I trefil pak na jedno místo, na kterémžto zůstal přes noc, (neb slunce již bylo zapadlo,) a nabrať kamení na místě tom, položil pod hlavu svou, a spal na témž místě. I viděl ve snách, a aj, žebřík stál na zemi, jehožto vrch dosahal nebe; a andělé Boží vstupovali a sestupovali po něm. A aj, Hospodin stál nad ním, a řekl: ‚Já jsem Hospodin, Bůh Abrahama otce tvého a Bůh Izákův...‘“²⁰

Na základě tohoto obrazu žebříku Ióannés rozčlenil své dílo do třiceti stupňů, z nichž každý představuje pokoreňi určité vášně a ve vyšších patrech získání některé ze ctností.

¹⁹ Stupeň 1 (PG 88, 633b).

²⁰ Gn 28,10–13.

Na prvních třech stupních Klimakos přibližuje situace, jež provázejí člověka, který se rozhodl opustit světský život. Po třetím stupni ještě následuje vsuvka nazvaná *O snech, které pronásledují novice* a po ní se Ióánnés propracovává k další části, věnované novému, mnišskému životu. Stupeň čtvrtý až sedmý se věnuje základním mnišským ctnostem, totiž poslušnosti, pokání, pamatování na smrt a radostnému žalu. V osmém až šestadvacátém stupni je popisován boj s vášněmi, který asketa svádí o získání jejich protějšků, nálezitých ctností. Ióánnés tedy radí, jak má mnich tříbit své praktické asketické schopnosti (*praxis*). Někteří badatelé tyto vášně ještě dále dělí na převážně netělesné (a netělesné ve stupních 8–13), na tělesné a materiální (stupně 14–17) a netělesné, týkající se duchovního života (stupně 18–23). Stupně dvacátý čtvrtý až dvacátý šestý pojednávají o nejvyšších ctnostech, jichž lze pomocí *praxis* dosáhnout, totiž tichosti, pokory a schopnosti rozlišovat mezi dobrem a zlem.²¹ Ke dvacátému šestému stupni, věnovanému schopnosti rozlišovat mezi dobrem a zlem, je navíc připojena vsuvka *O střízlivém rozlišování* a za ní Ióánnés stručně rekapituluje dosažené vlastnosti. Až poté, na sedmadvacátém stupni, se začíná věnovat vyšším ctnostem – kontemplaci čili *theórii* – a sám prohlašuje, že v těchto otázkách je velmi zdrženlivý a nechce o nich příliš rozmlouvat.

Badatelé se přou, nakolik je řazení ctností a vášní systematické, a nakolik se opírá o předchozí vzory. Jisté je, že některé z nich Klimakos přebírá od Euagria, i když je neuvádí ve stejném pořadí. Přebírá i z jiných textů a například H. Rydell-Johnsén upozorňuje na to, že řecká systematická edice *Výroků poustních otců* se na mnoha místech shoduje s řazením *Nebeského žebříku*, a mohla být proto Ióánnovým východiskem.²² Ve své monografii o *Nebesském žebříku* pak také srovnává pořadí Euagriových osmi hlavních vášní s jejich postavením u Ióanna Klimaka.²³ Všechny se sice v *Nebesském*

²¹ Viz např. CHRYSAVGIS, J. (2004), s. 28–29. K odlišnému členění stupňů viz BLUM, G. G. (2009). *Byzantinische Mystik: Ihre Praxis und Theologie vom 7. Jahrhundert bis zum Beginn der Turkokratie, ihre Fortdauer in der Neuzeit*. Berlin: Lit Verlag, s. 83–84. Jinak velmi důkladná monografie RYDELL-JOHNSÉN, H. R. (2007) se této problematice nevěnuje tak podrobně jako oba předchozí badatelé.

²² RYDELL-JOHNSÉN, H. R. (2010). „Training for Solitude: John Climacus and the Art of Making a Ladder“, in: *Studia Patristica* 48, s. 159–164.

²³ RYDELL-JOHNSÉN, H. R. (2007), s. 245.

žebříku objevují, ale jejich pozice není vždy stejná. Zatímco Euagrius postupuje od tělesných žádostí k netělesným, a považuje tedy překonání těla v jistém smyslu za základ mnichova duchovního růstu, Klimakovo vidění je komplikovanější nebo možná méně systematické. Shodnou se na pořadí tělesných vášní (obžerství, smilstvo, hamiznost) a oba také považují marnivost a pýchu za korunu všech vášní a věnují se jim jako posledním.

I kdyby řazení vlastností bylo více méně nahodilé, Ióannés se snaží vzbudit dojem řetězení a vzájemné provázanosti hříchů a ctností. V textu je často zmiňováno, že jedna vášeň může být branou k dalším, a na konci mnoha stupňů nacházíme i personifikaci vášně, jež vykládá svůj původ a vyjmenovává své potomstvo, což má objasnit, jak jedna vášeň plodí druhou.

Jisté podobnosti ve vnitřním členění se objevují i v jednotlivých kapitolách (stupních), ačkoli Ióannés tuto pravidelnost často porušuje. H. Rydell-Johnsén srovnává Klimakovo členění do kapitol s návody v antic- kých rétorických příručkách, nalézá podobnosti s žánrem *chreia* či *maxima* (typ cvičné řeči, tzv. *progymnasmatu*) a rozlišuje sedm částí, z nichž se skládá většina kapitol. Jsou to *enkómion*, jakási úvodní chvála ctnosti či odsouzení vášně, jednoduché tvrzení, jež definuje vášeň či ctnost, a pak jakási výkladová část – uvedení antiteze, analogie, příkladu, soudu a závě- rečné povzbuzení (*exhortace, paraklésis*). V některých kapitolách se určité části znásobují (zejména ve výkladové části), zatímco jinde chybí. V textu všech stupňů proto najdeme jen tyto části: úvodní definici vášně či ctnosti (vlastnost je nejprve obrazně přirovnávána k různým jevům a jsou jí dávana různá epiteta), poté je vyložena mechanismus jejího působení, a konečně je ilustrována na příkladech, příhodách apod. Na závěr je povzbuzen každý, kdo se zbavil příslušné vášně nebo získal odpovídající ctnost.

Vnitřně jsou však jednotlivé stupně provázány poměrně volně, vlastně jen tematicky. Jednotlivé části výkladu stojí samostatně a nevyplývají nutně jedna z druhé. Tento rys sblíží *Nebeský žebřík* s tradicí tzv. kefa- laických textů – nejstarším druhem mnišské literatury. Kefalaickou podo- bu měly většinou příručky a průvodce na cestě k mravní dokonalosti. Setkáváme se s nimi v koptské literatuře a v řecké tradici rozvíjel tento žánr například Euagrius z Pontu. Kefalaický text představuje systém volně propojených hesel a formulí, v nichž nacházíme nejen stručné definice, výklady pojmů, tvrzení a téměř gnómická vyjádření, ale i paraboly či krátká vyprávění. Tyto krátké útvary jsou navzájem propojeny tématem – v našem případě, stejně jako u Eugria z Pontu, se jedná například o ctnosti či vášně –,

ale ve skutečnosti je text vnitřně disparátní.²⁴ Například *Praktikos* Euagria z Pontu je složen ze sta krátkých paragrafů a věnuje se praktickým dovednostem a způsobu mnišského života. Každý paragraf stručně definuje vášň, případně uvádí pravidla, jak se v určité situaci zachovat. Pro ilustraci uvádíme paragraf, vůči němuž se vymezuje i Ióannés. Všimněme si, jak úsporně se Euagrios vyjadřuje a jak výklad ukončuje až gnómicke stručně a výstižně:

„Žádá-li si naše duše pestré pokrmy, nechť je omezena pouze na chléb a vodu, aby byla vděčná i za tento skromný pokrm. Sytost prahne po pestrosti v jídle, hlad považuje za požehnání i dostatek chleba.“²⁵

V podobném duchu se nese celých devět desetin textu, jen poslední část se věnuje zcela jinému žánru, totiž apofthegmatům pouštních otců, jimiž Euagrios, jak sám uvádí, hodlá ilustrovat předchozí výklad.

Podobně vypadají i ostatní Euagriovy texty, z nichž uvedme alespoň *Gnostikos*, který se v řečtině nedochoval celý, nebo *Kefalaia gnostika* složená z šesti centurií, tedy z šesti set krátkých kefalaií. Oba tyto texty se zabývají vyššími dovednostmi mnicha, kontemplací a cestou k dokonalému poznání Boha.

Kefalaická struktura jednotlivých kapitol je pouze jedna z řady podobností mezi *Žebříkem* a Euagriovým dílem. Občas to vypadá, že Klimakos jen rozpracovává to, co hutně a v hlavních obrysech sděluje Euagrios. Například podobně formuluje myšlenky a jindy jako by se inspiroval i způsobem, jímž Euagrios své myšlenky vyjadřuje. Oba užívají přírovnání, protiklady či gnómicke stručnost. U Euagria se objevují také zárodky litanického stylu, tak oblíbeného u Klimaka.

Ve dvanáctém paragrafu Euagrios píše:

„Démon malomyslnosti, jemuž se také říká polední, je nejtěžší ze všech démonů. Napadá mnicha kolem čtvrté hodiny ranní a obkličuje duši až

²⁴ O kefalaických textech viz IVÁNKA, E. VON. (1954). „ΚΕΦΑΛΑΙΑ. Eine Byzantinische Literaturform und ihre antiken Wurzeln“, in: *Byzantinische Zeitschrift* 47, s. 285–291. Původ této literární formy zde Ivánka vysledoval až ke stoické tradici.

²⁵ EUAGRIOS, *Praktikos* 16.

do osmé hodiny. Nejprve způsobuje, že slunce vypadá, že se pohybuje pomalu či zůstává nehybné, takže se zdá, že den má padesát hodin. Potom nutí mnicha, aby neustále odbíhal k oknu své cely, aby zjistil, kolik času ještě zbývá do deváté hodiny, a rozhlížel se, zda v okolí není některý z jeho bratří.²⁶

Klimakos formuluje své myšlenky podobně:

„O třetí hodině démon omrzelosti způsobuje třes, bolest hlavy a závrat. O deváté nemocný poněkud zesílí, a když se podává večere, vyskočí z lůžka. Ale když nemocný stojí na modlitbě, omrzelost opět obtíží jeho tělo, pokryje ho spánkem a roztrhá verše nevhodným zíváním.“²⁷

U obou autorů se často objevují podobné definice:

„Ti, kdo se v prostotě podřídili Hospodinu, krácejí po správné cestě, protože díky své obezřetnosti nepopudili proti sobě úskočné demony.“²⁸

Oba také často užívají přirovnání, jimž dominují velmi konkrétní obrazy:

„Stejně jako si hladový nemůže nevzpomenout na chléb, tak nemůžeme být spaseni, když nepamatujeme na smrt a na poslední soud.“²⁹

„Stejně jako život a smrt nemohou společně existovat v jedné bytosti, tak ani láska nemůže existovat společně s bohatstvím. Láska přemáhá bohatství, ale i náš pozemský život.“³⁰

Rovněž Ióannovy důkladné popisy mechanismů působení jednotlivých vášní velmi připomínají Euagria, který je sice mnohem stručnější, ale zato podobně smýšlí o příčinách a následcích vášní. Stačí srovnat text

²⁶ EUAGRIOS, *Praktikos* 12.

²⁷ Stupeň 13 (PG 88, 863b3).

²⁸ Stupeň 4 (PG 88, 681b17).

²⁹ Přehled šestadvaceti předchozích stupňů (PG 88, 1088d8).

³⁰ EUAGRIOS, *Praktikos* 18.

Praktiku o hněvu s osmým stupněm *Žebříku* a najdeme řadu podobných myšlenek, formulací i popisů mechanismů, jimiž je hněv řízen.³¹

U obou autorů nacházíme i mnoho dílčích myšlenkových podobností, ačkoli na tomto místě se jimi nelze zabývat. Za všechny uvedme snad jen myšlenku, kterou Ióannés formuluje slovy:

„Některé vášně napadají tělo z nitra (45), jiné zase naopak. U lidí žijících ve světě platí to druhé, ale u mnichů to první, protože nemají dost příležitostí k tomu druhému.“

Euagrios říká:

„S lidmi žijícími ve světě bojují démoni prostřednictvím hmotných věcí, zatímco s mnichy nejčastěji skrze nečisté myšlenky, protože hmotných věcí jsou zbaveni.“³²

Ač se tedy Klimakos vyjadřoval o Euagriovi spíše nelichotivě, nelze popřít, že jeho dílo znal a že v jeho stylu i smýšlení o askezi zanechalo hluboké stopy.

Euagrios zastupuje v Klimakově díle starší autory. Přestože kromě něj a Órigena Ióannés nikoho jiného přímo nezmiňuje, je zřejmé, že ho asketická literatura ovlivnila. John Chryssavgis zevrubně prozkoumal Klimakovo dílo a odhalil vlivy mnoha autorů, ačkoli žádný z nich nebyl přímý. Proto může tento badatel říci, že cokoli Klimakos převzal od jiných, to přetvořil v něco svého.³³

³¹ EUAGRIOS, *Praktikos* 11; viz též Stupeň 8 (PG 88, 827–835).

³² EUAGRIOS, *Praktikos* 13; viz též Stupeň 15 (PG 88, 897d45).

³³ CHRYSYSSAVGIS, J. (1988). „The Sources of St. John Climacus (580–649)“, in: *Ostkirchliche Studien* 37, s. 3–13. Chryssavgis zde zkoumá i vliv filosofické tradice na Ióanna Klimaka a dospívá k závěru, že ani ten nebyl příliš intenzivní. V *Nebeském žebříku* nachází pouze jedno místo, které lze identifikovat jako přímou narážku na dílo klasického řeckého filosofa; srov. PLATÓN, *Phd.* 67c; viz Stupeň 6 (PG 88, 797c7).

Vliv biblické tradice

Svou literární invenci Ióannés nejdůkladněji rozvinul díky Bibli, s jejímž textem si *Žebřík* mnoha způsoby pohrává. Dokládá to, že autor jej dokonale zná, umí jej interpretovat, a dosáhl tedy jisté teologické vyspělosti. Biblický text tak v Ióannově spise plní stejnou funkci jako klasické texty v pozdně antické řecké literatuře. Stejně jako pro spisovatele předchozích epoch (a později například pro autory 12. století) byl závaznou autoritou Homér či Sofoklés, tak pro Ióanna jsou jí bibličtí autoři a jeho dílo je pevně zakotveno ve Starém a Novém zákoně.

Bible je totiž jediné dílo, které Ióannés výslovně cituje a které není v jeho textu jaksi „rozpuštěno“. Bohatý biblický aparát také nahrazuje klasické *topoi* (*paradeigmata* či systém obrazů apod.). Biblické citáty a narážky jsou vpřádány do díla nejrůznějšími způsoby, protože *Žebřík* byl adresován více méně poučeným čtenářům (především mnichům), schopným odhalit i ne zcela zjevné starozákonní a novozákonní odkazy.

Ne vždy Ióannés cituje přímo. Nejčastěji užívá žalmy, které zřejmě cituje z paměti, neboť představovaly „povinné“ texty, které musel každý mnich dokonale znát, aby se je mohl bez ustání modlit, jak ostatně dokazuje i příběh ctihodného otce Mény ze čtvrtého stupně.³⁴

Jinak lze jen stěží říci, kolik biblického textu znal Ióannés z paměti a jak často musel vzít do ruky Bibli. Citace nebývají vždy přesné, ale těžko říci, zda důvodem je to, že jsou uváděny z paměti. Na některých místech si Ióannés s citáty pohrává, aby je úžeji zasadil do potřebného kontextu. Ke srovnání použijme citát z Lukášova evangelia, který původně zněl: „Však že mi pokoje nedá tato vdova, pomstím jí, aby naposledy přijduci, neuháněla mne.“³⁵

V Ióannově textu se objevuje v následující podobě:

„Odvrať nepřítel, který ti po spáchání skutku brání, aby ses modlil, choval se zbožně a bděl, a pamatuj na slova: „Protože mi nedá pokoje duše soužená minulými hříchy, zachráním ji před nepřáteli.““³⁶

³⁴ PG 88, 700a41.

³⁵ L 18,5.

³⁶ Stupeň 15 (PG 88, 900d49).

Některé narážky však nejsou zcela explicitní a vyžadují lepší znalost pretextu, protože si s ním Klimakos důmyslně a často ironicky pohrává. Například na šestnáctém stupni naráží na podobenství o almužně chudé vdovy³⁷ a říká: „Netvrď, že hromadíš peníze kvůli chudým. Vždyť království nebeské lze koupit za dva drobné penízky.“³⁸ Nárazka na almužnu, kterou vdova dává ze svého nedostatku, zatímco boháč ze svého přebytku, je zde citována méně samozřejmě, takže vzniká paradox hlubokého smyslu. Místo, po němž všichni touží a kam není snadné proniknout, totiž království nebeské, se nepoučenému čtenáři může jevit dostupné snadno a lacino. Pochopí jen „zavěšení“.

Jindy cituje pomocí odkazů a narážek. Buď použije obecně známou část textu, která patřila k liturgické a modlitební praxi, jako například odkaz ke Kázání na hoře či k osmi blahoslavenstvím,³⁹ nebo předpokládá, že jeho čtenáři citát znají, a uvede pouze jeho začátek, jako například v narážce na farizeovu modlitbu z Lukášova evangelia.⁴⁰

Čtenář naráží rovněž na výrazy v Bibli často opakované, jako například „kdo má uši k slyšení, slyš“ nebo „blahoslavení...“ a „radujte se v Pánu“. Klimakos dokonce zformuloval vlastní Desatero a využil přitom formule (zvl. slovesné tvary) z rekapitulace přikázání v Novém zákoně (pouze s tím rozdílem, že užívá plurál, zatímco Ježíš singulár).⁴¹

Ještě hlouběji do biblické tradice zasazují toto dílo obrazy ze všedního života a přírody, silně ovlivněné Starým a Novým zákonem. Tento aspekt je velmi komplikovaný a spjatý rovněž s otázkou, nakolik dílo ovlivnila klasická tradice a pozdně antická rétorika. Akceptujeme-li již zmíněný Rydell-Johnsenův názor, že jednotlivé stupně jsou komponovány jako ideální řeč z rétorické příručky, pak by klasická *paradeigmata* inspirovaná klasickou historií či mytologií byla v textu nahrazena biblickými, často starozákonnými příklady nebo tzv. příběhy prospěšnými pro duši, jak je

³⁷ L 21,2.

³⁸ Stupeň 16 (PG 88, 924d4).

³⁹ Např. Stupeň 7 (PG 88, 804a1).

⁴⁰ Stupeň 23 (PG 88, 965c4); L 18,11.

⁴¹ Stupeň 1 (PG 88, 639c22–641a22); Mt 19–21; L 18,20–22.

Ióannés Klimakos, ikona, klášter sv. Kateřiny na Sinaji, 13. století.

známe ze sbírek Theodoréta z Kyrrhu (5. století) či Ióanna Moscha (přel. 6. a 7. století).⁴²

Několik biblických, hlavně starozákonních motivů se v *Žebříku* opakuje, tvoří navzájem paralely a vyjadřuje smysl mnišského života. Navíc jsou úzce spjaty s Ióannovým životem, protože odkazují k místu, kde jeho spis vznikl, tedy k sinajskému klášteru sv. Kateřiny.

Prvním motivem je Mojžíš, často následovaný obrazem Amáleka,⁴³ druhým je Jákob a jeho vidění nebeského žebříku.⁴⁴ Vidění, v němž k Jákobovi promlouval Hospodin, lze považovat za paralelu k Mojžíšovu vidění Boha v hořícím keři na hoře Choréb. Postavy Mojžíše a Jákoba jsou pak často vzpomínány i ve druhém Klimakově textu, tzv. *Listu pastýři*. Zároveň lze tyto dvě události považovat za starozákonní předobrazy Proměnění Páně na hoře Tábor, jemuž byl původně zasvěcen klášter sv. Kateřiny a dodnes je zasvěcen klášterní chrám.

Kromě těchto a dalších biblických příběhů a motivů užívá Ióánnés jako *paradeigmata*,⁴⁵ tedy jako poučné anekdoty a stručné příběhy, které se vyskytují ve filosofických morálních pojednáních, i tzv. vyprávění prospěšná pro duši, výroky poustních otců (viz podrobněji dále) či příběhy všedního dne a podobenství, formulované a používané podobně jako v Bibli, a to především v Novém zákoně. Důvodem je, že svůj účinek na čtenáře těží z jakési obecné a stálé pravdy ilustrované všední situací, kterou vyprávěč zbavil podružných detailů. *Výroky poustních otců* jsou přitom založeny na podobném principu a stejně také komunikují se čtenářem, takže je lze označit za druhý inspirační zdroj Klimakových parabol a rozvinutých přirovnání. Pro názornost citujeme ze *Žebříku* obraz všedního dne, který je navíc ukončen biblickým obratem, podtrhujícím symbolický smysl sdělení:

„Když dítě začíná poznávat svého otce, je celé naplněno radostí. A když pak od něj otec časem odchází a zase se k němu vrací, míst se v dítěti

⁴² Výběr příběhů z těchto a dalších sbírek viz *Obrácení nevěstky Marie jiné příběhy: byzantská vyprávění prospěšná pro duši* (2015). Přel. M. Kulhánková. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

⁴³ Např. Stupeň 1 (PG 88, 633d11–635a11).

⁴⁴ Např. Stupeň 9 (PG 88, 839d1–841a1).

⁴⁵ RYDELL-JOHNSÉN, H. R. (2007), s. 46–49.

radost a smutek. Radost proto, že vidí toho, po kom toužilo a smutek proto, že bylo tak dlouho zbaveno přítomnosti milované osoby. (20) Někdy se matka před dítětem schovává, a když vidí, jak ji dítě zoufale hledá, těší ji to. Učí ho, aby k ní bylo stále připoutáno, a rozdmýchává v něm plamen lásky k ní. „Kdo má uši k slyšení, slyš; říká Pán.“⁴⁶

Ióánnés také často užívá obrat „viděl jsem...“, což svědčí o jeho osobní angažovanosti. Poté následuje krátký poučný příběh⁴⁷ nebo symbolický obraz přírody.⁴⁸

S podobným bohatstvím přírodních obrazů se setkáváme zejména v Žalmech, Příslovích či Písni písní. Klimakos užívá tyto postupy pro obohacení textu, a také aby názorněji vyjádřil svou myšlenku. Podobně využívají přírodních obrazů i *Výroky pouštních otců*, které lze i v tomto ohledu považovat za druhý Klimakův vzor.

V Žalmech je příroda obvykle vykreslována negativně a převažují v ní divoká zvířata a šelmy (lvi a lvice, ale někdy i psi a hadi jako nepřátelé, koně a muly jako pošetilí modloslužebníci apod.), ale najdeme zde i pelikány, mravence, noční motýly a včely. Stejně jako v Žalmech, také u Klimaka představují zvířata symboly nepřátel a zla, zatímco ve *Výrocích* ztělesňují spíše neřesti a ctnosti. Ve všech třech textech nacházíme podobnou faunu,⁴⁹ tedy především (byť nikoli výhradně) holubice, hady a lvy – nejběžnější zvířata v této oblasti. A totéž platí pro rostliny. Pomíjivost lidského života je přibližována v obrazech květů a vadnutích rostlin. Konfrontací krajiny v bouři a zelené louky či pastviny je vyjadřován Hospodinův vztah k jeho nepřátelům a k jeho lidu, jako například v prvním žalmu o spravedlivém muži:

„Nebo bude jako strom štípený při tekutých vodách, kterýž ovoce své vydává časem svým, jehožto list nevadne, a cožkoli činiti bude, šťastně

⁴⁶ Stupeň 7 (PG 88, 813c19–d20); L 14,35. Srov. obraz matky a dítěte v Ž 131,2: „Zdali jsem nepoložil a neupokožil duše své, jako dítě ostavené od matky své? Ostavenému podobná byla ve mně duše má.“

⁴⁷ Stupeň 1 (PG 88, 637d17–640a17).

⁴⁸ Stupeň 2 (PG 88, 655c9).

⁴⁹ Trisoglio řadí výčet Klimakových motivů do motivických skupin; viz TRISOGLIO, F. (2008). „Lo stile in Giovanni Climaco“, in: *Medioevo greco* 8, s. 303–322.

se mu povede. Ne takí budou bezbožní, ale jako plevy, kteréž rozmítá vítr.“⁵⁰

Tyto vztahy jsou někdy ve Starém zákoně, stejně jako u Klimaka, vykreslovány na obrazech přírodních jevů či fyzikálních procesů, převzatých z okolního světa:

„Výmluvnosti Hospodinovy jsou výmluvnosti čisté jako stříbro v hliněné peci přehnané a sedmkrát zprubované.“⁵¹

Podobně znějí i Ióannova slova:

„Vzorem největší poslušnosti nechť je nám tzv. živé stříbro – klesá a kutálí se vždy úplně dole a nikdy se nesmísí s žádnou nečistotou.“⁵²

V Žalmech obvykle nejsou tyto obrazy podrobně rozvinuty, protože se jedná spíše o metaforu a náčrt vztahu mezi dvěma entitami, např. Hospodinem a jeho lidem, nepřáteli Izraele a Hospodinem apod. Ióannovy postupy jsou podobné. Přírodní metafory užívá, aby načrtnul situaci nesoucí symbolický význam a zachytil určité vztahy či abstraktní zákony světa. Tyto obrazy se objevují hlavně tehdy, když Klimakos objasňuje pochody, jež se odehrávají v srdci askety. Zkažená duše je přirovnávána k páchnoucí zahradě plné smrdutých květů, pýcha v duši je srovnávána s červotočem rozhodávajícím práh domu. V textu se několikrát objevuje i starobylý *topos* korábu na moři jakožto metafora lidské cesty životem:

„Oklamaní a bez kormidelníků tak zbloudili z přístavu na širé moře, kde je uchvátilo vlnobití a oni se na tomto sláném a kalném moři ocitli v politováníhodném nebezpečí. A toto moře pak musí být rozbouřené a vydrážděné, aby – poté co do něj proudy vášní svedly veškerou zkaženost, řasy a kal – byli zase vyvrženi na pevninu. Rozhlédněme se a shledáme, jak se po bouři mořská hladina zklidňuje.“⁵³

⁵⁰ Ž 1,3–4.

⁵¹ Ž 12,7.

⁵² Stupeň 4 (PG 88, 716d8–717a81).

⁵³ Stupeň 4 (PG 88, 708c59).

Objevují se i jiná přirovnání a obrazy moře, mořské hladiny, přístavu apod. Někdy Ióannés tyto obrazy široce a podrobně rozvíjí, ale jindy je až gnómiicky stručný, podobně jako výroky ve Starém zákoně, např. v Příslovích:

„Kdo chodí v upřímnosti své, bojí se Hospodina, ale převrácený v cestách svých pohrdá jím.“⁵⁴

„Kapání ustavičné v čas přívalu a žena svárlivá rovní jsou sobě; kdož ji schovává, schovává vítr a jako mast v pravici voněti bude.“⁵⁵

V *Žebříku* se objevují například pasáže:

„Kdo se v duchu chlubí svými slzami a odsuzuje ty, jež tento dar nemají, se podobá člověku, který u krále žádá zbraň proti svému nepříteli, ale nakonec s ní sám spáchá sebevraždu.“⁵⁶

„Člověk, který svého duchovního otce někdy poslouchá a jindy ne, se podobá muži, který si do očí vtírá hned mast, a hned zase vápno. Je psáno: „Jeden buduje, druhý bourá; co jiného jim to přinese než dřinu?“⁵⁷

Typický prostředek, na němž Přísloví budují svůj účinek, je kontrast mezi dvěma částmi souvětí. Sentence jsou často vystavěny následovně:

„K nouzi přivodí ruka lstivá, ruka pak pracovitých zbohacuje.“

„Rtové spravedlivého pasou mnohé, blázni pak pro bláznovství umírají.“⁵⁸

„Podle toho, jakž rozumný jest, chválen bývá muž, převráceného pak srdce bude v pohrdání.“⁵⁹

⁵⁴ Př 14,2.

⁵⁵ Př 27,15–16.

⁵⁶ Stupeň 7 (PG 88, 809b–c15).

⁵⁷ Stupeň 4 (PG 88, 707c59).

⁵⁸ Př 10,4.21.

⁵⁹ Př 12,8.

V *Žebříku* se objevuje tato jednoduchá forma kontrastu i její rozvinutější podoba. Místo prostého kontrastu těžší Ióannés podobný účinek ze stupňování:

„Kdo se zřekl světa ze strachu, podobá se zapálenému kadidlu, jež zpočátku voní, ale později se s kouřem vytrácí. (16) Kdo se ho zřekl pro hmotnou odměnu, podobá se mlýnskému kameni, který se bude navždy točit dokola. Kdo však odchází ze světa z lásky k Bohu, ten od počátku získává žár a jako hořící dřevo brzy zažehne mnohem silnější požár.“⁶⁰

Zvláštním případem této gnómicke stručnosti je i krátké shrnutí nabytých poznatků z jednotlivých stupňů, které nacházíme za dvacátým šestým stupněm *Žebříku*.

V závěrečných odstavcích se v sedmi stupních *Žebříku* objevuje literární postup, který Ióannés nemusel převzít ze Starého zákona, ačkoli i tam se nachází v podobě, která *Žebřík* připomíná. V prvních odstavcích knihy Příkladů se čtenáři představuje personifikace Moudrosti a sděluje mu velmi podobné věci jako ctnosti a vášně na konci zmíněných stupňů *Žebříku*. Moudrost představuje svou povahu, schopnosti a původ, stejně jako ctnosti a vášně představují své rodiče, účinky na lidskou duši a své potomstvo. Moudrost slibuje vzestup těm, kdo ji získají, ale pád pošelcům, což je věc, která se v *Žebříku* nevyskytuje, protože Klimakos je v těchto „rodokmenech“ mnohem schematičtější než Příkladů.⁶¹

Inspiraci biblickým stylem však nelze omezit jen na oblast literárních obrazů a gnómicke výrazů. *Nebeský žebřík* se od klasické prózy a jejího komplikovaného systému větných vztahů velmi liší i po syntaktické stránce. Používá naopak postupy charakteristické pro určité části Starého zákona, a to zejména pro poetické knihy, jako jsou například Žalmy či Píseň písní. Klimakos volí spíše souřadná větná spojení a akumulaci substantiv a participií (obvykle jako *asyndeton*), jež převažují nad určitými tvary sloves. Podobné literární techniky se přirozeně objevují i ve *Výrocích pouštních*

⁶⁰ Stupeň 1 (PG 88, 637a15–16).

⁶¹ Připomeňme, že podobný rodokmen najdeme ve velmi schematické podobě také u Euagria; viz např. *Praktikos*, prol. 8. Euagrios ovšem nepoužívá personifikace a Ióannés se inspiroje spíše jeho pohledem na vášně a ctnosti.

otců, ale například u Euagria, který je v tomto ohledu ovlivněn spíše klasickou tradicí (i proto, že je autorem o tři století starším), nejsou tak časté.⁶² U Ióanna je nacházíme pochopitelně především v úvodních odstavcích každého stupně, kde je definována a charakterizována příslušná ctnost či vášeň, ale nejen tam. V těchto pasážích se dokonce substantiva, adjektiva a jmenné tvary sloves akumulují natolik, že lze hovořit o litanickém stylu. J. Duffy srovnává tento rys textu s křesťanskou poezií, zejména s Akathistem, a nalézá mnoho shodných prvků.⁶³

Poetické kvality vpravuje Klimakos do textu i jinak. *Žebřík* patří k prvním byzantským textům, které užívají organizaci větných celků podle pravidelného rytmického vzorce. Tato literární ozdoba později v byzantské próze zdomácní a stane se důležitým estetickým prostředkem, jak upozornil nejprve P. Maas a posléze na velkém korpusu textů ukázal W. Hörandner.⁶⁴

Zpravidelnění rytmu je přitom typické nejen pro zmíněné litanické pasáže, ale objevuje se i jinde. Klimakos si k tomu připravuje půdu symetrickou strukturou argumentace, aby mohl použít *homoiooteleuton*, takže stejný rytmus konce vět v souvětí je často podpořen také opakováním v akustické rovině.

Ačkoli se tyto postupy objevovaly i v klasické literatuře, jak ostatně upozornil již W. Hörandner ve zmiňované studii, pro klasické texty nebyly typické a rytmizovaná próza se stala charakteristickou až pro byzantskou literaturu.

⁶² Viz např. spisy *O osmi zdrojích zla* či *Mnichům v kláštěrech a společenstvích*, kde se kefalaiická struktura mění v sérii gnómičkových vyjádření, podobných Ióannovu shrnutí dosažených ctností v šestadvacátém stupni *Nebeského žebříku*.

⁶³ DUFFY, J. (1999). „Embellishing the Steps: Elements of Presentation and Style in The Heavenly Ladder of John Climacus“, in: *Dumbarton Oaks Papers* 53, s. 1–17.

⁶⁴ MAAS, P. (1902). „Rhythmisches zu der Kunstprosa des Konstantinos Manasses“, in: *Byzantinische Zeitschrift* 11, s. 505–512; HÖRANDNER, W. (1981). *Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.

Výroky pouštních otců a vyprávění prospěšná pro duši

Kromě biblických vlivů a starší asketické literatury (v čele s Euagriem z Pontu) se Klimakos odvolává rovněž na literaturu spjatou se světem pouštní askeze, a to nejen na *Výroky pouštních otců*, ale i na sbírky příběhů o poustevnících a dalších asketech, které sestavili například Theodorétos z Kyrrhu, Ióánnés Moschos či jiní autoři. Ióanna přitom ovlivnily nejen po myšlenkové stránce – jeho představa o askezi a zbožnosti se tomuto světu v mnoha ohledech podobá –, ale i po stránce literární. Podobnosti ve stylu lze prokázat jen v nejobecnějších rysech – s *Výroky* zřejmě Ióanna sblížuje pouze jistá úspornost v projevu a s Theodorétem užívaná *ich* forma –, ačkoli Klimakos použil tyto texty podobně jako Euagrios, jen o něco důmyslněji. Stručné i delší historky o poustevnících a asketech začlenil do svého díla proto, aby jimi ilustroval a dokumentoval svá tvrzení, a přisoudil jim tedy obdobnou úlohu, jakou mají v klasické literatuře *paradeigmata* a v Novém zákoně podobenství. Zatímco Euagrios zařazuje tyto příběhy do posledních kapitol svého *Praktiku*, Klimakos ve svém spise, který je přece jen organizován kompaktněji než Euagriova *kefalaia*, umísťuje tyto příběhy a výroky do různých jeho částí, a to nepravidelně (nejvíce jich najdeme na čtvrtém stupni), přičemž je ukotvuje v textu s ohledem na jejich konkrétní účel. Některé příběhy přebírá z jiných zdrojů, ale většinou figuruje jako hlavní zdroj on sám – ať už jako přímý svědek, nebo jako ten, komu byl příběh vyprávěn. Použití těchto příběhů a scén proto představuje jeden ze způsobů, jímž se v textu manifestuje sám autor.

Zmíněné příběhy tvoří v textu vnořenou časoprostorovou rovinu. Klimakovo postavení autora a vypravěče se v těchto pasážích mění. Nacházíme zde několik typů vyprávění, jichž lze společně s kratšími útvary, které stojí na hranici příběhovosti a podobají se spíše apofthegmatům, napočítat téměř padesát.

První typ příběhů je prostý. Jedná se o stručné anekdoty, jejichž téma se takřka shoduje se syžetem. Téma i jakási zárodečná zápleтка jsou nastiňeny v několika větách, takže je lze ztotožnit s apofthegmaty.

„Pokud se někdo z nich provinil, bratři jej úpěnlivě prosili, aby směl před představeným sami převzít odpovědnost, rozsudek a trest. Jakmile se

onen veliký muž dozvěděl o skutku svých svěřenců, uložil jim lehčí tresty, protože věděl, že jsou nevinní, ale nepátral po tom, kdo se prohřešku skutečně dopustil.⁶⁵

Totéž platí pro různá drobná exempla a vzpomínky na výroky moudrých mnichů a starců. Výroky starců bývají vždy předkládány v přímé řeči, takže osoba vypravěče opět ustupuje do pozadí. Použití přímé řeči, jak uvidíme, je u Ióanna Klimaka příznakové a sleduje určitý záměr.

Po literární stránce je nejdůmyslněji zkomponována bezesporu druhá skupina historek, v nichž Klimakos zaujímá místo jedné z postav, tentokrát jako pozorovatel či vedlejší postava. Většina těchto případů je spjata s jeho pobytem v jakémsi klášteře poblíž Alexandrie, který v mládí navštívil a kde nějaký čas pobýval. Tyto příběhy zaujímají převážnou část čtvrtého stupně (*O poslušnosti*), ale několik se jich objevuje i v jiných částech knihy a mohou se vztahovat k jinému prostředí. Skutečně dlouhé a rozvinuté jsou však jen dvě – o smrti Hésychia Horebity na šestém stupni a o mnichu Štěpánovi na sedmém stupni.⁶⁶

Pro většinu historek je typický přesun do jiné časové a prostorové dimenze. Prostor a čas bývají obvykle určené, údaj o jedné z těchto veličin bývá často přesnější než o druhé.

Klimakos většinou vypráví příběhy jako vševědoucí pozorovatel, který přisuzuje postavám vlastnosti, hodnotí jejich počínání a odhaluje jejich pohnutky. Výjimku představuje pouze subjekt příběhu, jehož jednání je často nepochopitelné, takže odpovídá na Klimakovu otázku, jež nikdy nebývá položena v přímé řeči, a objasňuje důvody svého rozhodnutí a jednání – až v tomto okamžiku bývá užita přímá řeč.

Pozoruhodné jsou i případy, kdy je vnímání subjektu jaksi rozdvojeno. V prvním vyprávění prospěšném pro duši tak zcela výjimečně promlouvá přímou řečí jak kající uchazeč o vstup do kláštera, tak i jeho představený.⁶⁷ Může se také stát, že historika pojednává o výjimečné míře příslušné ctnosti (zde poslušnosti), jíž se subjekt vyznačuje, aniž by on sám užil

⁶⁵ Stupeň 4 (PG 88, 685d23).

⁶⁶ Hésychios Horebita: Stupeň 6 (PG 88, 796d5); Štěpán: Stupeň 7 (PG 88, 812a16–d16).

⁶⁷ Stupeň 4 (PG 88, 681c17–684c21).

přímé řeči. Tou promluví až představený alexandrijského kláštera. Podobně se odvíjejí i historiky o hospodáři kláštera, o ctnosti sv. Mény či stručná anekdota o vyhnání pomlouvačného mnicha.⁶⁸ Díky těmto postupům se představený v celém čtvrtém stupni jeví jako ten, k němuž se má vztahovat poslušnost mnichů, i jako ten, jehož rozhodnutí mají povzbuzovat ke zmíněné ctnosti. Dovedeme-li celou úvahu do důsledků, pak skutečným subjektem všech těchto historek je právě představený.⁶⁹

Jiná osoba než představený mluví přímou řečí jen tehdy, když Klimakos vstupuje do osobního kontaktu se subjektem příběhu, tedy se ctnostným, kajícím se mnichem. Právě ten pak zvědavému Ióannovi, jehož otázka či údiv jsou ve vyprávění vždy zachyceny zkratkovitě, jaksi ostýchavě a zprostředkovaně objasňuje své počínání.

Co do přímé řeči je pozoruhodné především vyprávění o poustevníku Štěpánovi,⁷⁰ kde se díky ní dosahuje napětí a definuje čtenářův pohled na celý výjev. Mnich Štěpán se po letech života v poustevně, kde trávil život v askezi, vrací do své klášterní cely. Několik dnů před smrtí trávil na lůžku, a nakonec upadl do extáze, v níž s někým rozmlouval. Tuto rozpravu slyšeli kolem stojící bratři. A stejně jsme na tom i my, protože slyšíme jen to, co říká Štěpán, aniž bychom věděli, komu jsou jeho slova určena. Celou situaci navíc nahlížíme Ióannovýmá očima – nejprve se rozhlížíme po místnosti (Štěpánově cele), pak ho vidíme nataženého na lůžku, a konečně zaostřujeme na jeho tvář, abychom sledovali jeho ústa a naslouchali jeho slovům.

Na pomezí příběhovosti pak stojí případy, v nichž Klimakos přibližuje situace z vlastního duchovního života, kdy bojoval s nějakou vášní, zastoupenou démonem či ďáblem. I tyto historiky bývají ukotveny v čase a prostoru. Jedná se o stručné útvary, v nichž je vyprávěč totožný s hlavním hrdinou, takže není snadné oddělit je od narativního rámce, s nímž splývají více než v ostatních případech. Jistou výjimku představuje případ

⁶⁸ Správce kláštera: Stupeň 4 (PG 88, 692c33–693a34); Ménas: Stupeň 4 (PG 88, 697c41); pomlouvačný mnich: Stupeň 4 (PG 88, 701d48–704a49).

⁶⁹ Ostatně právě pastýřským ctnostem je věnován spis *List pastýři*, jehož autorství je přisuzováno právě Ióannu Klimakovi.

⁷⁰ Stupeň 7 (PG 88, 812a16–d16).

z dvacátého sedmého stupně, kde Klimakos jedná s anďely – rozmlouvá s nimi při úpěnlivé modlitbě.⁷¹

Jiným případem jsou historiky třetí skupiny, které Klimakos uvádí jako zprostředkované. Do jisté míry k nim patří i první příběh, protože v něm není definována Klimakova pozice. Zvláštní například je, že Ióannés reprodukuje rozhovor mezi uchazečem o mnišství a jeho představeným, který se odehrál v soukromí. Details nasvědčují tomu, že si příběh vyslechl od představeného. Někdy Klimakos uvádí, že historiku jen slyšel, jindy udává i zdroj. Tyto příběhy bývají naopak časově a místně neukotveny, například nebývá upřesněno místo děje. I zde Ióannés významově pracuje s přímou řečí. Jediný, kdo promlouvá nezprostředkovaně, bývá obvykle hlavní hrdina historiky. Sem můžeme zařadit také anekdoty, které Klimakos nereprodukuje, ale pouze na ně odkáže. Takto na patnáctém stupni předkládá jen velmi zkrácenou verzi historiky o sv. Antóniovi rozpracovanou ve *Výrocích*,⁷² ve dvacátém pátém stupni a hned na začátku dvacátého devátého stupně odkazuje k situacím z *Výroků*, k *Lausiakám*⁷³ apod.⁷⁴

Poslední, čtvrtý typ příběhů, který je ve své rozvinuté podobě nejméně častý, je reprodukován v přímé řeči jiného vypravěče, uvozené slovy „Pověděl mi tento příběh“ nebo „a toto mi řekl“.⁷⁵ Na jistou dobu tak vypravěč (Klimakos) zcela ustupuje do pozadí a objevuje se vypravěč č. 2, který se k vypravěči č. 1 může obracet jako k posluchači. Vypravěč č. 2 používá i vnořenou přímou řeč, jejíž funkce však není dodržována tak úzkostlivě jako v předchozích případech.

Kromě toho, že Ióannés v příbězích z druhé skupiny vše líčí z vlastní zkušenosti, a spoluutváří tak popisovanou realitu, manifestuje se v *Žebříku* i jinými způsoby – tím nejjednodušším je oslovení čtenáře. Spis je adresován

⁷¹ Stupeň 27 (PG 88, 1109c16).

⁷² Stupeň 15 (PG 88, 885c17).

⁷³ Srov. PALLADIOS (2002). *Poučné příběhy pro komořího Lausa*. Přel. J. Pavlík – O. Koupil. Praha: Benediktinské arcidiákonství sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově.

⁷⁴ Stupeň 25 (PG 88, 997c23–24); Stupeň 29 (PG 88, 1148c2).

⁷⁵ Historiku o mnichu Akakiovi viz Stupeň 4 (PG 88, 720b87–721a88); tamtéž vyprávění o mnichu Antiochovi (PG 88, 721a88–d89). Obojí vypráví Ióannés Sabaités. Můžeme zde zařadit i vyprávění představeného o mnichovi, který dobrovolně odešel do kláštera činit pokání; viz Stupeň 5 (PG 88, 776b18–777a20).

Ióannovi z Raithú, takže někdy je osloven přímo on, jindy Ióannés užívá výzvy v 1. osobě plurálu, jako například „spěchejme“ či „usilujme“, oslovuje čtenáře „bratři“ apod., čímž dodává textu na naléhavosti a dosahuje u čtenářů pocitu sounáležitosti.

V textu se objevují i stručné anekdoty, poznámky o vlastní asketické cestě či Klimakovy postřehy, které mají budit dojem, že Ióannés se vyjadřuje bezprostředně a nehledaně. Tyto drobné autorské vstupy do textu jsou však přesně dávkované, a nepochybně se jedná o záměrný a promyšlený postup.

Myšlenky: askeze a rovnost andělům (*isangelia*)

Zatímco o literárních kvalitách *Nebeského žebříku*, jimž jsme se podrobněji věnovali v předchozím textu, existuje pouze několik málo odborných publikací a spis není z tohoto hlediska ještě důkladně prozkoumán, o asketické a mystické stránce díla lze sestavit celou obsáhlou knihovnu.⁷⁶ Ačkoli se u *Žebříku* nejedná o systematizaci křesťanské askeze, lze jej považovat za komplexní dílo, které nabízí celistvou představu o podstatě mnišské cesty k Bohu, a to i přesto, že se Ióannés velmi zdrženlivě vyjadřuje o vyšších stupních asketického poznání. Snad i proto v něm nacházíme více shod s Euagriovým *Praktikem* či Basilovým *Asketikem* než s asketickými spisy o nazírání Boha (*theórií*).

O askezi Ióanna Klimaka jako takové, stejně jako o každé ze třiceti ctností a vášní toho bylo napsáno tolik, že není snadné vystihnout na tomto omezeném prostoru její podstatu. Kdybychom se však přece jen chtěli pokusit o stručné zachycení hlavních rysů Ióannova pojetí askeze, uvedli bychom několik následujících bodů.

Klimakova cesta je cestou nenápadné svatosti, jež se rodí v době, kdy ustupuje prvotní křesťanské zélóství. Pozice křesťanství v římské říši se totiž po roce 313 upevňuje. První krvavě a krutě umučení svatí přenechávají

⁷⁶ Obsáhlá bibliografie věnovaná teologické a asketické hloubce Ióannova *Nebeského žebříku* viz např. CHRYSYSAVGIS, J. (2004). Stručný výklad tohoto díla, zasazený do souvislosti asketického myšlení, viz VENTURA, V. (2006).

místo jiným postavám. Vedle divotvůrců a dobrodinců se stále častěji objevují svatí asketové, vlastně ženy a muži, kteří se násilí na svém těle dopouštějí sami, a to k větší slávě Boží i proto, aby dosáhli očistění. Rodí se prvotní askeze, kterou H. Chadwick výstižně charakterizuje jako očištnou oslavu života a zároveň jako způsob, jak mysl otevřít vyššímu vnímání.⁷⁷ Vzniká tak i prostor pro její literární zachycení v životech svatých, sbírkách anekdot či výroků, ale i ve výkladových a teoretizujících spisech.

Ióannés Klimakos ve svém pojednání přibližuje typické rysy sinajské askeze. Ióannova asketická cesta je sice přísná, ale vyznačuje se i vědomím přiměřenosti a odmítáním extrémů. Klimakos často opakuje, že ne všechny asketické praktiky se hodí pro každého. Uvědomuje si také, že přílišné omezování může oslabit přirozenost askety natolik, že do nitra jeho duše vniknou démoni. Tímto se Klimakos vymezuje například vůči Euagriovu názoru na půst – což podporuje i Daniélův životopis Ióanna Klimaka, který uvádí, jaký druh půstu Ióannés volil –, ale také obecněji vůči extrémní čili origenovské přísnosti v askezi.

Ióannés neprosazuje gnostickou askezi a poznání Boha nepovažuje za jeho prosté nazírání. Asketovým posláním není ani intelektuální růst. Klimakos sám říká, že teologie je neslučitelná s askezí, a doprovází toto tvrzení pregnantním obrazem: „Teolog se totiž podobá člověku usazenému na učitelské stoličce, zatímco truchlící zase člověku žijícímu na hnojišti a v žíněném oděvu.“⁷⁸

Cílem cesty a stoupaní po nebeském žebříku je podle něj naprostá blízkost s Bohem a ponoření se do absolutní lásky. Ostatně ztělesněním této touhy po absolutní blízkosti Bohu mohou být i dvě osoby, které se v *Nebesském žebříku* často objevují, totiž Mojžíš a Jákob, a v *Listu pastýří* k nim Klimakos připojuje ještě Elijáše.⁷⁹ Jen tyto tři starozákonní proroci totiž spatřili Boží tvář a mohli rozmlouvat s Bohem.⁸⁰

⁷⁷ CHADWICK, H. (1985). *The Ascetic Ideal in the History of the Church*, in: E. W. J. SHEILS (ed.). *Monks, Hermits and the Ascetic Tradition: Papers read at the 1985 summer meeting and the 1985 winter meeting of the Ecclesiastical History Society*. Oxford: Basil Blackwell, s. 23.

⁷⁸ Stupeň 7. (PG 88, 805d9).

⁷⁹ *List pastýří* 15 (PG 88, 1201d1).

⁸⁰ Mojžíš: Ex 20,18–21; Jákob: Gn 28,11–13; Eliáš: 1Kr 19,9–10.

Ióannovi je cizí také moralizování. *Nebeský žebřík* není kázání v žádném smyslu ani ve smyslu přeneseném. Svě myšlenky Ióannés zásadně formuluje jako postřehy, vzpomínky, pozorování a nanejvýš jako dobré rady. Vše nechává na svobodném rozhodnutí svého čtenáře, nikdy nenaléhá, nenabádá, neslibuje ani nehrozí. Hodnotí-li něčí pokroky či slabiny, pak jediné své vlastní.

Ióannovi je cizí také órigenovský radikalismus v askezi, který považuje za přísné omezování. Jeho cesta je právě opačná a cítíme z ní touhu po vnitřním osvobození mnicha. Text *Nebeského žebříku* oplývá pojmy jako otevřenost, jasná mysl, a především vnitřní klid (*hēsychia*).

Cesta k vnitřnímu osvobození tak neplyne z potlačování svobody mnichovy mysli ani z pouhého umrtvování těla. Tělo totiž Ióannés nevnímá jako nepřítel – ačkoli přiznává, že je velmi náchylné k slabostem –, ale je podle něj sídlem ducha či mysli (*nús*),⁸¹ a člověk se tedy bez něj nemůže obejít. O komplikovaném vztahu mnicha k tělu se ostatně na patnáctém stupni objevuje krásná, až dojemná pasáž.⁸² Klimakos si je také samozřejmě vědom, že mysl, zvláště u začátečníků, se přizpůsobuje tělu, což může působit značné potíže, ale na druhé straně může tělo díky tomu příznivě ovlivňovat ducha. Proto je tak účinným prostředkem pokroku v askezi půst⁸³ a proto je dobré dbát na správné postoj těla při modlitbě. Obojí udržuje ducha, jehož Ióannés ostatně nazývá „okem duše“,⁸⁴ v bdělosti.

Duch totiž nemá setrvávat v nehybnosti, ale má být neustále zaměstnán modlitbou či pozorností k tomu, co vstupuje do lidského nitra. Ióannově pojetí askeze jako vnitřního osvobození odpovídá i vztah k hříšným myšlenkám. Pokud se objeví, duch se jich nemá stranit a potlačovat je, ale naopak s nimi „pracovat“ a vytáhnout je z temnot na světlo. Světlo a jas

⁸¹ K obtížím při překládání pojmu *nús*, jež má u Ióanna i četná synonyma, viz CHRYSAVGIS (2004), s. 100 a 104. V českém překladu volíme termín „duch“ a v synonymech, která Ióannés používá, užíváme termín „mysl“.

⁸² Stupeň 15 (PG 88, 901b–d50).

⁸³ Viz Stupeň 14. O vztahu ducha-mysli a těla s ohledem k půstu a stravě viz zvl. stupeň 14 (PG 88, 865d–867a14).

⁸⁴ Viz např. Stupeň 4 (PG 88, 715c77); Stupeň 15 (PG 88, 900c47). Také mnich se má stát očištěným duchem, takže jej lze nazývat „oko duše“; viz Stupeň 23 (PG 88, 969a12); Stupeň 26 (PG 88, 1033c75); Stupeň 27 (PG 88, 1115d40).

se v *Nebeském žebříku* objevují často a těmito obrazy jakožto příznaky Boží blízkosti začíná i poslední, třicátý stupeň.

Vše, co asketa přijímá do svého nitra, má tedy přetavovat ve vnitřní jas, a to skrze přiblížení se k Bohu. Mnich totiž svého ducha neustále předkládá Bohu, který ho naplňuje světlem a pozitivními myšlenkami, až ho nakonec toto světlo ovládne. Tento proces vyžaduje naprosté soustředění na Boha a dokonalé ovládnutí modlitby, jež se stane mnichovou novou přirozeností. Chryssavgis k tomu říká, že „asketa nakonec neodřikává modlitby, ale sám se vlastně stává modlitbou“.⁸⁵

Takové osvobození ducha skrze očištění těla od vášní, tužeb a světského shonu, jenž způsobuje rozřítost ducha-mysli, praktikuje asketa proto, aby jeho duch mohl nespoután stoupat k Bohu a podoben andělům prodlévat v jeho absolutní blízkosti.

Starozákonní představa blízkosti Bohu se v Ióannově díle snoubí s raně křesťanskou asketickou tradicí, což lze demonstrovat na výrazném myšlenkovém konceptu *isangelie* („rovnost andělům“), který se zde manifestuje. Tento koncept se objevuje v asketické literatuře od konce 3. století⁸⁶ a lze jej stručně charakterizovat jako touhu pobývat v takové blízkosti Boha, jaká je dopřána andělům. Ióannés systematicky rozpracovává tuto ideu, založenou na pojmání askeze jako *angelikos bios* („andělský život“). Právě zde se jeho pohled na askezi střetává s egyptskou askezí, protože ideální pouštní asketa je v této tradici často přirovnáván k pozemskému andělu.⁸⁷

Ve starší literatuře je tento stav popisován s jistou obezřetností, jež mohla hraničit až s ironií (například ve *Výrocích pouštních otců*), jindy sloužil spíše jako literární *topos*.⁸⁸ Muehlbergerová uvádí například některé texty Jana Zlatouštěho, který srovnává život v klášteře s životem v nebi, jako by bylo takřka samozřejmé, že mnich bude po vstupu do kláštera

⁸⁵ CHRYSsavGIS, J. (2004), s. 128.

⁸⁶ MUEHLBERGER, E. (2008). „Ambivalence about the Angelic Life: The Promise and Perils of an Early Christian Discourse of Asceticism“, in: *Journal of Early Christian Studies* 16, 4, s. 450.

⁸⁷ Viz např. *Historia Monachorum in Aegypto*, Prolog. 4. Podrobně k tomuto konceptu a jeho kořenům viz MUEHLBERGER, E. (2008), s. 447–448. V této práci lze najít i výčet nejvlivnějších studií o problematice *angelikos bios*.

⁸⁸ Příklady viz MUEHLBERGER, E. (2008).

téměř roven andělům.⁸⁹ Klimakos sice navazuje na existující, zejména pouštní tradici, ale přesto zachází s tímto pojmem záměrně a po svém.

Hned v první kapitole, když předkládá definici mnicha, uvádí ještě koncept *angelikos bios* jako běžný literární *topos*:

„Co do svého zařazení a stavu patří mnich mezi netělesné anděly, ačkoli je usídlen v hmotném a nečistém těle.“⁹⁰

Postupně je však stále zjevnější, že pozemské nebe není každý klášter a *isangelia* není v *Žebříku* žádným samozřejmým stavem mnicha, nýbrž cílem mnišské komunity a každého mnicha, který chce prodlévat v dokonalé Boží blízkosti. Ztotožnění mnicha s andělem pak musí probíhat na řadě úrovní. A protože andělé jsou na rozdíl od lidí bytostí netělesné, nejprve je třeba dokonale očistit tělo:

„Mnich znamená posvěcené tělo, očištěná ústa a osvícený rozum.“⁹¹

„Lidé, kteří dosáhli tohoto andělského stavu, často zapomínají na pozemskou stravu a myslím si, že po ní ani nezatouží. To není nic divného, když touhu po jídle často potírá i opačná vášně. Těla těchto neposkvrněných starců jsou podle mne osvobozena od nemocí, protože byla posvěcena plamenem čistoty, který v nich přetnul vášně a také způsobil, že zůstávají nezkažená.“⁹²

Hledíme-li na *Žebřík* z tohoto úhlu, pak je v něm popisován proces očištění těla a duše, který vrcholí na posledních třech stupních (27, 28, 29). Klimakos zde popisuje závěrečné stadium očištění, ačkoli si je vědom, jak těžké, a před některými čtenáři dokonce nebezpečné, je mluvit o duchovních darech mnicha, který dosáhl posledních tří ctností

⁸⁹ JAN ZLATOÚSTÝ. *Adversus oppugnatores vitae monasticae*, III,11 (PG 47, 366); viz též MUEHLBERGER, E. (2008), s. 456.

⁹⁰ Stupeň 1 (PG 88, 633b5).

⁹¹ Stupeň 1 (PG 88, 633c6).

⁹² Stupeň 30 (PG 88, 1157b6).

(hésychie, modlitby a osvobození od vášní). Jeho výklad je proto velmi zdrženlivý.⁹³

Na dvacátém sedmém stupni nalézáme důkaz tohoto varování, založený údajně na Klimakově vlastní zkušenosti. Píše, že ve stavu nadšení nad vlastními duchovními pokroky se v jednom svém vidění pustil do rozpravy s andělem. Jejich rozhovor probíhal následovně:

„Sám jsem dospěl k druhému úkolu a stanul uprostřed. A tu osvítilo zítznivého. Hle, co bylo: zeptal jsem se anděla, jak vypadal Bůh, než přijal viditelnou podobu. O tom mě však nemohl poučit. Vládce to nedovolil. Dotázal jsem se ho, jak vypadá nyní. ‚Jak je to vlastní jemu, ale nikoli vám.‘ A já na to: ‚Jaké je to stát od počátku po pravici Božího trůnu?‘ ‚Takové věci nelze člověku sdělit.‘ Žádal jsem ho, aby mne ihned odvedl, kam mne pudí má touha, ale on mi řekl, že ještě nepřišel můj čas, protože mi chybí oheň neposkvrněnosti. Nevím, zda jsem byl ve svém těle, nebo mimo něj, to vám vůbec nedokážu říci (2K 12,2).“⁹⁴

Z úryvku je zřejmé, že konverzace selhala. Anděl mu odmítl sdělit cokoli důležitého o nejvyšších pravdách, protože – jak uznává i sám Ióanés – ještě nebyl dostatečně očištěn a splnil pouze dva ze tří úkolů hésychie (odpoutání od všech světských záležitostí, vroucí modlitba, neochvějná činnost srdce). Nemohl rozmlouvat s andělem, protože ten stál na vyšší úrovni než on.

Mnich se také musí naučit od andělů mnoha ctnostem:

„Čistota, nepřítomnost hněvu, pokora, modlitba, bdění, půst a neustálá zkroušenost jsou nadpřirozené. Učíme se jim od lidí, andělů a Boha, Dárce a Slova.“⁹⁵

Další schopnost, která člověka sblíží s anděly, je modlitba nazývaná *angelón ergon*, tedy „andělské dílo“.⁹⁶

⁹³ Stupeň 27 (PG 88, 1096d–1097a). Podobná zdrženlivost je podle Muehlbergrové zjevná i ve *Výrocích*; viz MUEHLBERGER, E. (2008).

⁹⁴ Stupeň 27 (PG 88, 1109b16–c16).

⁹⁵ Stupeň 26 (PG 88, 1028b54–55).

⁹⁶ Stupeň 28 (PG 88, 1129b1).

Jakmile mnich překoná všechny stupně osvobození od vášni, „pozvedá ubohou mysl od země k nebesům“ a skrze lásku se z něho stává *isangelos* („rovný andělům“):

„A provždy chvályhodná láska ho usazuje s vladaři, svatými anděly a s knížaty lidu Hospodinova.“⁹⁷

Andělé, jakožto bytosti dokonale oddané Bohu, jsou totiž zcela naplnění jeho láskou:

„Kdo chce mluvit o Boží lásce, chystá se mluvit o Bohu. Mluvit o Bohu je pro neopatrné lidi ošemetné a nebezpečné. Mluvit o lásce umí andělé, ale i ti jen skrze osvětlení.“⁹⁸

„Láska dává schopnost prorokovat. Je to umění konat zázraky, propast osvětlení a pramen ohně v srdci. Když vytryskne, rozpálí žíznivou duši. Láska je andělský stav a cesta do věčnosti.“⁹⁹

Pojmy láska a *isangelia* tedy nakonec splývají v jediný cíl každého mnicha, totiž ve splnutí s Bohem a rozplynutí v jeho lásce,¹⁰⁰ někdy označované jako královna všech (nejen) mnišských ctností. Tuto lásku – zachycenou na posledním třicátém stupni – lze tedy ztotožnit se stavem *isangelie*, což je podle Klimaka stav mnišské dokonalosti.

Po tomto krátkém úvodu, kde jsme se snažili vyložit především literární aspekty *Nebeského žebříku*, se nyní vydejme na cestu.

⁹⁷ Obě citace viz Stupeň 29 (PG 88, 1152c8).

⁹⁸ Stupeň 30 (PG 88, 1156a1).

⁹⁹ Stupeň 30 (PG 88, 1160b8).

¹⁰⁰ K tomu viz HAUSHERR, I. (1969), s. 361–386.

POUŽITÁ LITERATURA

- BALL, H. (1958). *Byzantinisches Christentum*. Einsiedeln: Benziger Verl.
- BLUM, G. G. (2009). *Byzantinische Mystik: Ihre Praxis und Theologie vom 7. Jahrhundert bis zum Beginn der Turkokratie, ihre Fortdauer in der Neuzeit*. Berlin: Lit Verlag.
- BUCKLER, G. (1953). *Byzantine Education*, in: N. H. BAYNES (ed.). *Byzantium. An Introduction to East Roman Civilization*. Oxford: Clarendon Press, s. 200–220.
- CAMERON, A. (1992). *New Themes and Styles in Greek Literature: Seventh – Eight Centuries*, in: A. CAMERON – L. I. CONRAD (eds.). *The Byzantine Near East: Problems in the Literary Source Material*. Princeton – New Jersey: The Darwin Press, Inc., s. 81–105.
- DUFFY, J. (1999). „Embellishing the Steps: Elements of Presentation and Style in The Heavenly Ladder of John Climacus“, in: *Dumbarton Oaks Papers* 53, s. 1–17.
- EGERIA. (2007). *Pút do Svätej zeme*. Pfel. H. Panczová. Trnava: Dobrá kniha.
- EUAGRIOS Z PONTU. (2003). *The Greek Ascetic Corpus*. Transl. R. E. Sienkiewicz. Oxford: Oxford University Press.
- HALDON, J. F. (1990). *Byzantium in the Seventh Century: The Transformation of a Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAUSHERR, I. (1969). *La théologie du monachisme chez saint Jean Climaque*, in: I. HAUSHERR (ed.). *Etudes de Spiritualité orientale*. Rome: Pontificium Institutum studiorum orientalium, s. 361–386.
- Historia Monachorum in Aegypto*. (1961), ed. A.-J. Festugière, Brussels: Société des Bollandistes.
- HÖRANDNER, W. (1981). *Der Prosarhythmus in der rhetorischen Literatur der Byzantiner*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- CHADWICK, H. (1985). *The Ascetic Ideal in the History of the Church*, in: E. W. J. SHEILS (ed.). *Monks, Hermits and the Ascetic Tradition: Papers read at the 1985 summer meeting and the 1985 winter meeting of the Ecclesiastical History Society*. Oxford: Basil Blackwell, s. 1–23.
- CHRYSSAVGIS, J. (2004). *John Climacus: From the Egyptian Desert to the Sinaiite Mountain*. London: Ashgate.
- CHRYSSAVGIS, J. (1988). „The Sources of St. John Climacus (580–649)“, in: *Ostkirchliche Studien* 37, s. 3–13.
- IVÁNKA, E. VON (1954). „ΚΕΦΑΛΑΙΑ. Eine Byzantinische Literatur-form und ihre antiken Wurzeln“, in: *Byzantinische Zeitschrift* 47, s. 285–291.
- JAN ZLATOÚSTÝ. *Proti těm, kdo odmítají mnišský život (Adversus oppugnatores vitae monasticae)* (PG 47, 319–386).

- KALDELLIS, A. (2007). *Hellenism in Byzantium: The transformations of Greek identity and the reception of the classical tradition*, Cambridge – New York: CUP.
- MAAS, P. (1902). „Rhythmisches zu der Kunstprosa des Konstantinos Manasses“, in: *Byzantinische Zeitschrift* 11, s. 505–512.
- MCGUCKIN, A. (1985). *Christian Asceticism and the Early School of Alexandria*, in: W. J. SHEILS (ed.). *Monks, hermits and the ascetic tradition: Papers read at the 1985 summer meeting and the 1985 winter meeting of the ecclesiastical history society*. Oxford: Basil Blackwell, s. 25–39.
- MUEHLBERGER, E. (2008). „Ambivalence about the Angelic Life: The Promise and Perils of an Early Christian Discourse of Asceticism“, in: *Journal of Early Christian Studies* 16 (4), s. 447–448.
- Obrácení nevěstky Marie jiné příběhy: byzantská vyprávění prospěšná pro duši* (2015). Přel. M. Kulhánková. Červený Kostelec: Pavel Mervart.
- PALLADIOS (2002). *Poučné příběhy pro komořtbo Lausa*. Přel. J. Pavlík – O. Koupil. Praha: Benediktinské arcidiocésní sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově.
- PELIKAN, J. (1993). *Christianity and Classical Culture: The Metamorphosis of Natural Theology in the Christian Encounter with Hellenism*. New Haven – London: Yale University Press.
- RYDELL-JOHNSEN, H. R. (2010). „Training for Solitude: John Climacus and the Art of Making a Ladder“, in: *Studia Patristica* 48, s. 159–164.
- RYDELL-JOHNSEN, H. R. (2007). *Reading John Climacus. Rhetorical argumentation, literary convention and the tradition of monastic formation*. Lund: Lund University.
- SALAVILLE, S. (1923). „Saint Jean Climaque: sa vie et son oeuvre“, in: *Échos d'Orient* 26, s. 440–454.
- ŠPIDLÍK, T. (2004). *Spiritualita křesťanského Východu*, sv. 4: *Mnišství*. Řím: Křesťanská akademie.
- TRISOGLIO, F. (2008). „Lo stile in Giovanni Climaco“, in: *Medioevo greco* 8, s. 303–322.
- VARALDA, P. (2009). „Sull'uso delle fonti nella Scala del Paradiso di Giovanni Climaco“, in: *Medioevo greco* 9.
- VENTURA, V. (2006). *Spiritualita křesťanského mnišství*, sv. 1. Praha: Benediktinské arcidiocésní sv. Vojtěcha a sv. Markéty v Břevnově.
- WARE, K. (1982). *Introduction*, in: JOHN CLIMACUS, *The Ladder of the Divine Ascent*. London: SPCK.
- WILSON, N. G. (1983). *Scholars of Byzantium*. London: Duckworth.

IÓANNÉS KLIMAKOS

NEBESKÝ ŽEBŘÍK

Úvodní slovo ke knize, jež nese titul *Duchovní tabulky*.

Asketický spis Ióanna, představeného mnichů na hoře Sinaj, který poslal také Ióannovi, představenému v Raithú,¹ poté co jím byl vyzván, aby tento spis sestavil.

Stupeň první Zřící se světského života

Píši Božím služebníkům, takže se mi zdá správné začít od našeho dobrého, předobrého a ve všem dobrého Boha a krále. Ze všech stvořených rozumných bytostí (2) obdařených jím milostí svobodné vůle jsou mu někteří jeho služebníci přáteli, jiní pravými služebníky, jiní zase sluhy nehodnými, další se mu zcela odcizili a další jsou i navzdory své slabosti jeho nepřáteli.

Ač jsme jen prostí lidé, považuji, svatý otče, za jeho přátele ty duchovní netělesné bytosti, které ho obklopují.² Za pravé služebníky pak všechny, kdo horlivě a svědomitě vykonávali a vykonávají jeho vůli; za nehodné služebníky pak všechny, kdo si myslí, že si zasloužili křest, ale úmluvu

¹ Klášter Raithú leží na jihozápadním pobřeží Sinaje; toto místo bylo osídleno poustevníky již na přelomu 4. a 5. století.

² Tj. anděly.

s ním ve skutečnosti nezachovávají; za odcizené od Boha a za jeho nepřátele budeme mít ty, kdo nevěří nebo věří něčemu špatnému. Protivníci jsou pak ti, kdo nejen že se protivili Hospodinovým příkázáním a z vlastní vůle je překračují, ale dokonce mocně bojují proti těm, kdo je zachovávají.

Každý ze zmíněných vztahů by si zasloužil vlastní pojednání, takže nepoučenému člověku, jako jsem já, nyní neprospěje tato témata rozebírat. Nuže vydejme se za skutečnými Božími služebníky, kteří nás zbožně vedou a s dobrou vůlí nás povzbuzují svými příkazy. Natáhněme svou nehodnou ruku v bezpodmínečné poslušnosti a s jejich vědomím sáhněme po peru, (3) omočme je v jejich zádumčivé a zářící pokoře, položme je na listinu jejich klidných a očištěných srdcí jako do duchovních destiček a zapisujeme na ně jejich božská slova či spíše setbu. A začněme takto.

(4) Život všech bytostí svobodné vůle je Bůh: je spásou pro všechny, věrné i nevěrné, spravedlivé i nespravedlivé, zbožné i bezbožné, vyrovnané i vášnivé, mnichy i laiky, mudrce i prosté lidi, zdravé i churavé, mladé i staré. Je jako příliv světla, jako pohled na slunce, jako změna počasí, a přesto v něm není změna: „Neboť není přijímání osob u Boha.“³

(5) Bezbožný člověk je rozumný a smrtelný tvor, který dobrovolně odmítá život věčný, protože si myslí, že jeho vlastní věčný Stvořitel neexistuje. Provinilec je ten, kdo zákon vzešlý od Boha chápe podle svého zlého úsudku a smýšlí kacířsky proti víře v Boha. Křesťan je obrazem Krista ve slovech i činech, nakolik je to jen v lidských silách, a věří správně a dokonale ve svatou Trojici. Milovník Boha je ten, kdo setrvává ve spojení se vším přirozeným a bezúhonným a kdo se podle svých schopností snaží o dobro. Zdrženlivý člověk je ten, kdo se vprostřed pokušení, nástrah a shonu vší mocí snaží napodobovat způsoby člověka, který je jim vzdálen. Mnich patří svým zařazením a stavem mezi netělesné anděly, ačkoli je usídlen v hmotném a nečistém těle. Mnich se v každém okamžiku, na každém místě a v každém skutku přidržuje pouze Božích příkázání a slov.

(6) Mnich je ten, kdo se neustále dopouští násillí na své přirozenosti a spolehlivě strážil své smysly. Mnich znamená posvěcené tělo, očištěná

³ Ř 2,11. Překlady starozákonních i novozákonních knih, s výjimkou knih deuterokanonických, jsou citovány podle kralického překladu. Deuterokanonické knihy jsou citovány podle Českého ekumenického překladu.

ústa a osvícený rozum. Mnich znamená usouzenou duši, která – ať už ve spánku, nebo v bdění – neustále v myšlenkách rozjímá o smrti.

Odchod ze světa znamená dobrovolný odpor k obecně chváleným věcem a (7) zřeknutí se přirozenosti kvůli směřování k něčemu vyššímu, než je přirozenost. (8) Všichni, kdo horlivě opouštějí světský shon, tak vždy činí buď kvůli království, jež má přijít, kvůli množství svých hříchů nebo kvůli lásce k Bohu. Kdyby je nevedl žádný z těchto cílů, jejich odchod by neměl smysl. Leč konec cesty a to, jak dopadla, posuzuje dobrý soudce našeho zápasu.⁴

Člověk, který odešel ze světa, aby setřásl břemeno svých hříchů, ať napodobuje ty, kdo sedí na hrobech za městem. (9) Ať nepřestává ronit horoucí a palčivé slzy a stále nechť propuká v neslyšný nárek srdce, a to až do okamžiku, kdy sám spatří, že přichází Ježíš a odvaluje mu ze srdce kámen žádosti, (10) zbavuje náš rozum jako Lazara smyček hříchů a přikazuje andělům, svým sluhům: „Zbavte ho vášní a nechte ho vstoupit do blaženého stavu osvobození od vášní.“ Neděje-li se to, náš odchod je k ničemu.

(11) My, kteří chceme vyjít z Egypta a uprchnout od faraona, i my vždy potřebujeme nějakého Mojžíše jako prostředníka na cestě k Bohu a s Bohem, aby stál mezi naším činným životem a rozjímáním⁵ a vzpínal ruce k Bohu. To vše proto, aby ti, kdo se jím nechali vést, překonali moře svých hříchů a zahnali Amáleka vášní. Mýlí se ti, kdo se oddali Bohu a myslí si, že nic z právě řečeného nepotřebují. (12) Ti, kdo vyšli z Egypta, měli Mojžíše, aby je vedl, prchající ze Sodomy zase anděla. První se podobají těm, kdo léčí vášně své duše s pomocí lékařů: takoví jsou lidé, kteří vyšli z Egypta. Ti druzí touží zbavit se těla souženého nečistotou, takže potřebují jako pomocníka anděla nebo, abych tak řekl, člověka rovného andělům. Vždyť i když nám zhnisá rána, řekneme si o ranhojiče nebo lékaře.

(13) Ti, kdo se snaží dostat do nebe i se svým tělem, musí se na sobě stále dopouštět násilí a trpět. A to zejména v prvních stadiích zřeknutí se světa, kdy se naše povaha milující slasti a naše lhostejné srdce skrze silnou

⁴ Řec. *agónothetis* znamená „Bůh“. Původně to byl pořadatel divadelních či jiných slavností a soutěží (*agónes*), ale mohlo jít také o člena poroty na těchto slavnostech.

⁵ *Ióannés* tu naráží na dvě složky mnišského života. První z nich je *praxis*, tedy praktický, činný život, jehož uspořádání má ovšem podporovat složku druhou, rozjímavou, kontemplativní, a tedy duchovní, označovanou jako *theoria*.

zkroušenost nakonec vydá k lásce k Bohu a svatosti. Námaha, věru námaha a mnoho skrytého hoře je to zejména pro lidi, kteří žili nedbale. A to až do chvíle, kdy svého ducha, toho řeznického psa, který s chutí čenichá kolem, proměníme prostotou, hlubokou vyrovnaností a péčí v lásku k čistotě a v bdělost.

Ač jsme plní vášni, mějme odvahu, a ač bezmocní, napřáhněme svou ruku ke Kristově pravici a v neochvějně víře vyznávejme svou bezmoc a duchovní slabost; vždyť zůstaneme-li ponořeni v hlubinách pokory, dostane se nám jeho pomoci i nad to, čeho jsme hodni. Ať se všichni vrhnou do onoho krásného, leč tvrdého (14) zápolení, které je zároveň tak lehké, jako do ohně. Přijímají totiž nehmotný oheň, aby se v nich usídlil. Necht každý vyzkouší sám sebe, necht ukusuje chleba smíšeného s hořkostí a upíjí z poháru smíšeného se slzami, aby sám sobě nepřivodil odsouzení.

(15) Nespasí-li se každý pokřtěný, o dalším pomlčím. Ti, kdo se vydávají na cestu, všechno zavrhnou, vším pohrdnou, všemu se vysmějí, všechno setřesou, aby postavili dobrý základ. Je to překrásný základ spočívající na třech sloupech – nevinnosti, pústu a cudnosti. Necht všechny děti v Kristu začnou právě u těchto vlastností a vezmou si příklad ze skutečných dětí. Mezi dětmi se nikdy neděje nic zlého, nenajdeme u nich žádnou nepravost. Kojenec není neukojitelný, nemá bezedný žaludek ani tělo rozohřené chřtíčem. Děti však dospívají a s větším množstvím stravy v nich roste žár žádostivosti.

Je skutečně ohavné a nebezpečné, když je zápasník hned na začátku boje netečný, a všechny tak zpravuje o své porážce. Začínějme vždy pevně, neboť nám to pomůže, když se později dostaví jistá netečnost. Zpočátku zmužilou, ale později poněkud uondanou duší bude jako ostruha pobízet vzpomínka na někdejší usilovnost. I takto se totiž někteří povzbuzují. Kdyby duše zradila samu sebe tím, že ztratí blažený a příjemný zápal, necht usilovně hledá, proč jej byla zbavena, a necht se s veškerou vášní a úsilím vrhne s touto příčinou do boje. Tento zápal se nemůže vrátit jinou branou než tou, již dříve odešel.

Kdo se zřekl světa ze strachu, podobá se zapálenému kadidlu, jež zpočátku voní, ale později se s kouřem vytrácí. (16) Kdo pro hmotnou odměnu, podobá se mlýnskému kameni, který se bude navždy točit dokola. Kdo však odchází ze světa z lásky k Bohu, ten od počátku získává žár a jako hořící dřevo brzy zažehne mnohem silnější požár.

(17) Jsou lidé, kteří stavějí dům tak, že kladou cihly na skálu. Jsou však i jiní, kteří stavějí sloupy přímo ze země. A ještě jiní kráčejí pomalu, a teprve až rozehřejí nervy a klouby, vystupují rychleji: kdo chce pochopit, nechť pochopí onen symbolický smysl. Rozběhněme se horlivě, jako by nás povolával Král a Bůh, abychom v hodině smrti nebyli shledáni neužitečnými a nezahynuli hladem, jelikož máme jen málo času. Snažme se zalíbit Bohu jako vojáci svému králi. Po válečné výpravě budeme požádáni vydat přesný počet z naší služby. Obávejme se Boha jako šelem. Viděl jsem lidi, jak okrádali poutníky a Boha se nebáli, ale když zaslechli štěkot psů, okamžitě utekli. Co nedokázal strach před Bohem, to zajistil strach z šelem. Milujme Pána, stejně jako ctíme své přátele. Často jsem viděl, jak lidé zarmucují Boha, protože jim byl úplně lhostejný; a viděl jsem tytéž lidi, jak milují své příbuzné. Když je jen maličko zarmoutili, zapojili všechno své umění i mysl, trápili se a činili si kvůli svým milým výčitky, aby pak sami či skrze své přátele a dárky dosáhli původního stavu vzájemné lásky.

V počáteční fázi onoho zřeknutí se světa dobýváme ctnosti vždy s námahou a hořkostí; když se však nakonec dostaneme kupředu, necítíme zármutek nebo jen trošku. Když je naše smrtelná mysl pohlcena a ovládnuta horlivostí, dobýváme je s veškerou radostí, úsilím, touhou a božským zápallem. Stejně jako jsou hodni chvály ti, kdo vykonávají tato přikázání hned od počátku s radostí a zanícením, tak jsou hodni politování ti, kdo žili celá léta v askezi a stále je následují s námahou, pokud vůbec. Neodvracejme se a neodsuzujme ty, kdo se zříkají světa kvůli vnějším okolnostem. Viděl jsem lidi, kteří byli na útěku, ale proti své vůli stanuli před vládcem, přidali se k němu a v takovém zdráhání s ním nakonec vstoupili do domu a společně hodovali. Viděl jsem sémě proti jeho vůli zaseté do země, jak je zdobí překrásné květy a vydává hojnou úrodu. Ale i naopak. Viděl jsem kohosi, jak šel s nějakými potížemi k lékaři. Lékařovo umění však bylo nesmírné, takže byl navíc zbaven slepoty, jež ho sužovala. Náhodné výsledky bývají občas trvalejší a mocnější než ty předem naplánované.

(19) Nikdo ať nepovažuje tíhu a množství svých hříchů za záminku, aby o sobě říkal, že je nehodný mnišského povolání. Ani pro svou zálibu v rozkoši ať o sobě nesmýšlí nízce, když za příčinu považuje své hříchy.⁶

⁶ Viz Ž 140,4.

Kde je mnoho hnisu, tam je i velká potřeba léčby, aby odstranila nákazu. (20) Zdraví lidé k lékaři nechodí.

Jsme-li povoláni pozemským králem a chce-li nastoupit službu ve válečném tažení, pak neotálíme, nehledáme výmluvy, ale všechno opouštíme a ihned k němu spěcháme. Dejme si pozor, abychom Krále králů a Pána pánů⁷ a Boha všech bohů, jenž nás volá do nebeského pluku, neodmítli pro svou lenost a lhostejnost, a neocitli se tak na velkém soudu bez záštity. Je sice možné, aby i člověk spoutaný věcmi tohoto života dělal v těchto okovech pokroky, ale je to nesnadné. I lidé uvěznění nohama v železech často mohou chodit, ale klopýtají a způsobují si zranění. Neženatý muž je obtížen pouze světskými záležitostmi, takže to vypadá, jako by byl spoutaný na rukou, a nic mu nebrání, když se rozhodne spěchat, aby se stal mnichem. Člověk ženatý se podobá spoutanému na rukou i na nohou.

(21) Slyšel jsem od lidí lhostejně žijících ve světě: „Jak můžeme žít s manželkou a uprostřed světských starostí usilovat o mnišský život?“ Odpověděl jsem jim: (22) „Konejte veškeré dobro, jaké můžete konat. Nikoho nehaňte. Nikoho nesmíte okrást. Nikomu nesmíte zalhat. Nad nikým se nepovyšujte, k nikomu nesmíte cítit nenávisť. Nevyhýbejte se bohoslužbám, mějte soucit s potřebnými, nikoho nepohoršujte, nepřibližujte se k cizí posteli a spokojte se s tím, co vám poskytují vaše manželky. Budete-li si tak počínat, nejste daleko od království nebeského.“

Pokračujme s radostí i bázní v tomto krásném boji, (23) bez obav z našich nepřátel, kteří nám – ač sami neviditelní – hledí do duchovní tváře. Spatří-li ji znejistělou strachem, ještě důkladněji se proti nám ozbrojí, protože ti lstivci dobře vědí, že jsme se nechali vystrašit. S odvahou se proti nim ozbrojme. Proti tomu, kdo bojuje se zápalem, nikdo do boje nevyrazí.

Náš Pán prozíravě usnadnil bitvy začátečníkům, aby se hned zpočátku nevraceli do světa. Proto se vždy radujte v Pánu, všichni služebníci Boží, toto je první znamení Hospodinovy lásky k nám, jež jste pocítili sami na sobě, a znamení, že vás povolal on.

Je dobře známo, že Bůh činí toto: když vidí duše zmužilé, hned zpočátku u nich připustí bitvy, protože je chce brzy ozdobit vítězným věncem. Před lidmi žijícími ve světě Pán ukryl (24) tíhu tohoto boje, ač je vlastně snadný, protože kdyby to věděli, žádné tělo by se nedokázalo zřít

⁷ 1Tm 6,15.

světa. (25) Od mládí s nadšením věnuj své úsilí Kristu a ve stáří se budeš v plnosti radovat z osvobození od vášní. Co se nashromáždí v mládí, to k stáru posiluje a utěšuje zesláblé. Dokud jsme mladí, pilně se namáhejme a obezřetně spěchejme kupředu! Smrt je nevypočitatelná. (26) Máme nepřátele věru zlé a zákeřné, úskočné, všeho schopné, dokonce s ohněm v rukou a toužící zapálit chrám Páně plamenem, který hoří uvnitř, nepřátele mocné, kteří nikdy nespí, nehmotné a neviditelné. (27) Žádný mladý člověk ať nepřátelským démonům nedovolí říkat: „Netýrej své tělo, ať neupadneš do chorob a nemocí!“ Stěží se dnes a v tomto pokolení najde někdo, kdo je ochoten umrtvovat své tělo, být jen zřeknutím se bohaté a chutné stravy. Cílem tohoto démona je způsobit, aby náš vstup na závodišť byl lhostejný a liknavý a náš konec aby pak odpovídal tomuto začátku.

(28) Ti, kdo chtějí Kristu upřímně sloužit, nechtě usilují především o to, zvolit si s pomocí svých duchovních otců místo, způsob života, klášter a druh askeze, které by vyhovovaly jejich založení. Život ve společenství není vhodný pro každého, protože svádí k obžerství, ani poustevny nejsou pro každého, protože svádějí k prchlivosti. Každý nechtě rozváží, pro co se rozhodne.

Obecně řečeno, mnišský způsob života lze vést ve třech druzích sídel: jednak je to osamění či poustevna pro duchovního bojovníka, nebo lze prodlévat v cele s jedním či nanejvýš dvěma bratry, anebo trpělivě přebývat ve společenství. „Neuchyluj se,“ (29) říká Kazatel, „napravo ani nalevo“,⁸ ale kráčež královskou cestou. Pro mnoho lidí je nevhodnější druhá cesta. „Běda tedy samotnému,“ říká Kazatel, „když by padl“ do omrzlosti, spánku, lhostejnosti, beznaděje, „nebo nemá druhého, aby ho pozdvihl“.⁹

(30) „Nebo kdežkoli shromáždí se dva neb tři ve jménu mém, tuť jsem já u prostřed nich,“ řekl Pán.¹⁰ Který mnich je tedy věrný a moudrý? Ten, který si udržuje nehynoucí horlivost a který až do konce života denně přidává plamen k plameni, žár k žáru, nadšení k nadšení, touhu k touze a nikdy neustává.

Kdo vystoupil na první stupeň, nechtě se nevrací zpět.

⁸ Pt 4,27.

⁹ Kaz 4,10.

¹⁰ Mt 18,20.

Stupeň druhý

O potlačení sklonu k vášním čili o zbavení se stesku po světě

(1) Kdo Boha skutečně miluje, (2) kdo se skutečně snaží dosáhnout království nebeského, kdo zakusil opravdovou lítost nad svými hříchy, kdo je skutečně pamětliv trestu a posledního soudu, kdo se skutečně bojí své smrti, ten nebude přespříliš milovat peníze, starat se o ně a soužit se pro ně ani pro majetek, ani pro rodiče, ani pro světskou slávu, ani pro přátele, ani pro sourozence, ani pro nic pozemského, ale všechny své svazky a všechnu svou péči o ně bude setřásat a nenávidět, stejně jako své tělo. (3) Nahý, zbaven těchto věcí a nic se o ně nestaraje bez zdráhání následuje Krista a hledě stále k nebi přijímá od něj pomoc, jak praví Písmo: „Přilnula duše má k tobě“¹¹ a na jiném nezapomenutelném místě: „Nejsem unaven, když Tě následuji, nehledám ani den, ani lidský odpočinek, Pane.“¹² (4) Byla by velká hanba opustit to všechno poté, co nás povolal nikoli člověk, nýbrž Hospodin, a starat se o něco, co nám nemůže prospět v hodině naší úzkosti, tedy smrti. Hospodil pravil: neohlížet se, abychom nebyli nehodni království nebeského. Náš Hospodin ví, jak snadno uklouzneme a jak snadno nás pobývání se světskými lidmi a styk s nimi vrací do světa. Člověku, který mu namítl: „Pane, dopusť mi prvé jíti a pochovati otce mého,“ proto odpověděl: „Nech ať mrtví pochovávají mrtvé své.“¹³

Poté co jsme se zřekli světa, démoni nám stavějí před oči milosrdné a soucitné lidi žijící ve světě, abychom je obdivovali a vyčítali si, že sami takoví nejsme. Cílem těchto našich nepřátel je skrze falešnou pokoru nás buď navrátit světu, nebo nás jako mnichy nechat uvíznout v beznaději jako v oprátce.

Jedna věc je z namyšlenosti přehlížet ty, kdo žijí ve světě, a druhá snižovat je v jejich nepřítomnosti, aby člověk unikl beznaději a získal naději. Poslyšme tedy Hospodinova slova k mladíkovi, který zachovával téměř

¹¹ Ž 63,9.

¹² Jr 17,16. Ekumenický překlad.

¹³ L 9,59–60.

Kázání svatého Ióanna Klimaka, ruská miniatura, přibližně 1410.

všechna přikázání: „Chceš-li dokonalým býti, jdiž a prodej (6) statek svůj, a rozdej chudým.“¹⁴ A když se stane sám chudým, dostane se mu milosrdenství.

Chceme-li horlivě a živě dělat pokroky, pozorně promysleme, jak Hospodin všechny, kdo prodlévají ve světě, odsoudil jako živé (7) mrtvé, když komusi řekl: „Nech ať mrtví – světští lidé – pochovávají mrtvé (8) – tělem.“¹⁵ Tomu mladíkovi jeho bohatství nezabránilo přijmout křest. Mýlili se ti, kdo říkali, že mu Hospodin přikázal, aby rozdal své bohatství kvůli křtu. Necht' nám toto svědectví postačí jako dokonalé ujištění o slávě našeho povolání.

Je třeba zkoumat, proč lidé, kteří žili ve světě a prodlévají v bdění, pústech, námaze a utrpení a pak odešli od lidí do mnišského života jako do místa zkoušky a na závodnickou dráhu, už nepraktikují svou někdejší falešnou (9) a nepravou askezi. Viděl jsem mnoho různých květů ctnosti, jež vykvetly mezi lidmi světa. Byly živeny samolibostí z podzemní stoky, povzbuzovány touhou předvádět se a přihnojovány chválou. A pak – přesazeny do pouště a do země nepřístupné světským lidem, nezalévány samolibostí a páchnoucí tekutinou – v mžiku uschly. Tyto rostliny toužící po vláze nejsou stvořeny k tomu, nést plody v drsných a vyprahlých místech duchovního cvičení.

Kdo si (10) znelíbil svět, unikl žalu. Kdo však cítí náklonnost k viditelným věcem, (11) ten se žalu nikdy nezbaví. Jak by se nermoutil nad ztrátou toho, co má rád? Ve všem musíme být bdělí, ale především je třeba mít se na pozoru před věcmi, které jsme opustili. Viděl jsem mnoho lidí ve světě, jak dokázali před posedlostí tělesnými žádostmi prchat, přestože byli souzeni trápením, starostmi, řečmi i celonočním bděním. Když se však zcela zbaveni starostí oddali mnišskému životu, nechali se zoufale (12) poskvřnit tělesnými žádostmi. Mějme se tedy na pozoru, abychom – ač tvrdíme, že kráčíme úzkou a náročnou (13) cestou, – nezbloudili vydavše se po cestě široké a pohodlné. (14) Úzkou cestu ti odhalí kručení v žaludku, stejně jako celonoční bdění, omezené množství vody, nedostatek chleba, očistný pohár pokoření, úsměšky, výsměch, posměch, vykořenění vlastních tužeb, nutnost strpět urážky, snést bez reptání pohrdání, ovládnout

¹⁴ Mt 19,21.

¹⁵ Viz L 9,60.

drzost, mužně snést bezpráví, neohradit se proti pomlouvači, nehněvat se, jsem-li přehlížen, smířit se, jsem-li odsuzován. (15) Blahoslavení, kdo krácejí těmito cestami, neboť jejich je království nebeské.

Nikdo nevkročí ověncen do nebeské svatební síně, dokud se nezřekne trojího: všech věcí, lidí, a to i rodičů, a své vlastní vůle. Třetí věc, jíž je třeba se zřítí, je samolibost, jež vždy následuje za poslušností. Odejděte, vyjděte z prostředku jeho a nečistého se nedotýkejte,¹⁶ (16) říká Pán. Kdo z lidí ve světě kdy konal zázraky? Kdo křísil mrtvé? Kdo vymítal démony? Nikdo. To vše jsou zásluhy mnichů, které svět nemůže vykonat. Kdyby mohl, k čemu by byla askeze nebo odloučení od světa? Vždy, když démoni po zřeknutí se světa obracejí naši mysl k rodičům a bratrům a rozplameňují nám srdce, obrňme se proti nim modlitbou a rozpalme se myšlenkou na věčné plameny, abychom pamětlivi toho spálili, co je (17) v srdci nevhodné. Jestli (18) si někdo myslí, že se při takových myšlenkách nevzruší, pak sám sebe dokonale klame, protože v srdci už při takové ztrátě nařiká.

Mladí lidé cítí silnou náklonnost k tělesné lásce a k jídlu, přestože se chtějí oddat mnišskému způsobu života a cvičí se ve zdrženlivosti a modlitbě. Musí se zdržovat veškeré (19) rozkoše a hanebnosti, jinak budou jejich konce horší než jejich začátek. Přístav spásy a zatracení jsou nedaleko od sebe a ti, kdo se plaví po duchovním moři, to vědí. Je žalostné vidět, jak ti, kdo se bezpečně plavili, ztroskotají v přístavu.

Druhý stupeň. Kdo naň vystupuje, nechť tak činí nikoli jako Lotova žena, nýbrž jako sám Lot.

Stupeň třetí Dobrovolný exil

(1) Dobrovolný exil je nenávratné opuštění všeho, co v tomto světě brání našemu cíli dosáhnout zbožnosti. Znamená mírnost, nevědomou moudrost, utajenou zdrženlivost, život ve skrytu, neodhalovaný

¹⁶ Viz Iz 52,11.

cíl, neviditelný úmysl, touhu po skromnosti, směřování k chudobě, touhu po božském, mnoho lásky, zavržení ješitnosti, hlubinu mlčení. Milovníky Hospodina jaksi už od počátku, neustále a jako v božském ohni znepokojuje úmysl opustit příbuzné kvůli chudobě a soužení a povzbuzuje milovníky tohoto dobra, aby postupovali kupředu. Ale stejně jako je tento cíl velký a hodný chvály, vyžaduje i velkou rozhodnost.

Ne každý (2) dobrovolný exil je dobrý, je-li doveden do extrému. Nikdo není doma prorokem,¹⁷ jak praví Pán, takže se mějme na pozoru, aby se nám život v exilu nestal záminkou k marnivosti. Dobrovolný exil totiž znamená odloučit se (3) od všeho, aby naše mysl zůstávala v jednotě s Bohem. Život v exilu je milovníkem nenasycného pláče a jeho vykonavatelem (4). Poustevník prchá před všemi vztahy s příbuznými i cizími lidmi. Když spěcháš do samoty a života v exilu, nečekej na duše milující svět; smrt přichází nečekaně. Mnoho těch, kdo se snažili spasit lhotejné a líné, zahynuli společně s nimi, neboť v nich žár časem uhasl. Když jsi přijal plamen, běž! Nemůžeš vědět, kdy zhasne a zanechá tě v temnotě.

Nikdo není zodpovědný za spásu ostatních. I svatý apoštol říká: „A takt jeden každý z nás sám za sebe počet vydávati bude Bohu.“¹⁸ A ještě: „Kterakž tedy jiného uče, sám sebe neučíš?“¹⁹ Jako by říkal: nevím, jak je to se starostí o ostatní, ale sám o sebe musím pečovat za všech okolností. Žiješ-li v exilu, stráž se démona neklidu a náklonnosti k rozkošim. Život v exilu mu dává příležitost. Osvobození od vášní je dobré a jeho matkou je právě dobrovolný exil.

(5) Kdo odešel do exilu kvůli Bohu, ať přeruší všechny vazby se světem, aby se neukázalo, že žije v exilu, aby vyhověl svým vášním. Když odejdeš ze světa do exilu, nikdy se nepřibližuj světu, protože vášně se od přirozenosti rády vracejí. Eva byla vyhnána z ráje proti své vůli, ale mnich se nechá vyhnat ze své vlasti dobrovolně. Ona znovu zatoužila po zakázaném stromě, ale on vždy vzdoruje nebezpečí, plynoucímu z tělesného příbuzenství (6). Utíkejte z míst hříchu jako před morovou ranou. Když plod není po ruce, nemáme na něj chuť.

¹⁷ J 4,44.

¹⁸ Ř 14,12.

¹⁹ Ř 2,21.

Kéž ti zůstanou skryty způsoby a léčky zlodějů! Snaží se nám vnuknout, že se nemáme vyhýbat lidem ve světě, a tvrdí, že se nám dostane velké odměny, dokážeme-li se ovládnout při pohledu na ženy. Není správné je poslouchat, ale je třeba dělat spíše opak.

Když na rok či navždy odejdeme od svých blízkých a získáme trochy pokory, zkroušenosti a zdrženlivosti, znovu se objeví marné úvahy a ponoukají nás, abychom se vydali zpět do vlasti a stali se údajným vzorem a pomocí těm, kdo přihlíželi našim někdejšími bezbožným skutkům. Máme-li náhodou dar řeči a vzdělanosti, vnukají nám myšlenku, že jsme zachránci duší a učitelé v tomto světě, ponoukají nás, abychom na moři hanebně rozprášili bohatství, které jsme shromáždili v přístavu. Snažme se napodobovat Lota (7), a nikoli jeho ženu. Duše, (8) která se ohlíží, odkud vyšla, bude jako sůl, která ztratila chuť, a zůstane jako solný sloup. Uteč z Egypta a nevracej se! Srdce, která k němu přilnula, nespátřila Jeruzalém – zemi bez vášní. Někteří lidé, kteří v nevinnosti opustili světský domov a dosáhli úplného očistění, se mohou vrátit jako pomocníci, aby poté co sami byli spaseni, spasili jiné. I Boží muž Mojžíš, který viděl Boha, – seslaný, aby spasil svůj lid, – zažil v Egyptě mnoho nebezpečí, to jest temnoty ve světě.

Je lepší zarmoutit rodiče než Boha. On nás stvořil i spasil, zatímco rodiče často ty, které milovali, zahubili a nechali propadnout věčným mukám. Poustevník je ten, kdo – ačkoli všechno chápe –, sedí (9) jako cizinec mezi cizinci.

Neodcházíme (10) z domova nebo od příbuzných proto, že je nenávidíme, ale proto, že prcháme před zraněními, která by nám mohli způsobit. Jako ve všech dobrých věcech, i v tom je naším učitelem Kristus. Vždyť se ukazuje, že také on často opouštěl své tělesné rodiče a slyšel od ostatních: „Aj, matka tvá i bratří tvoji stojí vně, chtějíce s tebou mluvití.“²⁰ A tu náš Pán a učitel projevil nenávist prostou všech vášní a řekl: „Nebo kdož by koli činil vůli Otce mého nebeského, ten jest bratr můj, i sestra má, i matka má.“²¹ Tvým otcem nechť je ten, kdo je schopen i ochoten nést s tebou břemeno hříchů, a matkou nechť je zkroušenost, která tě dokáže očistit

²⁰ Mt 12,47.

²¹ Mt 12,50.

od poskvrny. Bratrem pak ten, kdo s tebou bude zdolávat cestu vzhůru a snažit se dostat nahoru. Za nerozlučnou společnici získej paměťtlost smrti. Tvými milovanými dětmi nechť jsou nářky srdce. Z těla učin svého služebníka (11), z posvátných mocností – budou-li ti nakloněny – své přátele, kteří ti v okamžiku smrti mohou být užiteční. „Tot jest národ hledajících Jeho.“²² (12)

Touha po Bohu hasí touhu po rodičích. Kdo tvrdí, že má obojí, klame sám sebe, zvlášt když slyší „Žádný nemůže (13) dvěma pánům sloužit“ a tak dále.²³ Pán praví: „Nedomnívejte se, že jsem přišel pokoj dáti na zemi,²⁴ tedy pokoj mezi rodiči a jejich syny a bratry, kteří mi chtějí sloužit, ale boj a meč,“ aby Pán oddělil bohabojné od lidí milujících svět, hmotářské od duchovně založených, domyšlivé od lidí pokorné mysli. Pán se raduje z rozporu a nesouladu, když se rodí z lásky k němu.

Hleď jen, hleď, abys kvůli citové náklonnosti ke svým milovaným blízkým nebyl spláchnut vlnou těchto citů a tvůj život nebyl naplněn jen slzami. Nermuť se kvůli slzám rodičů a přátel; budeš-li se rmoutit, tvůj pláč nikdy neustane. Kdykoli tě příbuzní obklopí jako včely, nebo spíše jako vosy, a začnou nad tebou svůj žalozpěv, ihned obrať oko své duše k smrti a ke svým skutkům, abys dokázal skrze jednu bolest odvrátit druhou (14). Naši příbuzní i jiní lidé nám (15) lstivě slibují, že pro nás udělají vše, co nás těší, ale cílem těchto slibů je zabránit nám, abychom se vydali tou nejlepší cestou, a chtějí nás zlákat ke svému vlastnímu cíli. Naším východiskem nechť je dobrovolné uchýlení do míst méně utěšených, jež nás nabádají k větší skromnosti a pokoře; není-li tomu tak, necháme se unášet svou vášní (16).

Skrývej svou urozenost, nevystavuj na odív svou slávu, ať se tvé postavení nedostane do rozporu s tvými skutky.

Niči dobrovolný exil (17) nebyl tak dokonalý jako onoho velikého muže, který uslyšel „Vyjdi z země své a z příbuznosti své, i z domu otce svého“²⁵ a byl povolán do cizí země, kde se mluvilo cizí řečí. Toho, kdo odchází do exilu po vzoru tohoto velkého muže, Pán obvykle nejvíce

²² Ž 24,6.

²³ Mt 6,24.

²⁴ Mt 10,34.

²⁵ Gn 12,1.

proslaví. I když je tato sláva od Boha, je dobré odvracet ji štítem pokory. Démoni, stejně jako lidé, nás za odchod do exilu chválí, jako bychom dosáhli nějakého velkého úspěchu, a proto si připomeňme toho, kdo kvůli nám odešel z nebe do exilu na zemi, a shledáme, že my sami nedokážeme nikdy vykonat nic podobného.

Náklonnost k příbuzným i k cizím lidem je škodlivá, protože nás dokáže po malých krůčcích lákat zpět do světa a zcela v nás uhasit žár zkroušenosti. Nelze jedním okem vzhlížet do nebes a druhým hledět k zemi. Stejně nemožné je, aby se duše toho, kdo v mysli i těle zcela neopustil všechny příbuzné i cizí lidi, neocitla v ohrožení.

Dobry a spořádaný charakter v nás roste jen díky velké námaze a úsilí, ale to, čeho bylo dosaženo s velkou námahou, může být v mžiku zničeno, neboť „Porušujít dobré obyčeje zlá rozmlouvání“ (18) světská a hanebná.²⁶ Když (19) se člověk zřekne světa, ale dál se stýká se světskými lidmi či pobývá v jejich blízkosti, buď znovu upadne do jeho tenat či poskvrní své srdce úvahami o něm, nebo se sice neposkvrní, ale tím, že odsuzuje, jak se jiní poskvrňují, poskvrní se také.

O snech, které pronásledují začátečníky

Nelze skrývat, že rozum je nedokonalý nástroj poznání, plný nevědomosti. Zatímco hrdlo rozlišuje potravu, sluch rozpoznává pojmy či slunce odhaluje slabost očí, tak slova odhalují neznalost duše. Zákon lásky však ponouká snažit se i o věci, které jsou nad naše síly. Proto si myslím, že – ačkoli nenaléhám – po řeči o odchodu do exilu je třeba pojednat o snech, abychom nezůstali nepřipraveni na tuto léčku proradných nepřátel. (20)

Sen je pohyb mysli (21) v nehybném těle. Je to klamná zraková představa spící mysli. Fantazie je vzrušení rozumu v bdělém stavu. Je to představa něčeho, co neexistuje.

Důvod, proč jsme se po předchozím výkladu rozhodli pojednat o snech, je zřejmý. Poté, co jsme kvůli Hospodinu opustili své blízké a příbuzné, abychom se z lásky k Bohu oddali dobrovolnému exilu, se nás démoni budou snažit znepokojovat sny a ukazovat nám naše blízké jako ztrápené, zadržené místo nás ve vězení či okradené. Každý, kdo věří snům, podobá se člověku, jenž honí svůj stín a snaží se ho chytit.

²⁶ Viz 1K 15,33.

Démoni samolibosti věští ve snech, a protože jsou všeho schopní, předvídají budoucnost z okolností a zvěstují nám to. My jsme pak ohromeni, když se naše vidění plní, a chlubíme se, že máme na dosah dar jasnozřivosti.

Pro důvěřivé lidi je démon často věštcem, ale pro ty, kdo jím pohrdají, je to vždycky lhář. Démon je duch, takže vidí, co se na tomto světě děje, a když pozná, že někdo umírá, předpovídá to ve snu lehkomyšlnějším lidem. O budoucnosti však démoni nevědí nic, protože pak by ti prokletci mohli předpovědět i naši smrt.

Často se připodobňují andělu světla a mučedníkům, a jakmile k nám ve snu přistoupí, mluví s námi. Když se probudíme, naplňují nás radostí a domýšlivostí. To ti budiž znamením bludu: andělé zvěstují muka, soudy a rozdělení, a když se člověk probudí, bývá z toho vyděšený a zasmušilý. Věříme-li démonům ve snu, začnou si s námi pohrávat i v bdělém stavu.

Člověk, který uvěřil snům, je nezkušený. Ale kdo jim nedůvěřuje, ten je rozumný. Věř jen snům, které ti zvěstují tresty a soud. Ale souží-li tě beznaděj, i to je dílo démonů.

Toto je třetí stupeň, co do počtu stejný jako Trojice. Kdo na něj vystoupil, ať se neohlíží vlevo ani vpravo.²⁷

Stupeň čtvrtý O blažené a věčné poslušnosti

Naše řeč (1) nyní dospěla k bojovníkům a Kristovým zápasníkům. Každému plodu předchází květ, každé poslušnosti odchod do exilu – buď tělem, nebo vůlí. Na těchto dvou cnostech stoupá ctihodná poslušnost bez bázně k nebesům jako na zlatých perutích. Právě o ní zřejmě zapěl básník jatý Duchem svatým: Ó bych měl v činorodém životě křídla jako holubice, zaletěl bych a poodpočinul v rozjímání a pokoře.²⁸

²⁷ Dt 5,32.

²⁸ Srov. Ž 55,7.

Nevynechejme v naší knize obraz těchto mužných bojovníků, důkladně vykresleme, jak drží štít víry v Boha a svého duchovního učitele, jímž, abych tak řekl, odrážejí veškeré pochybnosti a myšlenky na přecházení z místa na místo. Jak pozvedají meč Ducha svatého a hubí jím veškerou vlastní vůli, když se k nim přiblíží, poté co jako do brnění oděli hrud do tichosti a trpělivosti, jimiž odrážejí každou urážku, jízlivost a střelu. Místo přilbice je chrání modlitba, kterou jim nabízí jejich představený. Nestojí s nohama semknutýma, ale (2) na jedné z nich se vzpínají ke službě, zatímco o druhou se pevně opírají při modlitbě.

Poslušnost je úplné zřeknutí se vlastní duše, jež se navenek jasně projevuje naším tělesným konáním. Nebo ještě jinak, poslušnost je (3) umrtvení údů, zatímco mysl zůstává živá. Poslušnost je pohyb, po jehož důvodech se neptáme, je to dobrovolná smrt, život prostý zvědavosti, nebezpečí přijímané beze strachu (4), okamžitá omluva Bohu, neohroženost tváří v tvář smrti, bezpečná plavba či pout ve spánku.

Poslušnost je hrob vlastní vůle a vzkříšení pokory; nebožtík neodporuje ani neposoudí, co je dobré, či působí hanebně. Za všechno odpovídá ten, kdo (5) zbožně umrtvil učedníkovu duši. Poslušnost je úplné (6) zřeknutí se vlastního soudu, ačkoli příležitostí k odsuzování je celá řada.

Počátek (7) umrtvení vůle vlastní duše a tělesných údů je namáhavé, v prostřední fázi někdy těžké, jindy ne, ale na konci mizí veškeré cítění a dostavuje se lhostejnost k bolesti. Jen tehdy blažený živý nebožtík strádá v bolestech, když se přistihne, jak koná svou vůli a bojí se břemene vlastního odsouzení.

(8) Vy všichni, kteří jste se rozhodli svléci k závodu v tomto duchovním povolání, kteří chcete pozvednout Kristovo jho na své plece, kteří spěcháte, abyste přenesli své břímě na bedra někoho jiného, kteří doufáte, že prodáte sami sebe do otroctví, ale že za to získáte svobodu, vy, kteří se snažíte plavit po tomto širém moři přidržování rukama druhých, vy všichni vezte, že jste se vydali po krátké, ale neschůdné cestě, na níž můžete zbloudit pouze jediným způsobem, totiž pro svou svévoli (9). Kdo ji navždy odvrhl, byť ve věcech, které se zdají správné (10), duchovní a bohubilé, dosáhl konce cesty dříve, než se po ní vydal. Poslušnost je totiž nedůvěra v sebe, a to až do konce života a ve všech dobrých věcech.

My, kdo chceme sklonit svou šíji před Hospodinem, musíme především s pokornou myslí svěřit svou spásu někomu jinému. Máme-li nějakou pochybnost a trochu rozumu, pak před vstupem na palubu prověříme

kormidelníka a vyzkoušejme, zda jsme nepadli do rukou veslaři místo lodivodovi, nemocnému místo lékaři, člověku zmítanému žádostmi místo člověka zbaveného vášní, širému moři (11) místo přístavu, jinak brzy ztroskotáme.

Po vstupu na závodistiště (12) ve zbožnosti a podřízenosti nikdy v ničem nesudme svého dobrého sudího (13), i kdybychom na něm jako na člověku našli nějaký drobný nedostatek. Nedodržíme-li to a budeme ho posuzovat, nebudeme mít z poslušnosti žádný užitek.

Je třeba, aby ti, kdo si chtějí udržet neochvějnou důvěru v představené, přísně střežili v srdci své dobré vlastnosti a měli je stále na paměti, aby – jakmile nám démoni začnou zasévat do srdce pochybnosti – je umlčeli tím, co si pamatují. Dokud v srdci vzkvétá víra, i tělo usilovně slouží Bohu. Jakmile klopýtne o nevíru, padne, protože „cožkoli není z víry, hřích jest“.²⁹ Jakmile tě rozum pohne posuzovat či odsuzovat představeného, prchej od té myšlenky jako od smilstva. Nikdy tomuto hadu nedopřávej volnosti, místa, vstupu ani počátku! Zvolej před tím drakem: „Ty pokušiteli, já nemohu soudit svého duchovního vůdce, to on se zavázal k mému souzení, nikoli já, ale on je mým soudcem!“

Otcové tvrdí, že zpěv žalmu je zbraň, modlitba je zeď, nevinné slzy lázeň. Domnívali se, že blažená poslušnost je vyznání víry, bez něhož (14) žádný člověk plný vášní neužítí Hospodina.

Poslušný člověk nad sebou pronáší soud; je-li zcela poslušný Hospodina (15), je z něj sňata vina, i když se to nezdá. Ale pokud v něčem plní vlastní vůli, ačkoli se zdá, že je poslušný, bere své břímě na sebe. Bylo by jen správné, kdyby ho představený nepřestal kárat, ale ustane-li a zmlkne (16), pak nemám, co bych dodal.

Ti, kdo (17) se v prostotě podřídili Hospodinu, krácejí po správné cestě, protože proti sobě díky své obezřetnosti nepoštvají úskočné demony.

Především se o samotě vyznejme dobrému soudci, a přikáže-li, pak i všem ostatním. Naše veřejně odhalené rány se nezhorší, ale budou naopak vyhojeny.

Kdysi jsem přišel do jednoho kláštera a spatřil tam strašný soud dobrého soudce a pastýře. Za mého pobytu tam se stalo, že do této mnišské obce chtěl vstoupit kdosi z cechu lupičů. Onen výtečný pastýř, pravý duchovní

lékař, mu přikázal, aby tam po sedm dnů užíval pokoje a poznával, jak se v tom klášteře věci mají. Po týdnu (18) si ho pastýř zavolal k soukromému rozhovoru a zeptal se ho, zda by se mu líbilo žít společně s nimi. Když viděl, že ten muž je upřímně nadšený, ptal se ho, co špatného ve světě dělal. On se na jeho příkaz ze všeho horlivě vyznal, takže ho představený znovu (19) zkoušel a řekl: „Chci, abys tohle všechno vyznal před všemi bratry.“ Ten člověk však skutečně nenáviděl svůj hřích (20), a proto nedbal na hanbu a bez váhání souhlasil: „Chceš-li, třeba před celou Alexandrií!“

Pastýř tedy svolal v domě Páně všechny své ovečky v počtu tří set třiceti a při svatě liturgii – byla totiž neděle – přikázal přivést po čtení evangelia onoho bezúhonného odsouzence s rukama svázanýma za zády. Někteří bratři ho táhli a zlehka tloukli. Byl oděn do rubáše ze srsti a hlavu měl posypanou popelem. Všichni byli tou podívanou vystrašení, někteří naříkali a křičeli – vždyť nevěděli, co se děje.

Když se ten muž ocitl až u brány chrámu, zvolal k němu lidumilný představený mocným hlasem: „Stůj, nejsi hoden vstoupit!“ Ten muž se polekal posvátného hlasu, jenž se k němu nesl ze svatyně, a jak nám později přísahal, myslel si, že slyší hlas hromu, a nikoli hlas lidský. Celý zděšený a roztřesený hrůzou okamžitě padl na zem a zkrápel ji slzami. Pak mu ten podivuhodný lékař, který se všemožně staral o jeho spásu a všem byl příkladem spásy a pokory, dovolil, aby vypověděl, co spáchal. On v hrůze vše postupně vyznával a ostatní v úžasu naslouchali. Vyznával nejen hříchy tělesné podle přirozenosti i proti ní – s lidmi i se zvířaty –, ale také otravy, vraždy a jiné zločiny, které ani nelze vyslechnout či zachytit písmem (21). Když se takto vyznal, mohl být rozvázán a připočten k bratrům.

Obdivoval jsem tehdy moudrost představeného a v soukromí jsem se ho zeptal, proč uchystal tak (22) zvláštní podívanou. Ten skutečný lékař mi odpověděl, že ze dvou příčin: „Za prvé, abych ho – poté co se vyznal ze své hanby – této hanby zbavil, což se i stalo. Nevstal ze země, bratře Ióanne, dokud nedosáhl odpuštění všech svých hříchů. O tom nepochybuji. Jeden z bratří, kteří tam byli, mi tvrdil, že viděl jakousi děsivou postavu, jak drží popsany list a pero. A vždy, když ten člověk uvedl nějaký hřích, odškrtnul si jej. Je to jasné, vždyť bylo řečeno: Vyznám na sebe Hospodinu přestoupení svá, a ty jsi odpustil nepravost hříchu mého.³⁰ A za druhé proto, že

³⁰ Ž 32,5.

tu máme některé bratry, kteří dosud nevyznali všechny své hříchy. Chtěl jsem je tím přimět ke zpovědi, bez níž nikdo nedosáhne odpuštění.“

I jiné podivuhodné a pamětihodné věci jsem zažil u toho nezapomenutelného pastýře a jeho oveček a většinu z nich se vám pokusím vylíčit. Zůstal jsem u něj dlouho, sledoval jejich způsob života a velmi mne udivovalo, nakolik se tito pozemšťané podobali nebeským bytostem.

Láska mezi nimi tvořila svazek, který nelze rozdělit. Ještě podivuhodnější však bylo, že postrádala jakoukoli nevázanost a planou žvanivost. Snažili se především o to, aby ničím nezatížili svědomí svého bratra. Jestliže někdo pocítil nenávist k druhému, představený ho vyloučil do oddělené poustevny jako odsouzence. A když před ním jeden z bratrů (23) ostouzel svého bližního, onen přesvatý muž ho nařídil okamžitě vyhnat se slovy, že nelze připustit, aby v klášteře sídlil viditelný i neviditelný ďábel.

Viděl jsem u těchto světců věci užitečné a hodné zalíbení, bratrstvo sebrané, spojené a shromážděné v Pánu, a to jak v práci, tak v rozjímání. Trávili čas tak ponořeni do božských ctností, že téměř nepotřebovali napomenutí představeného, sami se totiž navzájem povzbuzovali k božské bdělosti. Dodržovali jisté svaté a božské zásady, jimž se naučili a vštípili si je. Když chtěl jeden z bratrů v nepřítomnosti představeného začít pomlouvat, odsuzovat či jinak žvanit, jiný bratr ho pokývnutím hlavy nenápadně napomenul a zastavil. A když to nepochopil, napomínající bratr se mu poklonil a odešel. Bylo-li třeba mluvit, pak jen o pamatování na smrt a posledním soudu.

Musím vám povědět o neuvěřitelné ctnosti jejich kuchaře. Když jsem viděl, že při službě stále setrvává v lítosti a má dar věčných slz, prosil jsem ho, aby mi prozradil, čím si takovou milost zasloužil. A jelikož jsem naléhal, odpověděl mi: „Nikdy jsem se nedomníval, že sloužím lidem, nýbrž Bohu. Myslím si, že si nezasloužím vnitřní klid, a pohled do ohně je mi připomínkou věčného ohně pekelného.“

Poslyšme také o jiných jejich neuvěřitelných ctnostech. Ani u stolu se nepřestávali v myšlenkách modlit. Různými tajnými náznaky, jak je u nich zvykem, a skloněním hlavy upozorňovali blažení otcové vzájemně, že se v duchu modlí. A bylo zřejmé, že to nedělají jen u stolu, ale při všech společných setkáních a shromážděních.

Pokud se někdo z nich provinil, bratři ho úpěnlivě prosili, aby směli před představeným sami převzít odpovědnost, rozsudek a trest. Když se onen veliký muž dozvěděl o skutku svých světců, uložil jim lehčí tresty,

protože věděl, že jsou nevinní, ale nepátral po tom, kdo se prohřešku skutečně dopustil.

Usídlila se u nich vůbec kdy žvanivost a prázdné tlachání? Jestliže se někdo z nich začal přít se svým bližním, pak třetí bratr, který byl přítomen, se před nimi poklonil a hádku zažehnal. Pokud cítil, že se někdo z nich touží pomstít, zpravil o hádce (24) zástupce představeného a ten se je pokusil smířit před západem slunce. Jestliže se však skutečně zatvrdili, pak jim až do usmíření buď bylo zapovězeno jíst, nebo byli vyhnáni z kláštera. I taková přísnost je hodna chvály, protože nebyla uplatňována nadarmo, ale rodila a vydávala hojné plody.

Mezi tyto blažené bratry byli přijati mnozí usilovní v duchovním životě, nadaní prozíravostí, schopní rozlišovat myšlenky a pokorní. A bylo možné spatřit u nich podivnou, ale přesto andělskou podívanou: úctyhodné bělovlasé starce, světce, jak žijí v poslušnosti jako malé děti a svou největší slávu nacházejí v pokoře. Viděl jsem tam muže, kteří už padesát let žili v poslušnosti, a prosil jsem je, aby mě poučili, jakou útěchu získali z tohoto snažení. Odpověděli, že se vrhli do propasti pokorného ducha, a odrážejí tak všechny dábelské útoky. Jiní tvrdili, že jsou naprosto necitliví a odevzdaní vůči kárání a ponižování.

Viděl jsem u těch nezapomenutelných otců i jiné, kteří měli bílé vlasy podobné andělům a dosáhli té nejhlubší nevinnosti, prostoty moudré a dobrovolné, ale zároveň řízené Bohem. Zatímco ve špatném člověku jsou dvě bytosti – jedna, která se jeví navenek, a druhá skrytá –, tak prostý člověk není dvojaký, nýbrž jaksi celistvý. Nikdo z nich nebyl pošetilý ani nemoudrý, jako bývají starci ve světě, o nichž se říká, že jsou senilní. Navenek byli všichni laskaví, přívětiví a radostní, byli přímí, nenucení a upřímní v řeči i mravech, což u lidí tak často nenajdeš. V nitru však dýchali pouze Bohem a svým představeným jako čisté děti. Měli bystrého a přísného ducha, který vidí demony i vášně.

Svatý otcé a bohumilí bratři, celý život by mi nestačil na to, abych popsal ctnost oněch blažených mužů a jejich nebeský způsob života. Přesto je správné okrašlovat tuto rozpravu spíše potem jejich námahy než mými vlastními připomínkami, a povzbuzovat tak k bohu libému zápalu v lásce k Bohu. Horší se rozhodně ozdobí něčím lepším, a proto jen žádám, abyste mě nepodezívali, že píšu smyšlenky. Tato nedůvěra by zničila celý užitek (z této knihy). Vraťme se však k tomu, o čem jsme již hovořili.

Před lety, když jsem v tomto klášteře pobýval, stal se jedním z tamních mnichů i muž jménem Isidor, který pocházel z urozených vrstev a byl původem z Alexandrie. Sám jsem ho tam potkal. Ctihodný pastýř ho přijal, ale zjistil, že je to hrubý, surový, zlý a pyšný (25) člověk. Když viděl, jak je nezkrotný, rozhodl se přelstít řádění démonů (26) lidskou vynalézavostí a bystrostí a řekl Isidorovi: „Když ses rozhodl nést Kristovo břímě (27), chci tě učit (28) především poslušnosti.“ On na to: „Nejsvětější otče, vydávám se vám v poslušnost jako železo kováři.“ Ten velký muž využil zmíněného přirovnání a ihned uložil nepoddajnému Isidorovi cvičení se slovy: „Chci, bratře, aby ses postavil u brány kláštera a před každou duší, která vchází nebo odchází, se poklonil až k zemi a prosil: ‚Pomodli se za mě, otče, protože jsem v moci zlého ducha (29).‘“ Isidor poslechl jako anděl svého Pána. Po sedmi letech, co tak činil, dosáhl nehlubší pokory a zkroušenosti.

Po uplynutí sedmileté zákonné (30) lhůty ho chtěl slavný představený kláštera po zásluze zařadit mezi ostatní bratry a vyznamenat kněžským svěcením, ale on velmi prosil, prostřednictvím jiných bratrů i mne nehodného pastýře, aby ho tam nechal ukončit svou pout, a naznačoval, že se blíží jeho konec a povolání k soudu, což se také stalo. Představený ho nechal na místě a Isidor desátého dne díky své pokoře odešel se vši slávou k Pánu. Sedm dní po jeho smrti k sobě Pán povolal i klášterního dveřníka, protože mu onen blažený muž řekl: „Dostane-li se mi sluchu u Hospodina, budeš se mnou brzy pohromadě.“ A tak se i stalo, jako nejvyšší potvrzení dokonalé poslušnosti a božské pokory.

Když byl Isidor ještě naživu, zeptal jsem se ho, jakou činností se v myslí zabývá, když stojí u brány. Pamětihodný stařec mi to nezatajil, protože mi chtěl pomoci (31). „Zpočátku jsem uvažoval o tom, že jsem se za své hříchy nechal prodat do otroctví. Klaněl jsem se proto s velkou hořkostí a krvavým úsilím (32). Když se naplnil rok, už jsem v srdci nepocítoval smutek a čekal od Boha (33) odměnu za trpělivost. Po dalším roce jsem cítil, že nejsem hoden života v klášteře, pohledu na ostatní otce a jejich společnosti, svatého přijímání a vůbec toho, abych někomu popatřil do tváře. Klopil jsem zrak a ještě níže mysl, a upřímně tak prosil přicházející a odcházející o modlitbu.“

Jednou se mnou seděl v refektáři představený kláštera, naklonil svá svatá ústa k mému uchu a pravil: „Chceš-li, ukážu ti božskou mysl s nejbělejšími vlasy.“ Poprosil jsem, a ten spravedlivý muž zavolal mnicha jménem

Laurentios, který žil v klášteře osmačtyřicet let a byl zde druhým knězem. Ten přišel, poklekl před představeným a on mu požehnal. Když Laurentios vstal, představený mu nic neřekl, ale nechal ho, aby v refektáři stál, ačkoli nic nejedl. Večeře právě začala. Takto stál celou dlouhou hodinu, možná dvě. Styděl jsem se pohlédnout tomu tvrdě se lopotícímu muži do tváře. Byl už úplně šedovlasý a táhlo mu na osmdesát. Neodvolali ho až do konce večeře. Když jsme se zvedli, poslal nejsvětější Laurentia, aby odříkal právě vzpomenutému Isidorovi začátek třicátého devátého žalmu.³¹

Já hanebný, nenechal jsem si ujít příležitost, abych starce pokoušel. Zeptal jsem se ho, na co myslel, když stál u stolu, a on mi vysvětlil: „Myslím si, že představený na sebe bere podobu Krista, takže jeho rozkazy nevnímám, jako by přicházely od něj, ale od Boha. Proto, otče Ióanne, zde stojím a modlím se nikoli jako na hostině lidské, ale jako u Božího oltáře. Nikdy jsem o představeném nesmýšlel zle, protože mu důvěřuji a mám ho rád. Kdosi řekl, že láska neobmyslí zlého.³² Kromě toho věz, otče, že každý, kdo se oddá prostotě a dobrovolné nevinnosti, nedopřeje ďáblu ani na okamžik zaujmout v něm místo.“

Spravedlivý Hospodin poslal jako správce kláštera člověka, podobného pastýři oněch svatých ratolestí. Byl cudný jako málokterý člověk a tichý jako nikdo jiný. Velký pastýř jednou ku prospěchu ostatních předstíral, že se na tohoto starce rozzlobil při nedělní bohoslužbě a přikázal vyhnat ho z chrámu ještě před koncem liturgie. Věděl jsem, že se nedopustil prohřešku, který mu představený přisuzoval, a když jsme byli o samotě, tak jsem ho před ním hájil. Ten moudrý muž mi odpověděl: „I já jsem to poznal, otče, ale i kdyby to nebylo spravedlivé, není snad politováníhodné odtrhávat vyhladovělému dítěti chléb od úst? Tak i já, jako představený těchto duší, ubližuji sobě i tomu asketovi, když mu neposkytuji stálou možnost získat vínek pokory, ačkoli vím, že vydrží ústrky, urážky, ponižování a výsměch. Pochází z toho trojí škoda: za prvé, představený přijde o odměnu za své pokárání; za druhé, ač by představený ctnostmi jednoho mnicha mohl prospět ostatním, nestane se tak; za třetí, a to je nejtěžší chyba, ti, kdo vypadají statečně a trpělivě, často zlhostejní, a byt byli dříve ctnostní,

³¹ Ž 40,2: „Žádostivě očekával jsem na Hospodina, i naklonil se ke mně, a vyslyšel mé volání.“

³² 1K 13,5.

nejsou-li představeným prověřování a kárání, pozbývají své někdejší pokory a trpělivosti. Ačkoli je země dobrá, úrodná a žírná, nedostatek vláhy ji nechá zdivočet a vzrůst trní pýchy, smilstva a opovázlivosti. Veliký apoštol to věděl, a proto napsal Timoteovi: „... ponoukej v čas neb ne v čas, tresci, zehři, napomínej!“³³

Ale já se o tom s pastýřem přel a připomínal mu slabost lidského rodu, stejně jako to, že se kvůli tomu nezaslouženému nebo snad i zaslouženému trestu možná mnozí odtrhnou od stáda. Na to zase onen muž, v němž přebývala moudrost, odvětil: „Duše připoutaná pro Krista láskou a důvěrou ke svému pastýři neodpadne, ani když teče krev, protože je tak někdy léčena ze svých ran a pamatuje na slova: „Ani vysokost, ani hlubokost, ani kterékoli jiné stvoření nebude nás moci odloučiti od lásky Boží, kteráž jest v Kristu Ježíši.“³⁴ Není-li však takto spoutána, utvrzena a nepřilnula-li ke svému pastýři, pak si kladu otázku, zda by vůbec měla na tomto místě pobývat, neboť ji k tomuto životu poutá jen přetvářka a zbloudilé přikázání.“ Ten velký muž se nemýlil, vedl, byl průvodcem, zdokonaloval a přišel Kristu neposkvrněné oběti.

Poslyšme Boží moudrost a podívejme se, že přebývá v hliněných nádobách.

Při svém tamním pobytu jsem obdivoval (35) víru některých začátečníků, jejich trpělivost a neochvějnou stálost, když je napomínal představený, ale samozřejmě, i když je kárali jeho podřízení.

Abych prospěl svému duchovnímu růstu, kladl jsem otázky jednomu z bratří jménem Abbakýros, který žil v klášteře již patnáct let a jemuž skoro všichni ubližovali. Všiml jsem si, že ho sluhové téměř každý den vyháněli od stolu, protože to byl bratr od přirozenosti trochu nezdrženlivého jazyka. Zeptal jsem se ho: „Bratře Abbakýre, proč každý den vidím, jak tě vyhánějí a jak často usináš bez večere?“ A on odpověděl: „Věř mi, otče, že (36) moji otcové jen zkoušejí, zda mohu být mnichem, a nemyslí to zle. A mě to netíží, neboť znám úmysl představeného i těch ostatních. Hle, již patnáct let žiji s touto myšlenkou. Už při vstupu do kláštera mi řekli, že ty, kdo se zřekli světa, budou zkoušet (37) celých třicet let. A je to tak správně, otče Ióanne. Ani zlato není dokonalé, dokud se nepodrobí zkoušce.“

³³ 2Tm 4,2.

³⁴ Ř 8,39.

Ušlechtilý Abbakýros snášel tyto zkoušky ještě dva roky od mého příchodu do kláštera a pak odešel k Hospodinu. Před odchodem řekl bratřím: „Díky, díky Hospodinu i vám, že jsem skrze vaše zkoušky dosáhl spásy a sedmnáct let byl prost ďábelského pokušení.“ Představený, spravedlivý soudce, ho zaslouženě nechal pohřbít po boku svatých jako vyznavače.

Ukřivdím všem mužům horlivě usilujícím o dobro, pohřbím-li v paměti úspěch a odměnu tamního protodiákona Makedonia. Tento zbožný muž prosil dva dny před svátkem Zjevení Páně představeného, aby směl v nějaké soukromé záležitosti odejít do Alexandrie, a sliboval, že se co nejrychleji vrátí kvůli přípravě k nadcházejícímu svátku.

Zlořečený ďábel osnující překážky však způsobil, že uvolněný protodiákon se nestačil vrátit ve stanovený čas ke svaté slavnosti v klášteře, jak mu přikázal představený (38). Když se mu to o den později podařilo, byl zbaven hodnosti diákona a zařazen na místo úplných začátečníků. Dobrý služebník (39) trpělivosti a arcisluzebník vytrvalosti přijal opatření představeného bez zármutku, jako by nebyl kárán on, ale někdo jiný. A když v tomto postavení strávil čtyřicet dní, onen moudrý muž mu vrátil jeho původní hodnost. Druhého dne ho arcidiákon znovu prosil o trest, aby směl snášet původní opovržení, a řekl mu, že ve městě spáchal něco neodpustitelného. Představený věděl, že mu Makedonios neříká pravdu, ale že o to prosí z pokory, a ustoupil dobrému přání tohoto mnicha. A tak jsme všichni viděli, jak ctihodný bělovlasý stařec žije společně se začátečníky. Prosil všechny snažně a upřímně, aby se za něj modlili. „Neboť,“ pravil, „jsem upadl do neřesti neposlušnosti.“ Mně nepatrnému však veliký Makedonios svěřil, proč se dobrovolně oddal tak pokořujícímu způsobu života. „Nikdy jsem nezažil takové ulehčení od vnitřního zápasu a sladkost Božího světla jako nyní (40). Říká se, že jen andělé nepadnou, snad proto, že nemohou, jak někteří tvrdí. Lidé však mohou, ale musí zase co nejrychleji vstát, ať už se to stává jakkoli často. Jen ďáblové nikdy nevstanou, když jednou padli.“

Toto mi svěřil správce kláštera: „V mládí, když jsem se tu staral o dobytek (41), obtížil jsem duši velkým hříchem. Neměl jsem však ve zvyku nechat v srdci hnízdit hada, takže jsem ho chytil za ocas – tím myslím, že jsem s ním skoncoval – a ukázal ho lékaři duše. On se usmál, popleskal mě po tváři a řekl: ‚Jdi, chlapče, konej svou službu jako dřív a neboj se přespříliš. Já jsem s horoucí vírou uposlechl a brzy jsem pocítil dokonalé uzdravení. A tak jsem žil dál a mísila se ve mně radost se strachem.“

Každý druh stvoření získá od stvořitele něco zvláštního, jak někteří říkají, aby bylo možné odlišit jej od ostatních. I v tomto společenství byly proto mezi bratry rozdíly v asketickém úsilí i v jejich založení.

Jakmile si představený, duchovní lékař, všiml, že se mniši předvádějí před světskými návštěvami, zahrnul je těmi nejtěžšími nadávkami a uložil jim před očima všech tak opovrženihodnou službu, že jen co zjistili, že tam přebývají lidé z vnějšího světa, rychle se vzdálili. A bylo tedy možné spatřit něco nadpřirozeného, a sice jak pustá ješitnost vyhání samu sebe a skrývá se před lidmi.

Hospodin mě nechtěl připravit o modlitbu jednoho ctihodného otce, a proto týden předtím, než jsem měl z onoho svatého místa odejít, povolal k sobě druhého kněze kláštera, obdivuhodného muže jménem Ménas, který zde strávil padesát devět let a všemožně sloužil. Třetí den po jeho smrti, když jsme odříkávali obvyklý kánon za zesnulého ctihodného bratra, se celé místo, kde ležel, náhle rozvonělo, takže nám představený dovolil otevřít rakev, v níž ctihodný ležel. Když se tak stalo, zjistili jsme, že z jeho velebných chodidel vytéká ve dvou pramenech vonná myrha. Učitel nám všem řekl: „Nuže, vidíte? Pot jeho bolavých nohou a jeho útrap byl obětován Bohu jako myrha. A skutečně tomu tak bylo!“

Tamější bratři mi vyprávěli také o mnoha jiných skutcích bratra Mény a mimo jiné i toto. Představený prý kdysi chtěl vyzkoušet božský dar jeho trpělivosti. Ménas přišel večer do jeho cely, poklonil se před ním k zemi a jako obvykle prosil o příkazy k modlitbě. Představený ho nechal ležet na zemi až do večerní bohoslužby, a teprve pak mu požehnal, vyčinił mu za vyzývavost a netrpělivost a poslal ho pryč. Ten svatý muž věděl, že to snese hrdinsky, a proto nastrojil celé toto divadlo k poučení ostatních.

O svém učiteli nám vyprávěl také učedník svatého Mény a potvrzoval to. Říkal, že byl zvědavý, zda mnich, když ho představený nechal v této poloze, neupadal do spánku. Odpověděl mu prý, že si tam vleže na zemi přetřikal celý žaltář.

A nesmím zapomenout okrášlit věnec této řeči i dalším smaragdem. Podněcoval jsem kdysi mezi těmito statečnými starci diskusi o vnitřním klidu. S úsměvem na líci a ve veselé náladě mi žertem odvětili: „My, otče Ióanne, jsme tělesní a vedeme ještě tělesnější život. A dobře to víme, takže podstupujeme boj přiměřený své slabosti. Domníváme se, že je lepší bojovat s lidmi, kteří se občas hněvají a příště kají, než s démony (42), kteří na nás útočí vždy rozhněvaní a ozbrojení.“

Jiný z těchto nezapomenutelných mužů ke mně pojal zbožnou náklonnost, a proto se mnou rozmlouval otevřeně. Milostivě se ke mně obrátil: „Moudrý muži, víš-li, že máš v nitru sílu toho, který řekl: ‚Všecko mohu v Kristu, kterýž mne posiluje,‘³⁵ jestli na tebe sestoupil Duch svatý jako rosa na svatou Pannu, jestli tě zastínila síla trpělivosti Nejvyššího, pak jako Kristus Bůh opásej svá bedra řemenem poslušnosti, vstaň od hostiny pokoje, zkroušeně umyj bratřím nohy a sám pod ně v pokoře padni. Postav k bráně svého srdce přísné a bdělé strážce. Ovládni nezvladatelného ducha v neklidném těle. Trénuj pokoj ducha, i když se údy hýbou a všelijak kroutí. Nejvzácnější schopnost je, abys i v ruchu světa zůstal v duši neochvějný. Stráž se, aby tvůj jazyk rozhněvaně nevpadl do sporů, boj s tímto tyranem sedmasedmdesátkrát za den. Zavěš svého ducha na dřevo duševního kříže a tluč do něj jako do kovadliny, aby byl bit jako pod úderý kladiva, zesměšňován, pokořován, vysmíván, ponižován a křivdilo se mu, ale aby nikdy nezeslábl a neutrpěl zranění, aby zůstal naopak pokojný a mírný.

Svlékni svou vůli, jako by šlo o nějaký nestoudný oděv a takto obnažený vstup do arény. Navlékni si pancíř víry, tak vzácný a stěží k nalezení, a nenech se oslabit a sužovat nedůvěrou svého cvičitele. Spoutej (43) uzdou cudnosti chlípný hmat, který proti tobě útočí. Rozjímáním o smrti zadrž oko, když chce celé hodiny přemítat o podobě a kráse. Umlč zvědavého ducha, když je – uzavřen do vlastních starostí a lhostejnosti k ostatním – hotov odsoudit bratra, a projevuj naopak svému bližnímu v plné soustředěnosti veškerou lásku a soucit. „Po tomé poznají všickni,“ nejmilější otče, „že jste moji učedníci, budete-li míti ve společenství lásku jedni k druhým.“³⁶

„Pojď, jen pojď, řekl mi zase ten dobrý přítel, zůstaň v tomto společenství. Pij výsměch, jako by to byla živá voda. David zakusil všechny pozemské radosti, a nakonec v rozpacích pravil: ‚Aj, jak dobré a jak utěšené je, když bratři v jednomyslnosti přebývají.‘³⁷ Jestliže nám dosud nebyla dána taková trpělivost a poslušnost, pak je dobré si uvědomit vlastní slabost, stát daleko od arény, oslavovat ty, kteří tam zápasí, a modlit se za jejich vytrvalost.“

³⁵ F(p) 4,13.

³⁶ J 13,35.

³⁷ Ž 133,1.

Podlehl jsem (44) dobrému otci a nejlepšímu učiteli, jenž se mnou přátelsky vedl prorocký spor v duchu evangelia, a bez váhání mu přiznal vítězství. Poté, co jsem vzpomněl i tuto užitečnou ctnost oněch blažených mužů, budu – jako bych vyšel z ráje – zase pokračovat ve svém nezajímavém a neužitečném (45) výkladu.

Blažený pastýř si všiml (46), že když stojíme na modlitbách, někteří z nás mezi sebou často rozmlouvají a přikázal jim, aby pak celý týden stáli před chrámem a klaněli se až k zemi všem příchozím a odcházejícím. A co je ještě podivuhodnější, přikázal to i klerikům, tedy těm, kdo měli kněžskou hodnost.

Všiml jsem si, že jeden z bratrů projevuje v srdci při zpěvu žalmů více citu než ostatní. Při prvních slovech hymnů, hlavně na začátku zpěvu, vypadaly jeho pohyby a obličej, jako by s někým rozmlouval. Zeptal jsem se toho blaženého muže na smysl jeho zvyku, abych jej pochopil. Věda, že bude užitečné to neskrývat, pravil: „Zvykl jsem si (47), bratře Ióanne, usebírat své úvahy a svého ducha již při prvních zpěvech, a když je svolám, obořím se na ně: „Pojďte, sklánějme se, a padneme před ním, klekneme před Hospodinem stvořitelem naším.“³⁸

Byl jsem zvědavý, a tak jsem se dozvěděl, že správce refektáře dělá následující věc. Všiml jsem si, že mu na opasku visí malá tabulka. Zjistil jsem, že si na ni každý den zaznamenává své myšlenky (48) a ty pak všechny vyznává svému pastýři. Neviděl jsem to jen u něj, ale také u mnoha ostatních. I tohle byl prý příkaz onoho velkého muže.

Představený prý také kdysi vyhnal jednoho bratra, který u něj pomluvil svého bližního jako žvanila a mluvku. Tento mnich pak vydržel sedm dní u brány kláštera prosit se sklopenýma očima o odpuštění. Když se to představený, milovník duší, dozvěděl, zjistil, že ten mnich šest dní nic nejedl a oznámil mu: „Chceš-li i nadále žít v klášteře, zavedu tě do příbytku kajcníků (49).“ Kajcník radostně souhlasil, a pastýř přikázal, aby ho zavedli do zvláštního kláštera pro ty, kdo oplakávají své hříchy. Tak se i stalo.

Vzpomněl jsem tento klášter, a proto si o něm krátce povězme. Bylo to nehostinné místo asi míli od velkého kláštera a říkalo se mu „žalář.“ Nikdy se tam neobjevoval kouř z vařeného jídla, víno, olej ani nic podobného, snad jen chléb či trocha zeleniny. Mniši zde byli zavření a neměli

povoleno vycházet. Nežili společně, ale každý zvlášť a odděleně, nanejvýš dva pohromadě, dokud Hospodin nedal představenému o každém z nich zprávu. Jejich představeným a správcem byl slavný muž jménem Izák, který od svých světců vyžadoval takřka neustálou modlitbu. Aby neupadli do zoufalství, mohli vyrábět košíky a matrace z palmových listů.

Tak se tam žilo, takové tam byly podmínky. To byl způsob života mužů, kteří skutečně hledali tvář Boha Jákobova!³⁹ Je dobré obdivovat činy těchto světců, ale skutečně užitečné je toužit po spáse. Chtít napodobovat (50) jejich společenství do všech detailů je však pošetilé a nemožné.

Když nás hryže svědomí, pamatujeme na své hříchy, dokud Pán nespátí, jak pro něj napínáme všechny své síly (51), a dokud tyto hříchy nezahladí a bolest užirající naše srdce nepromění v radost. Je psáno: „Ve množství přemýšlování mých u vnitřnosti mé, tvá potěšování obveselovala duši mou.“⁴⁰ Nezapomeňme ani na slova pronesená k Pánu: „Kterýž ač jsi mi dal okusiti úzkostí velikých a hrozných, však zase k životu navrátíš mne, a z propastí země zase mne vyzdvihneš (52).“⁴¹

Blahoslavený, kdo je kvůli Hospodinu denně ostouzen a ponižován, a přesto se dokáže ovládnout. Stane ve sboru mučedníků a bude rozmlouvat s anděly (53). Blahoslavený je mnich, který se hodinu za hodinou považuje za hodna veškerého pohrdání a ponížení; blahoslavený, kdo dokonale umrtví svou vůli a péči o sebe přenechá svému učiteli v Hospodinu, neboť stane po pravici (54) Ukřížovaného. Ale každý, kdo odmítne spravedlivý či nespravedlivý soud o sobě, odmítne svou spásu. Naopak každý, kdo jej přijme, ať už těžce či snadno, brzy dosáhne odpuštění svých hříchů.

Prokazuj před Bohem moudrou důvěru a upřímnou lásku ke svému duchovnímu otci a Bůh v něm nenápadně vzbudí náklonnost a blízkost k tvé osobě.

Ten, kdo vždy upozorní na přítomnost hada, osvědčí pevnou víru. Ten, kdo jej skrývá, dosud bloudí ve slepých uličkách. Člověk v sobě nalezne lásku k bratřím a lásku jako takovou, když spatří sám sebe, jak truchlí nad selháními svého bratra a raduje se (55) z pokroků a milostí, jichž se mu dostalo. Každý, kdo chce, ba přímo touží (56) předvést a sdělit v rozpravě

³⁹ Srov. Ž 24,6.

⁴⁰ Ž 94,19.

⁴¹ Ž 71,20.

svůj názor, byť správný, ten zjistí, že stoná ďáblovou nemocí. Když tak činí v rozhovoru se sobě rovnými, lze ho vyléčit trestem od představených, ale činí-li tak mezi představenými a moudřejšími, než je sám, není na to léku.

Nelze-li někoho usměrnit v řeči (57), pak to zjevně nelze ani v jeho jednání. Kdo je nevěrný v maličkosti, bude umíněný i ve vážné věci a marná je veškerá námaha. Z mnišského povolání mu nevzejde nic než vlastní odsouzení. Má-li někdo ve věci poslušnosti k duchovnímu otci to nejčistší svědomí, pak se nezalekne smrti a jednou ji přijme jako spánek, ba dokonce jako nový život. S jistotou totiž ví, že v čas rozloučení nebude volán k odpovědnosti on, nýbrž jeho představený.

Jestliže někdo v Hospodinu, ale bez vědomí svého duchovního otce dobrovolně přijme služební úkol a při jeho plnění narazí na nečekanou překážku, ať vinu nepřipíše tomu, kdo mu dal do ruky tuto zbraň, ale tomu, kdo ji přijal. Přijal totiž zbraň k boji s nepřítelem, ale obrátil ji proti svému srdci. Pokud se však chopil úkolu pro lásku Boží a předem vyznal zadavateli svou slabost, nechť zůstane statečný, protože ač padl (58), nezemřel.

Milí moji, zapomněl jsem vám předat jistý lahodný chléb ctnosti. Viděl jsem totiž, jak služebníci Boží pro jeho lásku sami sebe sužovali nadávkami a pohrdáním, aby se nenechali vystrašit a byli připraveni na urážky, které se na ně snesou.

Duše, která rozjímá o zpovědi, je jí spoutána jako uzdou, aby nehřešila. Ale věci, které jsme nevyznali, děláme bez obav dál, jako ve tmě. Když si v nepřítomnosti představeného vybavíme jeho tvář a představíme si, že tu stojí, vyhneme se každému činu, slovu, pokrmu, spánku nebo čemukoli jinému, co by nám s nelibostí vytýkal; tehdy jsme skutečně zakusili čistou poslušnost. Neposlušné děti mají z nepřítomnosti učitele radost, poslušné ji přijímají se zármutkem.

Kdysi jsem se zeptal jednoho pokorného a ctihodného starce, jak lze skrze poslušnost dosáhnout pokory, a on mi odpověděl: „I když je moudrý a poslušný muž schopen křísit mrtvé, má dar slz a je dalek všech sporů, vždy si myslí, že to způsobila modlitba jeho duchovního otce. Je mu cizí veškerá marnivá namyšlenost. Jak by se mohl pyšnit něčím, o čem tvrdí, že toho dosáhl cizí pomocí, a nikoli vlastním úsilím?“

Poustevník nezná práci na tom, o čem jsme právě hovořili. Jeho pýcha mu našeptává, že spravedlivé skutky jsou úspěchem jeho vlastní snahy. Ale

Mnich zdolávající další stupeň nebeského žebříku, byzantská miniatura, 14. století, Athos.

ten, kdo žije v podřízenosti, překonal hned dvě nástrahy⁴² a na věky zůstává poslušným služebníkem Kristovým.

Démon zápasí s poslušnými, aby je poskvrnil tělesnou nečistotou a zatvrzelostí srdce. Jindy způsobuje, že jsou proti svému zvyku náladoví (59) či jaksi duševně vyprahlí, neužiteční, liknaví v modlitbě, ospalí a zachmuřeni, jako by neměli z poslušnosti žádný užitek, ba dokonce ve svém snažení couvali, a tak je od něj odrazuje. Nedovolí jim, aby si uvědomili, že příčinou naší nejhlubší pokory je prozřetelné odnětí všeho, co nám připadá dobré.

Právě zmiňovaný lhář bývá často pokořen trpělivostí. A ještě když mluví, přistupuje k nám po chvíli jiný padlý anděl a snaží se nás klamat zase jiným způsobem. Viděl jsem mnichy žijící v poslušnosti, jak se díky ochraně duchovního otce stali kajícími, mírnými, zdrženlivými, poctivými, prostými vši zloby a nadšenými pro své poslání. Pak k nim přistoupili démoni a roznítili v nich vášně k myšlence, že jsou konečně dostatečně silní na to, aby se oddali poustevnickému životu jakožto nejvyššímu asketickému zápasu, a dosáhli tak osvobození od vášní. Oklamaní a bez kormidelníků zbloudili z přístavu na širé moře, kde je uchvátilo vlnobití, a oni se na tomto sláném a kalném moři ocitli v politováníhodném nebezpečí. A toto moře pak musí být rozbouřené a vydrážděné, aby – poté co do něj proudy vášní svedly veškerou zkaženost, řasy a kal – byli zase vyvrženi na pevninu. Rozhlédněme se a shledáme, jak se mořská hladina po bouři zklidňuje.

Člověk, který svého duchovního otce někdy poslouchá a jindy ne, se podobá muži, který si do očí vtírá hned mast, a hned zase vápno. Je psáno: „Jeden buduje, druhý bourá; co jiného jim to přinese než dřinu?“⁴³

Bohobojný synu, nenech se oklamat duchem domýšlivosti a nevyznávej učitelí své hříchy, jako by patřily někomu jinému. Neprojdeš-li si zahánbením, nikdy se hanby nezbavíš. Odhal lékaři svou ránu, nestyď se a řekni: „Je to mé zranění, otče, má rána, způsobená mou lhostejností, nepřivodil mi ji nikdo jiný. Nikdo jí není vinen, ani člověk, ani duch, ani tělo, ani nic jiného, jen má nedbalost.“ Při zpovědi měj vzezření i smýšlení jako odsouzenec. Skloň hlavu k zemi, a je-li to možné, zkrápěj nohy soudce a lékaře slzami jako nohy Kristovy. Démoni mají někdy ve zvyku nám našeptávat,

⁴² Tj. neposlušnost a domýšlivost.

⁴³ Sír 34,23.

abychom se buď nezpovídali vůbec, nebo tak činili jakoby za někoho jiného, nebo ze svého hříchu obviňovali druhé.

Všechno (60) souvisí se zvykem a následuje ho. A ještě mnohem více se to týká ctností, protože u nich je velkým pomocníkem Bůh. Jestliže jsi už na začátku cesty vystavil svou duši pohanění a urážkám, pak se nebudeš dlouho namáhat, než v sobě nalezeš blažený pokoj.

Neměj za nevhodné (61) vykonat před svým duchovním otcem, jako před Bohem, zkroušenou zpověď. Viděl jsem odsouzené, kteří svým vzezřením hodným lítosti, nejupřímnější zpovědí a úpěnlivou prosbou obměkčili soudcovu přísnost a změnili jeho hněv v soucit. I Jan Křtitel proto vyžadoval, aby ti, kdo se nechávali pokřtít, vykonali zpověď, nikoli však proto, že by ho zajímala, ale proto, aby zajistil jejich spásu. Nedivme se, když i po zpovědi budeme muset bojovat; je lepší zápasit s nečistými myšlenkami než s pýchou.

Nenech se unést a nevzrušuj se při vyprávěních o hésychastech a poustevnících. Pochoduješ v armádě prvomučedníka Štěpána, a ani když padneš (62), neopouštěj bojiště. Tehdy potřebujeme lékaře spíš než kdy jindy. Člověk, který zakopne, i když se mu dostává pomoci, by bez ní asi nejen zakopl, ale zemřel.

Když cítíme, že jsme na konci sil, rychle přispěchají démoni, dávají nám na první pohled rozumné návrhy a doporučují život v hésychii, ačkoli ve skutečnosti je to nerozumné. Cílem nepřítelů je způsobit nám další zranění, když se dopustíme hříchu.

Jestliže lékař prohlašuje, že nám nedokáže pomoci, pak je třeba vyhledat jiného; bez lékaře se vyléčí jen málokdo. Kdo by však odporoval, když tvrdím, že každá loď se zkušeným kormidelníkem, která ztroskotala, by bez něj ztroskotala mnohem dříve?

Z poslušnosti plyne pokora, z pokory osvobození od vášní, neboť Pán „v snižení našem pamatuje na nás, nebo jest věčné milosrdenství jeho. A vytrhl nás z nepřátel našich“.⁴⁴ A není na škodu říci, že z poslušnosti plyne osvobození od vášní a díky němu se dosahuje cíle, totiž pokory, která je počátkem (64) osvobození od vášní, stejně jako Mojžíš je počátkem zákona. Dcera je završením své matky, stejně jako Marie je završením synagogy.

⁴⁴ Srov. Ž 136,23–24.

Nemocní si zaslouží trest od Boha, když poté, co vyzkoušeli léčbu a lékař jim pomohl, opouštějí ho kvůli jinému, dříve než je mohl dokonale uzdravit. Neprchej z rukou, jež tě přivedly k Pánu, v životě už bys neměl k nikomu cítit takovou úctu.

Není bezpečné, aby se nezkušený voják pouštěl do osamělého boje, stejně jako není bezpečné, aby se mnich bez předchozí zkušenosti v boji s vášněmi své duše oddával poustevnictví. Jeden vystavuje nebezpečí své tělo, druhý duši. „Lépeť jest dvěma než jednomu,“ praví Písmo. Je lepší, když syn bojuje proti svým sklonům s otcovou pomocí a s pomocí Ducha svatého.

Kdo bere slepci jeho průvodce, stádu jeho pastýře, ztracenému jeho rádce, dítěti jeho otce, nemocnému odpírá lékaře a lodi kormidelníka, ten oba vystavuje nebezpečí. Kdo se pak bez pomoci snaží bojovat proti zlým duchům, bude jimi usmrčen.

Ti, kdo jsou u lékaře poprvé, nechť mu vypoví své bolesti, ti, kdo se tam ocitli z poslušnosti, nechť osvědčí svou pokoru. Pro ty první bude nezpochybnitelnou známkou zdraví ulehčení od bolesti a pro ty druhé pomoc při poznávání sebe sama. Bude to nad slunce jasnější. Stačí, když je ti zrcadlem poslušnosti (65) vlastní svědomí.

Ti, kdo jsou v poustevnické hésychii podřízeni svému otci, bojují jen proti démonům, zato ti, kdo žijí ve společenství, bojují jak proti démonům, tak proti lidem. Ti první velmi pečlivě plní všechny příkazy, protože jsou neustále pod dohledem učitele. Ti druzí je občas porušují, protože učitel je často nepřítomen. Až na mnichy, kteří jsou důslední, pilní a trpělivě snášejí příkoří, což vrchovatě nahradí učitelovu nepřítomnost, protože ti si zaslouží dvojnásobný věnec vítězství.

Stále (66) střežme sami sebe. V plném přístavu je snadné, aby se lodi srazily a poškodily, zvláště jsou-li skrytě nakaženy hněvem jako červotočem. Před představeným budme dokonale mlčenliví a zůstávejme v nevědomosti. Mlčící člověk jako syn moudrosti vždy dosáhl mnoha vědomostí. Viděl jsem poslušného mnicha, který skákal do řeči svému představenému. Zoufal jsem si nad jeho povoláním, protože jsem viděl, že z něj nečerpal pokoru, ale pýchu.

Budme bdělí, mějme se na pozoru a stůjme na stráží vždy, když je třeba dát přednost službě před modlitbou. Ale ne vždy a všude.

Dávej na sebe pozor, když jsi s bratry, a nesnaž se vždy vypadat spravedlivější než oni. Způsobíš tak dvojí zlo. Jednak je budeš pokoušet

svou falešnou horlivostí, a jednak budeš sám sebe povzbuzovat k domýšlivosti.

V duši (67) buď horlivý, ale nedávej to nijak najevo ani gestem, ani slovem, ani žádným jiným náznakem. Podaří se ti to, až se přestaneš povyšovat nad svého bližního. A když už na tom pracuješ, buď stejný jako bratři a neodlišuj se od nich ani svou domýšlivostí.

Viděl jsem jednou nezkušeného žáka, jak se před lidmi chvástal ctnostmi svého učitele. Zřejmě si myslel, že když sklídí cizí úrodu, získá tím pro sebe slávu. Ve skutečnosti se mu za to dostalo jen pohrdání, (68) protože se ho všichni ptali: „Jak mohla na tak dobrém stromě vyrůst neplodná větev?“

Neplatíme za trpělivé, když hrdě snášíme posměšky svého duchovního otce, ale když námi pohrdá a uráží nás každý člověk. Od otce vše snášíme, protože se před ním stydíme a jsme mu tím povinováni. Výsměch každého člověka pij ochotně jako živou vodu, která má očistit tvůj chtíč. Tehdy se ve tvé duši usídí hluboká čistota a světlo Boží neopustí tvé srdce.

Když někdo vidí, že je s ním bratrstvo spokojené, ať se v duchu nechvástá. Zloději jsou všude kolem. Pamatujme na slova: „Tak i vy, když učiníte všechno, co vám přikázáno, rcete: Služebníci neužiteční jsme. Což jsme povinni učiniti byli, učinili jsme.“⁴⁵ Soud nad našimi skutky zvíme v okamžiku smrti.

Život v pospolitosti je nebe na zemi, neboť stejně jako Hospodinu slouží andělé, tak i my přimějme své srdce zaujmout stejné rozpoložení. Ti, kdo žijí v tomto nebi, mají někdy srdce jako z kamene. Zkroušenosti však mohou dosáhnout útěchy, uniknout pýše a zmírnit své činy slzami. I malý plamének dokáže rozpustit mnoho vosku, a když se někdy uděje malé příkoří, nečekaně zmírní a zahladí veškerou sveřepost, bezcitnost a krutost srdce, které pak učiní sladkým.

Viděl jsem kdysi dva muže, jak nenápadně sedí, sledují námahu asketů a poslouchají jejich nářky. Jeden z nich tak činil, aby je horlivě napodobil, druhý, aby se o tom ve vhodný čas hanlivě zmínil, a zmařil tak onomu Božímu služebníkovu dobrou práci.

Nebuď bezdůvodně (69) mlčenlivý, protože tím působíš rozpaky a hořkost druhým, ale nebuď ani líný v mravech a pokrocích, když tě pobízejí ke spěchu. Jinak budeš horší než všichni posedlí a vzbouřenci. Viděl

⁴⁵ L 17,10.

jsem věci, o nichž mluví Jób,⁴⁶ tedy duše sužované leností, ale i horlivostí, a divil se, jak rozmanité může být zlo.

Člověku, který žije ve společenství, prospěje spíše modlitba než zpěv žalmů, protože splývání hlasů ztěžuje jejich srozumitelnost.

Neustále bojuj s bloudícími myšlenkami a přiváděj je zpět k sobě. Bůh nežádá od svých služebníků rozržitost. Nezoufej, když tě myšlenky okrádají o pozornost. Zůstaň trpělivý a volej mysl zpět.

Každý, kdo (71) tajně slíbil, že neustoupí z boje až do posledního dechu a nevzdá se tělem ani duší, ten (72) – i kdyby tisíckrát zemřel – neupadne tak snadno do žádné z těchto těžkostí. (73) Nestálost srdce a nedostatek věrnosti k místu vede k otálení a nepříjemnostem. Lidé, kteří se rádi přesouvají z jednoho kláštera do druhého, jsou vždy nehodní. Nic tak nepůsobí duchovní neplodnost jako netrpělivost.

Navštívíš-li (74) neznámého lékaře a nemocnici, buď jako pocestný a nenápadně si osvoj zkušenosti místních pacientů. Pocítíš-li ve své nemoci pomoc tamních znalců a pomocníků, a týká se to zejména duchovní domýšlivosti, jíž se soužíš, vstup tam. Zajisti si léčbu za zlato pokory a smlouvu o tom sepiš na pergamen poslušnosti a do listů služby; při andělich jako svědcích pak roztrhej knihu své vůle.

Přecházíš-li z místa na místo, připravuješ se o sumu, za niž tě Kristus vykoupil. Necht je ti klášter hrobkou, dříve než tě uloží do rakve. Nikdo nevstane z hrobu před společným zmrtvýchvstáním. A jestliže někteří mniši vyšli, viz, že zemřeli (76) navždy. Prosme vroucně Boha, aby se to nestalo nám.

Jestliže ti (77) línější z nás cítí, že dostávají těžké příkazy, dávají přednost modlitbě. Ale když dostanou lehčí příkazy, utíkají před modlitbou jako před požárem. Někdo se úkolu vyhýbá proto, aby neznepokojil bratra, a tak prosí, aby se jej mohl vzdát, ale jiný se jej vzdává, protože je líný. Někdo jej opouští z ješitnosti, jiný z horlivosti.

Když ses zavázal v nějakém společenství a zjistíš, že oko duše neudělalo žádný pokrok, nepros o zproštění slibu. Skutečný mnich zůstane opravdový, ať už se to bere odkudkoli.

Ve světě působí řadu rozchodů urážky. V klášterech způsobuje všechny pády a nepříjemnosti obžerství. Když ovládneš nenasytlost (80), zůstaneš

⁴⁶ Jb 13,1.

prost vášní, ať už se ocitneš kdekoli. Když ale ovládne ona tebe, až do smrti nebudeš v bezpečí. Hospodin, který dává moudrost slepčům, otevírá svým služebníkům oči před ctnostmi jejich duchovního učitele a zavírá je před jeho (81) slabostmi. Kdo nenávidí dobro, končí opačně.

Vzorem největší poslušnosti necht je nám tak zvané živé stříbro. Vždy klesá a kutálí se úplně dole a nikdy se nesmísí s žádnou nečistotou.

Horliví lidé by se měli mít na pozoru, aby kvůli posuzování líných lidí, nebyli skrze ně sami odsouzeni. Proto byl, myslím, ospravedlněn Lot. Ačkoli žil mezi takovými lidmi, nikdy je neodsuzoval.

Vždycky také, zejména při zpěvu hymnů, zachováváme klid a nevzrušenost. Cílem démonů je totiž rozruchem překazit modlitbu (82).

Služebník⁴⁷ je člověk, který tělem stojí mezi lidmi, ale v mysli tluče svou modlitbou na bránu nebes.

Urážky, ponižování a podobné věci jsou v duši začátečníka hořké jako plyněk. Chvála, pocty a oslavné řeči jsou sladké jako med a plodí v rozkošnicích různé příjemné pocity. Vyzkoušejme tedy povahu obojího – jak plyněk očišťuje všechna nečistá místa, zatímco med obvykle rozhojňuje zluč.

Je třeba bez váhání uvěřit těm, kdo se nás ve jménu Páně ujali, být prikazují věci, které se přiči našim názorům a domněle brání naší spáse. Tehdy se naše důvěra v ně zkouší jako v kadlubu pokory. O naší skutečné víře svědčí to, že neochvějně posloucháme své představené, ačkoli vidíme, že nám prikazují věci, které odporují našim očekáváním.

Už jsme stihli říci, že pokora plyne z poslušnosti. A z pokory pak plyne schopnost rozlišovat dobré od zlého, jak o tom velmi pěkně a vznešeně rozjímá veliký Cassianus ve svém díle *O schopnosti rozlišovat dobré od zlého*. Z této schopnosti plyne vzhled do podstaty věcí a z ní pak schopnost prorokovat. Kdo by tedy nespěchal po této krásné cestě poslušnosti, když ví, že jsou mu připravena taková požehnání? O veliké ctnosti poslušnosti pravil dobrý žalmista: kteréžs ty nastrojil dobrotivostí svou pro chudého poslušného, ó Bože (83).⁴⁸

Nikdy nezapomeň na onoho velikého zápasníka, který osmnáct let neslyšel od svého představeného slova: „Kéž jsi spasen!“ Vnitřním sluchem

⁴⁷ V originále *diakonos*, což je doslova „služebník“, ale také označení nižšího kněžského svěcení, tedy česky „diákon“ či „jáhen“.

⁴⁸ Ž 68,11.

však denně slyšel Hospodinova slova. Neslychal však „Kéž jsi spasen!“, což je způsob vyjadřující nejisté přání, nýbrž „Jsi spasen!“, což je jasné a jisté.

Někteří začátečníci zapomněli na poslušnost, protože cítili shovívavost představeného, a prosili ho o službu podle svých přání a tužeb. Měli by však vědět, že když ji získají, navždy přišli o věnec vyznavačů. Poslušnost totiž znamená odcizit se pokrytectví a vlastním přáním.

Jeden (84) mnich kdysi dostal příkaz a cítil, že cílem tohoto příkazu je nebýt mu příjemný, takže prosil, aby ho byl zbaven. Druhý mnich cítil totéž, ale bez váhání poslechl. Otázka zní, kdo z nich jednal zbožněji.

Šábel se nedokáže vzepřít své vůli, jak tě o tom přesvědčí ti, kdo žijí nepořádně ať už v poustevně, nebo ve společenství. Náš boj (85) s touhou odejít z těchto míst nechť je nám znamením našeho bohuľibého života. To, že je proti nám vedena válka, svědčí o tom, že bojujeme.

Nebudu jako skoupý nelida nespravedlivě skrývat a zamlčovat, o čem by se nemělo mlčet, tedy historiky, jež stojí za slyšení a jež mi vyprávěl Ióannes Sabaités. Neboť, jak víš z vlastní zkušenosti, ctihodný oče, byl to muž nesužovaný vášněmi, prostý každé lži, hanebného slova či skutku. A ten mi vyprávěl:

„V mém klášteře v Asii,“ odtud totiž ten spravedlivý muž pocházel, „byl jakýsi velmi neukázněný a nectný (86) stařec. Neříkám to, abych ho soudil (87), ale aby bylo vidět, že říkám pravdu. A ten, ani nevím jak, získal mladičkého učedníka jménem Akakios, jenž byl sice prostého chování, ale bystrý. Tento Akakios toho pak snášel od starce tolik, že se to mnoha lidem zdálo až neuvěřitelné. Každý den ho stařec týral nejen urážkami a pohrdáním, ale i ranami. Jeho trpělivost však nebyla nerozumná.

Když jsem ho takto dennodenně vídal, jak se nesmírně souží jako nějaký otrok, vždy jsem ho oslovil: ‚Jak se vede, bratře Akakie? Jak se dnes máš?‘ A on mi hned ukázal modřinu na oku, pohmožděný krk nebo ránu na hlavě. Věděl jsem, že je houževnatý, a tak jsem mu říkal: ‚Bude dobře, bude dobře, vydrží a budeš odměněn.‘

Když takto strávil u toho nemilosrdného starce devět let, odešel k Pánu. Pět dní poté, co byl Akakios pohřben na hřbitově otců, odešel jeho učitel k jednomu velkému starci a povídá mu: ‚Oče, bratr Akakios zemřel! Když to stařec uslyšel, řekl mu: ‚Poslyš, já tomu nevěřím!‘ On na to: ‚Pojď a uvidíš!‘ Stařec ihned vstal a vyrazil s učitelem toho blaženého bojovníka Páně na hřbitov. I volá na něj, vpravdě živoucího ve smrti, jako na živého: ‚Bratře Akakie, umřel?‘ A ten, dobrotivý a poslušný, projevil poslušnost

i po smrti a odpověděl tomu velikému muži: ‚Jak by mohl zemřít člověk, který usiluje o poslušnost?‘ Tu se jeho bývalý představený (88) vylekal, padl v slzách na zem a vyprosil si na představeném laury celou poblíž jeho hrobu. Tam nakonec žil počestně a stále otcům říkal: ‚Spáchal jsem vraždu.‘ Myslím, že ten stařec, který rozmlouval s mrtvým, otcé Ióanne,⁴⁹ byl veliký Ióannés Sabaités. Ta blažená duše mi to vyprávěla jako příhodu o někom jiném, ale byl to on, jak jsem se později s jistotou dozvěděl.

„Věz,“ vyprávěl Ióannés, „že v onom asijském klášteře byl i jiný učedník u jednoho mírného, čistého a tichého mnicha. Ale když viděl, že si ho ten stařec váží (89) a má o něj starost, správně si pomyslel, že to může mnoha lidem uškodit, a prosil starce, aby ho propustil. A protože ten měl i jiného učedníka, nezpůsobilo mu to žádné nepříjemnosti. Mladík tedy od něj odešel a díky starcově dopisu se dostal do jednoho kláštera v Pontu. Hned první noc po příchodu spatřil ve snu sám sebe, jak ho někdo vyzývá, aby skládal účty. Po tomto děsivém zúčtování bylo shledáno, že dluží a nesplatil sto liber zlata. Když se vzbudil, přemýšlel o tom, co spatřil a řekl si: ‚Ubohý Antiochu,‘ tak se jmenoval, ‚věru, že jsi mnoho dlužen! Žil jsi v tom klášteře tři roky v nezměrné poslušnosti, všichni tebou pohrdali a snášel jsi ústrky, protože jsi byl cizinec a protože v tom klášteře žádný jiný cizí mnich nebyl, a teď vidíš, jak ti ve snu někdo podává stvrzenku k zaplacení deseti hřiven.‘ Když se vzbudil a pochopil ten sen, říká: ‚Jen deset?! A kdy mám splatit zbytek?‘ A tehdy si řekl: ‚Ubohý Antiochu, je třeba větší námahy, je třeba zakoušet větší opovržení!‘ A od té doby začal předstírat, že je bláznivý, ale nezanedbával svou službu ostatním. Když pak nemilosrdní otcové viděli jeho stav a horlivost, ukládali mu všechnu těžkou práci v klášteře. On však setrval v tomto způsobu života celých třináct let, a když k němu pak přišly stejné bytosti jako kdysi, podepsaly mu úplné odpuštění dluhu. Kdykoli ho v klášteře trápili, připomněl si svůj dluh a hrdě to snášel.‘ To mi tedy, otcé Ióanne, vyprávěl přemoudrý Ióannés, jako by šlo o někoho jiného, a proto se také přejmenoval na Antiocha. Ve skutečnosti to však byl on sám, kdo statečně roztrhal ten dlužní úpis svou poslušností.

A poslyšme, jak ten blahoslavený muž získal svou poslušností i ctí rozlišování myšlenek. Když přebýval v klášteře svatého Sávy, přišli k němu

⁴⁹ Ióannés Klimakos se zde obrací přímo k Ióannovi z Raithú, jenž ho požádal o sepsání *Nebeského žebříku*. Podrobněji viz předmluva.

tři mladí mniši s tím, že se chtějí stát jeho učedníky. Ihned je přijal a vlídně je pohostil, protože chtěl, aby si odpočinuli po namáhavé cestě. Po třech dnech jim stařec pravil: „Jsem nemravný člověk, bratři, a nemohu nikoho z vás přijmout.“ Oni se však nenechali svést, protože znali úsilí toho starce. Ale přestože ho velmi prosili, nedokázali ho přemluvit. Nakonec se mu vrhli k nohám a vroucně ho prosili, aby jim alespoň ukázal, jak a kde se mají usadit. Tehdy stařec svolil, a protože věděl, že to přijmou v pokorě a poslušnosti, řekl jednomu z nich: (90) „Hospodin chce, dítě, abys žil v odloučení a v poslušnosti se svým duchovním otcem.“ Druhému řekl: „Jakmile odejdeš, prodej svou vůli a odevzdej ji Bohu. Zvedni (91) svůj kříž, trp v klášteře ve společenství bratří a získáš pravý poklad v nebi.“ A třetímu řekl: „Sjednot se svým dechem slova, jež praví: ‚... ale kdož setrvá až do konce, tenť spasen bude.‘⁵⁰ Odejdi a nalezni mezi lidmi nejhrubšího a nejsurovějšího cvičitele v Hospodinu. Snášeš to den po dni, pij výsměch a opovržení, jako by to bylo mléko a strdí.“ Ten bratr řekl velikému Ióannovi: „A když bude nedbalý?“ Stařec mu odvětil: (92) „I když ho uvidíš oddávat se smilstvu, neodcházej od něho, ale řekni si: ‚Příteli, proč jsi sem přišel?‘ Tehdy shledáš, že tě opouští domýšlivost a hasne v tobě tělesná žádost.“

My všichni, kteří usilujeme o bázeň před Hospodinem, snažme se ze všech sil, abychom na bojišti ctnosti nelapili jen neřest, zlobu, lstivost, potměšilost a hněv. To se stává a není čemu se divit. Dokud člověk žije o samotě jako námořník nebo zemědělec, nepřátelé Krále proti němu tak nezvedají zbraně. Jakmile však takový člověk přijme pečeť (93) Páně, jeho štít, meč, dýku a luk a jeho protivníci vidí, že si obléká brnění, tu na něj začnou cenit zuby a snaží se ho zahubit. Proto bděme!

Viděl jsem nevinné a krásné děti, jak šly do školy, aby se jim dostalo moudrosti, vzdělání a prospěchu, ale ve společnosti ostatních se tam naučily jen hanebnosti a neřesti. Kdo má rozum, pochopí.

Není možné, aby učedník, který se celou duší oddal svému řemeslu, nedělal denně pokroky. Díky Boží prozřetelnosti však jedni své pokroky chápou, zatímco druzí nikoli. Dobrý kupec (94) každý večer počítá denní zisk, ale nemůže jej dobře znát, když si přes den nedělá poznámky na desčičku. Průběžné záznamy objasňují celodenní účet.

⁵⁰ Mt 10,22.

Cítí-li se pošetilý člověk dotčen, když ho hubují a kárají, snaží se odmlouvat nebo se rychle omluvit tomu, kdo ho plísni. Ale nečiní tak proto, že je pokorný, ale proto, že chce učinit přítrž nadávkám. Když tě stihají výčitkami a spíláním, mlč a poddej se v duši tomu rozpálenému železu, či spíše očistným plamenům. Začni se před lékařem kát, až s tím přestane, protože dokud je rozhněvaný, možná tvé pokání ani nepřijme.

My, kteří žijeme ve společenství, stále bojujeme se všemi (95) vášněmi, ale nejvíce se dvěma z nich, totiž s obžerstvím a prchlivostí. Mají totiž v bratrstvu dost potrav.

Mnichům ďábel vnuká touhu po ctnostech, jež jsou pro ně nedostupné, stejně jako lidem žijícím v poustevně podsouvá nevhodné myšlenky. Odhal smýšlení nezkušených začátečníků a nalezněš (96) v něm pošetilé nápady, jako je touha (97) po vnitřním klidu či nejpřísnějším půstu, po soustředěné modlitbě, naprostém osvobození od ješitnosti, po neustálém připomínání smrti, stálé zkroušenosti, dokonalém oproštění od hněvu, hlubokém mlčení či vynikající čistotě. Když jim působením Boží prozřetelnosti některé ctnosti zpočátku chybějí, bez rozmyslu přeskakují ze stupně na stupeň a oklamáni zbloudí. Nepřítel zařídil, aby předčasně toužili po těchto darech a nedokázali trpělivě čekat na to, že jich dosáhnou v pravý čas. Poustevníkům zase lstivý ďábel vychvaluje mnišskou pohostinnost, službu, bratrskou lásku, život ve společenství či službu nemocným, a způsobuje tak, aby netrpělivě toužili po tom, co mají druzí.

Jen málokdo dokáže žít v opravdové samotě. Ve skutečnosti jen ti, kdo po námaze získali Boží pomoc a jeho podporu v boji.

Rozlišujme povahu našich vášní a naší poslušnosti, abychom si správně vybrali duchovního učitele. Máš-li (98) sklon k nemírné smyslnosti, budiž ti učitelem asketa (99), který odmítá jídlo, nikoli divotvůrce, který je hotov každému povolit a ještě zve ke stolu.

Jsi-li domýšlivý, nechtě je tvým učitelem člověk skutečně přísný a neústupný, nikoli mírný a lidumil. Nehledejme věštce ani jasnovidce, ale především lidi pokorné mysli, jejichž povaha a místo přebývání odpovídají naší nemoci. Příkladem ti budiž již zmíněný spravedlivý Abbakýros. Správná poslušnost znamená stále si myslet, že tě představený zkouší. Tehdy se nezmylíš. Jestliže tě učitel neustále kárá, ale ty máš proto k němu větší důvěru a lásku, v tvé duši se nenápadně usídlil Duch svatý a věz, že tě zastínila síla Nejvyššího. Ale dokážeš-li ušlechtilé snášet urážky a příkoří, (100) nechlub se ani se neraduj. Spíše naříkej, že se ti zaslouženě dostalo

potupy a že jsi proti sobě zaslouženě vzbudil hněv svého učitele. Nediv se tomu, co chci říci, protože mým zastáncem je sám Mojžíš. Je lepší hřešit proti Bohu než proti svému duchovnímu otci. Jestliže jsme se totiž prohřešili proti Bohu, náš průvodce nám ho může znovu naklonit, ale když jsme si rozhněvali jeho, nemáme nikoho, kdo by ho za něj obměkčil. Domnívám se ale, že oba případy vedou ke stejnému konci.

Zkoumejme, posuzujme a střízlivě uvažujme, kdy máme vděčně a v klidu vydržet, když nás odsuzují před naším pastýřem, a kdy se zase máme před ním hájit. Mně samotnému připadá, že když nás všichni urážejí, máme mlčet. Tehdy můžeme mnohé získat. Ale když se vrhají na jinou osobu, máme ji hájit, aby se nenarušil svazek lásky a trvalého míru.

Ti, kdo se vyvázali z poslušnosti, dosvědčí ti její užitečnost. Až tehdy poznali, v jakém nebi kdysi žili.

Každý, kdo spěchá osvobodit se od vášní a přiblížit se k Bohu, považuje za ztracený každý den, kdy nesnášel žádné příkoří.

Stejně jako stromy zmítané větrem zapouštějí hluboké kořeny, tak i lidé, kteří žijí v poslušnosti, si vypěstují silné a neochvějné duše.

Když se někdo usadí v poustevně a pozná svou slabost, takže změni názor a oddá se potom raději životu v poslušnosti, je to, jako by tehdy byl slepý, ale nyní pohlížel na Krista bez námahy.

Běžte dál, běžte dál a znovu říkám, běžte dál, bratři bojovníci, a slyšte slova mudrce: „Pán je zkoušel v peci jako zlato,“ to jest, zkoušel je v klášteře, „a přijal je na svou hruď jako celopal.“⁵¹ A tomu budiž sláva a království věčné s nekonečným Otcem, svatým Duchem, jemuž se klaníme. Amen.

Stupeň, který odpovídá počtu evangelistů. Bojovníku, vytrvej a kráčeje beze strachu. Stejně jako Jan kdysi předběhl Petra, tak i poslušnost předchází pokání. První učedník totiž představoval poslušnost, zatímco druhý byl obrazem pokání.

⁵¹ Srov. Mdr 3,5–6.

Stupeň pátý O pokání

Pokání je obnovení křtu. Pokání je smlouva s Bohem o novém životě. Pokání si kupuje pokoru. Pokání představuje neustálé odmítání tělesné útěchy. Pokání je myšlenka na odsouzení sebe sama a péče o sebe bez starosti o okolí (2). Pokání je dcera naděje a zavržení beznaděje. Kající se člověk je odsouzenec, jehož nelze zahanbit. Pokání je smíření s Bohem konáním dobra coby opaku hříchů. Pokání je očištění svědomí. Pokání je trpělivé snášení všech útrap. Kající se člověk sám sebe trestá. Pokání je přísné pronásledování žaludku a vybičování duše k silné citlivosti.

Seběhněte se a přistupte, vizte a slyšte, budu vám vyprávět. Shromážděte se všichni, kdo jste rozhněvali Boha, a pohledte, co Hospodin k vašemu poučení odhalil mé duši.

Začneme vyprávěním o nehodných, ale účtyhodných dělnících Božích. Slyšme, budme pozorní a my, kdo jsme zakusili nějaký nečekaný poklesek, konejme. Vstaňte a stůjte zpřima, vy, koho hříchy srazily k zemi.

Bratři, pozorně naslouchejte mé řeči. Nakloňte své ucho všichni, kdo se toužíte usmířit s Bohem a skutečně se k němu vrátit.

Já, slabý a bezmocný, jsem slyšel o tom, jak velký a podivuhodný je způsob života a pokora v klášteře se zvláštním řádem, nazvaném „žalář“. Podléhal onomu muži, světlu nad všechna světla, a když jsem tam ještě byl, prosil jsem ho, abych se do něj mohl podívat. Ten velký muž svolil, protože nikdy nechtěl zarmoutit žádnou duši.

Když jsem přibyl do klášteře kajících, do země vpravdě lkajících, skutečně jsem spatřil, lze-li to říci tak opovážlivě, co oko nedbalého nikdy nevidělo, ucho lhostejného nikdy neslyšelo a co do srdce lenivého nikdy nevstoupilo,⁵² totiž skutky a slova, jež dokázaly obměkčit Boha, činy a jednání, jež si v mžiku naklonily jeho lidumilnost. Nevinné viníky, jak celou noc až do rána nehnuté stojí venku, ač je přirozeně zoufale zmáhá spánek, a nedopřejí si odpočinku. Viděl jsem, jak sami sebe plísni a budí urážkami a tupením.

⁵² Srov. 1K 2,9.

Jiní hledí k nebi a dovolávají se jeho pomoci v nárcích a bédování. Další přistupují k modlitbě (3) s rukama svázanýma za zády jako odsouzení a zachmuřeně sklánějí tvář k zemi, protože se nepovažují za hodné vzhlednout k nebi, natož něco pronést či zvolat k Bohu. Přemoženi svými myšlenkami a výčitkami svědomí, nevědí, jak či odkud začít modlitbu, a předstupují před Boha s nerozumnou duší a němým duchem (4), naplnění temnotou a pustým zoufalstvím. Viděl jsem jiné, jak leží v prachu na kousku pytloviny, zakrývají si tvář koleny a čelem bijí o zem, a další, jak se neustále bijí v prsa a vzpomínají na někdejší stav své (5) duše a života.

Jedni zkrápěli zem slzami, zatímco druzí, kteří nemohli slzet, sami sebe bili. Jedni zpívali žalozpěv na svou duši, protože neměli sílu snášet tíhu v srdci, druzí (6) se soužili a tlumili hlasitý nárek úst. Ale když už se nedokázali udržet, náhle zasténali.

Viděl jsem tam několik mužů, jejichž chování budilo dojem, že jejich mysl není zdravá, ale jaksi otupělá, ztemnělá četným trápením a jakoby znečitlivělá vůči okolnímu životu, jejich duch tonul v pokoře a slzy jim vyschly z očí plamenem zármutku.

Spatřil jsem jiné, jak zamyšleně sedí skloněni k zemi a stále krouť hlavy. Skutečně nařikali jako lvi a sténali z hloubi srdce a nitra.

Lidé tam v dobré naději hledali a modlili se za dokonalé odpuštění. Jiní se ve své nesdělitelné pokoře nepovažovali za hodny odpuštění a volali k Bohu, že se nedokážou ospravedlnit. Někteří úpěnlivě prosili Hospodina, aby byli na tomto světě potrestáni, ale na onom se jim dostalo slitování. Další, zkroušené tíhou svědomí, upřímně prosili, aby nebyli trestáni ani shledáni hodnými Božího království. „To nám stačilo (7),“ říkali. Viděl jsem tam zkroušené pokorné duše (8) skloněné pod tíhou svého břemene, jejichž slova a volání k Bohu by obměkčila kámen. Říkali s pohledem upřeným k zemi: „Víme, skutečně víme, že si zasloužíme všemožné tresty a muka, a to po právu. Nedokážeme odčinit množství svých vin, ani kdybychom svolali celý svět, aby za nás bědoval. Jen o to žádáme, jen o to prosíme, jen to si vyprošujeme: ... netresci mě v hněvě svém, ani v prchlivosti své kárej mě“,⁵³ ale prosíme o mírnost a postačí nám, zbavíš-li nás své hrozby a nevýslovných tajemných muk. Neodvažujeme se žádat o dokonalé odpuštění. Jak bychom mohli, když jsme nedokázali uchovat

⁵³ Ž 6,2.

neposkvrněnost svých mnišských slibů, ale navzdory tvé někdejší lidumilnosti a odpuštění hříchů jsme je znečistili?“

Viděl jsem, jak se tam skutečně naplňují Davidova slova. Byli tam usouzení lidé, jejichž život se chýlil ke konci, kteří celý den kráčeli v zachmuření. Rány na těle jim páchly a hnily, ale oni o to nedbali.⁵⁴ Zapomínali i jíst svůj chléb. Nápoj mísili se slzami. Místo chleba se živili prachem a popelem. Maso jim přilnulo ke kostem a seschli jako tráva.⁵⁵ Nebylo od nich slyšet nic než slova: „Ach běda, běda mi, je to spravedlivé, je to spravedlivé! Ušetři nás, ušetři nás, Pane!“ Jedni říkali: „Smiluj se, smiluj se!“ Druzí naříkali ještě žalostněji: „Odpusť, Pane, odpusť, je-li to možné!“

Někteří měli vyprahlý jazyk a visel jim z úst jako psům. Jiní se trestali slunečním žárem nebo mučili chladem. Jiní požili jen tolik vody, aby nezemřeli žízní, a hned přestávali pít. Další zase snědli jen kousek chleba a pak jej odmrstili se slovy, že nejsou hodni lidského pokrmu, když se chovali jako zvířata.

Kam se u nich poděl smích? Kam prázdné řeči? Kam vztek? Kam hněv? Už nevěděli, že mezi lidmi existuje hněv. Dokonale jej zahubili svým pláčem. Kam se poděl svár? Kam veselí? Kam nevázanost? Kam starost o tělo? Kde jsou stopy ješitnosti? Kde touha po rozkoši? Kde myšlenka na víno? Kde chuť na ovoce? Kde je touha po vařeném jídle? Kde potěšení pro patro? Naděje na to vše v nich už uhasla. Kam se mezi nimi poděla starost o cokoli pozemského? Kde je touha někoho soudit? Nikde.

Takto neustále mluvili a volali k Hospodinu. Jedni se silně tloukli v prsa a jako by stáli u nebeské brány, pronášeli k Bohu: „Otevři nám, Soudece, otevři, neboť jsme si sami před sebou zavřeli svými hřichy, otevři nám!“ Další říkali: „Ó Bože, navrať nás, a dejž, ať *nám* svítí obličej tvůj, a spasení budeme.“⁵⁶ Jiný člověk volal: „Ukaž se sedícím pokorně v temnostech a stínu smrti.“⁵⁷ Další pak: „... rychle ať předejdou nás milosrdenství tvá“, neboť jsme zhynuli, ztratili jsme naději a „jsme velmi znuzeni“.⁵⁸

⁵⁴ Viz Ž 38,7,7–8.

⁵⁵ Viz Ž 102,5,10,6,12.

⁵⁶ Ž 80,4.

⁵⁷ Srov. L 1,79.

⁵⁸ Ž 79,8.

Jedni říkali: „Kéž by se nám nakonec zjevil Pán!“⁵⁹ Druzí zase: „Vydrží naše duše ten nezměrný dluh?“⁶⁰ Jiný: „Slituje se nad námi nakonec Pán?“⁶¹ Zdali uslyšíme, jak promlouvá k nám, spoutaným pouty, jež nelze uvolnit: Vyjděte!“⁶² A k těm v pekle pokání se obrací: „Je vám odpuštěno? Zdali náš křik dolehl až k uším Hospodinovým?“

Všichni seděli s očima stále upřenýma k smrti a říkali: „Co s námi bude? Jaký asi bude rozsudek? Jaký bude náš konec? Jak s námi naloží? Bude mít slitování s lidmi žijícími v temnotách, s ubohými odsouzcenci? Měla naše modlitba sílu proniknout před tvář Hospodinovu? Nebo byla spravedlivě odmítnuta jako nicotná a hanebná? A pokud pronikla, nakolik ho obměkčila? Dokázala to? Co pro nás získala? Nakolik byla účinná? Jelikož (9) vyšla z nečistých úst a těl, nemá velkou sílu. Smíří nakonec našeho Soudce dokonale, nebo jen částečně? Zhojila alespoň polovinu našich duševních ran? Vždyť jsou skutečně velké a stojí mnoho potu a námahy. Přiblížili se k nám už naši strážní andělé, nebo jsou ještě daleko? Nejsou-li nám nablízku, celá naše námaha je zbytečná a marná. Naši modlitbě chybí smělá síla a křídla čistoty, aby se vznesla k Pánu, nejsou-li na blízku andělé, aby ji uchopili a přednesli Hospodinu.“

Proto si v bezradnosti často mezi sebou říkali: „Postupujeme, bratři? Uspějí naše prosby? Přijímá je už? Otevírá nám?“ Jiní na to odpovídali: „Naši bratři z Ninive říkali: ‚Kdo ví, neodvrátí-li se a nebude-li želeti Bůh‘⁶³ a neosvobodí nás od velkých muk. Udělejme, co sami zmůžeme. Otevře-li nám, bude to dobré a krásné. Jinak buď pochválen Hospodin, který nám spravedlivě zavřel. Přesto vytrvejme a klepejme na jeho bránu (10) až do konce života. Možná nám otevře pro naši velkou vytrvalost.“ Proto se navzájem povzbuzovali a říkali: „Pospěšme, bratři, pospěšme. Musíme stále spěchat, protože jsme zaostali za svou dobrou družinou. Poběžme a nešetřeme své zkažené a nestoudné tělo. Naopak, zahubme je, jako ono zahubilo nás.“ To činili oni blahoslavení odsouzcenci.

Viděl jsem, že jejich kolena ztvrdla od toho, jak v poklonách padali k zemi, oči měli vyhaslé a zapadlé, hlavy bez vlasů, tváře zbrzděné (11)

⁵⁹ Viz Ž 67,2.

⁶⁰ Viz Ž 124,5.

⁶¹ Viz Jb 42,11.

⁶² Iz 49,9.

⁶³ Jon 3,9.

Svatý Ióánnés Klimakos a jeho učedníci, byzantská miniatura, 11. století.

a sežehlé záplavou slz. Jejich vyschlé a bledé tváře se ničím nelišily od mrtvých. Hrudníky měli rozbolavělé ranami, až krvavě mokvaly.

Kam se poděl odpočinek na lůžku? Kam čistota a pevnost oděvu? Byli otrhaní, špinaví a zavšivení. Co je proti tomu utrpení posedlých, truchlících za mrtvé, vyhnanců i odsouzců za vraždu? Jak poměřovat jejich nechtěné utrpení a strádání s oním dobrovolným?

Bratři, nemyslete si, prosím, že to, co zde popisují, jsou báchorky.

Přicházeli často k velkému soudci, představenému, tomu andělu mezi lidmi, a prosili ho, aby je spoutal železy a okovy na ruku a na šiji a nohy aby jim upevnil do klády jako odsouzcům a neuvolnil je, dokud je nepohltí hrob, ledaže zcela odmítli dát se pohřbít.

Rozhodně vám neskryjí skutečně milosrdnou pokoru oněch blahoslavených a jejich zkroušenou lásku k Bohu a pokání. Když se někdo z těchto dobrých obyvatel země pokání chystal odejít k Bohu a stanout před spravedlivým soudem a když viděl (12), že se blíží jeho konec, prosil a zapřísahal představeného skrze prostředníka, který je měl na starosti, aby ho neucitil lidským, nýbrž zvířecím pohřbem a hodil ho buď do řeky, nebo pohodil na pole k rozsápání šelmami. Představený, tato pochodeň soudnosti, tyto prosby často vyslyšel a přikázal, aby mrtvého vyprovodili bez zpěvu žalmů a bez veškerých poct.

Jak strašlivý a soucit budící byl i pohled na jejich poslední hodinku.

Kdykoli spoluodsouzení cítili, že se někdo z nich chystá zemřít, shromáždili se kolem něj, dokud mu ještě sloužil rozum. Žízniví velmi žalostně nařikali, zachmuřeně potřásali hlavou a spalování soustrastí vyptávali se umírajícího: „Jak ti je, bratře společně s námi odsouzený, jak? Co nám povíš? V co doufáš? Co očekáváš? Dosáhl jsi (13) toho, co jsi tak usilovně hledal? Nebo jsi neměl dost sil? Bylo ti otevřeno, nebo jsi stále ještě vinen? Dosáhl jsi svého cíle, nebo jsi neuspěl? Máš nějakou zprávu o své spáse, nebo jen nejasnou naději? Získal jsi svobodu, nebo stále ještě váháš a pochybuješ? Cítíš v srdci nějaké osvětlení, nebo ještě dlíš v temnotách a opovržení? Slyšíš hlas, který ti říká: „Aj, zdrav jsi učiněn“⁶⁴ nebo „odpuštění jsou tobě hříchové tvoji“⁶⁵ či „víra tvá tě uzdravila“⁶⁶ Nebo naopak

⁶⁴ J 5,14.

⁶⁵ Mt 9,2.

⁶⁶ Mk 5,34.

slyšíš: „Obrácení budete bezbožníci do pekla“⁶⁷ a „Svížíce nohy jeho i ruce, vezmete ho a uvrzte jej do temností těch zevnitřních“⁶⁸ a „když se milost činí bezbožnému, neučí se spravedlnosti; v zemi pravosti neprávě činí, a nehledí na důstojnost Hospodinovu“⁶⁹ Řekneš nám něco, bratře? Prosim, pověz nám to, abychom i my věděli, co nás čeká. Tvůj čas se naplnil a už tě na věky nic jiného nečeká.“ A někteří umírající na to odpověděli: „Požehnaný Bůh, kterýž neodstrčil modlitby mé, a milosrdenství svého ode mne neodjal.“⁷⁰ Jiní zase: „Požehnaný Hospodin, kterýž nás nevydal v loupež zubům jejich.“⁷¹ Jiní žalostně lkali: „Což zachvátí duši naši ty vody zduté?“⁷² Neměli dost odvahy, ale již zdáli přihlíželi tomu, co se bude odehrávat na onom soudu. Někteří odpovídali ještě žalostněji: „Běda duši, která nezachovala své povolání neposkvrněné, v této jediné hodině pozná, co jí bylo přichystáno.“

Když jsem tam tohle všechno spatřil a vyslechl, téměř jsem upadl do zoufalství nad sebou, protože jsem viděl svou vlastní netečnost a srovnával ji s jejich strádáním.

Jaký byl jen ráz onoho místa a jaký způsob jejich přebývání v něm! Bylo tam temno, zápach, špína a nečistota. To místo bylo právem nazýváno vězení a žalář. Jen pouhý pohled na ně je učebnicí veškerého pokání a žalu. Ale na druhé straně to, co ostatním připadalo obtížné a nesnesitelné, to se odloučeným od ctnosti a duchovního bohatství zdálo příjemné a snadné.

Duše zbavená prvotní svobody, připravená o naději na osvobození od vášní, duše, jež zlomila pečeť čistoty, byla okradena o cenné dary a nechala se odcizit Boží přímlově, tato duše překročila Boží přikázání, a tak uhasila krásný plamen duchovních slz. Touto myšlenkou je duše bodána a bolestně zraňována a se vši horlivostí touží přijmout nejen zmíněné útrapy, ale pokud v ní zbyla jen jiskra lásky či bázně před Hospodinem, spěchá zbožně se umrtvovat askezí. A tito blahoslavení muži byli právě takoví. Vzpomínali, z jaké výšky padli, uchovávali to (15) v mysli, a proto říkali:

⁶⁷ Ž 9,18.

⁶⁸ Mt 22,13.

⁶⁹ Iz 26,10.

⁷⁰ Ž 66,20.

⁷¹ Ž 124,6.

⁷² Srov. Ž 124,5.

„Rozpomínaje se *na* dny předešlé“,⁷³ na onen žár našeho úsilí. Jiní volali k Bohu: „Kdež jsou milosrdenství Tvá první, ó Pane“, která jsi ukázal naší duši ve své pravdě? „Pamatuj, Pane, na útržky činěné služebníkům tvým.“ (16)⁷⁴ A jiný říkal: „Ó bych byl jako za časů předešlých, za dnů, v nichž mne Bůh zachovával. Dokudž svítíl svíci svou nad hlavou mou, při jehož světle chodíval jsem v temnostech.“⁷⁵

Připomínali si své někdejší spravedlivé činy, oplakávali je jako mrtvé děti a říkali: „Kde je čistota mé modlitby? Kde je její sebejistota? Kde jsou sladké slzy místo těch nynějších hořkých? Kde je (17) naděje na dokonalou čistotu a očištění? Kde je vyhlídka na blažené osvobození od vášní? Kde je (18) důvěra v představeného? Kam se podělo dobrodiní jeho modlitby? To vše zahynulo. Není to, jako by se to nikdy nebylo objevilo. Zmizelo to a odešlo, jako by to nikdy neexistovalo.“ To říkali a lkali. Někteří se modlili, aby je posedli démoni, jiní úpěnlivě prosili Hospodina, aby onemocněli epilepsií, jedni prosili, aby oslepli a byl na ně žalostný pohled, druhí, aby ochrnuli a nemuseli již zakoušet tamní strádání.

Já, milí moji, jsem se při pohledu na jejich pláč úplně zapomněl, byl jsem v duchu uchvácen a nemohl se udržet. Musím se však vrátit ke svému vyprávění.

V té pevnosti jsem pobyl třicet dní a pak se, já netrpělivý, vrátil do hlavního kláštera k představenému. Když uviděl, jak jsem se celý změnil a byl jako mimo sebe, pochopil ten moudrý muž důvod té proměny. Řekl: „Co je s tebou, otče Ióanne? Viděl jsi skutky lidí, kteří se namáhali?“ Já na to: „Viděl jsem je, otče, divil jsem se a oslavoval ty, kteří padli a trpěli, víc než ty, kteří nepadli a netrpí. Svým pádem totiž povstali k jistému zmrtvýchvstání.“

On na to: „Je to přesně tak.“ A jeho jazyk prostý lži vyprávěl: „Před deseti lety jsem tu měl velmi usilovného a pilného bratra. Když jsem viděl, jak horlivého je ducha, bál jsem se ďábelské závisti a nechtěl, aby na té dlouhé cestě nezakopl o kámen, jak se to stává těm, kdo krácejí příliš rychle. A to se i stalo. A tak ke mně jednou pozdě večer přišel a ukázal mi otevřenou ránu. Prosil o obvazy (19), žádal o pálení rozžhaveným železem a byl velmi rozrušen. Viděl však, že lékař nechce použít hlubokého

⁷³ Ž 143,5.

⁷⁴ Ž 89,50–51.

⁷⁵ Jb 29,2–3.

řezu, protože ten muž byl hoden soucitu. Tu se ten bratr vrhl na zem, objal mi nohy a hojně je skrápěl slzami. Prosil, aby byl odsouzen do věznice, kterou jsi viděl, a volal: „Není možné, abych tam nešel!“ Pak povzbuzoval lékaře, aby svou laskavost změnil v krutost, což je věc u nemocných vzácná a téměř neuvěřitelná. Bez meškání se připojil ke kajcíníkům a stal se jejich společníkem a druhem v utrpení. Byl z Boží lásky raněn do srdce lítostí jako mečem a osmého dne odešel k Hospodinu, když předtím prosil, aby mu byl odepřen pohřeb. Já ho však odnesl sem a pohřbil ho společně s otci, jak si zasloužil. Neboť po týdnu (20) služby byl osmého dne osvobozen. A někdo skutečně dobře věděl, že ten bratr se nezvedl od mých nehodných a špinavých nohou dřív, než obměkčil Boha. Není to nic divného, když do srdce pojal víru oné evangelní nevěstky a se stejnou důvěrou zkropil mé pokorné nohy. „Všeckoť jest možné věřícímu,“ pravil Hospodin. Viděl jsem nečisté duše šíleně bažící po tělesné lásce, které pojaly touhu kát se a po zkušenosti s takovou láskou přenesly stejně silný cit na Hospodina. Pohrdly strachem a lačně prahly po lásce k Bohu. Proto Hospodin neříká té ctnostné nevěstce „neboť se obávala“, ale „odpuštění jsou jí hříčové mnozí, neboť mnoho milovala“.⁷⁶

Dobře vím, milí bratři, že někomu bude toto jednání připadat neuvěřitelné, jiným nedosažitelné a v dalších vzbudí beznaděj, ale odvážný člověk z něj udělá bodec či ohnivý šíp a odejde, pobízeje se takto v srdci k horlivosti. Člověk méně zdatný pozná vlastní slabost, pokárá sám sebe, a snadno tak dosáhne pokory. Bude následovat toho prvního, ale nevím, zda ho dostihne. Lehkomyslný člověk ať se toho, co jsem řekl, raději nechytá, aby to, čeho až dosud dosáhl, zase v zoufalství nepoztrácel, a pak se nestane, co bylo řečeno: člověku, který nemá nadšení, bude odňato i to, co má.⁷⁷ Spadneme-li do jámy hříčů, nemůžeme být odtamtud vytaženi jinak než ponořením do propasti kajicné pokory. (22)

Něco jiného je zádumčivá pokora kajcíníků, jiné jsou výčitky svědomí hříšníků. A něco jiného je dokonalá blažená pokora, již mohou s pomocí Boží získat dokonalí lidé. Nespěchejme zachytit slovy onen třetí druh pokory, snažili bychom se marně. Znamením toho druhého (23) druhu pokory je naprostá trpělivost, když člověka uráží.

⁷⁶ Srov. L 7,47.

⁷⁷ Srov. Mt 25,29.

Starý zvyk trápí často i člověka, který oplakává své hříchy. Není divu, protože slova o Božím soudu a našich poklescích bývají temná a žádná duše nedokáže pochopit, které hříchy se dějí z naší nedbalosti, které proto, že je Bůh dopustil skrze svou prozíravost, a které proto, že se od nás Bůh odvrátil. Někdo mi také vyprávěl, že poklesky, jichž se dopouštíme díky Boží prozíravosti, někdy způsobují, že se rychle kajeme. Náš Tvůrce nedopouští, aby nás dlouho držel v zajetí démon smutku. My, kteří jsme padli, bojujeme především s tímto démonem, protože k nám přistupuje v okamžiku, kdy se modlíme, připomíná nám naši někdejší opovážlivost vůči Bohu, a tak nás chce zdržovat od modlitby. Nediv (24) se, když každý den padáš, neustupuj, ale drž se statečně. Tvou vytrvalost vždy ocení tvůj strážný anděl.

Snazší je vyléčit čerstvou a živou ránu. Naopak ty staré, zanedbané a zanícené lze uzdravit jen těžko, stojí to mnoho námahy a k vyhojení je třeba skalpel, obvazy i pálení železem. Mnohé rány se po čase stávají nevyléčitelnými, ale u Boha je možné všechno.⁷⁸

Démoni před pádem tvrdí, že Bůh je (25) milosrdný, po pádu, že je krutý. Neposlouchej toho, kdo ti po spáchání hříchu našeptává něco o tvých drobných nedostacích: „Hlavně, že jsi nespáchal nic velkého, tohle není nic!“ Vždyť soudcův hněv často zažehnal i malé dary.

Člověk, který si skutečně vede účty o tom, co učinil, považuje za ztracený každý den, kdy netruchlil, byt by toho dne vykonal mnoho dobrých skutků.

Nikdo z truchlících ať v hodině smrti nečeká žádné ujištění, protože neznámé je nejisté. „Ponechej mne, ať se posílím, prvé než bych se odebral, a již *zde více* nebyl.“⁷⁹

Kde je duch Páně, pouta se uvolňují;⁸⁰ kde je skutečná pokora (26), pouta se uvolňují. Komu chybějí obě tyto věci, nechť nejsou klamáni, jsou totiž spoutaní.

Světští lidé zůstávají prosti těchto darů, a zejména toho prvního, leda když někteří z nich dávají almužnu, ti v hodině smrti vědí, co tím získali.

⁷⁸ Srov. Mt 19,26.

⁷⁹ Ž 39,14.

⁸⁰ Srov. 2K 3,17.

Člověk, který pláče sám nad sebou, nebude soudit cizí pláč, hříchy ani urážky. Když psa lapí šelma, ten se na ni ještě více rozezlí, až začne šílet bolestí z uštědřené rány.

(27) Mějme se na pozor, když nás přestanou soužit výtčky svědomí, aby to nebylo způsobeno spíše tím, jsme úplně hříšní, nežli tím, že jsme čistí. O tom, že jsme zbaveni hříchu, svědčí, že se pořád považujeme za provinilce. Nic se nevyrovná slitovnosti Boží a nic není většího. Zoufalec totiž zabíjí sám sebe.

(28) Důkazem skutečného pokání je přesvědčení, že jsme si všechna naše zjevná i nezjevná strádání zasloužili, a dokonce ještě víc.

Poté, co Mojžíš spatřil Boha v hořícím keři, vrátil se do Egypta, tedy do temnoty a k výrobě cihel pro faraona, což je zde třeba chápat v duchovním smyslu. Poté však znovu vystoupil k onomu keři, ba co víc, až na vrchol hory. Kdo chápe toto podobenství, ať si nad sebou nikdy nezoufá. Jób zchudl, ale pak dvojnásobně zbohatl.

Když se líní oddají mnišskému životu, pády jsou pro ně těžké. Zbavují je naděje na osvobození od vášní a vedou k domněnce, že blaženost je pouze to, když uniknou z jámy hříchů. Viz, že se nikdy nevracíme po cestě, na níž jsme zabloudili, ale vždy po jiné, kratší.

Viděl jsem dva lidi, kteří stejnou cestou a ve stejnou dobu kráčeli k Hospodinu. Jeden z nich byl starší, a proto snášel více námahy. Druhý byl jeho učedníkem, *předběhl* toho starce a *přišel první k hrobu pokory*.⁸¹

Mějme se všichni na pozor, a nejvíce hříšníci, abychom si nehýčkali na srdci nemoc bezbožného Órigena, protože jeho nečisté učení o Boží lidumilnosti je příhodnou výmlouvou rozkošníků.

V mém rozjímání, nebo spíše v mém pokání, spálí oheň horoucí modlitby vše tělesné.

Ať jsou tito právě vzpomnutí svatí odsouzení příkazem, příkladem, vzorem a obrazem pokání. Tehdy nebudeš celý život potřebovat žádné jiné pojednání, než tě osvítl Kristus, Syn Boží a Bůh, a vzkřísí v tobě skutečné pokání. Amen.

V pokání jsi vystoupil na pátý stupeň, a očistil jsi tak patero smyslů. Trest a muka sis vybral sám, a proto jsi unikl těm nechtěným.

⁸¹ Srov. J 20,4.

Stupeň šestý

Pamatování na smrt

Každé rozmluvě předchází myšlenka. Pamatování na (1) smrt a hřích předchází pláči a nářku, a proto přišel čas, abychom o něm v tomto textu pojednali.

Pamatování na smrt je každodenní umírání, pamatování na věčný odchod znamená neustálý nářek. Obava ze smrti je přirozená vlastnost, která pramení z neposlušnosti, a strach ze smrti je příznakem hříchů, neodčiněných v pokání. Kristus se obával smrti, ale neměl z ní strach, aby tak ukázal vlastnosti svých dvou přirozeností. Stejně jako je chléb nejpotřebnější z veškeré potravy, tak je vědomí smrti nejnutnější ze všech činností. Pamatování (2) na smrt povzbuzuje mnichy žijící ve společenství k námaze a rozjímání nebo k radostnému snášení urážek a ty, kdo žijí mimo světský shon jako poustevníci, zase povzbuzuje k tomu, aby se osvobodili od starostí, provozovali neustálou modlitbu a střežili svého ducha – ctnosti, jež jsou matkami i dcerami pamatování na smrt.

Stejně jako lze olovo odlišit od stříbra, i když jsou si na pohled podobné, tak i soudní lidé dokážou rozlišit přirozenou a nepřirozenou obavu ze smrti. Jasným příznakem toho, že lidé pamatují na smrt, je dobrovolné potlačování vášní vůči veškerému stvoření a úplné popření vlastní vůle. Kdo se takto projevuje denně, ten je obdivuhodný, kdo se tomu oddává neustále, je svatý.

Ne každá touha po smrti je však dobrá. Jsou lidé, kteří silou zvyku upadají do hříchu a zcela pokorně se za její příchod modlí, ale jsou i tací, kteří se nechtějí kát a přivolávají smrt ze zoufalství. A jsou i lidé, kteří se z domýšlivosti považují za osoby osvobozené od vášní, a proto se smrti neobávají. Ale jiní lidé, jsou-li dnes ještě takoví, si vyprošují svůj odchod z tohoto světa působením Ducha svatého.

Někteří lidé se nesměle ptají: „Proč před námi Bůh skryl povědomí o tom, kdy zemřeme, když pamatování na smrt je tak prospěšné?“ Nevědí totiž, jak obdivuhodně tím Bůh zajistil naši spásu. Kdyby člověk znal hodinu své smrti, nikdy by se dlouho předtím neuchýlil ke křtu ani k životu v klášteře. Všichni by trávili život v bezbožnosti a přistoupili ke křtu a pokání až v den své smrti.

Když oplakáváš své hříchy, nikdy neposlouchej toho psa, který ti podsovává, že Bůh je lidumilný. Snaží se odehnat od tebe pláč a bohobojnost, jež neděsí. Myšlenka na Boží milosrdenství ti může pomoci jen tehdy, když zjistíš, že upadáš do hlubin zoufalství.

Člověk, který si chce navždy udržet pamatování na smrt a Boží soud, a přitom se oddává hmotným starostem a světským rozptýlením, se podobá plavci, který chce zároveň tleskat.

Usilovné pamatování na smrt vede k omezování v jídle, protože u lidí, kteří v pokoře omezují svou potravu, se zmírňují i jejich vášně. (3) Necitelnost srdce zatvrzuje ducha, nadměrná strava vysušuje prameny slz. Žízeň a bdění vysávají srdce a po tomto hnětení srdce vytrysknou slzy (4).

Jedlíkům připadají tato slova krutá, lhotejným neuvěřitelná; asketa to však horlivě vyzkouší. A kdo si to na vlastní kůži ověřil, ten se při nich usměje. Ale ten, kdo stále hledá, zachmuří se ještě více.

Stejně jako otcové tvrdí, že dokonalá láska nepadne, tak i já prohlašuji, že dokonalé pamatování na smrt neděsí. Asketický duch může činit mnohé. Myslet na lásku k Bohu, neustále pamatovat na smrt, na Boha, na království nebeské či na horlivost svatých mučedníků. Může pamatovat na to, že se zjevil Bůh, jak bylo řečeno: „Představuji Hospodina před obličej svůj.“⁸² Může pamatovat na svaté a duchovní síly, na smrt, soud, věčná muka a odsouzení. Začali jsme vznešenými věcmi a skončili těmi, které nikdy neselžou.

Jeden egyptský mnich mi vyprávěl: „Poté, co jsem v srdci utvrdil pamatování na smrt, kdykoli jsem chtěl potěšit prach (5) svého těla, pamatování na smrt mi v tom jako nějaký soudce zabránilo. A co je ještě podivnější, i kdybych chtěl, nedokázal jsem je odehnat.“

Jiného muže, když žil v místě zvaném Tholas, myšlenka na smrt často dostávala do vytržení. Byl celý jako bez sebe či v epileptickém záchvatu a bratři, kteří stáli poblíž, ho – jen stěží dýchajícího – museli zvednout a odnést.

Nesmlčím ti vyprávění Hésychia Horebity, který původně žil zcela lehkomyšlně a příliš se nestaral o svou duši. Když se pak na smrt rozstoval, opustil na celou hodinu tělo. Jakmile přišel zase k sobě, snažně nás všechny prosil, abychom okamžitě odešli. Zazdil dveře do své cely, zůstal

⁸² Ž 16,8.

uvnitř dvanáct let, s nikým nepromluvil ani slovo a požíval jen chléb a vodu. Stále seděl a byl soustředěný jen na to, co viděl, když se dostal do extáze, takže, při Bohu, se nikdy ani nehnul, byl jako bez sebe a neslyšně ronil horoucí slzy. Když měl zemřít, vyломili jsme dveře, vstoupili dovnitř a ptali se ho na mnoho věcí. Od něj jsme však slyšeli jen: „Odpusťte. Kdo poznal pamatování na smrt, nikdy nebude hřešit.“ Podivili jsme se, jak se onen dříve tak lhostejný mnich úplně změnil do tak blažené podoby. Pohřbili jsme ho pak ctihodně na hřbitově poblíž pevnosti. Když jsme za několik dnů hledali jeho svaté ostatky, nenašli jsme je. Hospodin i v tomto dosvědčil jeho důkladné a chvályhodné pokání, stejně jako to, že přijímá všechny, kdo po tom touží, navzdory jejich dlouhé lhostejnosti. (6)

Stejně jako někteří tvrdí, že propast je nekonečná, a proto jí říkají bezedná jáma, tak i pamatování na smrt je nezničitelné a přináší s sebou čistotu a činorodost. Potvrzuje to ctihodný otec, o němž byla právě řeč. Tito lidé neustále vrší jednu obavu na druhou a nepřestávají, dokud jim z kostí nevyrchá síla.

Vězte, že stejně jako ostatní dobrodiní, i pamatování na smrt je Boží dar. Jak jinak bychom totiž byli často zatvrzelí a měli mezi pomníky na hřbitově suché oči, ale zato byli úplně zkroušení, aniž bychom měli něco podobného před očima?

Člověk mrtvý pro všechno kolem pamatuje na smrt, ale ten, kdo ještě udržuje vztahy k okolnímu světu, nemá klid a bude sám sobě strojit nástrahy. (7) Neříkej všem, jak je máš rád, spíš pros Boha, abys jim svou lásku dokázal vyjevit beze slov. Jinak nebudeš mít dost času ke sdělování citů ani k pokání.

Nenech se mýlit, nerozumný dělníku Páně, že jeden čas může nahradit jiný. Ani celý den nestačí na to, abys dal Hospodinu vše, co mu za ten den náleží. Lidé prý nedokážou zbožně prožít den, aniž by jej považovali za poslední ve svém životě. Je zvláštní, že něco podobného říkali i pohané, protože filosofii považovali za rozjímání o smrti.

Toto je šestý stupeň. Kdo naň vstoupil, už víc nezhřeší. „Budeš-li ve všech svých úvahách pamatovat na vlastní konec, na věky nezhřešíš.“⁸³

⁸³ Str 7,36.

Stupeň sedmý O radostném žalu

Bohulibý žal je zkormoucení duše a zvláštní rozpoložení souzřeného srdce, jež usilovně hledá, po čem žízni. Když v tomto usilovném pátrání neuspěje, mocně nad tím nařiká. Nebo takto: žal je zlatý osten v duši, jenž svými zraněními zbavuje duši všech svazků a vztahů. Ctihodným smutkem je v ní ustanoven k ostraze srdce.

Zkroušenost je věčná trýzeň svědomí, jež vnitřní zpověď ochlazuje oheň v srdci.

Zpověď znamená zapomenout na vlastní přirozenost, „tak že jsem chleba svého jísti zapomenul“.⁸⁴

Pokání znamená bez zármutku odmítnout veškerou tělesnou slast.

Lidé, kteří v blaženém žalu postupují vpřed, se vyznačují zdrženlivostí a mlčenlivými ústy. Ti, kdo již dosáhli skutečně velkého pokroku, necítí hněv ani zášť. Ti, kdo dosáhli dokonalosti, jsou pokorného smýšlení, žízni po příkořích, dobrovolně hladovějí po nedobrovolných souzeních, neodsuzují hříšníky (1) a jsou nadobyčej soucitní. První si zaslouží přijetí, druzí chválu. Blahoslavení jsou pak ti, kdo hladovějí po souzení a žízni po příkořích, neboť budou nasyceni stravou, která je nenasytí.

Kdo dosáhl žalu, nechtě se ho drží vši silou, protože je až příliš snadné ztratit ho dřív, než jej získá. Rozpouští se jako vosk nad plamenem světským shonem, tělesnými starostmi či rozkošemi, (2) ale hlavně mnohmluvností a žertováním. (3) Pramen slz vytrysklý po křtu je větší než křest sám, i když je snad opovážlivé tvrdit něco takového. Křest je totiž očišťovnou od našich předchozích zlých skutků, kdežto slzy jsou očišťovnou od těch, jichž jsme se dopustili později. Křest jsme všichni obdrželi jako malí, ale pak jsme jej pošpinili. Proto jej také očišťujeme slzami. Kdyby člověk nebyl Bohem lidumilně obdařen slzami, jen stěží bychom našli pár spasených.

Nářek a zkroušenost volají k Hospodinu. Slzy strachu jsou našimi prostředníky, slzy přesvaté lásky svědčí o tom, že naše prosby byly vyslyšeny.

(4) Jestliže se k pokoře nic nehodí víc než pláč, pak se jí nic neprotiví víc než smích. (5)

Pevně si udržuj ctihodný a radostný smutek zkormoucenosti. Nepřestávej o něj usilovat, dokud tě nepozdvihne nad věci tohoto světa a nepostaví očištěného před Krista.

Neustále si představuj a zkoumej propast temného ohně, tamní bezcitné služebníky nelitostného a neodpouštějícího Soudce, bezednou průrvu, v níž šlehají podzemní plameny, strmé svahy strašných podzemních míst či úzkých soutěsek a podobné obrazy. Je-li neřest usídlená v naší duši sužována takovou hrůzou, přilne duše k nezkažené čistotě a dosáhne nehmotného jasu, zářícího silněji než oheň.

Stůj při modlitbě roztrášený strachem jako odsouzenec před soudcem, abys vnějším vzhledem i vnitřním rozpoložením uhasil hněv spravedlivého Soudce. Ten nepřehlédne ovdovělou duši, jež před ním stojí v bolestech a předkládá svou tíhu Neúnavnému.

Kdo má dar duchovních slz, dokáže plakat všude, ale pokud jde pouze o vnější konání, bude stále hledat vhodná místa a způsoby. Stejně jako je skrytý poklad v menším nebezpečí, že bude ukraden, než poklad vystavený na tržišti, tak rozumějme právě řečenému.

Nebuď jako lidé, kteří v slzách pohřbí mrtvé, a hned se jdou opít. Buď naopak jako lidé spoutaní okovy a neustále bičovaní řetězy. Kdo hned běduje a hned se se smíchem oddává rozkošim, podobá se člověku, který se snaží ukamenovat psa rozmařilosti chlebem. Naoko se rozmařilost snaží vypudit, ale ve skutečnosti ji pobízí, aby se v něm usídlila.

Když při zpytování svědomí sestoupíš do svého srdce, buď nenápadný. Démoni se zpytování svědomí bojí, stejně jako zloděj psů.

Nejsme na tomto světě povoláni ke svatební hostině, to věru ne. Kdo nás povolal, povolal nás sem jen k nářku nad sebou samými.

(8) Někteří plačící nevhodně usilují, aby v onom blaženém okamžiku moc nepřemýšleli, ale nechápou, že bezmyšlenkovitě slzy jsou vlastní jen nerozumným bytostem, nikoli bytostem myslícím. (9) Slzy jsou dítětem myšlenky a otcem myšlenky je rozumný duch.

Představuj si na lůžku, jak ležíš v hrobě, a budeš méně spát. Když si užíváš u stolu, přivolej si myšlenku na trýznivou hostinu červů, a budeš se méně rozmazlovat. Ani když piješ vodu, nezapomínej na žížeň plamenů, a vždy budeš trápit svou přirozenost.

Když nám představený uděluje výtku, kárá nás a trestá, mějme na paměti hrozná Soudcova rozhodnutí. Obousečným mečem mírnosti a trpělivosti pak zabijeme všechen nerozumný smutek a hořkost, jež do nás byly

zasety. „Jakož ucházejí vody z jezera,⁸⁵ jak praví Jób, tyto vlastnosti v nás sílí a zdokonalují se i časem a trpělivostí.

Pamatování na věčný oheň ať s tebou večer uléhá a ráno zase vstává; v čase zpěvu žalmů ať tě nikdy neovládne lenost. K pláči ať tě povzbuzuje i tvůj oděv. Všichni, kdo oplakávají mrtvé, odívají se do černého. Pokud se ti nedostalo pláče, plač právě nad tím. Pláčeš-li, oplakávej to tím spíš, že ses svými hříchy sám uvedl z bezstarostného rozpoložení do utrpení.

Náš dobrý a spravedlivý Soudce posoudí – stejně jako ve všech ostatních ohledech –, zda je naše přirozenost uzpůsobena k slzám. Viděl jsem, jak byly malé kapky uroněny se stejným utrpením jako krev. Viděl jsem i prameny slz prolité bez námahy. Soudil jsem proto truchlící spíše podle jejich úsilí, než podle množství slz. A myslím si, že tak to činí i Bůh.

Truchlícím teologie nesluší. Hubí v člověku pláč. Teolog se totiž podobá člověku usazenému na učitelské stoličce, zatímco truchlící zase člověku žijícímu na hnojišti a v zíněném oděvu. Proto asi David, byt' učitel a mudrc, když se ho zeptali, proč pláče, odpověděl: „Kterakž bychom měli zpívat píseň Hospodinu v zemi cizozemců?“⁸⁶ Myslí tím ovšem zemi vášní.

(10) Ve stvoření i ve zkoušenosti existuje to, co se pohybuje samo, i to, co potřebuje jiného hybatele. Když je naše duše uslzená, vlahá a zjihlá, aniž na ni naléháme a žádáme ji, poběžme, protože Hospodin přišel bez vyzvání a podal nám na listině hubku bohumilého žalu a osvěžující vláhu zbožných slz k vymazání hříchů. Stráž tyto slzy jako zornici svého oka, dokud neodejdou. Jejich síla je větší než moc toho, co se rodí naším úsilím a z našich úmyslů.

(11) Truchlící nedosáhl skutečně krásného pláče, když pláče, kdy chce, ale spíše pláče-li, protože opravdu chce; ani když pláče nad tím, nad čím chce, ale jen tak, jak chce Bůh. Slzy bohumilého žalu se často mísí s nepřekýnými slzami ješitnosti. To vypozerujeme ze zkušenosti, budeme-li plakat, a přesto konat špatné skutky.

Zkoušenost je velké a neustálé soužení duše, jež nelze utěšit ničím než neustálým pamatováním na smrt. (12) Duše očekává útěšného Boha jako svěží vodu a úlevu pro pokorné mnichy. Ti, kdo vpustili do srdce pláč, nenávidí svůj život a odvrátili se od svého těla jako od nepřítele.

⁸⁵ Jb 14,11.

⁸⁶ Ž 137,4.

Slzy lidí, kteří vypadají, jako by bohubíbě plakali, ale přitom u nich upozorujeme hněv a domýšlivost, považujeme za slzy půdobící neblahé následky. „Jaké je obcování světla s temnostmi?“⁸⁷ Potomkem falešné zkroutěnosti je domýšlivost, zatímco potomkem té chvályhodné je útěcha. Stejně jako oheň pohlcuje rákos, tak i čistá slza pohlcuje veškerou zjevnou i nezjevnou špínu.

Význam slz je podle mnoha církevních otců nejasný a těžce postizitelný, a to zejména u začátečníků, protože slzy se rodí z mnoha různých důvodů. Z přirozenosti, z Boží milosti, z žalu dobrého i špatného, z ješitnosti, ze smilstva, z lásky, z pamatování na smrt a z mnoha jiných příčin. Když jsme se v bázni Boží vycvičili v těchto způsobech, získáme čisté a upřímné slzy, zrozené z pamatování na smrt. Není v nich klam ani pýcha, ale spíše očištění a povzbuzení k lásce k Bohu, omytí od hříchů a osvobození od vášní.

Není nic zvláštního na tom, když se slzy žalu rodí jako správné, ale končí jako špatné. Chvályhodné naopak je, když špatné nebo obyčejné slzy končí v slzách duchovních. Smysl právě řečeného dobře znají lidé, kteří mají sklon k ješitnosti.

Nevěř svým slzám dříve, než se dokonale očistíš. Nelze totiž důvěřovat vínu, které teče přímo z lisu.

Nikdo jistě nebude nic namítat proti tomu, že veškeré bohubíbě slzy jsou nám ku prospěchu, ale jaký je to prospěch, to poznáme až v hodině smrti. (13)

Každý, kdo kráčí životem v bohubíběm pláči, každý den duchovně slaví. Kdo však nepřestává slavit každý den tělesně, toho čeká věčný pláč. Odsouzení v žaláři se neradují a skuteční mniši na zemi nic neslaví. Asi proto jeden sladce plačící v nářku zalkal: „Vyved' z žaláře duši mou“,⁸⁸ abych se zaradoval v tvém nevýslovném světle. Staň se ve svém srdci králem, vysoko posazený na trůnu pokory, a příkaž smíchu: (14) „Jdi, tedy jde“ a sladkému pláči: „Přid', a přijde.“ Našemu sluhovi, tyranskému tělu: „Učiň toto, a učini.“⁸⁹

⁸⁷ 2K 6,14.

⁸⁸ Ž 142,8.

⁸⁹ Srov. Mt 8,9.

Když se někdo oděl do blaženého a Bohem darovaného žalu jako do svatebního šatu, poznal ve svém nitru smích duchovní radosti.

Najde se snad ten, kdo všechnen svůj čas v mnišství strávil tak zbožně, aby ve dne ani na okamžik nezahlélel, ale věnoval jej Bohu, protože přemítal o tom, že nikdo v životě nespátí jeden den dvakrát?

Blahoslavený je mnich, který dokáže upřít zrak své duše k duchovním silám. Člověk, který pamatuje na smrt a své hříchy a neustále zkrápí své tváře živou vodou slz kanoucíh ze smrtelných očí, ten je uchráněn pádu. Jen stěží lze uvěřit, že by bez onoho prvního stavu mohl nastat ten druhý.

Viděl jsem žebráky a nestydaté chudáky s darem tak důmyslné řeči, že ihned pohnuli srdce králů k soucitu. Ale viděl jsem i chudáky a žebráky ctnostné, prosté vši záludnosti, kteří pokornými, nejasnými a zoufalými slovy z hloubi svého bezútržného srdce bez zahanbení a vytrvale vzývali nebeského krále, a díky své vytrvalosti tak získali jeho milosrdnou náklonnost a slitování.

Kdo se v duchu chlubí svými slzami a odsuzuje ty, kdo tento dar nemají, se podobá člověku, který u krále žádá zbraň proti svému nepříteli, ale nakonec s ní sám spáchá sebevraždu.

Bratři, Bůh nežádá ani nechce, aby člověk plakal, protože cítí bolest v srdci, ale naopak chce, aby se pro lásku k němu radoval a v duši se smál. Usmrtí hřích a žalostné slzy tělesných očí ustanou. Kde není rána, není třeba obvazu. Stejně jako Adam neplakal před svým přestoupením, tak nebudou slzy ani po našem vzkříšení, až budeme osvobozeni od hříchu. Tehdy pomine soužení, smutek i nářek.⁹⁰

U některých jsem viděl pláč, jiní se trápili, protože nepláčou. A přestože plakali, chovali se, jako by pláč neměli. A tato krásná čistota je chránila. Jsou to lidé, o nichž stojí psáno: „Hospodin otvírá oči slepých.“⁹¹

(15) Velmi pošetilí lidé bývají často pyšní na své slzy, takže některým z nich nejsou dány. Když to zjistí, mnozí se litují, haní se, nařikají a upadají do zoufalství, oddávají se duševnímu smutku, hluboké zachmuřenosti a beznaději, a všechny tyto věci bez obav nahrazují dar slz. Oni si toho neváží, k jejich štěstí.

⁹⁰ Viz Iz 35,10.

⁹¹ Ž 146,8.

Budeme-li ostražití, brzy zjistíme, že nám démoni tropí trpké i směšné kousky. Jsme-li sytí, vrhají nás do zkroušenosti, když se naopak postíme, zatvrzují naše srdce, abychom se nechali oklamat falešnými slzami a oddávali se matce všech vášní – rozmařilosti. Démony proto nesmíš poslouchat, ale dělat pravý opak toho, co ti našeptávají.

Sám upadám do rozpaků, když přemýšlím o povaze zkroušenosti a o tom, jak se u ní pláč a smutek mísí s vnitřní radostí a štěstím jako med v plástvi. O čem nás to poučuje? O tom, že největším (16) Hospodinovým darem je právě zkroušenost. V srdci zavládne skutečná radost, protože Bůh tajně utěšuje kajícínlky.

Poslyšme příběh o užitečném souzení, dojemné vyprávění ku prospěchu duše, které dokáže vzbudit skutečně silný pláč a zármutek. Kdysi tu žil v tichosti jako poustevník jakýsi Štěpán. Dlouhá léta zápolil v zápasnické škole mnišského života, byl ozdoben pústou, darem věčných slz a ověncen i řadou jiných milostí. Měl celou na této svaté hoře, na svahu, kde kdysi žil i svatý Elijáš, který viděl Boha. Tento slavný muž se rozhodl, že bude směřovat k účinnějšímu, přísnějšímu a namáhavějšímu pokání, a přestěhoval se do místa zvaného Siddim, obývaného poustevníky, kde žil několik let tím nejprísrnějším a nejnamáhavějším způsobem. Toto místo je nehostinné, nepřístupné a leží sedmdesát mil od klášterní pevnosti. Na konci života se jako stařec vrátil na svatou horu do své cely, o níž se starali dva žáci z Palestiny, oba velmi bohabojní. Když v ní pobyl několik dnů, roznemohl se a na tuto nemoc pak i zemřel. Den před smrtí upadl do extáze a otevřenýma očima těkal na lůžku zleva doprava. Vypadalo to, jako by byl někým souzen, protože bratři, kteří stáli kolem, slyšeli slova jako: „Ano, to je pravda, ale proto jsem se také mnoho let postil.“ Nebo: „To ne, to mě obviňujete lživě, to jsem neudělal.“ A zase: „Ano, to je pravda, ale také jsem neustále plakal a sloužil svým bližním.“ A pak: „Ne, to mě soudíte nespravedlivě.“ A někomu také říkal: „Pravda, pravda. Nevím, co bych na to řekl. Ale Bůh je milosrdný.“ Na tento neviditelný a nesmlouvavý soud byl strašný a děsivý pohled. Nejstrašnější pak bylo, že ho obviňovali i z věcí, které neudělal. Běda! O některých svých hříších tento hěsychasta a poustevník říkal: „Nevím, co bych na to řekl,“ ačkoli byl čtyřicet let mnichem a měl dar slz. Běda, běda! Kde je pak hlas Ezechielův, který pronáší k žalobcům:

блаженствате. Запаметни
 риниша малахетанника поестри
 е рджевои. к. л. ж. тогмиприас
 деогокзиша мделанитнид. ста
 рецожеоу. мномозкоучникдицжаш
 шемдрисд. ствалзннашдже
 е. ипогооучникдестефаннид. ш
 цци. глаемоуста
 рецо. ангелма
 симанскаприа
 инозжисом
 м. коу. м. и
 мнозжк
 льтевои
 ирдме
 адеи
 лав
 па
 прррестипетлаца.

Св. Іоанн Климакъ. Жезбѣикъ. руска миниатура, 1560.

Svatý Ióannés Klimakos a jeho Žebřík, ruská miniatura, 1560.

„Každého podle cest jeho soudit budu,“ řekl Bůh.⁹² Nemohl věru říci nic takového. A proč? Sláva tomu, který jediný to ví.

Kdosi mi vyprávěl, že Štěpán, při Bohu, na poušti vlastníma rukama zkrotil leoparda. Takto byl souzen a zesnul, aniž nám sdělil něco o tom soudu, o svém konci a o verdiktu.

(17) Stejně jako vdova, která ztratila manžela a nemá kromě Pána jinou útěchu než svého jediného syna, tak ani padlá duše nemá v okamžiku smrti nic než útrapy půstu a slz. Pláčící lidé nikdy nezpívají, nikdy nejásají, protože písně by zmařily jejich pláč. Jestli se chystáš přivolat jej tímto způsobem, máš před sebou ještě dalekou cestu. Pláč je totiž obvyklou bolestí planoucí duše. U mnoha lidí předcházela blaženému osvobození od vášní, připravil a zkypril duši a zahubil hmotu.

Člověk, který měl s touto ctností velkou zkušenost, mi vyprávěl: „Kdykoli mě pokoušela ješitnost, hněv či obžerství, přemítání o pláči mě v duchu často usvědčovalo a říkalo mi: ‚Zanech ješitnosti, nebo tě opustím!‘ Stejně to bylo i s jinými vášněmi. Odpovídal jsem mu: ‚Nebudu nikdy neposlušný, až do chvíle, kdy mě představíš Kristu.‘“

(18) Hlubině pláče se dostalo útěchy a čistota srdce přijala osvětlení. Osvětlení je nepopsatelná síla vnímaná nevědomě a sparčovaná neviditelně. Útěcha je úleva poskytnutá sužované duši, jež pláče jako malé dítě, ale zároveň se jasně usmívá. Boží pomoc je omlazení duše zlomené zármutkem a slzy bolesti jsou skrze ni zázračně proměněny v slzy ulehčení.

Slzy prolité nad vlastní smrtí plodí strach. Zatímco strach plodí neohroženost, objevuje se radost a z nekonečné radosti se rodí květ Boží lásky.

(19) Vyžeň pokornou rukou přicházející radost, neboť jí nejsi hoden, abys tím, že ji k sobě pustíš, nepřijal místo pastýře vlka.

Nepouštěj se do rozjímání, dokud není vhodný čas, ale spíše je nech, aby následovalo krásu tvé pokory, objalo tě a v přečistém svazku se tě drželo na věky věků.

Když dítě začíná poznávat svého otce, je celé naplněno radostí. A když pak od něj otec časem odchází a zase se k němu vrací, mísí se v dítěti radost a smutek. Radost proto, že vidí toho, po kom toužilo, a smutek proto, že bylo tak dlouho zbaveno přítomnosti milované osoby. (20) Někdy se matka před dítětem schovává, a když vidí, jak ji dítě zoufale hledá, těší ji

⁹² Ez 33,20.

to. Učí ho, aby k ní bylo stále připoutáno, a rozdmýchává v něm plamen lásky k ní. „Kdo má uši k slyšení, slyš,“ říká Pán.⁹³

Člověk právě odsouzený k smrti se nestará o to, jak jsou řízena divadla, stejně jako skutečně plačícího člověka nezajímají rozkoše, sláva, hněv ani prchlivost.

Pláč je soužení kající duše, které se každý den násobí, podobně jako bolesti rodící ženy.

(21) Hospodin je spravedlivý a milosrdný!⁹⁴ Člověka, který se oddal poustevnictví, přivede k vnitřní zkroušenosti. Člověka poslušného ducha bude každý den rozradostňovat. Ale ten, kdo nevede ani jeden z těchto způsobů života bezúhonně, bude o pláč připraven.

(22) Vyžeň psa, který k tobě přichází v nejhlubším pláči a našeptává ti, že Bůh je nemilosrdný a bezcitný. Když ho vyčítáš, zjistíš, že než jsi zhřešil, říkal ti, že Bůh je lidumilný, soucitný a odpouštějící.

Rozjímání rodí vytrvalost a ta přerůstá ve vnímavost. Co je vykonáno s vnímavostí, není snadné odstranit. I kdyby náš způsob života byl jakkoli velkolepý, nemáme-li (23) zkroušené srdce, zůstane falešný a marný. Je třeba, abych tak řekl, aby si lidé, kteří se po křestní koupeli znečistili hříchem, opět očistili ruce od smůly nehasnoucím ohněm a olejem Božím.

Viděl jsem, jak někteří plačící dosáhli této ctnosti v nejvyšší míře. A viděl jsem, jak se jim z úst řine krev vpravdě usouzeného a zraněného srdce. Tu jsem si vzpomněl na slova: „Poraženo jest ... a usvadlo srdce mé.“⁹⁵

Slzy strachu poskytují ochranu, zatímco slzy lásky, které se objevují ještě před dosažením dokonalé lásky, mohou být snadno ukradeny. Nevím, ale myslím si, že připomínka věčného ohně ve správný čas dokáže roznítit srdce. Je překvapivé, že tento pokornější způsob bývá bezpečnější.

Jsou látky, které v nás vysušují prameny slz, a jiné, jež v nich plodí bahno a plazy. Kvůli jednomu se Lot dopustil incestu s vlastními dcerami, kvůli druhým padl ďábel s nebes.

Nepřátelé jsou k nám tak zlí, až z matek (24) ctností dělají matky neřestí a látky, jež v nás probouzejí pokoru, dokážou proměnit ve zdroje pýchy.

⁹³ L 14,35.

⁹⁴ Srov. Ž 144,17.

⁹⁵ Ž 102,5.

(25) Často se stává, že jediný pohled na naše osamělé příbytky přiměje ducha ke zkroušenosti; ať o tom přesvědčují Ježíš, Eliáš a Jan Křtitel, kteří se modlili v osamění.

Viděl jsem, jak byli muži v městském shonu často pohnuti k slzám, až by nás mohlo napadnout, že shon nás vůbec neohrožuje a můžeme se přiblížit světu. A právě to je cílem démonů.

Jediné slovo dokáže často rozptýlit pláč, ale byl by to zázrak, kdyby jediné slovo dokázalo přivést žal zpátky.

Bratři, v okamžiku smrti věru nebudeme souzeni proto, že jsme nečinili zázraky, nebyli skvělými teology či velkými mystiky, ale budeme se před Bohem zodpovídat z toho, že jsme bez ustání neplakali.

Toto je sedmý stupeň. Kdo ho je hoden, ať pomůže i mně. Jemu samému již bylo pomozeno, protože na sedmém stupni se očistil od špíny tohoto světa.

Stupeň osmý O pokoji a mírnosti

(1) Stejně jako voda, když ji po troškách přiléváme do ohně, uhasí plamen, tak i slza skutečného pláče dokáže zahubit plamen hněvu a prchlivosti. Proto jsme pojednání o nich zařadili za pojednání o pláči.

Pokoj je nenasatná touha pokofit se, stejně jako mají ješitní lidé nekoječnou touhu po chvále. Pokoj je vítězství nad přirozeností a necitlivost k urážkám, jež pochází ze zápasů v potu tváře.

Tichost je stav nehybnosti duše, jež zůstává stejná při potupě i při chvále.

Na počátku pokoje stojí mlčenlivá ústa, ačkoli srdce je vzrušené. Pokračováním je udržet myšlenky v tichu, když duše je vzrušená. Na konci je nehybný klid na hladině duše, přestože vanou nečisté větry.

Hněv je (1) pamatování skryté nenávisti čili zášti. (2) Hněv je touha udělat něco špatného tomu, kdo nás vyprovokoval.

Prchlivost je nevhodné vzněcování srdce. Zahořklost je nepříjemný neklid, usídlený v duši. (3) Hněv je snadno se měnící nálada a duševní ošklivost.

Když se objeví světlo, mizí noc, stejně jako před vůní pokory mizí všechna zahořklost a hněv.

Některí lidé se sklonem k hněvu jsou nedbalí v léčbě a péči o sebe, protože si neuvědomují, chudáci, co bylo řečeno: „náchylnost k hněvu přivádí člověka k pádu“.⁹⁶

Rychlý pohyb mlýnského kamene dokáže v jediném okamžiku rozemlít více zrna a plodů duše než pomalý pohyb jiného kamene za celý den. Je proto třeba dávat si bedlivý pozor. Oheň, který se snadno vznítí při silném závanu větru, spálí a vymytí pláň srdce hůř než oheň hořící stálým plamenem.

Neměli bychom, přátelé, zapomínat ani na to, že démoni se v jistém okamžiku rychle vzdalují, abychom své mocné vášně začali zanedbávat, měli je za bezvýznamné, a nakonec onemocněli nevyлéčitelně.

Stejně jako se ostrý a tvrdý kámen otlouká, rozbíjí o ostatní kameny, a přichází tak o své ostré hrany, tvrdost a surovost a získává okrouhlý tvar, tak i příkrá a hrubá duše, která žije a stýká se s drsnými lidmi, zakusí jedno z dvojího: buď své zranění vyléčí trpělivostí, nebo uteče, a pozná tak svou slabost. Její zbabělý útěk jí tuto slabost ukáže jako v zrcadle.

Zuřivec je jako dobrovolně posedlý člověk, který v bezděčném záchvatu padá a svíjí se v křečích. Nic se kajícím nehodí méně než rozrušení z hněvu, protože obrácení vyžaduje velkou pokoru. Hněv je však příznakem velké domýšlivosti.

(4) Jestliže znakem nejvyšší mírnosti je být přívětivý a s láskou se chovat i k člověku, který vás dráždí, pak důkazem největší hněvivosti je, když člověk i o samotě slovy a gesty hrozí a zuří na nějakou nepřítomnou osobu.

Je-li pravda, že Duch svatý je mír v duši, což je, pak hněv je vzrušení srdce. Nic tak nebrání přítomnosti Ducha svatého v nás jako hněv.

Víme už, kolik má zhoubných plodů: jeden jediný jeho nechtěný potomek, byť nezákonný, je užitečný. (5) Viděl jsem lidi šíleně rozzuřené vylévat si letitou a skrývanou zášť, a tak se vášně zbavovat skrze vášeň. A často tak navíc získali odčinění nebo omluvu za příkoří, které jim někdo způsobil. (6) Viděl jsem lidi, kteří vypadali, že mají nepochopitelnou trpělivost, ale svým mlčením živili zášť. Litoval jsem je víc než lidi vznětlivé, protože svou černou žlučí zkalili holubičí bělost. Proti tomuto hadovi je třeba

* Srov. Sír 1,22.

postupovat velmi ostražitě, protože jeho spojencem – stejně jako u hada tělesnosti – je přirozenost.

Viděl jsem rozhněvané lidi, kteří pro svou zahořklost odmítali jíst, a tak jen přilávali jed k jedu této nesmyslné zdrženlivosti. A viděl jsem jiné lidi, kteří se chytili nějakého zdánlivě rozumného důvodu k hněvu a zřítili se do obžerství, takže upadli z bláta do louže. Ale viděl jsem i jiné, kteří měli rozum a jako dobří lékaři smísili obojí a z této přiměřené útěchy pro tělo pak měli velký užitek.

Zpěv, je-li uměřený, výborně rozpouští hněv. Ale je-li nepřiměřený a nevhodný, kráčí ruku v ruce s rozkoší. Užívejme zpěvu tak, že stanovíme příhodnou dobu.

Když jsem kvůli nějaké záležitosti pobýval venku, slyšel jsem poblíž cel asketů, jak zahořkle a hněvivě zuří jako křepelky v kleci a vrhají se do tváře protivníka, jako kdyby tam nějaký skutečně byl. Zbožně jsem těmto lidem poradil, aby opustili samotu, protože by se z nich, lidských bytostí, stali démoni.

A viděl jsem lidi neřestného a nečistého srdce. Bývají mírní, mají sklon k lichotkám a lásce k bratrovi, ale i k lásce k hezké tváři. Těm jsem poradil stát se poustevníky, jako lék, který vyhojí neřest a nečistotu, aby se ti ubozí neproměnili z rozumných bytostí v nerozumná zvířata.

A někteří z obou těchto skupin mi pak řekli, že jsou zcela ve vleku svých vášní, a těm jsem doporučil, aby se vzdali své vůle. Jejich představeným jsem pak přátelsky navrhl, aby je nechali střídat oba způsoby života, ale vždy se skloněnou šijí.

(7) Člověk milující rozkoše může uškodit sobě i jinému zbožnému bratrovi. Hněvivý člověk, stejně jako vlk, často uvádí do zmatku celé stádo a roztrpčuje a souží mnohé duše.

Je zlé znepokojovat oko svého srdce hněvem, protože bylo řečeno: „Sškvrkla se zármutkem tvář má“,⁹⁷ ale horší je mluvit o divokých otřesech své duše. Ovšem projevat je ve rvačce je nepřátelské a cizí mnišskému, andělskému a božskému způsobu života.

(8) Chceš-li někomu vytáhnout třísku, neužívej břevno, ale skalpel. Ostrá slova a nevhodná gesta jsou břevno, kdežto mírná domluva a trpělivé

⁹⁷ Ž 6,8.

napomenutí je skalpel. Stojí psáno: „Tresci, žehňi, napomínej“,⁹⁸ nikoli však tluč. Ale kdyby i toho bylo třeba, (9) pak jen zřídka a nedělej to sám.

Mezi hněvivými lidmi je časté usilovné bdění a půst a sledujeme také, že se oddávají poustevníckému životu. Démonův cíl je totiž vnuknout jim věci, které povzbudí vášně pod zástěrkou pokání a pláče.

(10) Jestliže jeden vlk, jak už jsme řekli, dokáže vyplašit celé stádo, přizve-li si jako pomocníka démona, pak i jeden bratr je dost moudrý na to, aby jako řádný měch (11) naplněný olejem vyvážil a uklidnil nákladní loď, získá-li jako spojence anděla. A stejně jako trest pro toho prvního bude velký, tak onen druhý bratr získá odměnu u Boha a stane se pro všechny vzorem.

Počátkem blažené trpělivosti je přijmout urážky, i když s hořkostí a bolestí v duši. Prostředním stupněm je, setrváme-li v nich nezarmoucení, a dokonalé, je-li to vůbec možné, považujeme-li je za laskavá slova. První ať se raduje, druhý ať se vzmuží a třetí ať je blahoslavený a raduje se v Pánu.

(12) Už jsem naznačil, že na hněvivé lidi je ubohý pohled. Jsou totiž pyšní, aniž by to věděli. Hněvají se a znovu se rozzuří, protože podlehli hněvu. S údivem jsem pozoroval, jak jeden pád střídá druhý. S lítostí jsem přihlížel, jak se za jeden hřích mstí jiným. Ohromen proradností démonů jsem málem začal zoufat i nad vlastním životem.

Jestliže někdo ví, že se nechá snadno ovládnout pýchou, vznětlivostí, zlomyslností či přetvářkou a rozhodl se tasit proti nim dvojité ostří nože mírnosti a pokoje, pak by měl jako do dílny spásy vstoupit do společenství bratří, a to do společenství co nejpřísnějšího, chce-li se těch vlastností úplně zbavit. Zde bude bratry duchovně natahován na skřípec, bit urážkami, pohrdáním a spíláním a jaksi fyzicky zraňován, kopán a tlučen, a tak omýván od špíny, již dosud přechovává ve smyslové části své duše. Lidové rčení nás učí, že urážky jsou očištná lázeň od vášní lidské duše. Když svěťští lidé někoho počastují urážkou, někdy se před druhými chvástají slovy „to jsem ho ale pořádně zkoupal“, což je zcela přesné.

Jedna věc je pokoj u začátečníků, který se rodí z pláče, druhá věc je vyrovnanost u pokročilých asketů. U prvních je hněv spoután slzami jako

⁹⁸ 2Tm 4,2.

uzdou. Vyrovnanost znamená usmrtit hněv bezvášnivostí, stejně jako hada mečem.

(13) Viděl jsem tři mnichy, kteří byli společně vystaveni urážkám. Jeden z nich je přijal a mlčel. Druhý se radoval, že z toho bude mít užitek, a litoval člověka, který mu křivdil. Třetí si představil újmu svého bližního a vroucně zaplakal. Mohl jsem tak pozorovat účinky strachu, vědomí odměny a účinky lásky.

Stejně jako tělesná horečka je jedna, ale toto kypění nemá pouze jednu příčinu, nýbrž mnoho, tak i kypění a zmitání hněvem a ostatními vášněmi má mnoho různých příčin. I proto je nelze odstranit jedním způsobem. Domnívám se, že každý takto nemocný musí pilně hledat vhodný způsob léčby. Nejprve ať se snaží poznat příčinu své nemoci, a když ji najde, ať na ni použije léčebný prostředek z Boží prozřetelnosti a získaný od duchovních lékařů. Ti, kdo s námi chtějí v Pánu stanout před zmíněným duchovním soudem, ať vstoupí a my prověříme, byť jen nejasně, právě uvedené vášně a jejich příčiny.

Nechť je tedy hněv svázán jako tyran pouty pokoje, ztlučen trpělivostí, a nakonec odvléčen svatou láskou. Ale ještě předtím ať stane před soudem rozumu a je vyzkoušen z následujícího: „Pověz, ty blázne a hanebníku, jméno svého otce, své špatné matky a svých nečistých synů a dcer! A nejen to, ale pověz nám i jména svých protivníků a těch, kdo tě hubí!“ A on nám odpovídá: „Rodičů mám mnoho a nemám pouze jednoho otce. Mými matkami jsou ješitnost, hamižnost, obžerství a také smilstvo. Můj otec se jmenuje domýšlivost. Mými dcerami jsou zášť, nenávisť, nepřátelství a sebeospravedlňování. Protivníci, kteří mě spoutali, jsou pokoj a mírnost. Zrazuje mě pokora. Zeptejte se v pravý čas, kdo zrodil ji.“

Na osmém stupni leží věnec osvobození od hněvu. Kdo je jím přirozeně ověnčen, ten zřejmě nebude nosit jiný. Kdo si jej zasloužil v potu tváře, ten opravdu zvítězil nad všemi osmi vášněmi.

Stupeň devátý

O zášti

Blažené ctnosti se podobají Jákobovu žebříku, hanebné neřesti zase řetězům, které spadly z Petra, prvního mezi apoštoly. Ctnosti jsou navzájem spjaté a vedou vyvoleného vzhůru do nebes, zatímco ty druhé plodí jedna druhou a rdousí se. Proto jsme teď slyšeli, že potomkem nezadržitelného hněvu je zášť. Nyní tedy nadešla vhodná chvíle, abychom o ní raději něco řekli. Zášť je důsledkem hněvu, hlídačem hříchů, nenávistí ke spravedlnosti, záhubou ctností, rezem na duši, červem ducha, hanbou (2) modlitby, odtržením od prosby, je to odcizení se lásce, hřeb zatlučený v duši, nepříjemný pocit, jenž si libuje v hořkosti, setrvalý hřích, bezpráví, jež nikdy nespí, neustálá nevraživost. Zášť je temná a ohyzdná vášeň, jedna z těch, jež se v nitru rodí, ale samy nic (3) neplodí. Proto o ní nebudeme říkat mnoho.

Kdo se přestane hněvat, zahubí zášť. Děti se rodí jen tehdy, žije-li otec.

Kdo však pocítil lásku, vypudil zlobu. Kdo je nepřátelský, shromažďuje v sobě nezměrnou nevraživost. Nepromyšleně připravená hostina je matkou troufalosti a dveřmi lásky pronikne dovnitř obžerství.

Viděl jsem, jak nenávist (4) přerušila dlouholetý svazek smilstva a jak zášť pak bránila jeho obnovení. Je podivuhodné přihlížet tomu, jak jeden démon léčí druhého. Zřejmě se jednalo o prozřetelné dílo Boží, a nikoli dábelské.

Zášť je vzdálena od silné a přirozené lásky, ale smilstvo je jí šikovně nablízku. (5) Jako když spatříš veš ukrytou (5) v peří holubice. Když cítíš zášť, namiř ji proti démonům, a když cítíš nepřátelství, vždy je namiř proti svému tělu. Tělesnost je nevděčný a úskočný přítel, čím více ji hýčkáme, tím více nám škodí.

Zášť je vynalézavý vypravěč, mění slova Ducha svatého ke svému obrazu. Nechť ji zahanbí Ježíšova modlitba, kterou v její přítomnosti nelze odříkat.

Kdykoli bojuješ na mnoha frontách a nemáš sílu zcela vytrhnout šíp zášti, kaj se před tím, koho sis znepřátelil, byť jen ústy, aby ses před sebou zastyděl za pokrytectví, a tu budeš lapen svědomím, jako bys vzplanul ohněm. Tehdy poznáš, že jsi byl toho vředu zbaven. Nikoli, když se modlíš za toho, kdo ti ublížil, ani když ho zahrneš dary či přivedeš na hostinu, ale

když ho vyslechneš, potká-li ho tělesné nebo duševní neštěstí, a budeš se nad ním rmoutit a slzet jako nad sebou samým.

Poustevník jatý záští je jako zmije, která čeká ve svém doupěti a nese v sobě smrtelný jed.

Vědomí Kristova utrpení uzdravuje od zášti, jež je silně zahanbena jeho trpělivostí. Uvnitř shnilého dřeva se rodí červi, stejně jako ve falešné mírnosti a předstíraném vnitřním klidu se hromadí hněv. Ale ten, kdo jej vypudil, našel odpuštění, na rozdíl od toho, kdo jej v sobě shromažďuje. Ten je zbaven Božího milosrdenství.

Pro odpuštění mnozí vynaložili velkou námahu, ale muž bez zášti je ještě předčil, neboť bylo řečeno: „Odpouštějte rychle a bude vám bohatě odpuštěno.“⁹⁹ Odpuštění je znamením pokání. Ale kdo v sobě drží zášť, i když si myslí, že se kaje, ten se podobá člověku, kterému se zdá, jak běží.

Slyšel jsem záštiplné lidi mluvit o odpuštění. Doporučovali je jiným záštiplným (6), ale pak se sami před sebou zastyděli a přestali s touto vášní.

Nikdo by neměl tuto skrytou vášeň podceňovat a tvrdit, že není důležitá, protože často pronikla až k duchovním osobám.

Kdo dosáhl devátého stupně, ať Krista, našeho Spasitele, beze strachu žádá o odpuštění hříchů.

Stupeň desátý O pomluvě

Žádný rozumný člověk nebude, myslím, odporovat tvrzení, že pomluva se rodí z nenávisti a zášti. Proto je řazena do výkladu za svými předchůdci.

Pomluva je potomkem nenávisti. Je to delikátní choroba, tlustá, skrytá a neviditelná pijavice, jež vysává a cizopasí v krvi lásky. Je to předstírání lásky, příčina zkaženého a obtíženého srdce, zmaření čistoty.

Jsou dívky (1), které bez uzardění páchají špatností, ale jsou i jiné, jež tajně a se studem páchají věci ještě horší než ty první. To lze vidět také

⁹⁹ Viz L 6,37.

Svatý Ióannés Klimakos, fragment fresky, klášter Gračanica,
Kosovo, Srbsko, kolem 1321.

u vášní a nectností. Je mnoho licoměrných děvčat: přetvářka, hanebnost, smutek, zášť a pomluva v srdci, protože jejich počínání vypadá jinak, než jak jednají ve skutečnosti.

Slyšel jsem (2) lidi, jak pomlouvají, a pokáral jsem je, a ti hanebníci mi na svou obhajobu řekli, že to dělají z lásky a péče o toho pomlouvaného. Já na to: „Nechte být takovou lásku! Cožpak se mylí ten, kdo pravil: „Škodícího jazykem svým bližnímu tajně, tohoť vytnu.“¹⁰⁰ Tvrdíš-li, že někoho miluješ, nezesměšňuj ho, ale tajně se za něj modli, protože to je u Hospodina jediný přijatelný způsob lásky. Bude ti jasné, že se máš mít stále na pozoru, abys nikdy nesoudil hříšníka, když si uvědomíš, že Jidáš byl ve společenství učedníků, zatímco lotr ve spolku vrahů. A hle, k jak záračnému zvratu u nich došlo v jednom jediném okamžiku!“

Chce-li někdo zvítězit nad duchem pomluvy, ať nekárá člověka, který zhřešil, ale démona, který ho k tomu sváděl. Nikdo totiž nechce hřešit proti Bohu, ačkoli každý z nás to bez pobízení dělá. Viděl jsem otevřené hřešícího člověka, který se tajně kál. Odsoudil jsem ho jako smilníka, ale nakonec byl pro své upřímné obrácení ospravedlněn u Boha jako cudný.

Nikdy (3) se nestyď před nikým, kdo před tebou pomlouvá bližního, ale spíše mu řekni: „Přestaň, bratře! Já se každý den dopouštím horších poklesků, jak bych ho tedy mohl odsuzovat?“ Jedním lékem tak vyléčíš dvě věci, protože vyhojíš sebe i bližního. Mám za to, že k odpuštění hříchů vede stále stejná a krátká cesta, totiž nesoudit: „Nesoudte, a nebudete souzeni.“¹⁰¹

Oheň je vodě nepřátelský, stejně jako se posuzování druhých nehodí k člověku, který se chce kát.

Nikoho neodsuzuj, ani když uvidíš, jak hřeší v hodině své smrti. Boží soud je lidem skrytý. Někteří lidé velmi zjevně selhali, ale ve skrytu vykonali mnohem větší dobro. A tak se lidé, kteří je znevažovali, zmýlili, protože neviděli plamen, ale jen kouř.

Proto mě poslyšte, vy všichni zlomyslní soudci cizích skutků: je-li pravda, a to je, že „kterýmž soudem soudíte, *týmž* budete souzeni“¹⁰² pak v čem

¹⁰⁰ Ž 101,5.

¹⁰¹ L 6,37.

¹⁰² Mt 7,2.

budeme ostouzet bližního, do takového hříchu sami upadneme. A není tomu jinak ani v tělesných hříších, ani v těch duševních.

Příkří a přísní soudci chyb bližních mají sklon k této vášni, protože dosud neprojevili dokonalé a soustředěné pamatování na vlastní hříchy a dostatečnou péči o ně. Jakmile někdo zřetelně a bez roušky sebelásky spatří své špatné vlastnosti, už nikdy v životě o nic neprojeví takovou péči, protože i kdyby žil sto let a kdyby z jeho očí proudil celý Jordán slz, nebude mít dost času truchlit nad sebou samým. Zmínil jsem se už o takovém pláči a neshledal v něm ani stopu po pomluvě a odsuzování.

Démoni nás totiž povzbuzují, abychom hřešili. A když už nehřešíme my sami, tak alespoň abychom odsuzovali ty, kdo hřeší, a tak nás tito nepřátelé poskvřňují stejným hříchem. (4)

Věz, že znamením mstivých a závistivců je i to, že v pohroužení do ducha nenávisti rádi haní učení, skutky a ctnosti bližního. Viděl jsem lidi, kteří tajně páchali strašné hříchy, ale nebyli odhaleni, zatímco v předstírání vlastní bezúhonnosti ohavně škodili těm, kdo jen maličko poklesli, zato na veřejnosti.

Soudit znamená nestydatě ukořistit Boží výsadu, odsoudit znamená zahubit vlastní duši. Stejně jako domýšlivost dokáže zahubit člověka i bez jiné vášně, tak nás dokáže dokonale zahubit i samotný zvyk posuzovat druhé. Onen farizej byl také odsouzen právě proto.

Dobry sběrač vinných hroznů jí zralé hrozny, ale nezralé netrhá. Když velkorysý a soudný duch spatří v někom ctnosti, řádně je ocení, zatímco ten nerozumný hledá chyby a nectnosti, jak bylo psáno: „Vyhledávají snažně nešlechternosti, hyneme od ran přelstivých.“¹⁰³ Nic proto neodsuzuj, ani když to vidíš na vlastní oči, často se totiž mohou mýlit.

Toto je desátý stupeň, a kdo jej zdolá, ten je dělník lásky nebo truchlení.

¹⁰³ Ž 64,7.

Stupeň jedenáctý

O zbytečných řečech a mlčení

V předchozím textu bylo stručně řečeno, jak nebezpečné je soudit druhé, nebo spíše být souzen a potrestán vlastním jazykem. Tato vášeň se projevuje také u osob na první pohled duchovních (1). Nyní je proto čas zařadit pár slov o příčině a bráně, již tato vášeň vstupuje, ale ještě spíše vychází ven.

Žvanivost je trůn marnivosti, na němž se ráda napačuje a předvádí. Je to důkaz nevědomosti, brána k pomluvě, vůdce hloupých žertů, sluha lži, zničení žalu v srdci, přivolač omrzlosti, zvěstovatel spánku, roztržitost svědomí, zrušení bdělosti, ochlazení vnitřního žáru, zatemnění modlitby.

Vědoucí mlčení (2) je matka modlitby, osvobození ze zajetí, ochrana před zárem, stráž před nepřáti, vězení pláče, přítelkyně slz, skutečné pamtování na smrt, malíř věčných muk, zaujetí posledním soudem, pomocník v utrpení, nepřítel nevázanosti, druh vnitřního pokoje, odpůrce přehnané učenosti, rostoucí poznání, stvořitel rozjímání, neviditelný pokrok, skrytá cesta vzhůru.

Kdo zná své slabosti, ovládne svůj jazyk. Žvanivý člověk ještě nepoznal sám sebe, jak se patří.

Milovník mlčení (3) se přibližuje Bohu, tajně s ním prodlévá a je jím osvícen. Ježíšovo mlčení zahanbilo Piláta a vnitřní pokoj člověka brání ješitnosti. Když Petr vyřkl svá slova, hořce zaplakal, protože zapomněl, že bylo řečeno: „Ostříhati budu cest svých, abych nezhřešil jazykem svým“¹⁰⁴ stejně jako: Lépe je spadnout z výše na zem, než aby ti ujel jazyk.¹⁰⁵

Nechci o tom psát mnoho, ačkoli (4) mne k tomu povzbuzují úskoky mých vášní. Povím, co jsem se dozvěděl od jednoho člověka, který se mnou rozmlouval o mlčení. Říkal, že žvanivost se vždy rodí jen z jedné z těchto dvou příčin: buď ze způsobu života – tedy ze špatných zvyků a nezdrženlivosti, protože jazyk je obyčejný tělesný úd a jeho zvyky musí být usměrnovány, – nebo mezi askety hlavně z ješitnosti, ačkoli jsou i případy, kdy

¹⁰⁴ Ž 39,2.

¹⁰⁵ Srov. Sír 20,18: „Je lépe uklouznout na dláždění nežli jazykem, k pádu zlých dochází naráz.“

se rodí z obžerství. Proto lidé, kteří ovládnou svůj žaludek, často dokážou silou a mocí ovládnout i svůj jazyk a mnohomluvnost.

Kdo pamatuje na smrt, ten také omezuje svá slova; a ten, kdo v duši udržuje pláč, ten se také odvrací od žvanění jako od požáru. Kdo si zamiloval vnitřní pokoj, ten zavřel ústa, ale kdo se raduje z okolního světa, ten je touto vášní vyháněn z cely. Kdo zná vůni nebeského ohně, prchá před lidskou společností jako včela před dýmem, protože si jej protiví. Je těžké zahradit velkou vodu, ale ještě těžší je zavřít nezdrženlivá ústa.

Kdo překonal jedenáctý stupeň, jednou ranou zabránil mnoha neřestem.

Stupeň dvanáctý

O lži

O heň je zrozcem kovu a křesadla. Lež je potomkem žvanivosti a lehkomyšlných řečí. Lež ničí lásku, křivá přísaha popírá Boha. Žádný rozumný člověk at si nemyslí, že by lež byla jen malý hřích. Vše-svatý Duch nad ním vyřkl strašlivý rozsudek. „Zatratíš mluvící lež,¹⁰⁶ jak pravil David Bohu. Co tedy čeká ty, kdo lež spojují s přísahou?

Viděl jsem lidi, kteří se chlubili svým lhaním a splétali směšné historky z lehkomyšlných řečí a klábosení. Uboze tak mařili (1) pláč lidí, kteří tomu naslouchali. Ale když démoni vidí, jak se hned na začátku snažíme jako smrti uniknout tomu, abychom poslouchali vtipy mizerného vypravěče, tu se nás snaží svést dvěma myšlenkami a našeptávají nám: „neměl bys kritizovat toho žertéře“ nebo „nesnaž se vypadat (2) zbožnější než ti ostatní“. Prchej pryč! Nezdržuj se tam! Neučiníš-li tak, žerty se k tobě vrátí a vytanou ti na mysli při modlitbě. A nejen, že prchneš, ale také rozruš špatnou společnost zbožným způsobem, totiž tím, že svedeš myšlenky k smrti a poslednímu soudu. Bude lepší, když tě zkropí trocha ješitnosti, ale jen tehdy, staneš-li se prostředníkem pomoci všem ostatním.

(3) Přetvářka je často matkou lži a její příčinou. Někteří učenci nedefinují přetvářku jinak než jako přemítání nad lží a jejími původci, kteří si zaslouží trest a výprask. Bohabojný (4) člověk vyhání lež, protože jeho neúplatným soudcem je vlastní svědomí.

U lži, stejně jako u všech ostatních vášní, lze vyzorovat, že škodí různou měrou. (5) Jiný trest čeká na člověka, který lže ze strachu, jiný na toho, kdo lže, ačkoli mu nic nehrozí. Jiný je člověk, který lže pro potěšení, jiný zase ten, komu lež působí rozkoš. A opět jiný je člověk, který lže proto, aby obveslel společnost, nebo proto, aby obelstil bratra a uškodil mu.

Vládci vykořeňují lež na mučidlech, ale vposled je hubena až proudem slz. Lhář může klamat z prozíravosti, a záhubu své duše proto často považuje za spravedlivou. Prolhaný člověk se předvádí jako ten, kdo chce napodobit Raab,¹⁰⁷ a tvrdí, že skrze svou záhubu napomáhá spásu jiného člověka. Ke lži se můžeme uchýlit až poté, co se jí zcela zbavíme, ale i tehdy jen se strachem a s velkou ostražitostí. Dítě neumí lhát, stejně jako duše očištěná od zla. Člověk rozjařený vínem ochotně a po pravdě odpoví na všechny otázky, ale člověk zpitý zkroušeností nedokáže lhát.

Dvanáctý stupeň; kdo na něj vystoupil, našel kořen všeho dobrého.

Stupeň třináctý O omrzelosti

Jedním z častých výhonků zvanivosti a jejím prvním potomkem je i ten, k němuž jsme dospěli právě nyní, totiž omrzelost. Proto jsme jí také určili odpovídající místo v řetězci neštěstí.

Omrzelost je únava duše (1) a vysílení rozumu, zanedbávání duchovních cvičení, odpor ke svému povolání, schvalování světských věcí, pomlouvání Boha tvrzením, že je nemilosrdný a nemiluje lidi. Omrzelost znamená, že člověk ochabne ve zpěvu žalmů a nemá dost síly k modlitbě, zato je železně pevný ve službě, oddaný v manuální práci, ale chabé poslušnosti.

¹⁰⁷ Viz Joz 2,1nn.

Poslušný člověk tento stav nezná, neboť skrze věci smyslové dokáže ovládat věci duchovní.

Nepřítelem omrzelosti je život ve společenství (2). Ale je to naopak věčný společník poustevníka, neopouští ho až do smrti a ten s ním bude denně zápasit až do konce. Když omrzelost zahlédne poustevníkovu celu, usměje se, a když se k ní přiblíží, usadí se v její blízkosti (3).

Lékař navštěvuje nemocné za úsvitu a omrzelost askety kolem poledne.

Omrzelost ráda projevuje pohostinnost a povzbuzuje k rozdávání almužen skrze manuální práci. Nadšeně pobízí k návštěvám nemocných a připomíná slova: „Nemocen jsem byl, a navštívili jste mne.“¹⁰⁸ Nabádá, abychom docházeli k zoufalým a skleslým, takže skleslá povzbuzuje skleslé. Osobám stojícím na modlitbách připomíná důležité věci, které je třeba vykonat, a všemi prostředky, jako nějakou uzdou, se snaží odvrátit nás od modlitby.

O třetí hodině démon omrzelosti způsobuje třes, bolest hlavy a závrat. O deváté nemocný poněkud zesílí, a když se podává večere, vyskočí z lůžka. Ale když nemocný stojí na modlitbě, omrzelost opět obtíží jeho tělo, pokryje ho spánkem a roztrhá verše nevhodným zíváním.

Zatímco všechny ostatní vášně lze přemoci jedinou ctností, omrzelost je pro mnicha jistou smrtí. Statečná duše křísí umírající rozum, ale omrzelost a lenost celé toto bohatství promrhají.

Omrzelost je jeden z osmi hlavních původců nepravosti, a to nejzávažnější ze všech, takže o ní musím pojednat stejně jako o ostatních. Především je třeba říci, že když se nezpívají žalmy, nezjevuje se ani omrzelost a po skončení bohoslužby se oči otevírají.

Když útočí omrzelost, rodí se skuteční duchovní bojovníci, protože nic nekorunuje mnicha tolika vítěznými věnci jako boj s ní. Důkladně se rozhlédni, a když stojíš, nalezněš ji u svých nohou. Když si sedneš, pokouší tě, aby sis pohověl. Našeptává ti, aby ses opřel o zeď své cely. Vytváří ozvěnu klapajících kroků.¹⁰⁹

Kdo nad sebou pláče, nezná omrzelost. Nechť je tento tyran spoután pamatováním na své hříchy, ztlčen manuální prací a odsunut vědomím budoucí blaženosti. Když k nám přistoupí, ptejme se jí: „Pověz, ty líná

¹⁰⁸ Mt 25,36.

¹⁰⁹ Tj. aby mnich vyhlédl z cely.

a skleslá neřesti, kdo tě hanebně zrodil? Kdo jsou tvoji potomci? Kdo proti tobě bojuje? A kdo tě hubí?" Ona odvěti: „U skutečně poslušných lidí nemám kde hlavu složit. Ale kde mohu, tam v tichosti přežívám. Mám mnoho matek: někdy duševní netečnost, jindy nepamatování na nebeské věci, jindy příliš mnoho práce. Moji potomci, kteří žijí se mnou, jsou nestálost místa (4), neposlušnost duchovnímu otci, nepamatování na poslední soud, někdy také opuštění mnišského povolání. Mými protivníky, jimiž jsem teď spoutána, jsou zpěv žalmů a práce rukou. Mým nepřitelem je vědomí smrti. Usmrcuje mě (5) modlitba s pevným očekáváním budoucího blaha. A kdo zrodil modlitbu, na to se zeptejte jí.“

Trinácté vítězství; kdo si je skutečně zasloužil, vynikl ve všech ctnostech.

Stupeň čtrnáctý O obžerství

Chceme-li mluvit o žaludku, musíme se jako vždy oddat především úvahám o sobě samých (1). Zajímalo by mě, najde-li se člověk, který se od této vášně dokáže osvobodit, než ulehne do hrobu.

Obžerství je přetvářka břicha (2). Ačkoli je syté, volá, že nemá dost, a nacpané k prasknutí křičí hlady. Obžerství je vynálezcem zjemnělých jídel a pramenem slasti. Když přetneš jednu žílu, vytryskne odjinud, a když zničíš tuto, podlehneš jiné. Obžerství má klamnou podobu, jí uměřeně, ale přitom má v úmyslu pozřít vše naráz.

Dostatek potravy (3) je otcem cizoložství, kručení v žaludku je rodičem čistoty. Člověk, který laská lva, ho často dokáže zkrotit, ale člověk, který laská tělo, ho ještě více rozdivočí (4). Žid slaví o sobotách a svátcích, žravý mnich o sobotách a nedělích, odpočítává čas do Velikonoc a chystá si jídlo několik dnů předem. Otroek břicha vypočítává, jakým jídlem bude slavit, sluha Boží vypočítává, jakými duchovními dary bude obohacen (6).

Když někdo přijde na návštěvu, otroek žaludku mu prokazuje pohostinnost, ale jen z popudu obžerství. Namlouvá si, že když povolí sám sobě, přinese tím útechu i svému bratrovi. Myslí si, že ve společnosti si může dovolit trochu vína a vypadá to, že skrývá svou ctnost, ale ve skutečnosti se stává otrokem vášni.

Na obžerství často nevraží ješitnost a bojují spolu o ubohého mnicha jako o koupeného otroka. Jedna ho nutí, aby si trochu povolil, druhá mu našeptává, aby triumfoval svou ctností. Moudrý mnich unikne oběma a ve vhodný čas pomocí jedné vášně setřese tu druhou. Je-li tělo bujné a plné síly (7), trestejme ho všude a při každé příležitosti. Je-li však klidné, (ačkoli nevěřím, že je to možné dřív, než leží v hrobě), skryjme své zásluhy.

Viděl jsem (8) staré kněze, s nimiž si zahrávali démoni, takže i začátečníkům, kteří nepodléhali jejich pravomoci, s požeňáním povolovali požívat na hostinách víno a ostatní pokrmy. Jsou-li to Hospodínem osvědčení lidé (9) počestného života, můžeme se jim s mírou podvolit, ale jsou-li to lidé nepořádní, nedbejme jejich požeňání, zvláště když nám hrozí boj s ohněm tělesných žádostí.

Posledý Euagrios si myslel, že se díky svým řečem a názorům stal nejmoudřejším z moudrých. Ukázalo se však, že je nejpošetilejší z pošetilých, protože se, ten chudák, mýlil mimo jiné i v tomto: (10) „Když naše duše touží po rozmanitých pokrmech, omezme se na chléb a vodu.“ Je to stejné, jako přikážeme-li dítěti, aby naráz vystoupalo až na vrchol žebříku. Odmítněme tedy Euagriovu radu a řekněme si: „Když naše duše touží po rozmanitých pokrmech, žádá přirozenou věc.“ Takto důmyslně zakročíme proti této prohnané žádosti. Jinak nás čeká tuhý boj, nebo pád do hřichu. Omezme tedy všechno tučné, potom vše, co nás rozpaluje, a konečně všechno, co nám chutná. Je-li (11) to možné, dej svému břichu dostatečnou a dobře stravitelnou potravu, abys tak dostatkem vzdoroval pocitu nenasycenosti. Rychlé trávení nás zbaví vzbouřených vášní jako moru. Přihlédněme i k tomu, že většina jídel, která nadýmají, také rozněčuje vášně.

Vysměj se démonu, který tě po večeri vybízí, abys jídlo odložil na později a příštího dne o deváté hodině zapře svůj původní plán.

Jiná zdrženlivost přísluší nevinnému a jiná člověku obtíženému vinou. Ti první považují tělesné vzrušení za varovné znamení, zatímco ti druzí se těmto choutkám až do smrti ustavičně a bez přestání oddávají. Ti první touží provždy si udržet vyrovnanost ducha, zatímco ti druzí obměkčují Boha svou duševní zkormouceností a sklíčeností (12).

Pro dokonalého člověka nastává čas radosti a útechy, když odloží všechny starosti. Bojovného mnicha těší čas zápasu, mnicha zmitaného vášněmi pak svátek všech svátků a slavnost všech slavností, Velikonoce. V srdci nenažraného mnicha přebývají sny o pokrmech a jídlech, v srdci plačících zase sny o trestu a soudu. Ovládní své břicho dřív, než ono ovládne tebe,

a budeš nucen v zahanbení ovládnout sám sebe. Ti, kdo upadli do jámy tohoto nevýslovného hříchu, vědí, o čem mluvím, jen eunuchové (13) nemají tuto zkušenost. Zkroťme břicho myšlenkou na pekelný oheň. Jistí lidé se mu tak oddali, že si utáli genitálie, a zemřeli tak dvojí smrtí. Hledejme a vždy najdeme nějaké ztroskotání způsobené touto vášní.

Duch (14) člověka, který se postí, se usilovně modlí, zatímco mysl nezdrženlivého je plná nečistých představ. Plné břicho (15) vysušilo pramen slz, je-li však vyprázdňené, zrodí vláhu. Kdo pečuje (16) o svůj žaludek a zároveň touží zvítězit nad duchem smilstva, podobá se člověku, který hasí požár olejem.

Když odpíráš svému žaludku, srdce se plní pokorou, ale když si jej hýčkáš, mysl se začne naparovat. Pořádně se zkoumej, v poledne i večer před jídlem, a pochopíš prospěšnost půstu. Mysl ráno poskakuje a uplývá, k večeru se trochu zklidní, a při západu slunce se konečně upokojí. Omezuj (17) své břicho a navždy zavřeš ústa, jazyk se totiž posiluje dostatkem jídla. Bojuj s břichem ze všech sil a měj se před ním na pozoru. Budeš-li jen trochu unaven, sám Hospodin ti přispěchá na pomoc.

Měchy, které se udržují měkké, mají větší objem, ale ty zanedbané toho tolik nepojmou. Kdo si nACPává žaludek, rozšiřuje své útroby, ale kdo proti němu bojuje, přiškrcuje je. Jsou-li stažené, mnoho nepojmou, a tehdy se konečně postíme přirozeně.

Žízeň často uhasila žízeň, ale utišit hlad hladem je těžké a téměř nemožné. Kdykoli tě přepadne, zkróť jej těžkou prací; je-li i to nemožné, protože jsi zesláblý, bojuj proti němu bděním. Začnou-li se ti klížit oči, zaměstnej se nějakou ruční prací. Nejsi-li však ospalý, nesahej po ní, protože nelze obracet mysl k Bohu a zároveň k mamonu, tedy k Bohu i k práci.

Věz, že v žaludku často sedí démon a brání člověku, aby se nasytil, i kdyby snědl celý Egypt a vypil celý Nil. Po jídle tento neřád odchází a posílá (18) k nám démona smilstva. Zpraví jej o tom, co se stalo, a řekne mu: „Chyt ho, pokoušej ho. S nACPaným žaludkem bude unavený!“ Po příchodu se usměje, ruce i nohy nám sváže spánkem, a tak dosáhne všeho, co si předsevzal: duši i tělo poskvrní nečistými sny a výronem semene.

Je hrozné přihlížet tomu, jak je netělesný duch poskvrňován a zatemňován tělesností. A naopak, jak je netělesné očisťováno a zdokonalováno prachem.

Jestliže jsi přislíbil Kristu vydat se onou úzkou a těsnou cestou, pak musíš utiskovat žaludek. Bude-li zhýčkaný a rozšířený, porušíš svůj slib.

Svatý Ióannés Klimakos káže mnichům, bulharská miniatura, druhá polovina 14. století.

Buď pozorný a uslyšíš, co stojí psáno (19): „Prostranná a široká cesta jest cesta břicha, kteráž vede k zahynutí skrze smilstvo, a mnoho jest těch, kteříž vcházejí skrze ni. Nebo (20) těsná jest brána a úzká cesta postu, která vede k životu v čistotě a málo jest nalézajících ji.“¹¹⁰

Vládce démonů je padlý Lucifer a vládcem vášní nenasytný žaludek. Když se skláníš nad stolem s lahůdkami, uveď do svého nitra pamatování na smrt a poslední soud. Jen tehdy dokážeš alespoň maličko zkrotit svou vášň. Pijesh-li, nepřestávej myslet na ocet a žluč podané našemu Pánu. Vždy se tak ovládneš, zanaříkáš, nebo alespoň pokoiš svou mysl. Nemyl se, neunikneš faraonovi ani nespatriš nebeskou Paschu, nebudeš-li navždy jít jen hořké byliny a nekvašený chléb. Hořké byliny, to je život v pústu a námaze. Nekvašený chléb, to je smýšlení prosté nadutosti. S tvým dechem ať se pojí slova: „Ježto já v nemoci jejich pytletem jsem se (21) přiodíval, duši svou pústem trápil a sám u sebe za ně často se modlil.“¹¹¹

(22) Púst je násilí na přirozenosti a odmítnutí všeho, co laská hrdlo. Hasi žár tělesných vášní, vykořeňuje mrzké myšlenky, osvobozuje od nefestných snů a očištuje modlitbu. Je to pochodeň duše, bdělost ducha, zmírnění zatvrzelého srdce, brána zkroušenosti, pokorný nátek, radostná sklíčenost, umlčení žvanivosti, počátek vnitřního klidu, strážce poslušnosti, klidnější spánek, zdraví těla, zdroj osvobození od vášní, odpuštění hříchů, brána do ráje a rozkoše z něj.

Zeptejme se i jeho, obžerství, našeho zřejmě hlavního nepřitele a vůdce všech našich špatností, zeptejme se této brány vášní, příčiny Adamova pádu, zkázy Ezauovy, záhuby Izraelitů, hnusného pohledu na praotce Noema, zničení Sodomy a Gomory, hanby Lotovy, příčiny vyhlazení synů kněze Éliho, onoho strůjce vši poskvrny, kdo jsou jeho potomci a z čeho se rodí. Zeptejme se, kdo dokáže obžerství potřit a kdo je konečně zahubí. Pověz nám, ó tyrane všech lidí, jak sis ty, které jsi všechny koupilo zlatem nenasytnosti, do nás zjednalo přístup?

A ono, zraněné urážkami a krutě se po nás sápadící, s pěnou u úst odpoví: „Co po mně vrháte výčitky? Vždyt jste se přede mnou sami pokoišili! Jak se se mnou chcete rozkmořit? Jsem spjato s vaší přirozeností a pokrm je vlastně bránou ke mně. Zodpovídá za mne zvyk nenasytnosti. Příčinou

¹¹⁰ Srov. Mt 7,13–14.

¹¹¹ Ž 35,13.

této vášně, tedy mě, je dlouholetý zvyk, netečnost duše a zapominání na smrt. Jak se chcete dozvědět jména mých potomků? Vypočítám je, ale bude jich víc než písku.

Přesto alespoň poslyšte, jak jsou zváni mí prvorození a nejmilejší. Můj prvorozený je sluha smilstva, druhý po něm je zatvrzelost srdce a třetí ospalost. Vychází ze mne záplava myšlenek, vlny poskvrny, hlubina neznámých a nevýslovných nečistot. Mé dcery jsou lenost, žvanivost, drzost, pusté žerty, výsměch, hádavost, tvrdohlavost, neposlušnost, necitelnost, zajetí srdce, chvástavost, troufalost a láska ke světu, po níž následuje nečistá modlitba a roztržitost. Často i nešťastné a nečekané události, k nimž se přidává zoufalství, které je ze všech nejhorší.

Bojuje se mnou, ale nepřemáhá mě vědomí vlastních hříchů. Mým odvěkým nepřítelem je pamatování na smrt, ale úplně zastavit mě v lidech nedokáže nic. Kdo má Přímluvce, ať se s ním proti mně spojí. A tento Přímluvce, když je osloven tváří v tvář, mi nedovolí jednat vášnivě. Ale ti, kdo Jej nikdy neokusili, se vždy utěšují mou sladkostí.“

Statečné vítězství; kdo měl sílu jej dosáhnout, zjevně spěchá k nejvyššímu osvobození od vášni a k čistotě.

Stupeň patnáctý O čistotě

Slyšeli jsme od té šílené vládkyně, obžerství, že jejím potomkem je boj proti lidskému tělu. Není na tom nic divného. Poučuje nás o tom i náš dávný praotec Adam. Kdyby nepodlehl břichu, nepoznal by, co je jeho manželka zač. Ti, kdo zachovávají první příkázání, tedy neselžou ani překročením druhého, ale zůstanou Adamovými syny, aniž by poznali, kdo je Adam. Jsou jen o něco méně dokonalí než andělé. A stalo se to, aby zlo nezůstalo nesmrtelné, jak praví Řehoř Teolog.

Čistota je přijetí netělesné přirozenosti. Je to neobyčejné a nadpřirozené zapření přirozenosti a podivuhodný boj smrtelného a pomíjivého těla s netělesnými bytostmi (1). Čistý člověk je ten, kdo zavrhl tělesnou lásku pro lásku nadzemskou (2) a tělesný oheň uhasil ohněm duchovním.

Cudnost je obecné označení pro všechny ctnosti. Cudný je ten, kdo ve spánku necítí žádné změny svého stavu, a ten, kdo je vždy zcela necitlivý k rozdílům mezi lidskými těly.

Hranice a mez dokonalé a přecisté cudnosti je mít stejný vztah k bytostem s duší i bez duše, k rozumným i nerozumným. Nikdo vycvičený v čistotě ať její získání nepovažuje za svou zásluhu, protože vlastní přirozenost nelze překonat žádnou získanou vlastností. Kde byla pokořena přirozenost (3), tam nechť je rozpoznána přítomnost Nadpřirozeného. Je zcela nesporné, že slabší je přemoženo silnějším.

Počátkem čistoty je nepoddajná mysl (4) a to, že nedochází k výronům semene kvůli představám ve snu. Střední stav čistoty je tělesné vzrušení, ale bez představ a výronů, i když jsou po nemírném jídle přirozené. Nejvyšší stupeň je umrtvení těla při umrtvených myšlenkách.

Věru blažený je ten, kdo dosáhl necitlivosti vůči každému tělu, vzhledu a kráse. Čistý není člověk, který si uchoval nezkažené tělo, ale člověk, který své údy dokonale podřídil duši (5). Velký je ten, kdo zůstane nedotčen a netečný, i když se ho dotýkají, ale větší bude, když navzdory tomu, co vidí, a s myslí upřenou k nebeským krásám, uhasí vnitřní oheň. Kdo modlitbou zažene psa vášní, podobá se bojovníku se lvem; kdo jej pokořuje odporem, podobá se tomu, kdo stále ještě pronásleduje svého nepřítele (6); ale ten, kdo navždy zmařil jeho útok, ačkoli sám je dosud tělesnou bytostí, je člověk, který už vstal z mrtvých.

Svědčí-li o skutečné čistotě to, že člověk zůstává nedotčen představami ve snu, pak příznakem chťiče je, když člověk i v bdělém stavu zakouší tělesné výrony své touhy. Kdo v námaze a potu tváře bojuje proti tomuto protivníkovi, podobá se člověku, který svého nepřítele spoutal pouhým rákosem. Kdo však bojuje (7) sebeovládáním a bděním, ten se podobá člověku, který ho spoutal řetězem. Kdo bojuje pokorou, nepřítomností hněvu a žízni, jako by nepřítele zabil a zahrabal do písku. Pískem rozuměj pokoru, protože neposkytuje potravu vášním, je to totiž jen prach a popel.

Někdo tedy spoutal onoho tyrana silou, jiný pokorou a další božským zjevením. První se podobá jitřence, druhý měsíci v úplňku a třetí jasnému slunci. Všichni však mají své místo v nebeské obci. Za úsvitu se rodí záře a z ní vychází slunce. Stejně lze smýšlet o právě řečeném poznat je.

Liška předstírá spánek (8) a démon cudnost (9). Liška to dělá, aby zmátla ptáka, démon aby zahubil duši. Nikdy nevěť prachu, z něhož jsi

stvořen, a nikdy se mu nesvěřuj, dokud nepředstoupíš před Krista. A nevěř tomu, že tě sebeovládání nenechá padnout; i bytost, která nepotřebovala jít, byla svržena z nebes!

Jistí moudří muži označili zdrženlivost za nepřítel těla a boj proti bříchu.

Na začátku obvykle dochází k tělesným pokleskům kvůli rozmařilému životu, uprostřed cesty kvůli namyšlenosti, a to ze stejného důvodu jako u začátečníků. Ale ti, kdo se blíží dokonalosti, se jich dopouštějí jedině proto, že soudí svého bližního.

Někteří velebí eunuchy od přirozenosti, protože jsou zbaveni trýzně těla. Já však denně velebím eunuchy, kteří se jako nožem kastrují svým smýšlením (10).

Viděl jsem lidi, kteří padli proti své vůli, ale viděl jsem i takové, kteří chtěli padnout, ale nedokázali to, a ty jsem litoval víc než ty, kteří padali každý den, protože ač nedokázali zhřešit, toužili po špíně hříchu. Ubohý je ten, kdo padá (11), ale ještě ubožejší ten, kdo to umožňuje i druhému, protože si k těmto dvěma hříchům nakládá ještě břímě rozkoše svého druhu.

Nechtěj odvrátit (12) démona smilstva sporem a hádkou: má dobré argumenty, protože s námi bojuje skze naši vlastní přirozenost. Kdo chce přemoci své tělo nebo zvítězit s jeho pomocí, vrhá se do boje marně. Dokud Hospodin nerozvrátí příbytek těla a nezbuduje příbytek duše, člověk, který toužil bořit, bděl a postil se marně. Poté, co ve všem poznáš svou vlastní slabost, obětuj Hospodinu svou slabou přirozenost a nepozorovaně přijmeš dar cudnosti.

Kdosi pronásledovaný pokušením mi poté, co vystřízlivěl, vyprávěl, že u rozkošníků se objevuje jakási touha po tělesné lásce a v jejich nitru se úporně uhnízďuje nestydatý a odporný duch (13). Takto bojujícího člověka rozpaluje tělesná (14) žádost jako v peci, ale nebojí se Boha, znevažuje pamatování na smrt, hnusí se mu modlitba, takže ji vykonává jen stěží, a pohled na mrtvé pro něj neznamená víc než pohled na hromadu kamení. Připomíná šílence, celého bez sebe, člověka stále opilého touhou po bytosti rozumné či nerozumné. Kdyby dny tohoto řádění neustaly (15), nespasila by se žádná duše, žádná bytost stvořená z hlíny smíšené s krví a tělesnými šťávami. Jak je to možné? Je to proto, že každé stvoření nenasytně touží po bytosti svého druhu: krev po krvi, červ po červu, hlína po hlíně. Jak by tedy tělo netoužilo po těle?

My, kdo bažíme po nebeském království a omezujeme svou přirozenost, snažíme se oklamat tohoto šejdíře nejrůznějšími úskoky. Blažení, kdo nezakusili onen boj! Modleme se, abychom byli navždy zbaveni tohoto pokušení! Ti, kdo sklouzli do této jámy, padnou mnohem hlouběji než ti, kdo vystupují a sestupují po nebeském žebříku.¹¹² Aby odtud vyvázli, budou se muset hodně potit a prokázat nesmírnou zdrženlivost.

Prozkoumejme nyní, zda každému z našich duchovních nepřátel, seřazených v šiku proti nám jako v bitvě, není dovoleno používat vlastní taktiku (16). Těto zvláštnosti jsem si všiml u lidí soužených pokušením a jedny hříchy byly horší než druhé. Kdo má uši k slyšení, slyš.¹¹³

Tento démon má ve zvyku útočit na askety a přívržence poustevnického života s veškerou silou, vypětím, umem, prohnáním a lstivostí, a to nejen v souladu s přirozeností, ale i proti ní (17). Odtud časté přesvědčení, že když asketové potkají ženu a nebojují s touhou či s necudnými myšlenkami, považují se za blažené, protože ti ubožáci nevědí, že tam, kde číhá větší zhoubá, není třeba té menší.

Myslím si, že naši ničemní vrahové vrhají nás ubohé do hříchu proti přirozenosti ze dvou příčin. Jednak proto, aby nám všude poskytli příležitost ke hříchu, a jednak proto, aby nás stihl co největší trest. To poznal i člověk, který se dříve staral o osly, ale nakonec byl divokými osly uboze lapen do tenat a obalamucen. Ačkoli dříve byl krmen nebeským chlebem, později o toto dobrodiní přišel, a co je ještě podivnější, i poté, co se kál, řekl náš hluboce zarmoucený učitel Antonín: „Zhroutil se veliký sloup!“¹¹⁴ Příčinu tohoto pádu však onen moudrý muž skryl, protože věděl, že tělesné smilstvo existuje i bez přítomnosti jiného těla.

Přebývá v nás jakási smrt a ničivý hřích, který s sebou všude nosíme, a to nejvíce v mládí. Neodvážil jsem se zachytit jej tu písemně. Mou ruku zadržel ten, kdo pravil: „Nebo což se tajně děje od nich, mrzko jest o tom i mluvit!“¹¹⁵ i psáti a slyšeti.

Tohoto mého (18), a zase nikoli mého přítele i nepřítel nazval Pavel smrtí: „Kdo mne vysvobodí z toho těla smrti?“¹¹⁶ Jiný teolog ho popsals jako

¹¹² Srov. Gn 28,12.

¹¹³ Srov. Mt 11,15.

¹¹⁴ Sv. Antonín Veliký, 14: *Apophthegmata patrum* (PG 65, 80b).

¹¹⁵ Ef 5,12.

¹¹⁶ Ř 7,24.

vášnivé, otrocké a žijící v noci.¹¹⁷ Chtěl jsem vědět, proč užili těchto přízvisek. Jestliže tělo, jak bylo řečeno, je smrt, pak ten, kdo je pokoří, už nikdy nezemře. A kdo je člověk, který bude žít a neuzří smrt¹¹⁸ svého nečistého těla?

Žádám, abyste posoudili (19), kdo je větší. Ten, kdo zemře a vstane z mrtvých, nebo ten, kdo nikdy nezemře? Kdo velebí toho druhého, zmýlil se. Zemřel totiž i Kristus, ale pak vstal z mrtvých. Kdo tedy velebí toho druhého, chápe, že si nelze zoufat nad smrtí, tedy nad pádem.

Nelidský démon, učitel smilstva, tvrdí, že Bůh je milosrdný a poskytuje za tuto vášeň velké odpuštění, protože je přirozená. Mějme se na pozoru před dábelnými démony, protože po spáchání skutku zjistíme, že představují Boha jako spravedlivého a nelítostného soudce. Ty první argumenty užívají, aby nás povzbudili ke hříchu, a ta další slova, aby nás utopili v zoufalství. Když jsme skleslí a zoufalí, nemáme sklon oddávat se hříchu, ale když skleslost a zoufalství uhasíme, ten tyran nás zase následuje se slovy o Božím milosrdenství.

Hospodin je věčný a netělesný, takže se raduje z čistoty a neporušenosti našeho těla. Zato o démonech někteří lidé říkají, že se z ničeho tak neradují jako ze zápachu smilstva a žádná vášeň je prý nepotěší víc než tělesná poskvrna.

Čistota je příbuznost a podobnost mezi člověkem a Bohem, nakolik jen lze.

Matkou sladkosti plodů je země a vláha, matkou čistoty je vnitřní klid a poslušnost (20). Nepřítomnost tělesných vášní, jež povstala z poustevnického života, jen stěží zůstane nezměněná, když se přiblíží světu, ale je-li to nepřítomnost vášní zrozená z poslušnosti, je vždy ryzí a neotřesitelná.

Viděl jsem pýchu (21), z níž povstala pokora, a vzpomněl jsem si na slova: „Nebo kdo poznal mysl Páně?“¹¹⁹ Hřích, to je jáma i zárodek pýchy, ale chceme-li, je to i příležitost k pokoře.

Kdo chce přemoci démona smilstva obžerstvím a s plným žaludkem, podobá se člověku, který hasí požár olejem. Kdo zkouší zažehnat bitvu pouhou zdrženlivostí (22), podobá se člověku, který plave jednou rukou,

¹¹⁷ Řehoř z Nazianzu, *Oratio* 45,15 (PG 36, 644a–b).

¹¹⁸ Viz L 2,26.

¹¹⁹ Ř 11,34.

a chce tak vyváznout z mořské spousty. Spoj pokoru se zdrženlivostí (23). Bez první je ta druhá k ničemu.

Každý, kdo zjistí, že podléhá nějaké vášni, ať se vyzbrojí především proti ní a jejímu démonu, zvláště je-li v něm tento nepřítel už jako doma. Dokud se od této vášně neočistí, nebude mít žádný užitek ani z vítězství v ostatním. Až porazíme tohoto Egyptana, jistě spatříme Boha v keři pokory.¹²⁰ I já byl pokoušen a cítil jsem, jak ten vlk klame mou duši a působí jí nesmyslnou radost, slzy i útěchu, a zdálo se mi, pošetilci, že mi neškodí, ale prospívá.

Jestliže „všeliký hřích, kterýžkoli učinil by člověk, kromě těla jest, ale kdož smilní, ten proti svému vlastnímu tělu hřeší“¹²¹ a vždy skrze něj, pak je to proto, že tímto výronem od přirozenosti poskvňuje podstatu vlastního těla, což se u jiného hříchu nemůže stát. Ptám se tedy, proč jsme si při každém hříchu zvykli říkat, že člověk jen uklouzl (24), zatímco slyšíme-li, že se někdo dopustil smilstva, bolestně zvoláme „Strašně padl!“?

Ryba se snaží mrštně uniknout rybářskému háčku a rozkošnická duše (25) se vyhýbá klidu. Chce-li démon uplést nestoudná pouta mezi dvěma lidmi, vyzkouší obě strany a pak v nich zažehne plamen vášně.

Lidé, které to táhne k rozkoším, často vypadají, jako by měli soucitnou povahu, jsou milosrdní, cítí společný zármutek a dokážou lichotit, zatímco lidé, kteří si uchovávají čistotu, nemají tyto vlastnosti v takové míře.

Jeden učený muž se mě kdysi zeptal na pozoruhodnou (26) věc: „Jaký hřích, kromě vraždy a popírání Boha, je nejtěžší ze všech?“

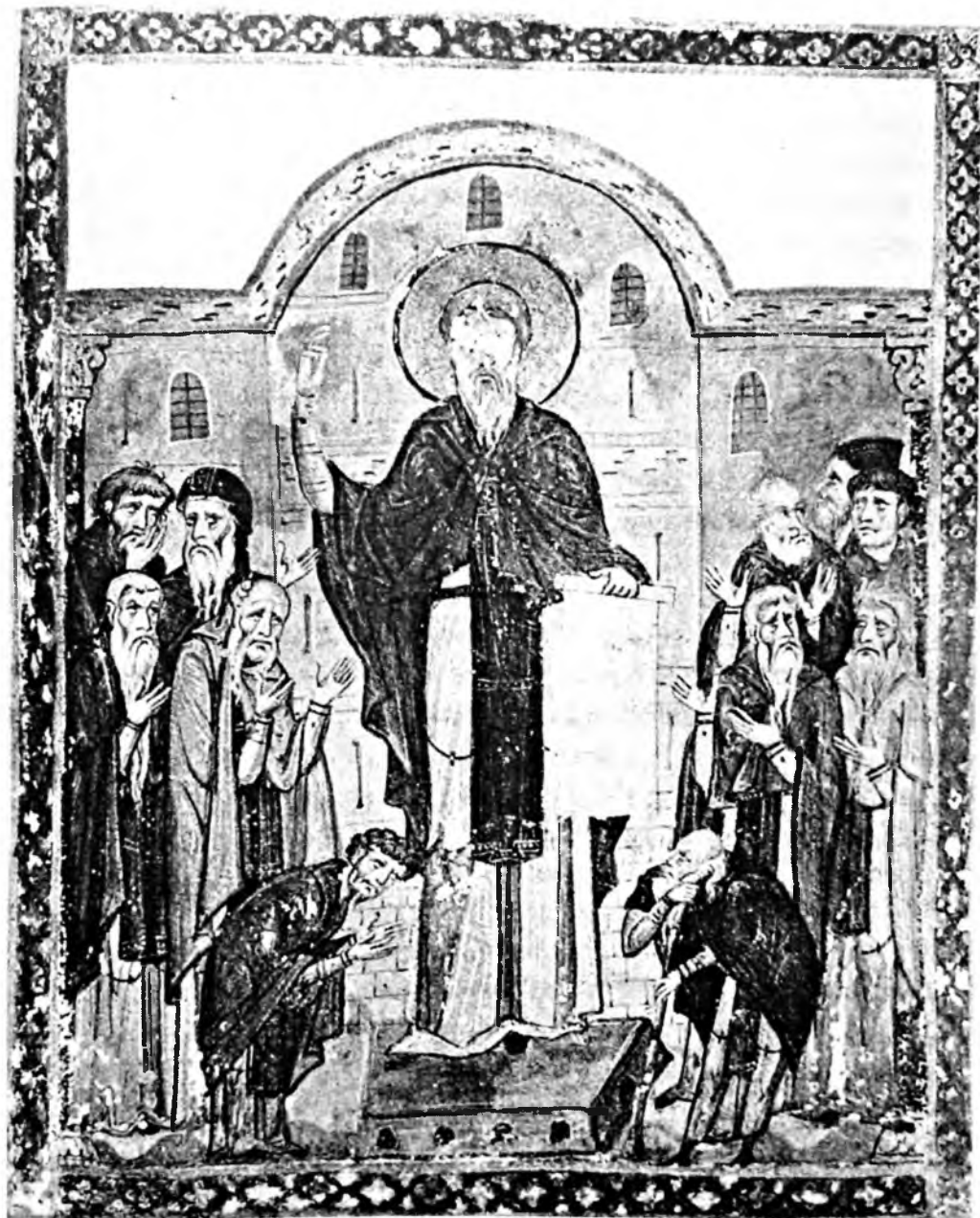
Odpověděl jsem mu: „Upadnout do hereze.“

„Ale proč všeobecná církev přijímá ty, kdo se upřímně zřekli své hereze, a neupírá jim svaté přijímání? Zato člověka, který se dopustil smilstva, vyzpovídal se a přestal hřešit, církev sice přijme, ale podle apoštolských kánonů ho na celou řadu let odloučí od svátostí?“ A mne tato otázka zavedla do úzkých a neměl jsem na ni odpověď ani řešení.¹²²

¹²⁰ Srov. Ex 2, 12; 3, 2.

¹²¹ 1K 6, 18.

¹²² Schol. 26 k *Nebeskému žebříku* (PG 88, 912–913) k tomu říká: „Hereze je úchylnka ducha a služka jazyka, z čehož pak plyne lidské pomýlení. Smilstvo však svádí všechny smysly, mění tělesné i duševní síly, vzdaluje je od podoby Boží, k jehož obrazu byl člověk stvořen, a vrhá člověka do nicoty. Proto smilstvo nazývají pádem.“

Svatý Ióannés Klimakos káže mnichům, byzantská miniatura, přelom 12.–13. století.

Při zpěvu žalmů zkoumejme, vysledujme a zjistěme, jaké potěšení nám z toho plyne od démona smilstva a jaké ze slov Ducha svatého či z blaha a síly, jež jsou v nich obsaženy.

Neskrývej se sám před sebou, mladíku! Viděl jsem, jak se lidé z celé duše modlili za své milované, a přestože k tomu byli vybízeni smilstvem, domnívali se, že tak činí proto, že pamatují na pouta lásky.

Tělesně poskvrnit se lze (27) i dotykem. Není nebezpečnějšího smyslu. Pamatuj na toho, kdo zahalil ruku do letního šatu (28),¹²³ a ruka ať ti zmrtví při dotyku přirozeném i nepřirozeném, dotýkáš-li se svého i cizího těla.

Myslím si, že člověka nelze označit, byť přeneseně, za svatého, dokud neposvětil své tělo, je-li to vůbec možné.

Jakmile padneme na lůžko, právě tehdy bděme, protože náš duch bojuje s démony bez přispění těla a je-li rozkošnický, ochotně nás zradí. Ať s tebou vždy usíná a zase vstává pamatování na smrt a krátká Ježíšova modlitba. Ve spánku nenajdeš jiné pomocníky než tyto.

Někteří tvrdí, že příčinami vnitřních zápasů a výronů semene je pouze to, co jsme jedli, ale já viděl, že se silně poskvřňovali i lidé na smrt nemocní a ti, kteří drželi přísný půst. Kdysi jsem se na to zeptal jednoho velmi zkušeného mnicha nadaného schopností rozlišovat dobré od zlého a tento blažený muž mi vše jasně vyložil. Onen nezapomenutelný otec tvrdil, že k výronu semene ve spánku dochází z přemíry potravy a z ochablosti. Jindy zase z pýchy, když se dlouho chlubíme, že jsme jím netrpěli. A příčinou může být i to, že jsme odsuzovali bližního. U nemocných se mohou sejít dvě poslední příčiny, ale někdy i všechny tři.

Prozkoumá-li někdo sám sebe a zjistí, že je očištěn od právě zmíněných příčin, pak je tento vítěz nad vášněmi blažený. Ale když zakusí toto příkoří, pak jen kvůli závisti démonů a Bůh to občas připustí, aby skrze tuto bezhříšnou příhodu dosáhl nejvyšší pokory.⁴

Nikdo ať ve dne nerozjímá nad představami, které měl ve spánku. Cílem démonů je, aby nás v bdělém stavu poskvřňovali tím, co se nám zdálo ve snu.

Poslyšme o jiné ničemnosti našich nepřátel. Stejně jako některá potrava škodí našemu tělu a dokáže nám časem či hned druhého dne přivodit nemoc, podobně působí i příčiny poskvřňující duši (29). Viděl jsem,

¹²³ Viz *Vitae Patrum* § 68 (PL 73, 873b).

jak se lidé oddávali rozkoším a nebojovali s nimi. A viděl jsem také, že stolovali společně s ženami (30) a bavili se s nimi, ale nezasáhla je žádná ošklivá myšlenka. Nechali se tím oklamat a připadali si stateční, protože cítili pokoj a bezpečí, když tu ve své cele náhle zakusili rychlou zkázu. Jaká záhuba, tělesná i duševní, čeká člověka o samotě, to poznává jen pokoušený. Kdo nebyl pokoušen, nemusí to vědět.

Tehdy je naším dobrým pomocníkem zíněné roucho, popel a bdění, nedostatek chleba, palčivý jazyk jen mírně zkrápěný vodou, život mezi hroby, ale především pokorné srdce a je-li to možné, pak i duchovní otec či ochotný bratr zralé myslí. Divil bych se, kdyby někdo dokázal sám zachránit loď z mořské spousty.

Tentýž hřích si často u jednoho člověka zaslouží stokrát těžší trest než u druhého (32), protože to závisí na jeho založení, místě, pokroku v duchovní cestě a mnoha dalších věcech.

Kdosi mi vyprávěl o neuvěřitelné čistotě. „Při pohledu na krásné lidské tělo (33) jeden člověk velmi chválil Stvořitele. A pro tento jediný pohled se mu dostalo lásky k Bohu a pramene věčných slz. Je podivuhodné vidět, jak se propast zkázy u jednoho stala věncem nadpřirozené čistoty u druhého. Má-li člověk v podobných situacích takové pocity, pak již bez úhony vstal z mrtvých před společným zmrtnýchvstáním (34). Totéž pravidlo použijeme i při zpěvu zbožných písní. Zbožní lidé bývají k radosti i k Boží lásce a slzám pohnuti jak světskými, tak i duchovními písněmi, zatímco s rozkošnicí je tomu právě naopak.“

Jak už jsme řekli, mniši v poustevnách musejí bojovat mnohem víc. Není divu, že démoni tam číhají častěji, protože Hospodin je k naší spáse vyhnal do pustých míst a propastí. S poustevníkem usilovně bojují (35) démoni smilstva a snaží se ho vyhnat zpátky do světa s pocitem, že mu pustina nijak neprospekla. Žijeme-li ve světě, démoni se od nás vzdalují, protože dokud na nás neútočí, zůstáváme světskými lidmi. Ať už s nepřítelem bojujeme kdekoli, bojujme s ním zuřivě, protože nečiníme-li tak, náš protivník se bude vydávat za našeho přítele.

Projednáváme-li nějakou záležitost ve světě a chrání nás ruka Hospodinova, často se tak děje jen díky modlitbě duchovního otce, abychom se nestali příčinou rouhání proti Hospodinu. Možné je i to, že nás chrání naše vlastní necitelnost nebo to, že jsme již mnohé zažili a jsme syti řečí i podívané. Jindy démoni odcházejí dobrovolně a opouštějí nás, aby jejich místo zaujal jediný démon, totiž démon pýchy.

Všichni, kdo jste se rozhodli cvičit v čistotě, pošlete o intrikách a úkladech onoho pleticháře a střežte se jich. Jeden člověk, který se ocitl v pokušení skrze tyto léčky, mi vyprávěl, že démon tělesnosti se často dokonale skrývá a nechává mnicha v domnění, že je vrcholně zbožný. Poskytne mu rovněž pramen věčných slz, když sedí a rozmlouvá se ženami, nebo je poučuje o pamatování na smrt, o posledním soudu či cudnosti, a činí tak proto, aby se tyto ubožačky kvůli řeči a falešné zbožnosti utikaly k tomuto vlku jako k pastýři. Tato známost přeroste v důvěrnost a onoho chudáka pak čeká neodvratný pád.

Snažme se vyhnout pohledu na plod (36), který jsme si uložili nikdy neokusit, i řečem o něm. Divím se, že se považujeme za silnější, než byl prorok David, což je přece nemožné.¹²⁴

Čistota si zaslouží tak velkou a vznešenou oslavu, že někteří církevní otcové se odvážili prohlásit ji za osvobození od vášní. Někteří tvrdí, že za čistého nelze označit nikoho, kdo okusil tělesný hřích. Odmírám toto tvrzení a domnívám se, že kdo chce, může snadno naroubovat ušlechtilou olivu na divokou. Kdyby klíče od nebeské brány (37) byly svěřeny někomu, kdo měl čisté tělo, pak by tito lidé měli zřejmě pravdu, ale zahanbil je muž, který měl tchyni, a přesto byl čistý a dostal klíče od nebeského království.¹²⁵

Had tělesnosti má mnoho podob (38). Nezkušeným vnuká myšlenku okusit a pak toho nechat, zkušéné ten potměšilec pobízí k hříchu vzpomínkou na onen zážitek. Mnoho těch prvních nezakouší vnitřní boj, protože dříve neznali zlo. Mnozí z těch druhých poznali, v jaké hanbě hříchu se ocitli, a proto se ohrazují a pouštějí do boje, i když často se může stát i pravý opak.

Když vstáváme z lože klidní (39) a v dobrém rozpoložení, je to tajný dar andělů, a to zejména když jsme dobře spali po dlouhém bdění na modlitbách. Ale jindy nevstáváme v dobré náladě, nýbrž omrzeli, což se nám přihodilo kvůli ošklivým snům a viděním. „Viděl jsem bezbožníka hrozná síly, an se rozložil jako zelený samorostlý strom“¹²⁶ a já to přešel

¹²⁴ Viz 2Kr 11,2–4.

¹²⁵ Tj. apoštol Petr, který byl ženatý.

¹²⁶ Ž 36,35.

zdrženlivě, a hle, jeho hněv už není jako dřív. S pokornou myslí jsem jej hledal, ale nezbyla po něm ani stopa.

Kdo pokořil tělo (40), pokořil svou přirozenost; kdo pokořil svou přirozenost, vystoupal nad ni. Komu se to podařilo, jen o málo zaostává za anděly, ne-li o nic.¹²⁷

To, že duch bojuje s duchem, není žádný zázrak. Ale zázrak, jistý zázrak je, když bytost oděná v tělo neustále bojuje proti této nepřátelské a lstivé hmotě a odvrací netělesné nepřátele. (41)

Hospodin o nás velmi pečuje, takže se stará i o to, aby ženské nestoudnosti navlékl stud jako ohlávku. Kdyby totiž žena pronásledovala mužské plémě, žádné tělo by se nezachránilo.

Něco jiného je podle církevních otců podnět či setkání, další věc je dobrovolný souhlas, něco jiného je zajetí srdce, a konečně boj či takzvaná duševní vášeň.

Podnětem blažení otcové nazývají drobné slovo nebo obraz, jež člověku nečekaně vstoupí do srdce. Setkáním nazývají rozmluvu s tím, co se objevilo v srdci, ať už je to rozmluva vášnivá, nebo bez vášně. Dobrovolný souhlas znamená, že duše s radostí přisvědčí tomu, co spatřila. Zajetí srdce (43) je násilný a nechtěný únos našeho srdce neboli stálé a ničivé prodlévání ve stavu, který podřívá naše dobré rozpoložení. Jako boj označují rovnost sil s tím, proti komu se bojuje, a tato síla vítězí, nebo je dobrovolně poražena. O vášni tvrdí, že je to něco důkladně a dlouho zahnízděného v duši a její přítomnost vede k jakémusi zvyku, až na ni duše konečně přistoupí z vlastní vůle.

Z právě řečeného není hříšné to první, to druhé ne vždy a to třetí závisí na stavu zápasníka; boj si zaslouží vavříny, nebo tresty. Zajetí se pak posuzuje jinak, dojde-li k němu v době modlitby, nebo jindy, zda v nicotných záležitostech, nebo s hanebnými myšlenkami. Vášeň nepochybně vždy vyžaduje pokání (43), nebo se v budoucnu dostaví muka. Kdo tedy hned v prvním případě smýšlí bez vášně, jednou ranou odsekne všechno ostatní.

Ti nejdůkladnější duchovní otcové znají i jinou velmi vybroušenou myšlenku, kterou někteří nazývají vzrušením ducha, což znamená, že vášeň náhle dolehne na toho, kdo jí trpí, a děje se tak nezávisle na čase, řeči či nějaké představě. Je rychlejší než jakákoli tělesná bytost a prudší

¹²⁷ Srov. Ž 8,6.

a nenápadnější než jakýkoli duch. V duši se zjevuje skrze obyčejnou vzpomínku, jež není s ničím spojená, není závislá na čase a vyřčeném slově a u někoho ani na jeho vědomí. Ten, kdo ji dokázal přemoci pláčem, nás poučí, jak je možné, že duše se dopustí vášnivého smilstva pouhým okem, prostým pohledem, dotykem ruky či poslechem melodie, aniž by si to uvědomila a pomyslela na to.

Někdo tvrdí, že vášně pronikají do těla skrze myšlenky, ale jiní naopak tvrdí, že hanebné myšlenky se rodí z tělesných pocitů. Ti první se domnívají, že kdyby duch neběžel napřed (44), tělo by jej nemohlo následovat; druzí na obhajobu svého názoru uvádějí zlé účinky tělesné vášně a tvrdí, že takové myšlenky často vnikají do srdce jen z příjemného pohledu, dotyku ruky, libé vůně či příjemného hlasu. O tom at nás v Hospodinu poučí, kdo to dokáže. Ti, kdo vedou duchovní život s rozumem, považují tyto rady za velmi užitečné a nutné. Lidem prostého srdce však nic neříkají. Ne všichni mají stejné poznání, podobně jako prostota, štít před úklady zlých duchů, není blahoslavenstvím všech lidí.

Některé vášně napadají tělo z nitra (45), jiné zase naopak. U lidí žijících ve světě platí to druhé, ale u mnichů to první, protože nemají dost příležitosti k tomu druhému. Tvrdím o tom: Budeš-li hledat rozumné smýšlení u zlých lidí, jistě je nenajdeš.¹²⁸

Poté, co jsme usilovně bojovali proti tomuto démonu, společníkovi tělesného prachu, týrali ho a vyhnali ze srdce kamenem pústu a mečem pokory, dráždí jako červ usazený v těle k nesmyslným a nevhodným pohybům a nutí nás se poskvřňovat. Trpívají tím lidé zkoušení démonem ješitnosti, protože jsou přesvědčeni, že už nemají žádné nemravné myšlenky, jelikož se oddali pýše. Pravdivost právě řečeného tito lidé nahlédnou, až dosáhnou jistého vnitřního klidu a sami sebe důkladně prozkoumají. V hloubi srdce vždy naleznou představu, ukrytou jako červa v lejnu, že velkých pokroků v čistotě dosáhli vlastní pílí a nasazením. Ti ubožáci si neuvědomují, co bylo řečeno: „A co máš, ješto bys nevzal“¹²⁹ (46) a to buď od Boha, nebo díky pomoci a modlitbě druhých. Ať hledí řečeného hada zahubit, vypudit jej ze srdce vši mocí a pokorou, zbavit se jej, aby mohli

¹²⁸ Srov. Př 14,6.

¹²⁹ 1K 4,7.

svléci kožené svršky¹³⁰ a jako neposkvrněné děti zazpívat Hospodinu vítězný hymnus čistoty. Ale až budou svlečeni, ať si podrží svou dobrotu a tělesnou pokoru.¹³¹

Tento démon déle než jiní čeká na vhodný čas, kdy proti němu nemůžeme zakročit skrze tělesnou modlitbu. A pak se tento bezbožník snaží s námi bojovat.

Lidem, kteří dosud nezískali dar (47) skutečné modlitby srdce, pomáhá úsilí v tělesné modlitbě, jako je vzpínání rukou, bití se v prsa, upřímné vzhlížení k nebesům, nářek či hluboké poklony, což ale není vždy možné, protože jsou často přítomni ostatní. Démoni se proto snaží útočit právě tehdy. Tito lidé zatím nevládnou dost velkou silou ducha a neviditelnou silou modlitby, aby dokázali vzdorovat, takže útočníkům z donucení podléhají. Rychle odejdi, je-li to možné, na okamžik se ukryj na tajném místě, aby tě nepoznali. Je-li to možné, pozdvihni oko duše, a není-li to možné, pak oko tělesné. Skříž pevně ruce (48), abys tímto znamením zahanbil a přemohl Amáleka. Zvolej ke Spasiteli, aby tě spasil, ne snad elegantními slovy, ale hlavně pokorně: „Smiluj se nade mnou, Hospodine, neboť jsem zemdlý.“¹³² Tehdy zakusíš moc Nejvyššího a s neviditelnou pomocí neviditelně vyženeš neviditelné. Kdo si přivykne takto s nimi zápolit, brzy bude vyhánět protivníky jen silou vlastní duše. Je to Hospodinův dar jeho dělníkům za někdejší úsilí a je to tak spravedlivé.

Kdysi jsem byl na jakémsi shromáždění duchovních otců a všiml jsem si, že jeden řádný bratr je obtěžkán nečistými myšlenkami. Nikde tam nebylo vhodné místo k tajné modlitbě, takže vyskočil, jako by byl nucen přirozenou potřebou, a vykonal tam úpěnlivou modlitbu na pomoc proti duchovním nepřítelům. Pohoršoval jsem se nad nevhodností místa k takovému počínání, ale on mi odpověděl: „Za pomoc od nečistých myšlenek jsem se modlil na nečistém místě, abych se zbavil špíny.“

Všichni démoni se snaží zatemnit ducha, aby nám podsouvali, co je jim milé. Ale když duch neusne, poklad nebude ukraden. U démona smilstva to platí ještě naléhavěji. Nejprve nám obloudí ducha, který nás vede, a pak

¹³⁰ Srov. Gn 3,21: „I zdělal Hospodin Bůh Adamovi a ženě jeho oděv kožený a přioděl je.“

¹³¹ Srov. 2K 5,3.

¹³² Ž 6,3.

nás i v přítomnosti lidí pokouší a ponouká dělat věci, jichž se dopouštějí jen šílenci. A když duch po nějakém čase vystřízliví, stydíme se za své nedůstojné chování, řeči a gesta nejen před těmi, kteří nás viděli, ale i sami před sebou a díváme se své někdejší zaslepenosti. Proto lidé často přestali hřešit po svém vlastním prozření.

Odvrat nepřítel, který ti po spáchání skutku brání, aby ses modlil, zbožně choval a bděl, a pamatuj na slova: „Protože mě obtěžuje duše souzená minulými hříchy, zachráním ji před nepřáteli.“¹³³

Kdo přemohl své tělo? Ten, kdo zkrušil své srdce. Kdo zkrušil své srdce? Ten, kdo zavrhl sám sebe. Nebyl snad zkroušený ten, kdo zemřel své vlastní vůli?

Mezi vášnivými se najde i vášnivější než jiní, který se zpovídá ze své nečistoty s potěšením a rozkoší. Nečisté a hanebné představy v srdci jsou obvykle způsobeny lstivým démonem smilstva a lze je vyhojit zdrženlivostí a tím, že jimi pohrdáme.

Nevím, jak a jakým způsobem spoutat tělo, svého přítele, a proč je odsoudit. Ale než je spoutám, osvobodím je a smířím se s ním, než je ztrestám, nechám se obměkčit. Jak mám nenávidět to, co od přirozenosti miluji? Jak mám být osvobozen od toho, k čemu jsem na věky připoután? Jak mám opustit to, co bude se mnou vzkříšeno? Jak mám uzdravit to, co má zkaženou přirozenost? Jaké důvody mám říci tomu, který má všechny důvody na své straně?

Spoutám-li je pústem, ale odsoudím svého bližního, opět se mu vydám. Přestanu-li odsuzovat, pokořím je, ale zpychnu-li v srdci, opět jsem se jím nechal unést. Je to tedy druh i nepřítel. Je to pomocník i protivník, ochránce i zrádce. Když o ně pečuji, bojuje se mnou, když padá únavou, hubí mě, když odpočívá, stává se neovladatelným, když je dráždím, nesnáší to. Když je trápím, jsem ve velkém nebezpečí, když je ztluču, nemám nic, čím bych získával ctnosti. Odvracím se od něj, a zároveň je objímám.

Co je to ve mně za tajemství? Jaký je smysl onoho spojení? Jak jsem se mohl stát svým vlastním nepřítelem i přítelem? Pověz mi to, pověz, má družko, má přirozenosti! Nemohu se o tom dozvědět od nikoho jiného než od tebe. Jak se sebou nenechat zranit? Jak unikat před nástrahami své přirozenosti? Slíbil jsem Kristu, že budu s tebou zápolit, ale jak mám

přemoci tvou tyranii? Dobrovolně jsem se totiž rozhodl, že se stanu tvým krotitelem.

Tělo odpovědělo své duši takto: „Neřeknu ti nic, co už nevíš, ale oba to dobře víme.

Přebývá ve mně můj otec, totiž sebeláska (51). Zvnějšku mě rozpaluje přílišná péče a nevázanost, zevnitř mi působí neklid někdejší nevázanost a rozkoše.

Počala jsem a rodím hříchy a ty pak znovu rodíš smrt zoufalstvím. Poznáš-li velikost mé a své nemoci, spoutáš mi ruce. Zkrotíš-li své hrdlo, spoutáš mi nohy a nebudu již moci kráčet dál. Necháš-li se ujařmit svou poslušností, shodíš mé jho. Získáš-li pokoru, utneš mi hlavu.“

Toto je patnáctá trofej. Kdo má tělo, a přesto ji získal, zemřel a byl vzkříšen, a tak poznal i počátek budoucí nesmrtelnosti.

Stupeň šestnáctý O hamižnosti

Většina moudrých učitelů (1) zařazuje po svrchu popsaném tyranu právě tisícíhlavého démona hamižnosti. Abychom ani my nemoudří neopustili onen řád daný moudrými, pokračujme ve výkladu tímto pojmem a definicí. Krátce proto vyložme něco o této nemoci a pak stručně pojednejme o jejím léčení.

Hamižnost je klanění se modlám (2), je to dcera nevíry. Omlouvá se za bezmoc, ale je to prorokyně stárí, věštkyně hladovění a zvěstovatelka sucha.

Hamižník zesměšňuje evangelia (3), je to dobrovolný provinilec. Komu se dostalo lásky (4), rozprášil peníze. Kdo tvrdí, že má obojí, klame sám sebe.

Kdo oplakává sám sebe, zřekl se i svého těla a když nouze zavolá, neušetří ani je.

Netvrdí, že hromadí peníze kvůli chudým. Vždyť království nebeské lze koupit za dva drobné penízky.¹³⁴

¹³⁴ Srov. L 21,2.

Štědrý muž se potkal s hamižným a ten druhý nazval toho prvního nesoudným.

Kdo přemohl tuto vášň, zažehnal starosti. Kdo je s ní spjatý, nikdy nevykoná čistou modlitbu.

Počátkem hamižnosti je záminka k milosrdenství, důsledkem je zhnusení chudými. Dokud hamižný hromadí peníze, je milosrdný; jakmile peníze má, sevře je v ruku. Viděl jsem chudé peníze, jak zbohatli, protože žili mezi chudými duchem. Zapomněli na svou někdejší nouzi.

Mnichu žádostivému peněz je cizí lenost a pořád si připomíná: „Kdo nechce dělati, aby také nejedl“¹³⁵ a „čehož mi kdy potřebl bylo, i těm, kteříž jsou se mnou, dobývaly ruce tyto“.¹³⁶

Šestnáctá bitva; zvítězil v ní ten, komu se dostalo milosrdenství, nebo ten, kdo skoncoval s přehnanou starostí.

Stupeň sedmnáctý O chudobě

Chudoba je oproštění od starostí (1), znamená nemít starost o živobytí, je to putování bez zábran, důvěra v příkázání prostá smutku.

Chudý mnich je pánem světa, protože péči o sebe svěruje Bohu a jeho víra učinila ze všech lidí jeho sluhy. Nikomu nic neřekne o svých potřebách; co přijde, přijímá jako z ruky Páně.

Chudý mnich je synem vyrovnanosti, svému jmění nepřikládá žádný význam. Když se oddá poustevnictví, všechno považuje za pouhé trosky. Ale když něčeho lituje, ještě se nestal chudým.

Chudý člověk se modlí čistou modlitbou, zatímco hamižný se modlí k obrazům bohatství.

Ti, kdo žijí v poslušnosti, jsou daleci hamižnosti; poté, co se vzdali těla, co vlastního jim ještě náleží? Jen v jednom jediném si mohou ublížit, a to, když se budou snadno a ochotně přesouvat z místa na místo. Viděl jsem

¹³⁵ 2Te 3,10.

¹³⁶ Sk 20,34.

mnichy, kteří zůstávali na jednom místě z hmotných důvodů. Víc než jich jsem si vážil poutníků ke slávě Hospodinově.

Člověk, který okusil nebeských věcí, snadno pohrdá věcmi pozemskými, ale ten, kdo je neokusil, raduje se z majetku. Člověk žijící bez rozumného důvodu v chudobě snáší dvojí příkoří: nemá nic na tomto světě a je zbaven věcí budoucích.

Nesmíme, bratři, důvěřovat méně než ptáci (2). Nestarají se a neshromažďují.¹³⁷

Člověk, který se ve zbožnosti vzdal bohatství, je velký muž, ale svatý je ten, kdo se vzdal vlastní vůle. Ten první dostane stokrát splaceno v penězích nebo darech, ten druhý zdědí život věčný.

Stejně jako vlny nikdy neopustí moře, tak hamižného nikdy neopustí hněv a smutek. Kdo pohrdá hmotnými statky, je prost sporů a svárů, zato člověk chtivý bojuje o jehličku až do smrti.

Neochvějná víra skoncuje se starostmi, pamatování na smrt odvrhne i tělo.

V Jóbovi nezůstala ani stopa po hamižnosti. Když proto přišel o všechno, zůstal klidný.

Hamižnost je zvána kořenem všeho zlého.¹³⁸ Zapříčinila nenávisť, krádeže, závist, rozluky, nepřátelství, neshody, zášť, krutost i vraždy.

Někteří dokázali i malým ohněm spálit velký les a jiní zase díky malé ctnosti unikli všem zmíněným vášním. Tato ctnost se jmenuje vyrovnanost. Zrodila ji zkušenost, to, že člověk okusí Boží rozumnost, a starost o účtování na konci života.

Pozorný čtenář jistě bude znát vyprávění o matce všeho zlého (3).¹³⁹ Když mluvila o svém hanebném a prokletém potomstvu, jako druhého syna uvedla kámen bezcitnosti. Mnohohlavý had modloslužebnictví mi zabránil určit mu vlastní místo. U prozíravých otců, nevím proč, zaujímá třetí místo v řetězu osmi hlavních hříchů.

O hamižnosti jsme už řekli dost a nyní chceme pojednat o necitelnosti jako o třetí vášni, byt se narodila jako druhá. Po ní promluvíme o spánku

¹³⁷ Srov. Mt 6,26.

¹³⁸ 1Tm 6,10.

¹³⁹ Viz Stupeň 14.

a bdění, ale krátce pojednáme také o dětinské a nemужné zbabělosti, což jsou začátečnické neduhy.

Kdo získal sedmnáctou trofej, nezatížen hmotnými statky putuje k nebesům.

Stupeň osmnáctý O necitelnosti

Ncitelnost k tělu (1) i duši je umrtvený cit způsobený dlouhodobou nemocí a lhostejností, což právě vede k necitelnosti.

Necitelnost znamená lhostejnost, jež se stala zvykem. Je to umrtvené vědomí, potomek špatných zvyků, léčka nastražená horlivosti, past na odvahu, neznalost zkroutenosti, brána k zoufalství a matka zapomnění (2), která – jakožto dcera – je zároveň i matkou své matky, smrti bohabojnosti.

Bezcitný člověk je pošetilý filosof a exegeta, který odsoudil sám sebe. Je to učenec, který si protiřečí (3), slepec, který učí vidět (4). Rozmlouvá o léčení rány, ale sám si ji bez ustání škrábe (5). Mluví o bolesti, a přitom jí samé škodlivé věci. Modlí se za zbavení svých vášní, ale vzápětí dělá totéž, co předtím. A přitom se na sebe hněvá. Ten ubožák se ani nestydí za svá slova. „Chovám se hrozně,“ křičí a horlivě v tom pokračuje. Ústa se proti tomu modlí, ale tělo za to bojuje.

Mudruje o smrti, ale jedná, jako by byl nesmrtelný. Naříká, že musí opustit svět, ale dřímá, jako by tu měl být na věky. Vypráví o zdrženlivosti, a bojuje s obzervstvím. Čte si o posledním soudu, ale usmívá se při tom, čte si o ješitnosti, a chvástá se. Žvaní o bdění, a vzápětí se ponoří do spánku. Oslavuje modlitbu, ale prchá před ní jako před morovou ranou. Blahoslavlí poslušnost, ale je první, kdo neposlechne. Chválí lidi osvobozené od vášní, ale nestydí se hádat a nadávat kvůli kusu hadru.

Když se hněvá, je mrzutý, a jeho mrzutost ho znovu rozhněvá. Nevšimne si, že k jedné prohře tak přidává další. Když se přejí, kaje se z toho, ale za okamžik se opět vrhá po jídle. Blahoslavlí mlčení, a oslavuje ho dlouhými řečmi. Poučuje o mírnosti, a zároveň se často rozzlobí, a když je mrzutý, znovu se hněvá. Když se probere, zanaříká, ale sotva potřeše hlavou, opět se chytí své vášně. Odsuzuje smích, ale o pláči poučuje s úsměvem. Před

инокъ . Единоу
 мѣтѣюи не по
 добѣнѣ мѣтѣю
 кнѣвѣ . и на иерамъ
 и горниихъ ходѣ
 іакѣтѣ сонѣ до
 лнѣтѣнѣ іакѣтѣ
 полѣуви . и евоу
 телѣсуоу коу дѣнѣ
 бѣтѣоу глашениѣ
 мнози . бѣлицѣ
 чѣбѣлѣтѣ іакѣтѣ
 шѣтѣл . и нѣтѣвѣ
 етѣтѣтѣл . евоу дѣ
 телѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 дѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 моу драгоу премѣ
 дроути и евоу тѣ
 и евоу тѣ . евоу тѣ
 роу тѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 евоу тѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 моу тѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 нѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 тѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 и нѣтѣтѣтѣтѣтѣ

и нѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 бѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 слѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 зѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 тѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 іакѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 оу дѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 телѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 оу дѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 дѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 цѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 тѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ

Свѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 тѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 іакѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 оу дѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 телѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 оу дѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 дѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 цѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ
 тѣтѣтѣтѣтѣтѣтѣ

Svatý Ióannés Klimakos, ruská miniatura, přibližně 1410.

lidmi haní sám sebe jako ješitného člověka, ale zároveň si tím provolává slávu.

Dívá se vám do tváře vášnivě, a vypráví o cudnosti. Chválí poustevníky, a žije ve světě. Nechápe však, že sám sebe zahanbuje. Chválí milosrdné, ale odsuzuje chudáky. Stále je sám sobě soudcem (6), ale nechce si to uvědomit, abych přímo neřekl, že toho není schopen.

Viděl jsem hodně takových lidí, jak roní slzy, když slyší o smrti a hrozném soudu, ale ještě se slzami v očích spěchají ke stolu. Divil jsem se, jak ta smrdutá tyranka, obžerství, dokáže skrze necitelnost zvrátit i pláč.

Odhalil jsem svými skromnými silami úklady a rány té kamenné, kruté a hloupé lýtice. Déle už o ní nechci mluvit. Kdo dokáže v Hospodinu rozpoznat léky na tyto rány, ať se nezdráhá je sdělit. Nestydím se přiznat, že i já jsem jí silně pokoušen, a kdybych proti ní nezakročil, pevně ji neuchopil a nevyzkoušel, abych potvrdil výše řečené, poté co jsem ji vymrskal bičem hněvu Páně a neustálé modlitby, neměl bych dost síly odhalit její úklady a léčky. Proto mi ta tyranka zločinná řekla: „Moji přívrženci se smějí při pohledu na nebožtíky. Když stojí na modlitbě, celí zkamení a rázem jsou krutí a zachmušení. Stojí-li u stolu Páně, u přijímání nic necítí a chovají se, jako by okusili obyčejného chleba. Vysmívám se lidem, když je vidím zkroušené.

Naučila jsem se od svého otce hubit vše dobré, zrozené z odvahy a lásky. Jsem matkou smíchu, kojnou spánku, přítelkyní sytosti. Stýkám se s falešnou zbožností a jsem-li odhalena, netrápí mě to.“

Ohromený řečmi této nepřítelny lýtice, zeptal jsem se jí, já bídny, na jméno jejího otce, protože jsem je chtěl znát. Ona na to: „Nemám jedny rodiče. Jsem jaksi smíchaná a nejistého původu. Posiluje mě sytost, vzpružuje mě čas, stálost mi dodávají špatné zvyky, a kdo je má, neosvobodí se ode mne (7).

Když ale setrváš v dlouhém bdění rozjímaje nad věčným soudem, možná ti trochu ulevím. Uvažuj, proč jsem se v tobě zrodila, a pusť se do boje s mou matkou, která není pro všechny stejná. Usilovně se modlí mezi hroby a jejich obraz si nesmazatelně vyryj do srdce perem pústu, jinak mě na věky nepřemůžeš.“

Stupeň devatenáctý

O spánku, modlitbě a zpěvu žalmů ve společenství

Spánek je přirozený stav (1), obraz smrti a odpočnutí smyslu. Spánek je jeden, ale stejně jako žádostivost má mnoho příčin. Vzniká tedy od přirozenosti, z jídla, kvůli démonům nebo z přílišného a dlouhého půstu, jenž oslabil tělo, které se proto chce osvěžit spánkem.

Spánek, stejně jako nadměrné pití, plyne ze zvyku, takže proti němu bojujeme hned na začátku své duchovní cesty. Je totiž těžké vyléčit starý zvyk.

Buďme ostražití a zjistíme, že ona duchovní polnice, jež svolává bratry zjevně přítomné, svolává i neviditelné nepřátele. Někteří proto stojí také u naší postele a ponoukají nás, abychom po probuzení opět ulehli. Říkají: „Počkej, až odzpívají úvodní hymny, pak se vydáš do chrámu.“ Jiní zase zahalují dřímotou ty, kdo stojí na modlitbách. Další způsobují silnou a neobvyklou bolest žaludku, jiní v chrámu Páně ponoukají k rozmlouvám. Další svádějí ducha k hanebným myšlenkám, jiní nás opírají o zeď, jako bychom byli unavení, a někdy nás nutí neustále zívat. Někteří způsobují, že se při modlitbě smějeme, a sesíláme tak na sebe Boží hněv. Jiní nás nutí, abychom z lenosti spěchali se zpěvem (2), další nás pobízejí, abychom zpívali pomaleji a měli z toho potěšení. Stává se, že nám sedí na rtech a zavírají je, takže je skoro nelze otevřít.

Kdo však myslí na to, že stojí s vnímavým srdcem před Bohem, shledá, že stojí na modlitbách nehnutě jako sloup a nenechá se ničím z toho vyrušit. Skutečně poslušný se při modlitbě často náhle rozzáří a cítí radost, protože je díky své nezištné poslušnosti předem připraven jako rozehrátý zápasník.

Všichni se mohou modlit společně s ostatními, ale některým vyhovuje, když se modlí jen s jedním člověkem spřízněné duše. Jen pro nemnohé je však modlitba o samotě.

Když zpíváš s davem, nedokážeš se modlit neslyšnou modlitbu ducha. Tvůj duch by měl být zaujat rozjímáním nad pronášenými slovy a při čekání na další verš by se měl zabírat nějakou modlitbou. Nikdo by však při modlitbě neměl dělat nic jiného (3), nebo se dokonce jakkoli rozptylovat.

Takto poučil svatého Antonína Velikého jeho strážný anděl.¹⁴⁰ Zlato se zkouší v peci (4), vytrvalost při modlitbě zkouší mnichovu horlivost a lásku k Bohu.¹⁴¹

Kdo ovládl toto chvályhodné dílo, přibližuje se k Bohu a odhání demony.

Stupeň dvacátý O bdění

Jedni stojí před pozemskými vládci neozbrojeni a nazí, další třímají žezlo, jiní štít a meč. Mezi prvními a posledními je velký a nesrovnatelný rozdíl. Ti první jsou příbuzní králů a patří do jejich rodiny. Tak to chodí u pozemských vládců.

I my se tedy podívejme, jak stojíme před Bohem a Králem při večerních, denních a nočních modlitbách. Někteří lidé při nočním (1) bdění vzpínají ruce k modlitbě jako netělesné bytosti, osvobozeni od všech starostí; jiní se drží zpěvu žalmů, další se tuží čtením svatých písem, jiní pro svou slabost statečně bojují se spánkem prací rukou (2). Další jsou zaměstnání myšlenkami na smrt a touží, aby se jim díky nim dostalo zkroušenosti. Ti první a poslední setrvávají na celonočním bdění z lásky k Bohu, ti druzí pro svou mnišskou povinnost a třetí kráčejí nejschůdnější cestou. Bůh však přijímá a posuzuje oběti (3) podle smýšlení a schopnosti každého člověka.

Bdělý zrak očisťuje ducha. Nadbytek spánku zatvrzuje duši (4) a ospalost je družkou smilstva. Bdění hasí tělesný žár, zbavuje hříšných snů, je to slzavé oko, obměkčené srdce, stráž myšlenek, je to nejlepší pec pro přípravu stravy, jármo zlých duchů, pokoření jazyka, zapuzení zahálčivých představ. Bdělý mnich (5) je rybář myšlenek, který je na klidné noční hladině dokáže obratně vystopovat (6) a lapit.

Když zazní trubka zvoucí k modlitbě, mnich milující Boha říká: „Výborně, výborně!“ Zato líný mnich: „Běda, běda!“

¹⁴⁰ Sv. Antonín Veliký, 1: *Apophthegmata patrum* (PG 65, 76b).

¹⁴¹ Srov. Sír 2,5.

Příprava hostiny prověřuje jedlíky, úsilí při modlitbě prověřuje lásku k Bohu. Když první vidí plné stoly, skáče radostí, ale ten druhý se mračí.

Přemíra spánku je příčinou zapomnění (7); bdělost očišťuje paměť.

Rolníci shromažďují své bohatství na mlýnském kameni a ve vinařském lisu, zatímco mniši během pobožností, nočních modliteb a při rozjímání.

Přemíra spánku je neřádny společník, okrádá lenochy o polovinu života, ba o víc.

Nezkušený mnich (8) je při rozmluvách ve společnosti bdělý, ale když nastane čas modlitby, těžknou mu víčka. Líný mnich je zkušený žvanil, ale když začne čtení modliteb, klíží se mu oči spánkem. Až zazní poslední polnice, vstanou mrtví, když se rozezní prázdné tlachání, proberou se spící.

Tyranský spánek je zrádný přítel; když jsme sytí, často nás opouští, ale když jsme hladoví a žízniví, prudce na nás útočí. Pobízí nás, abychom se místo modlitby chopili práce rukou, jinak totiž nedokáže překazit modlitbu bdících. Nejprve se pouští do boje se začátečníky, aby je hned zpočátku přiměl zahálet nebo připravil cestu démonu smilstva. Dokud se toho nezbavíme, nikdy nesmíme chybět při společném zpěvu žalmů. Často neklimbáme alespoň ze studu. Stejně jako pes je nepřitelem zajíců, nepřitelem spánku je démon ješitnosti.

Na konci dne počítá prodavač svůj zisk (9) a totéž činí asketa po společném zpěvu žalmů.

Pozorně vyčkej, až skončí modlitba, a spatříš, jak se vyhrnou ven námi přemožení démoni, aby nás pokoušeli nevhodnými představami. Zůstaň sedět a spatříš demony, zvyklé odnímat duši její první plody.

Stává se, že díky častému zpěvu žalmů dále rozjímáme o jejich slovech i ve spánku. Může se stát, že to způsobují démoni, aby nás svedli k domýšlivosti. O třetím stavu duše jsem mluvit nechtěl, ale byl jsem k tomu donucen. Ovšem duše, jež celý den neustále rozjímá o Hospodinu (10), se tomu s potěšením oddává i ve spánku. Odměnou za onu první ctnost je ta druhá, aby odháněla zlé duchy a představy.

Dvacátý stupeň; kdo jej překonal, dosáhl světla v srdci.

Stupeň dvacátý první O nemužném strachu

Dobýváš-li ctnost v klášterním společenství nebo ve společnosti druhých, nejspíš nebudeš příliš bojovat s bázlivostí. Podstupuješ-li však úsilí na osamělejších místech, ať tě neovládne tento potomek marnivosti a dcera nevíry.

Bázlivost je dětinské chování, jemuž se oddává dospělá duše ješitníka; je to odpadnutí od víry kvůli (1) očekávání nečekaného. Strach je ohrožení, na které jsme se předem připravovali, nebo jinak, je to chvění srdce, rozbouřeného a naříkajícího kvůli nejasnému neštěstí. Strach je ztráta jistoty.

Pyšná duše (2) je otrokyní bázlivosti, protože má důvěru jen v sebe, a tak se obává zvuků různých stvoření i stínů.

Lidé plačící a lidé dosáhnuvší necitelnosti (3) zbabělosti obvykle netrpí. Bázliví často podléhají vzrušení, což je zřejmé. Hospodin oprávněně opouští pyšné, abychom se my ostatní poučili o tom, že se nemáme povyšovat. Všichni bázliví jsou ješitní (4), ale ne všichni, kteří netrpí strachem, musí být pokorní, protože zbabělí přece nejsou ani zloději a loupežníci.

Nezdráhej se pobývat i v noční době na místech, která tě děsí (5). Jestli jen trochu polevíš, toto dětinské a směšné chování s tebou zestárne. Po cestě (6) se ozbroj modlitbou. Až tam dorazíš, natáhni ruce a vymrsej nepřátele Ježíšovým jménem. Na zemi ani na nebi není mocnější zbraně. Až budeš prost této nemoci, oslavuj toho, kdo tě jí zbavil. Budeš-li mu vděčný, ochrání tě na věky.

Stejně jako žaludek nikdy nenaplníš jedním soustem, tak ani naráz nezvítězíš nad strachem. Bude ustupovat rychlostí přiměřenou našemu pláči a čím méně budeme lkát, tím bázlivější zůstaneme. „Vlasové vstávali na těle mém,¹⁴² pravil Elifaz, když líčil démonovu zlotřilost.

Někdy je strachem nejprve ovládnuta duše, jindy tělo a jedno pak předává tento pocit druhému. Jsi-li bázlivý na těle, ale v duši se tento nevhodný strach neusadil, pak uzdravení z této nemoci není daleko. Jsme-li skutečně prosti strachu, pak to není temnota a pustina, co proti nám posiluje demony, nýbrž neplodnost duše; i to je způsob, jak nás poučuje Prozřetelnost.

Člověk, který se stane sluhou Božím, se bude bát jen Hospodina. Kdo se ho vůbec neobává, často se poleká vlastního stínu. Tělo se vyděsí, když k němu přistoupí neviditelný zlý duch (7), ale přistoupí-li k němu anděl, duše pokorných se zaraduje. Jeho přítomnost poznáme z jeho konání, takže rychle vyskočme k modlitbě, protože náš dobrý strážce přišel, aby se pomodlil s námi.

Stupeň dvacátý druhý O ješitnosti

Někteří mají ve zvyku řadit (1) ješitnost a pýchu každou do zvláštního oddílu a pojednání. Proto tvrdí, že existuje osm hlavních příčin hříchu. Řehoř Teolog a další učenci jich vyjmenovali sedm a já je budu následovat. Copak vítěz nad ješitností se poddá pýše? (2) Je mezi nimi asi takový rozdíl jako mezi chlapcem a mužem nebo obilím a chlebem. Na počátku je ta první vlastnost, výsledkem je ta druhá. Nuže, když je k tomu příležitost (3), promluvíme stručně o nečisté domyšlivosti, příčině a naplnění všech vášní. Ten, kdo se o tom snaží dlouze mudrovat, podobá se člověku, který se pídí po váze větru.

Co do vnějšího projevu znamená ješitnost změnu přirozenosti a chování a nechuť k tomu, jsem-li pokárán. Co do kvality jde o mrhání námahou, marné plýtvání potem či zneužití pokladu. Je to potomek nevíry, předchůdce pýchy, ztroskotání v přístavu, mravenec na mlatu, který – ač maličký – maří všechnu námahu a plody práce. Mravenec vyčkává, až je obilí sneseno dovnitř, zatímco ješitnost čeká, až je bohatství ctnosti dokonale. Jeden se těší, že ukradne, druhý, že promrhá.

Duch zoufalství se raduje, když vidí, jak se naplňují neřesti; duch ješitnosti, když vidí, jak se naplňuje ctnost. Branou k prvnímu je množství ran a k druhému zase hojnost námahy. Buď obezřetný (4) a shledáš, že ješitnost až do pohřbu vzkvétá v šatech, voňavkách, mezi sluhy a parfémů.

Všem štědře svítí slunce a ješitnost se raduje ze všech druhů dobra (5). Myslím to asi tak, že postím-li se, jsem ješitný (6), ale přestanu-li, abych si o sobě moc nemyslel, jsem zase pyšný na svou prozíravost. Podléhám ješitnosti, když jsem nákladně oděný, ale i když se obléknu do laciných šatů.

Když mluvím, ale i když mlčím. Ať se snažím tu pichlavou věc odstranit sebeusilovněji, její osten ve mně přesto uvízl.

Ješitný člověk je i modloslužebník, ačkoli si myslí, že věří. Boha totiž uctívá jen naoko a ve skutečnosti se nechce zalíbit jemu, ale lidem. Ješitný člověk se rád staví na odiv (7); jeho půst nepřináší žádnou odměnu a jeho modlitba je zbytečná, vždyť obojí činí jen pro lidskou chválu. Ješitný asketa si škodí nadvakrát: trápí své tělo, aniž by získal jakoukoli odměnu. Kdo by se nevysmál ješitnému asketovi, když stojí při zpěvu žalmů, ponoukán právě ješitností? Povzbuzuje ho, tu aby se smál, tu aby zase přede všemi plakal.

Hospodin před námi často skrývá, jakých dobrých vlastností jsme dosáhli. Člověk, který nás chválí, nás spíše svádí z cesty, když nám svou chválou otevře oči; jakmile se otevřou, naše bohatství nám uniká. Lichotník je služebníkem démonů (8) a kráčí ruku v ruce s pýchou. Je to hubitel zkroušenosti, ničitel dobra, svedení s cesty: „Lide můj, kteříž tě chválí, svodí tě,¹⁴³ praví prorok.

Ušlechtilí lidé snesou urážku důstojně a radostně, ale jen ctihodní svétci bez úhony překonají chválu. Viděl jsem plačící, kteří se po chvále rozpálili hněvem a jako na nějakém tržišti se vzdali jedné vášně pro druhou. „Nebo kdo z lidí ví, co jest v člověku, jediné duch člověka, kterýž jest v něm?“¹⁴⁴ Necht jsou tedy zahanbeni a umlčeni ti, kdo se nás tváří v tvář snaží chválit. Když uslyšíš, že tě tvůj bližní (9) a přítel v tvé nepřítomnosti nebo i přítomnosti haněl, projev mu lásku a pochval ho. Je velká věc setřást z duše lidskou chválu a ještě větší je setřást chválu démonů. Pokoru neosvědčil ten (10), kdo pohaněl sám sebe (kdo by nesnesl pohanu od sebe samého?), ale ten, kdo nepřestává milovat člověka, který jej tupí.

Všiml jsem si, jak démon pýchy našeptává jednomu bratrovi své myšlenky (11), zatímco druhému je odhaluje. Toho druhého tedy pobízí, aby tomu prvním sdělil jeho vlastní nejsoukromější myšlenky, a pak ho chválí za to, jaký je jasnovidec. Tento nečistý duch se někdy dotýká dokonce i tělesných údů, aby je roztřásl.

¹⁴³ Srov. Iz 3,12: „kteříž tě vodí, svodí tě, a cestu stezek tvých ukrývají“.

¹⁴⁴ 1K 2,11.

Nepodléhej, když ti vnucuje přání, aby ses stal biskupem, představeným nebo učitelem. Je těžké vyhnat psa od řeznického pultu.

Když zjistí, že někdo dosáhl určitého vnitřního pokoje, hned ho vybízí, aby odešel z pouště do světa. „Odejdi,“ říká, „abys přinesl spásu zahubeným duším.“

Jedna věc je vzezření Etiopanů, jiná je vzezření soch, stejně jako chování ješitníka žijícího ve společenství vypadá jinak než chování poustevníků z pouště (12). Ješitnost čeká návštěvy ze světa (13) a ty lehkomyšlnější mnichy pobízí, aby jim šli vstříc. Radí, aby jim padli k nohám, a odívá je do pokory, ač jsou plni pýchy. Upravuje chování a hlas, pohlíží na ruce návštěvníků, zda něco dostane, tituluje je jako pány a představené a jako lidi obdařené životem v Bohu. Ty, kdo sedí u stolu, ponouká ke zdrženlivosti a nemilosrdně kritizuje podřízené. Při zpěvu žalmů dělá z lenochů hrdiny (14), z lidí bez hlasu skvělé pěvce a z ospalců bdělé. Lichotí předzpěvákovi a prosí ho, aby jí přidělil první místo ve sboru; nazývá ho otcem a učitelem, dokud návštěvy neodejdou.

Ješitnost zasadila do oblíbenců pýchu a z přehlížených učinila lidi plné zášti. Pýcha někdy bývá příčinou pohany a nikoli úcty (15), protože svým rozhněvaným učedníkům způsobila velkou ostudu.

Pýcha dělá před lidmi ze vznětlivců tiché a velmi bují za dostatku fyzických a duševních darů.

Viděl jsem démona, jak ublížil druhému a vyhnal svého příbuzného. Ve společnosti lidí ze světa posedl jednoho rozzlobeného bratra a ten ubožák se místo hněvu oddal pýše, protože nedokázal sloužit oběma vášním zároveň. Člověk zaprodaný pýše vede dvojí život: na první pohled žije mezi mnichy, ale svým smýšlením a touhami setrvává ve světě.

Běžíme-li vstříc nebeské blaženosti, jistě okusíme nebeskou slávu. A kdo z ní jednou okusil, pohrdne veškerou pozemskou nádherou. Naopak bych se divil, kdyby člověk, který neokusil tu nebeskou, pohrdl tou světskou.

Když nás ješitnost obnaží, často se ohlížíme a sami ji ještě šikovněji svlékneme. Viděl jsem totiž, jak se lidé vydávali na cestu duchovní askeze z ješitnosti, a přestože špatně začali (17), jejich konec si zasloužil chválu, protože změnili smýšlení.

Kdo se vyvyšuje (18) pro své přirozené schopnosti – bystrost, chápavost, sečtělou, ušlechtilou výřečnost –, ač je získává bez veškeré námahy,

nikdy nedosáhne nebeského požehnání. „A kdož v mále jest nepravý, i ve mnoze nepravý jest“¹⁴⁵ a je ješitný.

Někteří lidé pak trápí své tělo kvůli krajnímu osvobození od vášní, bohatství duchovních darů, konání zázraků a daru předvídavosti (19). Ti ubožáci ale zapomněli, že matkou oněch darů není námaha, ale spíše pokora. Jen člověk, který se cítí být dlužníkem, obdrží nečekané dary.

Nedůvěřuj našeptávači, když ti radí, abys triumfálně předváděl své ctnosti ve prospěch přihlížejících (20). „Nebo co jest platno člověku, by všecken svět získal, své pak duši uskodil?“¹⁴⁶ Nic tak nedokáže přesvědčit přihlížející jako pokorné a upřímné chování. I pro ostatní se to stává pobídkou, aby se nikdy nepovyšovali. Je snad něco užitečnějšího než toto?

Jeden člověk s darem předvídavosti mi kdysi vyprávěl, co zažil: „Když jsem jednou seděl ve shromáždění, přistoupili ke mně démoni marnivosti a pýchy a obklopili mě ze dvou stran. Jeden mě píchal svým ješitným prstem do ramene a pobízel mě, abych vyprávěl o nějakém vidění a rozjímání, které jsem vykonal na poušti. Setřásl jsem ho se slovy: ‚Zahanbeni buďte, a zapyřte se všickni (21), kteříž hledají duše mé, aby ji zahladili!‘¹⁴⁷ A tu mi zašeptal do ucha démon po levici: ‚Tos udělal skvěle, skvěle! (22) Jsi mocný, když jsi přemohl mou nestydatou matku!‘ Hbitě jsem mu odpověděl a použil k tomu následující verš: ‚Zpět obráčení a v potupu dáni buďte, kteříž mi říkají: skvěle, skvěle!‘¹⁴⁸ jsi učinil.“

Když jsem se téhož otce zeptal, jak je možné, že marnivost je matkou pýchy (23), odpověděl mi: „Chvála povyšuje a nadýmá. Když se duše octne ve výškách, pýcha ji popadne a vynese až k nebesům, ale pak ji svrhne do propasti. Existuje však sláva, která pochází od Hospodina, nebo *těch*, kteříž mě ctí, poctím.“¹⁴⁹ A existuje i sláva, která pochází od ďábelských úkladů: „Běda vám, když by dobře o vás mluvili všickni lidé.“¹⁵⁰ Tu první dobře poznáš, když pochopíš, jak je škodlivá, a budeš se jí všemožně vyhýbat. A kamkoli půjdeš, skrývej svůj způsob života. Tu druhou poznáš, budeš-li každou maličkost dělat s tím, že tě lidé vidí (25). Nečistá neřest nás pokouší,

¹⁴⁵ L 16,10.

¹⁴⁶ Mt 16,26.

¹⁴⁷ Ž 40,15.

¹⁴⁸ Srov. tamtéž.

¹⁴⁹ 1S 2,30.

¹⁵⁰ L 6,26.

abychom předstírali ctnost, kterou nemáme, a našeptává nám: „Tak světlo vaše před lidmi, ať vidí skutky vaše dobré.“¹⁵¹

Hospodin často přivádí ješitníky ke skromnosti tím, že jim dá zažít něco potupného (26). Počátkem skromnosti je hlídat svá ústa a potupu přijímat s láskou. Uprostřed je skoncování se všemi zamýšlenými ješitnými skutky a na konci (má-li tato propast dno) stojí dělat před lidmi to, co nás poníží, a nic při tom necítit.

Neskrývej svůj hřích proto, aby se nezdálo, že svádíš bližního. Je však třeba přihlídnout k druhu poklesku, protože nelze vždy použít téhož léku.

Kdykoli toužíme po slávě (27), a ta k nám přistoupí nezdána od ostatních či kdykoli chceme vykonat nějaké skutky z ješitnosti, vzpomeňme si na svůj pláč a rychle si připomeňme svou soukromou modlitbu v bázni před Hospodinem. Budeme-li usilovat o skutečnou modlitbu, nestoudnou ješitnost jistě vždy překonáme. Nedaří-li se to, rychle se upamatujme na smrt. Když nejde ani to, obávejme se alespoň hanby, která vždy kráčí za ješitností. „Kdož by pak sám se povyšoval, bude ponížen“,¹⁵² a to ještě zde, před oním světem.

Když nás lidé, kteří nás chválí, nebo spíše svádějí na scestí, začínají velebit, vzpomeňme si v duchu na množství svých hříchů a shledáme, že nejsme hodni toho, co se o nás říká a co se s námi děje.

I některé prosby ješitníků si zaslouží být vyslyšeny, ale jejich modlitby a potřeby Hospodin předvídá, aby nepropadli domýšlivosti, stane-li se tak.

Prostí lidé tomuto jedu příliš nepodléhají. Ješitnost je totiž odvržení prostoty a pokrytecký způsob života. Když červ dospěje, často mu narostou křídla a vznese se do výše, stejně jako dozraje-li ješitnost, zrodí pýchu – strůjkyni a završitelku všech hříchů.

Kdo se zbavil této nemoci, má spásu na dosah. Kdo nikoli, je na hony vzdálen slávě svatých.

Toto je dvacátý druhý stupeň; kdo nebyl chycen ješitností, neupadne do bezhlavé pýchy, jež se Bohu tak protiví.

¹⁵¹ Mt 5,16.

¹⁵² Mt 23,12.

Stupeň dvacátý třetí

O pýše

Pýcha je zapření Boha (1), vynález démonů, pohrdání lidmi (2), matka odsouzení, potomek chvály, známka duševní neplodnosti, odepření Boží pomoci, předchůdce šílenství, původce pádu, příčina posedlosti, pramen hněvu, brána přetvářky, opora démonů, strážce hříchů, původce bezcitnosti, neznalost soucitu, krutý zúctovatel, nelidský soudce, protivník Boha, kořen rouhání.

Pýcha začíná tam, (3) kde končí ješitnost, uprostřed je ponížení bližního, nestoudné předvádění vlastního úsilí, sebechvála, nenávisť k tomu, kdo nás usvědčil. Na konci je odepření Boží pomoci, vyzdvihování vlastních zásluh a dábelské chování.

Slyšme my všichni, kdo chceme uniknout z této jámy. Tato vášeň často získává potravu z díky a na svém nestydatém počátku nepovzbuzuje k zapření Boha. Viděl jsem lidi, jak děkují Bohu ústy (4), ale v duchu se chvástají. Výstižně to dosvědčuje onen farizej, který řekl: „Bože, děkuji tobě.“¹⁵³

Pýcha se usídluje všude, kde byl spáchán hřích; jejím dosvědčením je totiž pád. Slyšel jsem jednoho ctihodného muže, jak říká: „Předpokládejme, že je dvanáct hanebných vášní. Stačí, když si zamiluješ jednu z nich, totiž pýchu, a zaujme místo všech zbylých jedenácti.“

Domýšlivý mnich se velmi rád pře. Pokorný se vůbec přít neumí.

Stejně jako se cypřiš nesklání k zemi, aby po ní chodil, tak se nesklání ani mnich pyšného srdce, aby získal poslušnost.

Pyšný muž prahne po vládě (5). Jinak nemůže ani v klidu umřít, nebo lépe řečeno, ani nechce. „Hospodin vzdoruje pyšným.“¹⁵⁴ Kdo by se pak nad nimi smiloval? „Ohavností jest Hospodinu každý pyšného srdce (6).“¹⁵⁵ A kdo by jej očistil? Trestem pro pyšného je pád, démon je mu ostnem v těle,¹⁵⁶ příznakem, že jej opustil Bůh, je šílenství. V prvních dvou případech se lidé dokázali vyléčit, ale ten poslední je lidskými silami nevléčitelný.

¹⁵³ Srov. L 18,11: „Bože děkuji tobě, že nejsem jako ostatní lidé.“

¹⁵⁴ Jakubovo evangelium 4,6.

¹⁵⁵ Př 16,5.

¹⁵⁶ Srov. 2K 12,7.

Kdo odmítá výtku, trpí touto vášní. Kdo po ní baží, je této vášně prost. Jestliže se někdo mohl zřítit s nebes jen kvůli této vášni a pro nic jiného (7), pak je na místě otázka, zda se lze dostat do nebe jen díky pokoře a bez přispění další ctnosti.

Pýcha znamená ztrátu bohatství získaného těžkým úsilím a v potu tváře. „Volalít jsou, ale nebylo spomocníka“,¹⁵⁷ jistě, protože volali v pýše. Volalít jsou k Hospodinu, ale nevyslyšel jich,¹⁵⁸ jistě, protože nevykořenili příčinu, kvůli níž se modlili.

Pyšnému bratrovi, který ve své slepotě řekl: „Promiň, otče, ale já nejsem pyšný,“ udělil jeden velmi zkušený stařec duchovní napomenutí (8), když mu odvětil: „A jaký jasnější důkaz této vášně mi můžeš předložit než ten, že řekneš: nejsem pyšný?“

Takto nemocným lidem prospívá poslušnost, drsný způsob života v pokoření a také četba o nadpřirozeně dobrých skutcích pouštních otců. Snad jim zbývá alespoň malá naděje na spásu.

Je hanba chlubit se cizím peřím (9), ale zcela pošetilé je chvástat se Božími dary. Chlub se jen dobrými skutky, které jsi vykonal ještě před svým narozením. Naopak ty, které jsi vykonal po narození, ti daroval Bůh, stejně jako samo narození. Jen ty ctné skutky, které jsi vykonal nezávisle na svém duchu, náleží tobě, protože i ducha ti daroval Bůh. Jen ty triumfy, jichž jsi dosáhl nezávisle na svém těle, přičítej svému úsilí, protože tělo není tvé dílo, nýbrž dílo Boží.

Nebuď příliš hrdý, dokud nestaneš na posledním soudu (10), a měj stále před očima hosta, který byl na svatební hostině spoután na rukou i na nohou a vyhozen do tmy.¹⁵⁹ Nenaparuj se tedy, protože jsi bytost stvořená z hlíny, vždyť s nebes bylo svrženo mnoho svatých i nehmotných bytostí.

Když se ve svých služebnících usídlí démon, zjevuje se jim ve spánku i v bdění jako svatý anděl nebo nějaký mučedník a slibuje, že jim odhalí tajemství či duchovní dary, aby ti oklamání ubožáci docela přišli o rozum.

I kdybychom za Krista zemřeli tisícerou smrtí (11), nikdy nesplatíme svůj dluh. Něco jiného je krev Boží a něco jiného krev otrocká, a to co do hodnoty, nikoli co do podstaty.

¹⁵⁷ Ž 18,42.

¹⁵⁸ Srov. tamtéž.

¹⁵⁹ Srov. Mt 22,13.

Stále zkoumejme sami sebe a nepřestávejme se srovnávat s Otcí, kteří před námi září jako pochodeň. Tehdy shledáme, že jsme se ani o krok nepřiblížili způsobu života asketů, že jsme jen stěží zachovali své povolání v posvátnosti a že stále žijeme ve světském stavu.

Mnich je ten, jehož oko duše je prosto namyšlenosti (12) a jehož tělesné smysly zůstávají stálé. Mnich je ten, kdo pronásleduje nepřátele jako zvěř a ještě je dráždí, i když před ním utíkají.

Mnich, to je nikdy nekončící extáze ducha a stálé truchlení nad životem. Mnich je tvořen ctnostmi, stejně jako druzí jsou tvořeni rozkošemi. Mnich je neustálé světlo v oku srdce. Mnich je propast pokory, do níž upadne a v níž se utopí každý zlý duch.

Pýcha způsobuje, že zapomínáme na své hříchy (13). Památování na ně je totiž počátkem pokory.

Pýcha je dokonalá bída duše (14). Ačkoli si myslí, že je bohatá, ve skutečnosti v ní vládne tma. Nejen, že nám ta hanebnice brání postupovat, ale dokonce nás shazuje z výšin.

Pýcha je granátové jablko, které se na povrchu leskne, ale uvnitř je zkažené. Pyšný mnich nepotřebuje démona – je sám sobě démonem i nepřítelem.

Jako je temnotě cizí světlo, tak jsou pyšnému člověku cizí všechny ctnosti. V pyšných srdcích se rodí rouhání (15), zatímco v pokorných duších nebeská vidění. Zloděj haní slunce (16), pyšný člověk pohrdá mírnými lidmi.

Nechápu, že si lidé své pýchy nevyšimnou. Myslí si, že jsou prosti vášní, a svou bídu spatří až v okamžiku smrti. Kdo je zajat touto vášní, potřebuje pomoc Hospodina, protože ta lidská je v tomto případě marná.

Polapil jsem kdysi tu bezhlavou podvodnici, když mi vstoupila do srdce vezouc se na zádech své matky, ješitnosti. Obě jsem chytil do osidel poslušnosti (17) a zmrskal bičem pokory. Pak jsem se jich zeptal, jak si do mne našly cestu. A protože byly bity, odpověděly mi: „Nemáme počátek ani jsme nebyly zrozeny, jsme přece prameny a rodičkami všech vášní. Velmi účinně s námi bojuje zkroušenost srdce, zrozená v poslušnosti. Nepřivykly jsme však tomu, aby nás někdo ovládal, a protože jsme chtěly panovat i v nebi, odešly jsme odtud. A proto – stručně řečeno – jsme matkami všeho, co vzdoruje pokoře. Vše, co jí pomáhá, stojí proti nám. S výjimkou nebe vládneme všude, tak kam chceš utéct před naší tváří? Často přicházíme po urážkách, poslušnosti, absenci hněvu, absenci zášti, službě bližním. Našimi potomky jsou hříchy osob žijících duchovním životem: hněv, pomluva, zahořklost, zloba, křik, rouhání, přetvářka, nenávisť, závist, svár, svévole,

neposlušnost. Pouze jednu věc nedokážeme ovlivnit, a tu ti řekneme, protože nám uštedrjuješ výprask: jestliže tváří v tvář Hospodinu upřímně odsoudíš sám sebe, pak odsoudíš i nás a vymeteš nás jako pavučinu (18). Jak vidíš, ješitnost je kuň, jehož si osedlala pýcha. Ale ctihodná pokora a sebeponížení se tomuto koni i jezdcí vysmějí (19) a radostně zazpívají vítěznou píseň: „Zpívati budu Hospodinu, neboť jest slavně zveleben; koně i s jezdcem uvrhl do moře“¹⁶⁰ a do propasti pokory.“

Toto je dvacátý třetí stupeň; kdo na něj vystoupil – jestli to vůbec někdo dokáže –, je silný.

O nevýslovně rouhavých myšlenkách

Z předchozí rozpravy víme, že z odporného kořene či matky pochází ten nejodpornější potomek, totiž rouhání – nevýslovný potomek hnusné pýchy. A protože to není jen tak někdo, nýbrž protivník a nepřítel mnohem surovější než všichni ostatní, musím o něm něco říci. Ještě horší ovšem je, že není nijak snadné o něm mluvit, vyznat se z něj a vyjavit jej duchovnímu otci. U mnoha lidí tento bezbožník často způsobil zoufalství a beznaděj, protože jako červotoč zahubil veškerou jejich naději.

Tento nečistý má ve zvyku při bohoslužbách a ve strašném okamžiku Proměňování urážet Hospodina a svatou obět. Z toho je zřejmé, že tato hanlivá, nepochopitelná a hrozná slova v našem nitru nepronáší naše duše, nýbrž bezbožný démon, který uprchl z nebe, kde podle všeho zahrnoval rouháním i Hospodina. Kdyby tato strašná a zvrhlá slova byla moje, jak bych se po přijetí svatého daru mohl modlit? Jak bych mohl hanobit, a zároveň oslavovat?

Tento lhář a zhoubce duší často mnohé dohnal až k šílenství. Žádná jiná myšlenka se při zpovědi neodhaluje tak těžko, takže s mnoha mnichy zestárla. Nic však těmto démonům a myšlenkám nedává větší sílu než je nevyznané žít a skrývat ve svém srdci.

Nikdo ať si nemyslí, že je zodpovědný za své rouhavé myšlenky. Hospodin je znalcem lidských srdcí a ví, že tato slova nepocházejí od nás, ale od našich nepřátel.

¹⁶⁰ Ex 15,1.

Stejně jako opilost je příčinou klopýtání, tak chvástání je příčinou nevhodných myšlenek. Kdo klopýtl, není vinen tím, že klopýtl, ale trestán bude za opilost.

Tyto nečisté a odporné myšlenky k nám přicházejí, když stojíme na modlitbě. Jakmile ji vykonáme, ihned se vzdalují. Nebojují totiž s těmi, kdo se jim nepostaví.

Tento bezbožný démon se rouhá Bohu a všemu božskému, ale také v nás pronásí ta nejohavnější a nejhnusnější slova, abychom vynechali modlitbu a upadli do zoufalství. Mnoha lidem překazil modlitbu a vzdálil je od svátostí, mnoho těl pohroužil do zármutku, zatímco jiné ten hanebník a nelidský tyran soužil během půstu a nedal jim pokoj. Takto napadá nejen lidi světské, ale i mnichy, když jim našeptává, že pro ně není spásy, a zjevuje jim, že jsou ubožejší než nevěřící a pohané.

Koho obtěžuje duch rouhání a kdo se ho chce zbavit, nechť zví, že za tyto myšlenky není zodpovědná jeho duše, nýbrž onen nečistý démon, který kdysi Pánu řekl: „Toto všecko tobě dám, jestliže padna, budeš mi se klanětí.“¹⁶¹ Proto i my, kdo jím pohrdáme, přehlížejme jeho záměry a řekněme: „Odejdiž, satane, neboť psáno jest: Pánu Bohu svému klanětí se budeš a jemu samému sloužití budeš.“¹⁶² Nechť tvé zkoušení a tvá slova padnou na tvoji hlavu a tvé rouhání nechť na tebe sestoupí v tomto i budoucím čase!¹⁶³ Kdo chce pokořit démona rouhání jinak než tímto způsobem, podobá se člověku, který chce chytit blesk holýma rukama. Neboť jak zachytit, vzepřít se či vzdorovat někomu, kdo se jako vichřice náhle a silně vzedme v srdci, nebo kdo rychle promluví a hned zase zmlkne? Všichni ostatní nepřátelé stojí, útočí a setrvávají, takže člověku, který chce s nimi bojovat, poskytují dost času. Ne však tento. Sotva se objevil, už je zase pryč, sotva promluvil, už zase zmlkl.

Tento démon má často ve zvyku navštěvovat neposkvrněnou mysl prostších lidí, kteří se jím nechávají vystrašit a vyděsit více než druzí (1). O těch rozhodně netvrdíme, že se jim to přihází z pýchy, nýbrž ze závisti oněch démonů.

¹⁶¹ Mt 4,9.

¹⁶² Mt 4,10.

¹⁶³ Srov. Ž 7,17.

Přestaňme soudit a odsuzovat bližního a nebudeme se muset bát rouhavých myšlenek. Počátkem a kořenem toho druhého je to první. Stejně jako člověk zavřený doma poslouchá kolemjdoucí, ale sám s nimi nemluví, tak i duše, která žije uzavřená sama v sobě, je vyděšená démonským rouháním kolemjdoucího démona. Kdo tohoto nepřítele ponižuje, osvobozuje se od této vášně. Kdo však vymýšlí jiné způsoby boje, dokonale mu podlehl. Kdo chce pokořit zlé demony slovy, podobá se člověku, který chce chytit vítr.

Jeden řádný mnich obtěžovaný tímto démonem soužil své tělo po dvacet let půsty a bděním. Necítil však žádnou úlevu, takže se zvedl, poznamenal svou vášň na kus papíru a předal jej svatému muži. Padl před ním na zem a neodvažoval se ani pohlédnout mu do tváře. Když si to ten stařec přečetl, usmál se, zvedl bratra a řekl mu: „Synu, polož mi ruku na šíji.“ A pak mu ten velký muž řekl: „Bratře, ten hřích ať padne na mou šíji, a to na tak dlouho, jak trápil nebo ještě bude trápit tebe, ale ty už si jej nevšímej.“ A ten mnich pak tvrdil, že jeho vášň zmizela dřív, než opustil starcovu celu. Vyprávěl mi to on sám a děkoval při tom Kristu.

Kdo zvítězil nad touto vášní, vypudil pýchu.

Stupeň dvacátý čtvrtý O tichosti, pokoře, nepřítomnosti zloby a špatnosti

Stejně jako východu slunce předchází ranní světlo, tak pokoře předchází tichost. Poslechněme si tedy, jak on, naše světlo, tyto ctnosti řadí: „Učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem (1).“¹⁶⁴ Dříve než sluncem pokory se musíme nechat ozářit světlem, jediné tak budeme moci upřeně hledět do jasu slunce. Správné pořadí zmíněných ctností nás učí, že člověk, který dosud nepoznal světlo, nemůže hledět do slunce.

Tichost je neměnný stav ducha, který se cítí stejně při poctách i urážkách (2). Tichost znamená, že se klidně a upřímně modlíme za bližního, přestože

¹⁶⁴ Mt 11,29.

nás obtěžuje. Tichost je skála tyčící se nad mořem hněvu, která odráží přívaly vln, aniž by se nakláněla. Tichost je upevnění trpělivosti, brána lásky, či spíše její matka, je to základ duchovního rozlišování, neboť Hospodin „vyučuje tiché cestě své“.¹⁶⁵ Uděluje odpuštění našim hříchům, dodává sebedůvěru našim modlitbám a prostor Duchu svatému. „I však na toho patřím, kdož jest chudý a skroušeného ducha.“¹⁶⁶

Tichost je pomocnice poslušnosti, průvodce bratrství, uzda šílenství; zastavuje rozhněvané, skýtá radost, napodobuje Krista; je to vlastnost andělů, pouto démonů a štít proti zahořklosti.

V srdci tichých odpočívá Hospodin, vzrušená duše je trůnem ďáblovým. „Blahoslavení tiší, nebo oni dědictví obdrží na zemi“;¹⁶⁷ nebo spíše budou zemi vládnout. Rozlíčení lidé budou z jejich země vyhoštěni.

Tichá duše je trůnem prostoty, zatímco rozhněvaný duch plodí zkaženost. Pokojná duše nechá zaznít moudrá slova: „Působí to, aby tiší chodili v soudu“,¹⁶⁸ či spíše, aby dokázali rozlišovat.

Přímá duše je průvodcem pokory, ale zlomyslná je dcerou pýchy.

Duše tichých budou naplněny poznáním, ale rozhněvaný duch obývá příbytek s temnotou a nevědomostí.

Rozhněvaný narazil na hašteřivce (3) a v jejich rozmluvě nebylo upřímného slova. Když otevřeš srdce jednoho, nalezněš šílenství, když prohledáš duši druhého, nalezněš nepravost.

Prostota znamená stálost duše (4), jež odolává zlým úmyslům.

Zlomyslnost je schopnost, ba spíše démonická oškliivost prostá pravdy, která si představuje, že to dokáže před lidmi skrývat.

Přetvářka je rozporný stav těla a duše, propletený mnoha různými úmysly.

Bezelstnost je radostný stav duše, prosté vši vypočítavosti.

Přímost je prostá mysl, nepředstírané chování, nestrojená a přirozená řeč. Upřímnost, to je duše čistá jako v okamžiku stvoření. Taková duše je ke všem vstřícná.

¹⁶⁵ Ž 25,9.

¹⁶⁶ Iz 66,2.

¹⁶⁷ Mt 5,5.

¹⁶⁸ Ž 24,9.

Svatý Ióánnés Klimakos, sv. Jifí a sv. Blasios, ikona, Novgorod, 13. století.

Zlomyslnost je opak přímosti, je to zbloudilá mysl, sklon ke lhaní, falešné přísahy, dvojsmyslná slova. Černá hlubina srdce, propast úskoku, lež, která se stala zvykem, domýšlivost, jež se stala přirozeností, odpůrce pokory, předstírané pokání, znevážení pláče, nepřítel zpovědi, tvrdohlavost, původce hříchů, překážka vzkříšení (5), pousmání, když někoho uráží, falešný žal, předstíraná zbožnost – je to ďábelský život.

Zlý člověk je jmenovcem ďábla a jeho druhem. Proto nás Hospodin naučil takto ho nazývat a říkat „zbav nás od zlého“.¹⁶⁹ Prchněme před srážem přetvářky a jámou falše, když slyšíme slova „nebo zlostníci vyplnění budou“¹⁷⁰ (6) a „jako tráva v náhle podťati budou“.¹⁷¹ Takoví lidé jsou pastvou pro demony.

Bůh je nazýván láska a také přímost. Proto mudrc v Písni písní promlouvá k čistému srdci slovy: „Upřímí milují tě.“¹⁷² A mudrcův otec odpovídá: „Dobry a přímý *jest* Hospodin.“¹⁷³ A říká také, že jeho jmenovci jsou spaseni: „Spaseny činí upřímé srdcem.“¹⁷⁴ Anebo: „Spravedlnost miluje, na upřímého oči jeho patří.“¹⁷⁵

Nejdůležitější vlastností dětí je bezelstná prostota. Právě tu měl Adam, když neviděl ani nahotu své duše, ani hanbu svého těla. Dobrá a blahoslavená je prostota (7), kterou mají někteří od přirozenosti, ale není tak velká jako prostota, která se místo zlomyslnosti probudí v duši po velkém půstu a námaze. První je chráněna před vychytralostí a vášněmi, druhá je zdrojem nejvyšší pokory a tichosti. Za tu první není velká odměna, ale za tu druhou ta nejvyšší.

My všichni, kdo chceme k sobě přitáhnout Hospodina, přistupujme k němu jako k učiteli při vyučování, tedy prostě, nehledaně, bez postranních úmyslů, bez zlomyslnosti a upřímě. Hospodin sám je prostý a přirozený, takže chce, aby i duše, které k němu přistupují, byly prosté a neposkvřené. Nelze totiž nalézt prostotu, která by zároveň nebyla pokorná (8).

¹⁶⁹ Mt 6,13.

¹⁷⁰ Ž 36,9.

¹⁷¹ Ž 36,2

¹⁷² Pís 1,4.

¹⁷³ Ž 24,8.

¹⁷⁴ Ž 7,11.

¹⁷⁵ Ž 11,7.

Zlý člověk je falešný prorok, který si myslí, že může ze slov zachytit myšlenky a z vnějšího chování stav lidského srdce.

Viděl jsem, jak přímí lidé pochytili od zlých lidí zlomyslnost, (9) a divil jsem se, jak rychle dokázali zahubit svou dobrou vlastnost. Stejně jako přímí snadno upadnou, tak zlí se těžko změní. Opravdový odchod ze světa, poslušnost (10) a ovládnutí jazyka často hodně zmožly a zhojily zdánlivě nevyléčitelné.

Zatímco poznání činí většinu lidí pyšnými, nevědomost a nevzdělanost jaksi probouzejí pokoru.

Vzorem a zářným příkladem blaženě pokory byl třikrát blahoslavený Pavel Prostáček. Nikdo totiž nikdy neviděl, neslyšel, ani nikdy neuvidí tak velký pokrok za tak krátkou dobu.

Prostý mnich je zvíře němé, ale myslící a poslušné, jež odevzdává své břímě duchovnímu otci. Stejně jako se zvíře nevzpírá tomu, kdo je ujařmuje, tak se ani přímá duše nevzpírá tomu, kdo jí něco přikazuje, nýbrž následuje toho, kdo ji táhne, kam chce, a neodmlouvala by, ani kdyby byla vedena na smrt.

„Bohatý nesehnane vejde do království nebeského“¹⁷⁶ a stejně obtížně vejdu do prostoty pošetile „moudří“ (11).

Hřích často přivedl k rozumu chytré lidi a nechtě je obdařil spásou a dobrotou.

Bojuj, abys uprchl před svou rozumností, (12) a když to uděláš, nalezněš svou spásu a přímou v Kristu Ježíši, našem Pánu. Amen.

Stupeň dvacátý pátý O pokoře

Ten, kdo chce upřímně a cituplně vlastními slovy poučit o pocitu a účincích Boží lásky, náležitě o pokoře, pravdivě o blahoslavené čistotě, mocně o Božím osvětlení, věrně o bohobojnosti, upřímně o jistotě srdce (1) někoho, kdo v tomto směru sám nezakusil osvětlení, podobá

¹⁷⁶ Mt 19,23.

se člověku, který chce poučovat o sladkosti medu slovy a příklady lidí, kteří med nikdy nechutnali. Takový člověk nadarmo řeční, ba skoro bych řekl, že žvaní. A platí to i v prvním případě, protože staví na odiv svou nezkušenost a ukazuje, že neví, o čem mluví, nebo že si nebezpečně zahrává s ješitností.

Tato rozprava před nás klade jako prubířský kámen poklad ukrytý v hliněných nádobách, tedy v našich tělech. Jeho povahu nelze popsat slovy. Nese nápis shůry, nepochopitelný, takže ti, kdo se jej snaží vyložit, zakoušejí velkou a nekonečnou námahu. Tento nápis zní „Svatá pokora“.

Ti, kdo jsou vedeni Duchem Božím (2), necht s námi vstoupí do tohoto duchovního a přemoudrého shromáždění a nesou v duchovních rukou tabulky poznání sepsané Bohem. Sešli jsme se, položili otázky a ověřili si moc onoho ctihodného nápisu. Kdosi řekl, že pokora znamená zapomenout na své úspěchy. Jiný tvrdil, že znamená považovat se za nejposlednějšího na světě a za největšího hříšníka. Jiný zase, že pokora je stav, kdy duch poznává vlastní slabost a bezmoc. Další, že to znamená dávat ve sporu přednost bližním, a tak vždy ukončovat sváry jako první. A další, že je to poznání Boží milosti a milosrdenství. Jiný, že je to pocit zkroušené duše a zapření vlastní vůle.

Když jsem všechny vyslechl a vše v duchu důkladně a střízlivě prověřil, zjistil jsem, že ten blažený pocit nedokážu pochopit jen ze slov. A tak jsem jako poslední ze všech jako pes sesbíral drobky spadlé se stolu oněch blažených mudrců, tedy slova z jejich úst, a předložil vlastní definici: Pokora je nepojmenovatelný duševní dar (3), jehož jméno znají pouze ti, kdo s ním mají zkušenost. Je to nepostižitelné bohatství, jméno a dar Boží. „Učte se,“ řekl, a nemyslel tím od anděla, od člověka ani z knihy, nýbrž „ode mne“, tedy z toho, že jsem se ve vás usídlil, že jsem vás osvětlil a že působím ve vašem nitru, „neboť jsem tichý a pokorný srdcem“, rozumem i myslí, „a naleznete odpočinutí“ od svárů a úlevu od hříšných myšlenek „dušem svým“.¹⁷⁷

Tato svatá vinná réva však vypadá jinak v zimě vášní, a jinak v jarním čase květů. A jiná je i v létě ctností, když se všechny její podoby sbíhají k jediné radosti a žni. Každá z nich proto svým způsobem naznačuje a dosvědčuje, že se blíží sklizeň. Jakmile v nás rozkvete vinná réva pokory (4),

¹⁷⁷ Mt 11,29.

ihned začneme, byť s námahou, nenávidět všechnu světskou slávu a chválu a zapuzovat od sebe zlobu a hněv. Jak začne pokora, tato vladařka ctností, v naší duši duchovně dozrávat, tehdy začneme tím více pohrdat všemi dobrými věcmi, které jsme vykonali, ba dokonce je začneme považovat za hnusné. Začneme se domnívat, že každý den svému břemeni ještě nevědomky přitížíme nevědomým plýtváním, protože si budeme myslet, že nejsme hodni božských darů, které v nás přebývají, a že nás čeká jen více pekelných trestů. Náš duch tak zůstává bezpečně ukryt v arše zdrženlivosti, a přestože slyší klepání zlodějů a jejich rejdy, ničím z toho není pokoušen, protože zdrženlivost je nedobytná komnata.

Odvážili jsme se pár slovy rozjímat o tom, jak pokora, tento nevadnoucí plod, kvete a roste. Ale na to, co je nejvyšší odměnou za tuto posvátnou ctnost, se zeptejte vy, kteří jste blízko Pánu, samotnému Hospodinu. O její velikosti a podstatě totiž nelze nic říci a ještě těžší je sdělit něco o její kvalitě. Přesto se však o ní pokusíme říci vše, co jsme se dozvěděli.

Usilovné pokání, neposkvrněný pláč a ctihodná pokora se u začátečníků liší mezi sebou stejně, jako se při pečení chleba liší od sebe mouka a kvásek. Duše je hnětena a zjemňována usilovným pokáním. Dalo by se říci, že se sjednocuje a mísí s Bohem vodou upřímného pláče. Když se od něj blažená pokora vznítí ohněm Páně, mění se v těsto a zpevňuje se v chléb nekvašený, který se nepozdvihuje. Posvátný řetěz se v ní tedy splétá ze tří vláken jako duha a tvoří jednu moc a energii, ačkoli má své vlastní účinky (5) a jedinečné vlastnosti. Když promluvíš o vlastnostech některého z těchto vláken, zjistíš, že je to vlastnost i těchto dvou. Nyní se pokusím předložit důkaz o tom, co jsem právě stručně vyložil.

První a výjimečná vlastnost této dobré a podivuhodné trojice je, že když duše radostně přijímá pokoření, činí tak s rozevřenou náručí a vítá je jako léčebný prostředek, který spaluje její duševní choroby a velký hřích. Druhá vlastnost je úplné oprostění od hněvu a skromnost, když se utišil.

Třetí stupeň je nejkrásnější, totiž naprostá nedůvěra ke svým dobrým vlastnostem a neustálá touha po sebezdokonalení. „Konec zajisté zákona a proroků jest Kristus k ospravedlnění všelikému věřícímu.“¹⁷⁸ Koncem nečistých vášní je ješitnost a pýcha, což platí pro každého, kdo si nedává pozor (6). Jejich zhoubcem je ona duchovní laň, tedy pokora sřežící

každého člověka, jenž s ní přebývá, před každým neblahým a smrtícím jedem. Kde se v pokoře projevuje jed pokrytectví? A kde jed pomluvy? Kde se v ní může skrývat jako had ve svém doupetí? Nebude snad vyňat z půdy srdce, aby byl usmrčen a zahuben?

Ve společenství pokory se neobjevuje žádná nenávisť, svár či zápach neposlušnosti, snad až na otázky víry. Kdo se spojil sňatkem s pokorou, je za všech okolností pokojný, přívětivý, vlídný, milosrdný, vždy klidný, radostný, hodný, osvobozený od smutku, bdělý, činorodý a – nač o tom dlouze mluvit – je osvobozený od vášni: „Kterýž v snižení našem pamatuje na nás a vytrhl nás z nepřátel našich“,¹⁷⁹ z našich vášní a naší poskvrny.

Pokorný mnich se nebude obírat věcmi, které zůstávají tajemstvím (7), zato pyšný mnich se obírá Božími soudy.

Jednoho z nejprozíravějších bratří chválili démoni a zjevovali se mu ve viditelné podobě. Mudrc jim pravil: „Kdybyste mě přestali chválit, myslél bych si, že jsem veliký muž, protože jste mě opustili, ale když mě nepřestáváte chválit, právě kvůli vaší chvále soudím, že jsem nečistý. Ohavností jest Hospodinu každý pyšného srdce.“¹⁸⁰ Buď tedy odejdete a hle, budu veliký, nebo mě budete chválit, a dostane se mi skrze vás pokory.“ A oni – celí vylekaní bezvýchodností své situace – zmizeli.

Ať se duše nestane prohlubní v životodárném prameni, hned plnou vody (8), hned vyschlou žárem pýchy a nadutosti. Ale ať je spíše pramenem osvobození od vášni, jenž se rozlévá v řeku chudoby. Věz, že taková údolí oplývají potravou a duchovními plody.¹⁸¹ Údolí, to je pokorná duše, jež uprostřed hory útrap a ctností vždy zůstává stálá a prostá pýchy. Nepostil jsem se, nebděl jsem a neležel na holé zemi, ale pokořil jsem se a Hospodin mi přispěl na pomoc.¹⁸²

Pokora pozdvihuje, pláč buší na nebeskou bránu a svatá pokora ji otevírá. To tvrdím a klaním se Trojici v jednotě (9) a jednotě v Trojici. Slunce osvětluje všechny viditelné věci a všechny věci konané s rozumem pak utvrzuje pokora. Když není světlo, všechno je temné, když chybí pokora, všechny naše skutky jsou zmařeny.

¹⁷⁹ Ž 136,23–24.

¹⁸⁰ Př 16,5.

¹⁸¹ Viz Ž 65,14.

¹⁸² Ž 115,5; 136,14.

Na celém stvořeném světě je jediné místo, které vidělo světlo jedinkrát, a jediná myšlenka, která často zrodila pokoru (10–11). Je pouze jeden jediný den, kdy se celý vesmír zaradoval, a jedna jediná ctnost, kterou démoni nemohou napodobit.¹⁸³

Jedna věc je povyšovat se, druhá věc je nepovyšovat se a něco úplně jiného je být pokorný. První člověk stále posuzuje druhé, druhý je nesoudí, ale neposuzuje ani sám sebe, ale člověk nevinný stále soudí sám sebe.

Něco jiného je smýšlet pokorně, něco jiného je bojovat o pokorné smýšlení a jiná věc je oslavovat pokorného. To první svědčí o dokonalosti, to druhé o skutečné poslušnosti a to třetí se týká všech věřících.

Kdo je pokorného srdce, toho nezradí vlastní ústa. Co není v pokladnici, nemůže být vyneseno dveřmi.

Osamocený kuň si často myslí, jak rychle běží, ale až ve stádu pozná svou pomalost.

Když už se rozum nechlubí svými přirozenými dary, svědčí to o počínajícím uzdravování. Dokud je cítit pach ješitnosti, není cítit vůně myrhy.

„Kdo mě miluje,“ pravila svatá pokora, „nebude mě pronásledovat (12), neodsoudí mě, nebude se snažit mě ovládnout, nebude předvádět svou moudrost, dokud nebude se mnou spojen v jednotu. Poté, co se spojí se mnou, už mu nebude „uložen zákon.“¹⁸⁴

Jednomu asketovi, který chtěl dosáhnout blažené pokory, zaselí prokletí démoni do srdce sebechválu, ale on, z Božího vnuknutí a díky zbožnému úskoku, dokázal nad hanebností oněch zlých duchů zvítězit. Vstal a na zeď své cely napsal seznam největších ctností, což jsou dokonalá láska, andělská pokora, čistá modlitba, neporušená čistota a tak dále. Kdykoli k němu přicházely myšlenky na sebechválu, řekl jim: „Pojďme k porotci!“ (13) Pak přistoupil ke zdi, přečetl jména ctností a obořil se na sebe: „Jakmile tyto vlastnosti získáš, poznáš, jak daleko jsi ještě od Boha.“

¹⁸³ Schol. 10 k pětadvacátému stupni *Nebeského žebříku* (PG 88, 1005b) k tomu říká: „Toto jediné místo je dno Rudého moře, když je přecházel izraelský lid. Jediný den, kdy se celé stvoření raduje, je den zmrtvýchvstání našeho Pána a Spasitele, protože tehdy byl náš rod navěky zbaven pout pekla. Někteří lidé tvrdí, že je to den Narození, kdy bylo i na kůrech andělských slyšet „Sláva na výsostech Bohu“, jiní zase tvrdí, že je to den, kdy Noe s celým doprovodem vystoupil z archy.“ Jedinou ctností je samozřejmě míněna pokora.

¹⁸⁴ Viz 1Tm 1,9.

Nevíme, jaká je síla a podstata slunce. Jeho povahu odkrýváme z jeho účinků a vlastností. Pokora je božský přístřešek, který nám brání vidět své dobré vlastnosti. Je to propast vlastní nicotnosti, kam nepronikne žádný zloděj. Pokora je „pevná věž před tváří nepřítele“.¹⁸⁵ „Nebudet ho moci nuziti nepřítel, ani člověk nešlechtný trápati. Nebo potru před tváří jeho protivníky jeho, a ty, kteříž ho nenávidí, porazím.“¹⁸⁶

Držiteli onoho velkého osobního bohatství jsou přiznány i jiné vlastnosti než ty, které jsme právě uvedli. Všechny až na jednu jsou zjevným a jasným dokladem tohoto bohatství (14). Budeš-li naplněn tajemným světlem a nevýslovnou láskou k modlitbě a získáš-li ještě předtím srdce, jež neodsuzuje cizí hříchy, poznáš a nezmýlíš se, že v tobě sídlí tato ctihodná vlastnost. Předchůdkyní právě řečeného je nenávist k ješitnosti.

Člověk, který poznal sám sebe a celou svou duši (15), zasel do dobré země. Není možné, aby těm, kdo takto nezaseli, vykvetla pokora. Kdo poznal sám sebe, pochopil i bázeň před Hospodinem a vkročil skrze ni do vrat lásky. Pokora je branou do nebeského království, jež uvádí dovnitř ty, kdo se k ní blíží. Myslím, že Pán mluvil právě o ní, když říkal: „Skrze mne všel-li by kdo (16), spasen bude“ bez obav o život „a vejde i vyjde, a pastvu nalezne“¹⁸⁷ i rajskou zeleň. Všichni, kdo přišli jiným způsobem, jsou zloději a lupiči vlastního věčného života.

Ti, kdo chtějí pochopit, musí se neustále zkoumat; neustávejme, mějme za to, že náš bližní je neustále před námi. Tehdy je milost Boží blízko (17).

Ze sněhu nemůže vyšlehnout plamen; ještě nemožnější je, aby v heretikovi přebývala pokora. Tato ctnost náleží věřícím a zbožným (18), a to jen, jsou-li očištěni. Většina z nás se prohlašuje a zřejmě i považuje za hříšníky. Srdce je pak prověřeno ponížením (19).

Každý, kdo spěchá do klidného přístavu pokory, neustává a dělá vše, co může, svými slovy, myšlenkami, úmysly, hledáním, tázáním, způsobem života, všemi prostředky, modlitbami a prosbami, dokud díky Boží pomoci a pokornějším a poníženějším mravům neosvobodí loďku své duše od stále rozbouřené ješitnosti. Kdo se zbaví této vášně, tomu budou snadno prominuty i ostatní hříchy, stejně jako onomu celníkovi.

¹⁸⁵ Ž 61,4.

¹⁸⁶ Ž 89,23–24.

¹⁸⁷ J 10,9.

Někteří lidé – aby rozvíjeli pokoru – myslí na své někdejší hříchy i po jejich odpuštění, a to až do smrti, aby tak políčkovali marnou pýchu. Druzí rozjímají o Kristově utrpení a považují se za věčné dlužníky. Jiní sami sebou pohrdají pro své každodenní poklesky. Další získali matku všech ctností skrze náhodná pokušení, vlastní slabosti a pády. Jsou i tací – nemohu však říci, zda i nyní –, kteří se pokořují za dary získané od Boha (20) a nepovažují se za hodny takového bohatství, takže jim připadá, jako by denně zvětšovali svůj dluh. To je pokora, to je blahoslavenství! To je skutečná odměna! Kdykoli uvidíš nebo uslyšíš, že někdo dosáhl dokonalého osvobození od vášní jen za pár let, pak věz, že kráčel touto a ne jinou blahoslavenou a krátkou cestou.

Láska a pokora jsou svatý pár – jedna povyšuje, druhá podporuje ty, kdo byli povýšeni, a nikdy nepadá.

Jedna věc je zkroušenost (21), jiná sebepoznání a jiná zase pokora.

Zkroušenost je potomek poklesku. Člověk, který klesl, se souží a nepřestává se modlit s chvályhodnou otevřeností, stejně jako zhroucený se opírá o hůl naděje a zahání s ní psa zoufalství.

Sebepoznání je jistota o vlastní povaze, pochopení i těch nejmenších poklesků a neochvějné pamatování na ně.

Pokora je Kristovo duchovní učení vedené jako nevěsta do svatební komnaty duše těch, kdo si to zaslouží. Nelze to však popsat lidskými slovy.

Člověk tvrdí, že ucítil vůni této myrhy; když pocítí v srdci sebemenší vzrušení, jakmile ho lidé chválí a uvědomuje si smysl této chvály (22), tehdy ať se nenechá mýlit – zbloudil. „Ne nám, Hospodine, ne nám, ale jménu svému dej čest,¹⁸⁸ slyšel jsem kohosi říkat. Znal lidskou povahu a věděl, že takto nezůstane bez úhony. „O tobě chvála má v shromáždění velikém“,¹⁸⁹ tedy v budoucím životě. Dříve však nemohu tuto chválu bezpečně snést.

Je-li mezi, pravidlem a vlastností krajní pýchy předstírání ctností, které člověk nemá, kvůli pozemské slávě, pak důkazem nejhlubší pokory je předstírání slabosti, jež člověk ve skutečnosti nemá, aby se ponížil. To učinil člověk, který přijal (23) chléb a sýr.¹⁹⁰ To učinil člověk, který svlékl svůj

¹⁸⁸ Ž 114,1.

¹⁸⁹ Ž 22,26.

¹⁹⁰ Abba Simón, 2: *Apophthegmata patrum* (PG 65, 412d).

šat (24) a bloudil tak po městě, byt v něm nehárala žádná tělesná touha.¹⁹¹ Tito muži se nestarají o to, zda se okolní lidé nechají svést, protože svou modlitbou získali moc, jak jim všem neviditelně dát pocit jistoty. Kdo se totiž stará o to první (25), tedy o svody, pocítí nedostatek v tom druhém. Všude, kde je Bůh připraven vyslechnout prosby, tam všechno zmůžeme.

Chtěj zarmoutit spíše lidi než Boha. Raduje se, když nás vidí, jak vyhledáváme urážky, (26) abychom potlačili, ubili a vyhnali marnou domyšlivost. Zdrojem těchto ctností je dokonalé odcizení světu. A jen skutečně velící lidé dokážou snést výsměch svých bližních. Nediv se tomu, co bylo právě řečeno: nikdo nedokáže naráz vyskočit až na vrchol žebříku. Všichni vědí, že jsme uředníci Boží¹⁹² a že nám nepodléhají ďábelské síly, ale „jména naše napsána jsou v nebesích“¹⁹³ pokory.

Neplodnost zvedá větve citroníku do výše, zatímco větve skloněné k zemi se rychle obsypou plody. Člověk, který o tom dokáže uvažovat, pochopí.

Ctihodná pokora zjednává přístup k Bohu třicetinasobně, šedesátinasobně (27) i stonásobně. Na posledním stupni jsou lidé osvobození od vášní, uprostřed lidé stateční. Na první stupeň dokážou vystoupit všichni; člověk, který poznal sám sebe, se nikdy nenechá pohnout, aby zkusel to, co je nad jeho síly. Vykročil totiž na blahosladenou stezku pokory.

Stejně jako se ptáci vylekají sokola, tak se asketové, kteří usilují o pokoru, vyděsí při zvuku hádky (28). Řada lidí dosáhla spásy bez proroctví, osvětlení, znamení a zázraků. Nikdo však nevstoupí do svatební komnaty bez pokory, protože je strážkyní těchto darů (29). Bez ní tyto dary často přivozují záhubu lehkomyšlným lidem. Protože sami nechceme být pokorní, (30) Hospodin to zařídil tak, že nikdo nevidí vlastní chyby stejně dobře jako chyby bližního. Díky za uzdravení je proto třeba vzdát nikoli sobě, nýbrž bližnímu a Bohu.

Člověk pokorného ducha se vždy obává vlastní vůle jakožto zbloudilé. Když prosí Boha, přivykl si s neotřesitelnou vírou zjišťovat, co má dělat, (31) a podřizovat se tomu. Nevšímá si, jak žijí jeho představení, ale předkládá

¹⁹¹ Serapión ze Sindónu. PALLADIOS. *Lausiaka*, 37; viz PALLADIO. (1974). *La storia Lausiaca*, ed. G. J. M. Bartelink, Verona: Fondazione Lorenzo Valla.

¹⁹² Viz J 13,35

¹⁹³ Srov. L 10,20.

své starosti Bohu, který i Balaama – skrze osla – poučil o tom, co je třeba dělat.¹⁹⁴

Ať už takový asketa dělá, myslí si či říká cokoli, vztahuje se k Bohu a nespolehá na svou vůli. Pro pokorného je sebedůvěra stejným ostnem a zátěží jako pro pyšného spolehnout se na cizí vůli (32).

Domnívám se, že andělům je vlastní nenechat se zlákat ke hříchu. A tu slyším pozemského anděla, jak říká: „Nebo *ač* do sebe nic nevím, však ne skrze to jsem spravedliv; nebo ten, ještě mne soudí, Pán jest.“¹⁹⁵ Proto se musíme neustále posuzovat a kárat (33), abychom byli skrze dobrovolné sebeponížení ospravedlnění z nedobrovolných hříchů. Nečiníme-li tak, budeme za ně při odchodu z tohoto světa těžce potrestáni.

Kdo žádá od Boha méně (34), než si zaslouží, vždy dostane více. O tom svědčí i celník, který prosil o odpuštění, ale dostalo se mu spásy (35).¹⁹⁶ A lotr po pravici prosil jen o to, aby byl vzpomenut v Království nebeském, ale jako první zdědil celý ráj.¹⁹⁷

Ve stvořeném světě není možné, aby oheň byl zároveň malý i velký. A stejně tak není možné, aby v neposkrvněné pokoře přetrvávalo něco z hmotného světa, tedy vášně. Když dobrovolně zhřešíme, chybí nám pokora (36), což svědčí o tom, že v nás přebývá něco z hmotného světa.

Pán a vládce ví, že duševní ctnost odpovídá vnějšímu chování (37), a proto vzal roucho a ukázal nám, jak kráčet cestou pokory.¹⁹⁸ Duše se totiž připodobňuje potřebám těla, přizpůsobuje se tomu, co činí tělo, a přetváří se podle toho. Pýcha jednoho anděla plynula z toho, že byl vládcem, ačkoli proto mu vládnutí nebylo svěřeno. Jinak se chová člověk, který sedí na trůně, a jinak ten, kdo sedí na hromadě hnoje. Zřejmě i proto seděl jeden veliký spravedlivý, Jób, za městem na hnojišti. Když dosáhl dokonalé pokory, vyznal se z hloubi duše: „Pročež mrzí mne *to*, a želím toho“¹⁹⁹ (38) a považují se za popel a prach.

Manasse podle mne zhřešil jako nikdo jiný, protože poskrvnil Boží chrám a celou bohoslužbu modlami. I kdyby se kvůli tomu postil celý

¹⁹⁴ Nu 22,28.

¹⁹⁵ 1K 4,4.

¹⁹⁶ L 18,10–14.

¹⁹⁷ L 23,43.

¹⁹⁸ Srov. J 13,4.

¹⁹⁹ Jb 42,6.

svět, nemohl by to odčinit, ale sílu vyhojit jeho nezhojitelné provinění měla pokora: „Nebo neoblíbil (39) bys oběti, bychť jí i dal,“ říká David Bohu, „aniž bys zápalu přijal“, tedy postící se těla. „Oběti Boží“ – a dál je to všem známo.²⁰⁰ Kvůli smilstvu a vraždě kdysi blahoslavená pokora zvolala k Bohu: „Zhřešilt jsem Hospodinu.“ A hned zazněla odpověď: „Tentýž Hospodin přenesl hřích tvůj.“²⁰¹

Pamětihodní otcové tvrdí, že cestou a základem pokory je tělesná práce. Připojuji k tomu poslušnost a upřímné srdce, protože jsou přirozeným protikladem pýchy. Jestliže pýcha dokázala z andělů učinit ďáblы (40), pak pokora jistě dokáže z ďáblů učinit anděly (41). Ti, kdo zhřešili, nechtě jsou tedy dobré myslí!

Vší silou spěchejme vystoupat na vrchol pokory, a ne-li, alespoň jí vylezme na ramena. Umdléváme-li, pak jí alespoň nevypadněme z náručí, protože kdo z ní vypadne, jen stěží podle mne získá nějaký věčný dar. Pokora má své křižovatky a cesty, ale i svá znamení, (42) totiž chudobu, odchod ze světa, skrývání moudrosti, prostotu řeči, prosby o almužnu, skrývání vlastní urozenosti, odepření prostopášnosti, zákaz mnohomluvnosti. Nic však nedokáže učinit duši tak pokornou jako chudoba a živobytí z almužen (43). Tehdy se prokáže, že jsme milovníci moudrosti a Boha, když prchneme před povýšením, ačkoli je na dosah.

Když se obrnuješ proti jakékoli vášni, hledej spojence v pokoře: „Po lvu a bazališku choditi budeš, a pošlapáš lvíče i draka“,²⁰² hřích a zoufalství, tedy ďábla a draka tělesnosti.

Pokora je nebeský vír, který dokáže vynést duši z propasti hříchu až do nebe (44). Kdosi spatřil ve svém srdci její krásu a v údivu se zeptal na jméno jejího rodiče. Ona se na něj radostně a pokojně usmála a odpověděla: „Proč spěcháš, aby ses dozvěděl jméno mého rodiče? Vždyť nemá jméno a ani já ti je neřeknu, dokud v sobě nebudeš mít Boha.“ A jemu budiž sláva na věky věků. Amen.

Stejně jako moře je počátkem pramene, je pokora počátkem schopnosti rozlišovat.

²⁰⁰ Ž 51,19n.: „Oběti Boží duch skroušený...“

²⁰¹ 2S 12,13.

²⁰² Ž 91,13.

Stupeň dvacátý šestý

O schopnosti rozlišovat myšlenky, vášně a ctnosti

U začátečníků znamená skutečně sebepoznání schopnost rozlišovat. U lidí vprostřed cesty je to duchovní citění, které rozlišuje dokonalé dobro od dobra přirozeného a od toho, co je od přirozenosti opačné. U lidí dokonalých (1) je to poznání skrze božské osvícení, jež dokáže jako svíce ozářit i to, co je temné v ostatních lidech.

A obecně lze říci, že schopnost rozlišovat – a tak je i pojmána – je jisté pochopení Boží vůle, a to vždy, všude a v každé věci, jak se to stává jen lidem čistého srdce (2), těla i úst.

Člověk, který u sebe zbožně zahubil první tři hlavní vášně, zahubil zároveň (3) i dalších pět;²⁰³ kdo je zanedbává, nezvítězí nad žádnou z nich.

Schopnost rozlišovat spočívá v neposkrvněném svědomí a v čistém vnímání. Když někdo v mnišském životě spatří nebo uslyší něco nadpřirozeného, nechť z neznalosti neupadne do nevíry. Vždyť kde sídlí nadpřirozený Bůh, tam se děje mnoho nadpřirozeného.

Každý boj s démony v nás probíhá třemi hlavními způsoby: z lhostejnosti, z pýchy, nebo z dábelské závisti. První člověk je hoden lítosti, druhý je přeubohý, ale třetí je třikrát blahoslavený.

Naším cílem a zákonem budiž svědomí za všech okolností obrácené k Bohu (4), abychom poznali, kam vane vítr, a obrátili plachty po směru. V každém našem bohubilém konání (5) zejí tři jámy, vyhloubené demony. Za prvé se snaží zabránit nám v konání dobra. Za druhé, když to první selže, usilují, aby se věci neděly v souladu s Boží vůlí. Když ti záškodníci neuspějí ani v tomto, v tichosti předstoupí před naši duši a chválí nás, jak ve všem žijeme podle Boží vůle.

Nepřítelem toho prvního pokušení je pile a pamatování na smrt, toho druhého poslušnost a ponížení, proti třetímu platí neustálé kárání sebe samého. Tato práce je před námi, dokud do naší svatyně nevstoupí Boží oheň.

²⁰³ Tři hlavní vášně (obžerství, marnivost a lakota) plodí podle Euagria dalších pět: chtíč, zoufalství, pýchu, sklíčenost a hněv.

A tehdy už nás nebudou omezovat naše sklony, „neboť Bůh náš jest oheň spalující“²⁰⁴ každý žár a pohyb tělesné žádosti, každou lidskou náklonnost, zatvrzelost vnitřní i vnější, viditelnou i duchovní.

Démoni však obvykle činí pravý opak řečeného. Jakmile se zmocní duše, uhasí světlo ducha, takže v nás ubohých nezůstane ani strážlivost, ani schopnost rozlišovat, ani sebepoznání, ani stud, ale jen netečnost, bezcitnost, nesoudnost a duchovní slepota.

To velmi dobře a jasně vědí lidé, kteří vystřízlivěli ze smilstva a unikli necudnosti, stejně jako ti, kdo od nestydatosti přešli ke studu. Když jim vystřízliví rozum a je vyléčena jejich necitelnost, či spíše zmrzačení, stydí se za to, co říkali a dělali, když žili v zaslíbení.

Když se den naší duše neskloní k večeru (6) a nepotemní, zloději ji neokradou, neusmrtí ani nezničí. Krádež je nepozorované zjetí duše, usmrcení duše je smrt rozumného ducha, který se oddal nevhodnému počínání. Záhuba znamená zoufalství poté, co jsme přestoupili přikázání.

Nikdo ať si nestěžuje, že není schopen dodržovat evangelní přikázání; vždyť jsou lidé, kteří dokázali i víc než to, jak je zřejmé z případu muže, který miloval svého bližního víc než sám sebe a obětoval za něj svou duši (7), ačkoli přikázání Páně to nenařizuje.

Vášnivci, kteří se stali pokornými, nechť jsou stateční, i kdyby upadli do každé jámy, uvízli v každé léčce a rozstonali se každou nemocí. Po uzdravení budou pro všechny světlem, lékaři, pochodněmi a kormidelníky, budou poučovat o příznacích každé nemoci a na základě vlastní zkušenosti budou lidi chránit před pádem.

Jsou-li někteří trápeni někdejšími sklony (8), ale mohou poučit jednoduchým slovem, nechť tak činí. Možná se nechají zahanbit vlastními slovy a začnou konat (9). A možná to s nimi bude jako s lidmi, kteří upadli do bahna a pak poučovali kolemjdoucí o tom, jak se jim to stalo. Činili tak pro jejich spásu, aby se nevydali po stejné cestě. A protože pomohli spasit jiné, také jim Všemohoucí pomohl z bahna. Ale vášniví lidé, kteří se oddávají rozkoším dobrovolně, nechť poučují svým mlčením. Pro obě tyto skupiny lidí „začal Ježíš i činiti i učiti“²⁰⁵

²⁰⁴ Žd 12,29.

²⁰⁵ Sk 1,1.

My ubozí mniši se věru musíme vydávat na nebezpečné moře plné větrů, útesů, spodních proudů, pirátů, vírů, skal, příšer a vlnobití.

Za útes pro duši mějme divoký a nenadálý hněv. Za spodní proud mějme beznaděj obklíčivší ducha, spěchající uvrhnout jej do hlubin zoufalství. Za úskalí mějme nevědomost, jež zlé považuje za dobré. Za příšery mějme obtížné a divoké tělo. Za piráty pak zákeřné sluhy ješitnosti, již nás olupují o náklad a tíhu ctností. Za vlnobití mějme nadmuté a zakulacené břicho (10), jež nás skrze bouři obžerství předhazuje oné příšere. Za vír mějme pýchu svrhující s nebe, jež nás zprvu pozdvihuje, ale nakonec vrhá až na dno propasti.

Všem vzdělaným je známo, jaké lekce se hodí pro začátečníky (11), jaké pro středně pokročilé a jaké pro učitele. Bedlivě dbejme, abychom při učení neprodlévali příliš dlouho u počátečních úloh, neboť všem připadá zahanbující, když stařík chodí do základní školy.

Zde je výborná abeceda pro všechny (12):

A je poslušnost, B půst, Γ žíněný oděv, Δ prach, E slzy, Z zpověď, H mlčení, Θ pokora, I bdění, K mužnost, Λ chlad, M námaha, N tvrdá práce, Ξ poníženi, O zkroušenost, Π být bez zášti (13), P láska k bratru, Σ tichost, T prostá a bezvýhradná víra, Υ nezáměr o svět, Φ nenávisť k rodičům bez zloby, X vyrovnanost, Ψ prostota a dobrota, Ω dobrovolná skromnost.

Pro pokročilé je dobrým zaměstnáním a znamením pokroku osvobození od ješitnosti a hněvu, pevná naděje, vnitřní klid, rozlišování, neustálé pamatování na soud, milosrdenství, pohostinnost, přiměřená kritičnost, bezvášnivá modlitba, osvobození od lakoty.

A toto jsou pravidla, ustanovení a zákon pro tělesné bytosti, které chtějí zbožně zdokonalovat svého ducha i tělo: A je svobodné srdce, B dokonalá láska, Γ pramen pokory, Δ nadšení ducha, E Kristus v nitru, Z jistota světla a modlitby, H bohatství božského osvětlení, Θ touha po smrti, I nenávisť k životu, K útěk od těla, A prosebník za svět, M naléhavě žádající Boha, N společník andělů při bohoslužbě, Ξ propast poznání, O příbytek svátostí, Π strážce posvátných tajemství, P spasitel lidí, Σ vládce nad démony, T pán nad vášněmi, Υ pán nad tělem, Φ dohlížitel nad přirozeností, X odcizený hříchu, Ψ příbytek osvobození od vášni, Ω napodobitel Páně s Boží pomocí.

Když tělo strádá nemocí, žádá si to nemalou (14) bdělost. Jakmile démoni zjistí, že ležíme na zemi a pro zesláblost s nimi nedokážeme bojovat,

útočí na nás obzvlášť krutě. Nemocné, kteří žijí ve světě, tehdy pronásleduje démon hněvu a někdy i démon rouhání. U lidí žijících mimo svět, kteří mají vše, co potřebují (15), je to démon obžerství a smilstva. A pokud žijí asketicky na odlehlých místech, sídlí tam tyranský démon lhostejnosti a nevděku (16). Viděl jsem, jak vlk smilstva působil muka nemocnému, vyvolával u něj nepříjemné pohyby a výron semene. S překvapením jsem přihlížel, jak tělo – ač v bolestech – bylo rozdrážděné, a jak šilelo. Obrátil jsem se a spatřil na lůžku lidi, které utěšovala božská moc či pokání, takže tyto bolesti překonali. V tomto rozpoložení dokonce ani nechťeli být zbaveni choroby. A znovu jsem se otočil a spatřil usouzené lidi, již se díky této chorobě – jako skrze pokání – zbavili duševní vášně, a vzdal jsem chválu tomu, jenž očišťuje prach prachem.

Mysl, jež dosáhla duchovnosti, je vždy oděna v duchovní vnímání (17), abychom je – ať už v nás je či není – nepřestávali hledat. Když se objeví, přestávají nám pracovat smysly, ale znamená to přesně to, co řekl jeden mudrc: „Nalezneš smysl pro božské.“

Všechny činy, slova, úmysly i tělesné pohyby mají být v mnišském životě (18) vykonávány s citlivým srdcem. Není-li tomu tak, nejde o mnišský život, neřku-li o život andělský.

Jedna věc je Boží prozřetelnost (19), něco jiného Boží pomoc a něco jiného Boží ochrana; stejně jako je jiná věc Boží milost a jiná věc zase útěcha. To první se týká všech bytostí, to druhé je poskytováno jen věřícím, to třetí jen skutečně věřícím a to čtvrté pouze jeho služebníkům. Toho posledního se dostává jen těm, kdo ho milují.

Stává se, že lék pro jednoho (20) je jedem pro druhého. Ale možné je i to, že táž věc podaná v příhodný čas se stává lékem, zatímco v nevhodný čas jedem. Viděl jsem nešikovného lékaře (21), jehož neucta k nemocnému, ale usouzenému muži nevzbudila v tomto člověku nic menšího než zoufalství. Viděl jsem i lékaře schopného, jenž operoval domýšlivé srdce pohrdáním, a tak vytlačil všechn zapáchající hnis. Viděl jsem i nemocného, jak užívá lék poslušnosti, aby se očistil od zkaženosti, takže se hýbal, procházel a bděl, ale jindy, když mu onemocnělo oko (22) duše, zůstával nehybný, zachovával klid (23) a setrval v mlčení. „Kdo má uši k slyšení, slyš.“²⁰⁶

Některí lidé, nevím odkud (neboť nejsem tak pyšný, abych byl zvědavý a strkal nos do záležitosti Božích darů), mají od přirozenosti větší sklon ke zdrženlivosti, vnitřnímu klidu, čistotě, skromnosti, tichosti a milosrdenství. Jiní naopak musí se svou přirozeností bojovat, a někdy se dokonce silou nutit; ačkoli někdy tito bojovníci s vlastní přirozeností podléhají, přesto je považují (24) za lepší než ty první.

Člověče, nikdy se nechlub bohatstvím, které jsi získal bez námahy. Dárce tě těmito nezaslouženými dobry zachraňuje, neboť předvídá rány, nemoci a záhubu (25).

Když dospějeme, tak nás výchova, péče od dětství (26) a způsob života buď podporují, nebo nám naopak brání ve ctinosti a mnišském životě.

Světlem mnichů jsou andělé (27), zatímco světlem všech ostatních je mnišský život. Nuže, mniši by se měli horlivě snažit dávat dobrý příklad všem a v nikom neprobouzet pokušení tím, co dělají nebo říkají. Stane-li se světlo tmou (28), oč temnější bude tma pro ty, kdo žijí ve světě?

Jestliže mě posloucháte, vy poslušní, nebo spíše vy, kteří jimi být chcete, vězte, že je dobré nebýt nestálí a svou ubohou duší proto nedělit, nýbrž bojovat s tisíckrát tisíci a desetitisíckrát desetitisíci nepřáteli, protože si ani nestačíme všimnout všech jejich léček a odhalit je. Ozbrojme se svatou Trojicí a postavme tři proti třem (29).²⁰⁷ Neučiníme-li tak, způsobíme si (30) velké potíže. Jestliže v nás skutečně žije ten, kdo proměnil moře v souš, pak i náš Izrael čili duch vidící Boha překročí toto moře bez bouře a spatří, jak se Egyptané topí ve vodách svých slz. Jestliže v nás nepřebývá Bůh, kdo pochopí hlas vlnobití, tedy našeho těla? Jestliže v nás skrze naše skutky povstane Bůh (31), jeho nepřátelé budou rozprášeni a my se mu přiblížíme skrze rozjímání, „rozprchnou se nepřátelé jeho, a utekou od tváři jeho“²⁰⁸ i naši. Spěchejme poznávat božské pravdy spíše v potu tváře (32) než skrze malicherné řeči. V poslední hodině bude třeba prokázat se činy, nikoli slovy. Zasluchne-li někdo zprávu o ukrytém pokladu, hledá jej, a když jej nalezne, usilovně jej stráží. Ten, kdo zbohatne bez námahy, rozhazuje (33).

Své hříšné sklony nelze zdolat bez námahy (34); a jestliže k nim někteří lidé stále přidávají, pak buď propadli zoufalství, nebo neměli žádný užitek

²⁰⁷ Tři ctnosti proti třem vášním: zdrženlivost, láska a pokora proti rozkošnictví, hamiznosti a touze po slávě; viz Schol. 29 k tomuto stupni (PG 88, 1044a–b).

²⁰⁸ Ž 68,2.

ze života v mnišské poslušnosti. Ale vím, že Bůh dokáže všechno a nic mu není nemožné.²⁰⁹

Kdosi mi položil těžkou otázku, jež převyšovala i schopnosti mně podobných lidí a neobjevila se ani v žádné knize, která mi přišla do ruky: Jaké je potomstvo osmi hlavních vášní? A která ze tří hlavních plodí zbývajících pět? Osvědčil jsem v té výborné otázce neznalost, a nechal se proto poučit od ctihodných starců: „Matkou smilstva je obžerství, matkou lhostejnosti ješitnost. Smutek je potomkem těchto tří hříchů, stejně jako hněv. Matkou pýchy je ješitnost.“ Když mi tito pamětihodní muži odpověděli, chtěl jsem se dozvědět ještě více o potomstvu těchto osmi hříchů a zvědět, kdo je čí plod. Starci zbavení vášní mě ochotně poučili a řekli mi, že v iracionálních věcech není řád ani rozumné uspořádání, ale vše je neuspořádané a proměnlivé. Tito blažení muži to dokazovali na přesvědčivých příkladech a připojovali i četné neklamné důvody, z nichž některé uvádím i v tomto textu, aby osvětlily další případy.

Například nevhodný smích (35) se někdy rodí z démona smilstva, jindy z ješitnosti, když se někdo v nitru bezbožně chváří, jindy z rozmařilosti. Přemíra spánku (36) může někdy plynout z rozmařilosti, jindy z pústu, když se jím postící chlubí; někdy z lhostejnosti, jindy od přirozenosti. Mnohomluvnost vzniká někdy z obžerství, jindy z ješitnosti. Lhostejnost někdy z rozmařilosti, jindy z nedostatku bázně Boží. Rouhání je hlavně potomek pýchy, často se rodí z odsuzování bližního za týž hřích či z nesmírné dábské nenávisti. Zatvrzelé srdce se rodí z dostatku, z bezcitnosti či ze sklonu k vášním. Ten se zase rodí ze smilstva, z chamtivosti, z obžerství, z ješitnosti či mnoha dalších hříchů. Zlomyslnost plyne z pýchy a hněvu. Přetvářka (37) ze sebeuspokojení a svévole. Opačné vlastnosti, tedy ctnosti, vznikají z opačných rodičů. Nemám čas vyjmenovávat jednu po druhé, ale budu mluvit stručně. Obecně vzato je ničitelkou všech právě zmíněných vášní pokora. Ten, kdo ji má, zvítězí s její pomocí nade vším.

(38) Matkami všeho zla jsou rozkošnictví a zlomyslnost. Kdo jimi trpí, neužije Hospodina. Nestačí, když se zbavíme jedné, ale podržíme si druhou.

Jako příklad bázně před Hospodinem poslouží bázeň před představenými a divokými šelmami. Jako příklad touhy po Bohu nechť ti poslouží tělesná láska. Neuškodí, když si příklady ctností učiníme z jejich opaku.

²⁰⁹ Viz Jb 42,2.

Toto pokolení se chová velmi zle a je plné pýchy a přetvářky. Možná vynakládá stejné tělesné úsilí jako dávní otcové, ale nezaslouží si jejich duchovní dary, a to i přesto, že lidský rod je podle mne nikdy nepotřeboval nálehavěji než právě nyní. A patří nám to. Bůh se nezjevuje díky úsilí, ale díky naší prostotě a pokoře. I když se moc Páně zjevuje především ve slabosti, Pán neodmítne pokorného dělníka.

Kdykoli spatříme nějakého zápasníka Páně tělesně strádat (41), nespěchejme zlomyslně zjišťovat původ jeho nemoci. Přijměme ho a postarejme se o něj spíše s prostou a dobrotivou láskou, stejně jako o vlastní zraněnou končetinu či o vojína zraněného v boji. Nemoc přichází někdy proto, aby očistila hříchy, jindy proto, aby smýšlení nabylo pokory. Když náš dobrý, předobry Vládce a Pán (42) vidí poněkud líné askety, někdy pokořuje jejich tělo nemocí jako lehčí formou askeze. Jindy takto zbavuje nečistých myšlenek a vášní i duši. Všechno, co se s námi děje (43), věci viditelné i neviditelné, lze přijímat, jak náleží, nebo s vášní, nebo jakýmsi prostředním způsobem. Viděl jsem, jak tři bratři utrpěli příkoří: první se zlobil, druhý necítil žádnou lítost, ale třetí to přijal velmi radostně.

Viděl jsem, jak rolníci zasévají stejné semeno, ale každý z nich sledoval vlastní cíl: jeden chtěl splatit své dluhy, druhý nahromadit bohatství, třetí učit Pána dary, jiný zasloužit si za svou práci chválu od kolemjdoucích (44), další zarmoutit svého závistivého nepřítele (45), další nechtěl být považován za líného (46). Takto se jmenuje setba těchto rolníků: půst, bdění, almužny, služba atd. Bratři ať tyto cíle v Hospodinu dobře zkoumají (47), jako když čerpají vodu z pramene, (48) neboť s ní mohou vytáhnout i žábu. A podobně dobýváme i ctnosti, protože s nimi často přicházejí neřesti, jež jsou s nimi neviditelně spjaté. Myslím tím, že s pohostinností je spjata obžerství (49); s láskou smilstvo; se schopností rozlišovat lstivost (50); s rozumností vychytralost; s tichostí přetvářka, lenost, zahálka, sveřepest, svévole a neposlušnost; s mlčenlivostí nadutost z učenosti; s radostí domýšlivost; s nadějí netečnost; s láskou zase odsuzování bližního; s vnitřním klidem lhostejnost a lenost; s čistotou zahořklost; s pokorou troufalost. Za nimi – jako společná mast nebo spíše jed – následuje ješitnost.

Nermutme se, když Hospodina prosíme o pomoc a celá léta nejsme vyslyšeni. Hospodin jistě chce, aby se všichni hned oprostili od vášní. Když lidé Boha o něco prosí a nedostávají to, vždy se tak děje z jednoho z následujících důvodů: buď prosí dříve, než nastal vhodný okamžik,

nebo žádají neslušným způsobem a ješitně, nebo to nedostávají proto, že by se stali domýšlivými, anebo by splnění přání vedlo k lhostejnosti.

Nikdo podle mne nepochybuje o tom, že démoni a vášně opouštějí duši buď na čas, nebo navždy. Jen málokdo však ví, proč tak činí. Vášně opustily nejen věřící, ale i některé nevěřící, a to až na jednu (51), která v nich setrvala jako jakési triumfující zlo, zaplnila i místo po těch ostatních a působí takovou škodu, že může člověka dokonce připravit o nebe.

Látka vášní hyne pohlcována božským ohněm (52), a je tak z duše vykořeňována. Démoni odcházejí dobrovolně až na případy, kdy jsme nedbalí. Tu nečekaně uchvacují ubohou duši a nechávají krajně rozbujet vášně, aby se duše stala sama sobě nepřítelem a protivníkem.

Znám i jinou příčinu odchodu těchto šelem, poté co si duše zvykla hřešit (53). Příkladem jsou malé děti, které si zvykly sát, a když jsou odstavěny, sají si vlastní prsty.

Znám i pátý druh osvobození od vášní, plynoucí z velké prostoty a chvályhodné nevinnosti. „Bůh jest štít můj, kterýž spaseny činí upřímé srdcem“²¹⁰ a nenápadně je zbavuje všeho zlého, stejně jako děti, které si – když je svléknou – neuvědomují, že jsou nahé.

Špatnost (54) čili vášně se ve stvoření neobjevuje přirozeně. Bůh není tvůrce vášní, ale pocházejí od něj naopak četné ctnosti, mezi něž zjevně patří soucit, vždyť i pohané soucítí; láska, vždyť i nerozumná zvířata pláčou, když ztratí druhá; víra, vždyť ji v sobě všichni dokážeme vzbudit; naděje, protože všichni jsme dlužníci, všichni se vydáváme na moře, zaséváme zrno a doufáme, že z něj vzejde užitek.

Jestliže tedy – jak bylo dokázáno – v naší přirozenosti dlí ctnost lásky, která je poutem a naplněním zákona, pak ctnosti nejsou od přirozenosti daleko. Ať se proto stydí ti, kdo se zaštiťují tvrzením, že pro slabost nemohou usilovat o ctnosti.

Čistota, nepřítomnost hněvu, pokora, modlitba, bdění, půst a neustálá zkroušenost jsou nadpřirozené. Učíme se jim od lidí (55), andělů a Boha, Dárce a Slova.

Poté co srovnáme různé druhy zla, musíme si vybrat to menší. Jako například když stojíme na modlitbách a přistoupí k nám bratři a my si musíme vybrat, zda se přestaneme modlit, nebo neodpovíme bratrovi a necháme ho

²¹⁰ Ž 7,11.

odejít zarmouceného. Láska je víc než modlitba, protože modlitba je jen částečná ctnost, kdežto láska zahrnuje všechny ctnosti.

Kdysi dávno, ještě jako mladík, jsem dorazil do jakéhosi města či obce, a když jsem tam usedl ke stolu, přepadly mne myšlenky na obžerství a ješitnost. Báł jsem se potomka obžerství (56), a tak jsem raději podlehl ješitnosti. Věděl jsem, že v mládí démon obžerství často přemůže démona ješitnosti. Je to zřejmé (57), protože u lidí žijících ve světě je kořenem veškerého zla chamtivost, zatímco u mnichů je to obžerství.

I velmi duchovním lidem nechává Bůh ve své prozřetelnosti nějaké špatné vlastnosti, aby se za tyto malicherné poklesky – jež ani nejsou hříchy – velmi kárali, a získali tak poklad pokory, který jim nikdo neukradne.

Není možné, aby se pokoře naučil člověk, který nežije v poslušnosti (58), protože každý, kdo tvrdí, že se nějakému umění naučil sám, se rád předvádí.

Otcové dělí praktický život mezi dvě základní ctnosti: jedna z nich (půst) hubí rozkoše a druhá, poslušnost, stvrzuje účinky té první pokorou. I pláč má proto dvojí účinek: hubí hřích a probouzí pokoru.

Zbožný člověk dává každému, kdo o něco žádá (59); ještě zbožnější je však dávat i tomu, kdo o nic nežádá. Ale nežádat nic nazpět od toho, kdo si něco vzal, i když to může vrátit, to je vlastní jen lidem bez vášní.

Nepřestávejme zkoumat, zda jsme u vášní a ctností na začátku, uprostřed či na konci cesty. Všechny naše souboje s démony mají tři příčiny: zálibu v rozkoších, pýchu a ďábelskou závist. Ty poslední jsou důvodem k blaženosti, ty druhé k politování, ty první znamenají neúspěch až do smrti.

Existuje jistý druh vnímavosti či spíše jistá schopnost zvaná vytrvalost. Nikdo, kdo ji má, se nebojí žádné námahy a nevyhýbá se jí. Duše mučedníků, jež měly tuto vlastnost, dokázaly pohrdat svými mukami.

Jedna věc je držet stráž nad myšlenkami, druhá (60) je bdělost ducha. Stejně jako se východ liší od západu, tak je to druhé důležitější než to první a je také mnohem namáhavější.

Jedna věc je modlitba namířená proti hříšným myšlenkám (61), druhá věc je vzepřít se jim, jiná zase pohrdat jimi a povznést se nad ně. První způsob dokládají slova: „Vysvoboď mne, ó Bože“²¹¹ a podobně. Druhý

²¹¹ Ž 69,2.

Žebřík a svatý Ióánnés Klimakos, byzantská miniatura, 11. století.

slova: „Tak abych odpověditi uměl utrhači svému skutkem“,²¹² stejně jako: „Postavils nás k sváru sousedům našim.“²¹³ O třetím svědčí žalmista: „Oněměl jsem, a neotevřel úst svých, proto že jsi ty učinil to.“²¹⁴ „Pyšní se mi velmi posmívají, *však* od zákona tvého se neuchylují.“²¹⁵ Kdo je uprostřed cesty, často použije ten první, protože dosud není připraven, ale kdo je na začátku, nemá ještě sílu odrazit nepřítele druhým způsobem. Kdo se dostal na třetí úroveň, ten už demony navždy poplival.

Je přirozeně nemožné omezit netělesné tělesným, ale vše je možné u Boha Stvořitele. Stejně jako lidé se zdravým čichem dokážou rozeznat i vůně, které má někdo skryté u sebe (62), tak i čistá duše dokáže rozpoznat vůni, kterou dostala od Boha, zatímco u jiných vnímá zápach, od něhož se odvrací, ačkoli ostatní jej necítí.

Ne všichni se dokážou zbavit vášní, ale všichni mohou být spaseni a smířeni s Bohem. Ať tě neovládnu cizorodé myšlenky, které se pídí po nevyšlovných účincích Boží prozřetelnosti nebo po viděních jiných lidí a které ti chtějí nenápadně vnuknout, že Bůh některé osoby upřednostňuje. Jsou to zjevní potomci pýchy.

Démon chamtivosti se často tváří jako pokora (63). Démon ješitnosti povzbuzuje k rozdávání almužen, stejně jako démon rozkošnicví. Jakmile se od obou očistíme, budeme všude bez přestání konat dobré skutky.

Někteří tvrdí, že démoni bojují proti démonům, ale já jsem poznal, že všichni usilují o naši záhubu.

Každému duchovnímu úsilí – zjevnému i nezjevnému – předchází náš vlastní záměr (64) a vroucí přání, a to vše se děje s Božím přispěním. Zapomene-li se na ty první dvě, nebude následovat ani to druhé.

Je-li na všechno pod nebesy správný čas,²¹⁶ jak tvrdí Kazatel, pak se to týká i našeho duchovního života. Tedy chceme-li, zkoumejme a hledejme, co je vlastní každé chvíli. Pro askety začátečníky je vždy čas na osvobození od vášní a čas na boj s nimi.

Je čas na slzy i na zatvrzelost srdce, je čas na poslušnost i čas přikazovat, je čas půsty i čas jídla, čas na boj s nepřítelem, tělem, i čas smrti vášně,

²¹² Ž 119,42.

²¹³ Ž 80,7.

²¹⁴ Ž 39,10.

²¹⁵ Ž 119,51.

²¹⁶ Kaz 3,1.

čas bouře v duši i poklidného ducha, čas smutku v srdci i čas duchovní radosti, čas učit i čas naslouchat, čas poskvrny, a to nejspíš kvůli pýše, i čas očištění skrze pokoru, čas boje i čas bezpečného odpočinku, čas vnitřního klidu i nerušeného soustředění, čas nepřetržité modlitby a čas upřímné služby. Nenechme se tedy zbrkle zmást pyšnou horlivostí a nehledejme předčasně, co má svůj čas – v zimě věci letní či sklizeň v čase setby, protože je čas zasévat námahu a čas sklízet nevýslovnou duchovní radost. Nečiníme-li tak, nedostane se nám ve správný čas toho, co mu náleží (65). Díky nevýslovné Boží prozřetelnosti někteří získali mzdu za své úsilí ještě předtím, než je vynaložili, jiní při svých útrapách, jiní po jejich skončení a jiní v hodině smrti. Sami se ptejte, kdo z nich byl nejpokornější.

Je zoufalství plynoucí z množství hříchů (66), z tíhy svědomí a neúnosného smutku, kdy se duše pro množství ran hrouží do hlubiny zoufalství a tone pod jejich tíží. Je i zoufalství, do něhož upadáme z pýchy a domýšlivosti, když jsme padli a myslíme si, že si svůj pád nezasloužíme. Mezi oběma případy je rozdíl. V tom prvním člověk upadá do lhostejnosti, v tom druhém se i navzdory zoufalství věnuje askezi, ačkoli to nejde dohromady. Jednoho může uzdravit zdrženlivost a naděje, druhého pokora a to, že nebude nikoho soudit.

Nesmíme se divit (67) a žasnout nad tím, jak někdo páchá nepravosti, a přitom pronáší krásná slova, protože i hada v ráji zahubila povýšená pýcha. Budiž ti zásadou a pravidlem ptát se ve všem, co konáš a jak žiješ, ať už v poslušnosti nebo nezávisle (68), ve věcech pozemských či duchovních, ptát se, zda je to v souladu s Bohem. Když děláme něco my začátečníci (69), ale nerozmnoží to v naší duši kdysi získanou pokoru, pak to podle mne není vykonáno v souladu s Boží vůlí, ať už je to velká věc, nebo maličkost. Pro nás mladíčky znamená pokora naplňování vůle Páně (70), pro někoho vprostřed cesty je to zřejmě překonávání vnitřních svárů a pro člověka na konci je to rozhojnění Božího světla.

Pro velké lidi ani malé věci nejsou malé (71), ale pro malé lidi ani velké věci nejsou dokonalé.

Stejně jako vzduch očištěný od mraků ukázal jasné slunce, tak i duše, jež dosáhla odpuštění hříchů a zbavila se přirozených sklonů (72), spatřila Boží světlo.

Jedna věc je hřích (73), jiná lenost a ještě jiná lhostejnost. Stejně tak je něco jiného vášeň a něco jiného pád. Kdo dokáže tyto věci s Hospodínovou pomocí rozpoznávat, necht' je rozpoznává jasně.

Někteří lidé blahoslaví duchovní dary, které jsou zázračné a zjevné, protože nevědí, že je mnoho věcí vyšších a skrytých, a proto zůstávají neměnné a spolehlivé.

Kdo se dokonale očistil, vidí samotnou duši svého bližního (samozřejmě ne doslova) i to, v jakém se nachází stavu. Kdo postoupí ještě dál, dokáže posoudit stav duše i podle stavu těla.

Malý oheň (74) někdy podpálí celý les, stejně jako malá chyba někdy zmaří celou námahu.

Někdy se stane, že nepřátelské tělo se upokojí a probudí se síla ducha, ale horečka vášně se neprobere. Naopak velká únava někdy vede k velkému vzrušení, „abychom nedoufali sami v sobě“,²¹⁷ ale v toho, který nepoznatelně umrtvuje živou vášeň.

Když vidíme, jak nás někteří v Hospodinu milují (75), právě od nich si udržme jistý odstup, protože nic tak neničí lásku a nic tak nevede k nenávisti jako příliš důvěrné chování. Oko duše je duchovní, velmi krásné a největší z celého stvoření hned po netělesných bytostech, takže i vášniví lidé často pro velkou lásku k ostatním lidem dokážou rozpoznat myšlenky druhých. To platí zejména o těch, kteří se neponožili do tělesné špíny. Nic se tak neprotiví netělesné bytosti jako tělesnost (76). Čtenář nechť pochopí.

U lidí ve světě stojí pověřivé pozorování proti důvěře v Boží prozřetelnost, zatímco u nás mnichů proti duchovnímu poznání.

Nemocní na duši by měli navštívení Páně poznat z tělesného stavu (77), ohrožení a vnějších pokušení; lidé dokonalí z přítomnosti Ducha svatého a z udělených darů.

Jistý démon na nás útočí, když odpočíváme na lůžku, a vysílá na nás střely nečistých a hanebných myšlenek, abychom se pro lenost nemohli ozbrojit modlitbou, usínali v nečistých myšlenkách a měli nečisté sny. Druhý se nazývá předchůdce, lapí nás ihned po probuzení a znečistí naši první myšlenku. První plody tedy obětuj Hospodinu a podle toho bude vypadat i zbytek dne (78). Jeden výtečný sluha Boží mi řekl něco, co si zaslouží sluchu: „Podle toho, jak vypadá ráno, dokážu předpovědět, jak proběhne celý den.“

Je mnoho cest zbožnosti i záhuby. To, co se protiví jednomu, se totiž často hodí druhému, a přesto je cíl obou těchto lidí libý Hospodinu (79).

²¹⁷ 2K 1,9.

Démoni nás pokoušejí, abychom řekli nebo udělali něco nevhodného. A když se jim to nedaří, potichu stanou a našeptávají nám, abychom Bohu domýšlivě děkovali.

Ti, kdo mají mysl upřenou vzhůru, po odloučení duše od těla vystupují vzhůru (80). Ale ti, kdo ji upírají dolů, zase putují jen dolů. Při odloučení duše od těla neexistuje střední cesta. Pouze jedno božské stvoření má své bytí v něčem jiném než v sobě (82);²¹⁸ a je zázrak, že může existovat bez toho, z čeho své bytí získalo.

Zbožné matky rodí zbožné dcery a matky tvoří Hospodin. Není neomoudré používat toto pravidlo i naopak.

Bázlivý ať nechodí do války, přikazuje Mojžíš nebo spíše Bůh,²¹⁹ aby konečné zbloudění duše nebylo horší než prvotní hřích těla. Tak je to správné. Tělesné oči jsou světlem všech částí těla. Duchovní světlo božských ctností je schopnost rozlišovat.

O střízlivém rozlišování

Stejně jako žízňivá laň touží po prameni, tak mniši touží postihnout dobrou Boží vůli. A nejen to (1), ale i získat poznání toho, kdy se s ní mísí naše vůle, a toho, co Bohu zcela odporuje. O těchto věcech je věru třeba pojednat, ale je to i těžké. Jaké věci se musí dít neodkladně a bez meškání, jak stojí psáno: „Běda tomu, kdo mešká ze dne na den“²²⁰ a z času na čas? A co se má naopak konat trpělivě a s rozmyslem, jak radí slova „s opatrnou radou veď boj“²²¹ nebo „všecko slušně a podlé řádu ať se děje“²²² Mezi lidmi není mnoho těch, kteří by tyto těžké věci rychle a správně rozpoznali, protože i člověk s Bohem v nitru, k němuž promlouvá Duch svatý, se často modlí řka: „Nauč mne činiti vůle tvé, nebo ty jsi Bůh můj“²²³ a jindy zase: „Dejž, ať chodím v pravdě tvé“²²⁴ či: „Oznam mi cestu, po kteréž bych choditi

²¹⁸ Tj. lidská duše sídlí v těle.

²¹⁹ Dt 20,8.

²²⁰ Srov. Str 5,7.

²²¹ Pf 20,18.

²²² 1K 14,40.

²²³ Ž 143,10.

²²⁴ Ž 25,5.

měl, neboť k tobě“ ode vsí všední starosti a vášně „pozdvihují duše své“²²⁵ a povyšují ji.

Ti, kdo se chtějí naučit poznávat Boží vůli (2), musí nejprve umrtvit tu svou. Nechtě se s vírou, dobrotivou prostotou a beze všech pochybností modlí, nechtě se s pokorným srdcem obracejí k duším svých otců a bratří a přijímají jejich rady jako z úst Božích, a to i kdyby slova jejich bratří odporovala jejich záměru a kdyby ti, jichž se dotazovali, nebyli moc pokročili v duchovním životě. Bůh není nespravedlivý, aby klamal duše, jež se s vírou, nezákladně a v pokoře obracejí na bližního, aby obdržely radu či rozhodnutí, a to i kdyby dotázaný byl hloupý. Ten, kdo promlouvá, je nehmotný a neviditelný. Kdo se řídí tímto pravidlem, bývá naplněn velkou pokorou.

Jestliže člověk dokáže vyložit své trápení (3) při harfě (4),²²⁶ jak se potom podle vás liší rozumný duch a duše od zvuků nerozumné bytosti?

Mnozí však toto dokonalé a snadné pravidlo kvůli sebláscé nepřijali (5) a místo toho se snaží odhalit Boží vůli podle své vůle, tedy v sobě, a pronášejí nejrůznější mínění. Jiní z těchto hledajících se však podobných pokusů vzdali a svůj úsudek o duši – zda má či nemá něco dělat – přenechali Hospodinu při horoucí několikadenní modlitbě, stejně jako svého obnaženého ducha. A k poznání jeho vůle dospívali buď tak, že k jejich duchu tajemně promluvil netělesný Duch, nebo tak, že se z jejich duše vytratila každá vlastní myšlenka.

Jiní kvůli strážním a obtížím, jež provázely veškeré jejich konání, usoudili, že jde o Boží vůli podle slov: „Protož chtěli jsme přijíti k vám, jednou i podruhé, ale překazil nám satan.“²²⁷ Naopak jiní po nečekaném úspěchu usoudili, že je to věc milá Bohu, a tvrdili, že každému, kdo si vybere správnou věc, pomáhá Bůh.²²⁸

V kom se skrze osvětlení usídlil Bůh, získá od něj ujištění ve věcech, které spěchají, stejně jako v těch, které snesou odklad, a to tímto druhým způsobem a bez udání času, jehož je potřeba k jejich vykonání. Váhavost v souzení, nejistota a dlouhé rozhodování svědčí o neosvětlené a domyšlivé duši.

²²⁵ Ž 143,10.

²²⁶ Srov. Ž 49,4.

²²⁷ Srov. 1Te 2,18.

²²⁸ Viz Ř 8,28.

Bůh není tak nespravedlivý, aby neotevřel pokorně klepajícím.

Bůh zkoumá naše záměry, ty, které spěchají, i ty, které lze odložit. Všechny věci zbavené naší vůle a veškeré poskvrny, jež se dějí především pro Hospodina a pro nic jiného, nám budou připočteny k dobru, i když třeba nejsou úplně správné.

Člověk, který usiluje o věc, která převyšuje jeho schopnosti, sleduje nebezpečný cíl. To, jak o nás Hospodin rozhodne, nelze předvídat. Ve své prozřetelnosti před námi často skrývá svou vůli, protože ví, že i kdybychom ji znali, neposlouchali bychom ji a utržili ještě více ran.

Přímé srdce zachovává zdrženlivost vůči rozmanitým rozptýlením a bezpečně se plaví na bářece nevinosti.

Najdou se statečné duše, jež s laskavým a pokorným srdcem plní větší úkoly, než na které stačí. A totéž někdy podstupují pyšná srdce. Naši nepřátelé nám často podsouvají cíle, které jsou nad naše síly, aby nás unavili, a my pak nestačili ani na to, co je v našich silách, a tak se před nepřáteli co nejvíce zsměšlili.

Viděl jsem nemocné na duši i na těle, kteří se pro množství svých hříchů snažili o věci nad jejich síly a nevydrželi to. Poučil jsem je, že u Boha bude jejich pokání souzeno podle míry jejich pokory, a nikoli podle jejich výkonů.

Někdy se stává, že příčinou největšího zla je výchova (6), jindy zase společnost, v níž se ocitneme. Často si však přivodí zkázu sama vyšinutá duše. Člověk, který se dokáže zbavit prvních dvou příčin zla, dokáže podle mne uniknout i té třetí. Ale ten, koho se týká ona třetí příčina, nikam se nehodí. Není přitom bezpečnějšího místa než nebe – a přesto se satan zřítíl právě z nebe.

Ve sporech se zlomyslnými nevěřícími a heretiky ustaňme poté, co jsme je jednou či dvakrát napomenuli,²²⁹ ale těm, kdo chtějí znát pravdu, v tom na věky a neúnavně pomáháme. Obojího pak využijeme k posílení svého srdce.

Nerozumný je člověk, který zavrhne sám sebe, když slyší o nadpřirozených ctnostech svatých, protože tě mají buď povzbudit k horlivosti skrze poznání svaté ctnosti, nebo přivést k hlubokému nahlédnutí vlastní slabosti skrze třikrát ctihodnou pokoru.

²²⁹ Srov. Tt 3,10.

Někteří nečistí démoni jsou horší než jiní. Radí nám, abychom hříchy nepáchali sami, ale přizvali k nim ostatní lidi, a tak nám chystají větší trest. Znal jsem člověka, který převzal od druhého hanebný zvyk. Ten, který ho to naučil, později přišel k rozumu, kál se a přestal hřešit, ale kvůli konání jeho učedníka bylo toto pokání bezcenné.

Hanebnost démonů je velká, skutečně velká, ale není snadné ji rozpoznat. Vidí ji proto jen nemnozí, a ani ti v úplnosti. Jak je například možné, že žijeme-li v rozkoších a jsme-li sytí, dokážeme zůstat vzhůru a bdít, zatímco když se postíme a namáháme, uboze nás přemáhá spánek? Jak je možné, že setrváváme-li ve vnitřním klidu, zůstáváme zatvrzelí, zatímco jsme-li ve společnosti, probudí se v nás zkroušenost? Jak je možné, že když máme hlad, pokoušejí nás nečisté sny, ale když jsme přejedení, pokušení nás nepronásleduje? Jak to, že jsme v nouzi zasmušilí a nelitostní, zatímco pijeme-li víno, jsme radostní a snadno zase podlehneme zkroušenosti (7). Kdo to v Hospodinu dokáže, ať to osvětlí lidem neosvíceným. Já sám nejsem v těchto věcech osvícený. Říkám jen, že tato proměna není vždy dílem démonů, ale děje se se mnou i proto, že mám takovou povahu a zkažené a vášnivé tělo, jež mě kdovíproč spoutává.

Tyto proměny jsou těžko vysvětlitelné, a proto se raději upřímně a pokorně modeme k Hospodinu. Když navzdory modlitbě po čase shledáme, že k nim stále dochází, vezme, že se tak neděje působením démonů, ale kvůli naší přirozenosti. Boží prozřetelnost nám často pomáhá skrze protivenství, aby tak potlačila naši pýchu.

Je těžké prozkoumat hlubinu Božích soudů – zvědaví plují na bárce pýchy.

Kdosi se zeptal člověka obdarovaného jasnozřivostí: „Proč Bůh ozdobil některé lidi zázraky, i když věděl, že selžou?“ On odpověděl: „Aby utvrdil ostatní duchovní osoby, ukázal svobodu lidské vůle a dokázal, že pro hříšníky nebude na posledním soudu žádná omluva.“

Jak říká ještě nedokonalý Starý zákon (8): „hled se!“²³⁰ Hospodin je dokonalý a přikázal nám bratrovu nápravu, když řekl: „Zhřešil-li by pak proti tobě bratr tvůj“ atd.²³¹ Je-li tvé pokárání či spíše napomenutí čisté a pokorné, nezdráhej se učinit, co Hospodin řekl, zejména pak lidé, kteří

²³⁰ Dt 4,9.

²³¹ Mt 18,15.

Žebřík a svatý Ióánnés Klimakos, ruská miniatura, přibližně 1410.

to dokážou přijmout; jestliže jsi dosud nedospěl na tuto úroveň, řiď se alespoň Starým zákonem. Nediv se však, když se proti tobě postaví i lidé, kteří tě kdysi měli rádi (9). Lehkomyslní lidé bývají nástroji démonů, a ti jich používají zejména proti svým nepřítelům.

Jedna věc na tomto světě mne stále udivuje. Jak je možné, že když nám všemohoucí Bůh, andělé a svatí pomáhají dosáhnout ctností, a v opačných vlastnostech napomáhá jen ďábel, přesto se důsledně a velmi rychle přikláníme k vášním. Sám o tom nedokážu, a ani nechci říci nic bližšího.

Jestliže se všechny stvořené věci řídí svou přirozeností, a jsem tedy obrazem Božím, jak je možné, že jsem smísen s hlínou? Tak to tvrdí veliký Řehoř.²³² Když se nějaké stvoření odkloní od své přirozenosti, vždy lačně zatouží po své přirozené podobě. Člověk se má proto všemožně snažit pozdvihnout hlínu svého stvoření až k Božím trůnu. Nikdo ať se této cestě vzdhůru nevyhýbá, cesta i brána jsou otevřené (10).

Poslouchat výklad o ctnostech duchovních otců podněcuje mysl a duši k horlivosti. Naslouchat jejich poučením, to je světlo v temnotě, průvodce zbloudilých, osvícení slepých. Soudný člověk nalezl zdraví a zahubil nemoc.

Lidé, kteří se podivují malicherným věcem, to dělají ze dvou příčin: buď z nekonečné nevědomosti, nebo proto, že vyvyšují a oslavují činy bližních, aby se sami zdokonalili v pokoře. S démony bychom neměli jen bojovat, ale vyhlásit jim válku. V prvním případě člověk jednou střílí, jindy je terčem, zatímco ve druhém případě pronásleduje nepřítele ustavičně. Přemožitel nepřítele potírá vášně předstíráním, že je dosud má. Klame tak démony, ale sám zůstává nepřemožen.

Jednoho bratra kdysi uráželi (11), ale jeho srdcem to nehnulo a v duchu se modlil. Přesto však naříkal nad urážkami a skryl své osvobození za předstíranou vášeň. Jiný bratr vůbec nestál o úřad představeného, ale předstíral, že po něm stůně. Jak ale popsat čistotu bratra (12), který vstoupil do nevěstince naoko proto, aby spáchal hřích, ale ve skutečnosti proto, aby obrátil nevěstku k askezi? Jednomu asketovi kdosi časně z rána přinesl hrozny a on je po jeho odchodu zhltнул, byt s nechutí, aby před démony vypadal jako žrout. Jiný bratr ztratil trochu palmového listí a celý den předstíral, jak se tím trápí. Tito lidé musí být velmi bdělí, aby sami neupadli

²³² Tj. Řehoř z Nazianzu.

do léčky, když se snaží klamat ďábly (13). Právě o nich se píše: „Jako bludní, a jsouce pravdomluvní.“²³³

Chce-li člověk stanout před Pánem s čistým tělem a předložit mu čisté srdce, nechť se brání hněvu a je zdrženlivý; bez těchto vlastností je veškerá naše námaha marná. Stejně jako oči vnímají různé barvy, tak i duchovní slunce odráží v duši různé stíny. Jeden druh vytvářejí slzy tělesné, jiný slzy duchovní, jeden je obraz viděný tělesnými očima, jiný pak viděný těma duchovníma. Jiná je radost ze slyšeného slova, jiná se probudí sama od sebe. Jiná je z vnitřního klidu, jiná z poslušnosti. A navíc existuje i zvláštní radost, která vzniká z vytržení, v němž je duch nečekaně a tajemným způsobem uveden do světla Kristova.

Existují ctnosti a existují matky ctností (14). Rozumný člověk se velmi snaží získat matky ctností, jejichž učitelem je sám Bůh svou vlastní mocí a působením. Učitelé jejich dcer mohou být mnozí.

Pozor, abychom nedostatek potravy nedoplňovali přemírou spánku, stejně jako naopak. To dělají jen hlupáci. Viděl jsem askety, kteří jednu popustili uzdu svému žaludku a hned jej vytrestali celonočním stáním. Vychovali jej tak, aby se napříště s radostí odvracel od sytosti.

Démon chamtivosti mocně bojuje s chudobou, a když neuspěje, ukazuje mnichům chudáky, a přiměje tak bytosti vzdálené hmotných věcí, aby se o ně znovu začaly starat.

Propadáme-li beznaději, stále si připomínejme přikázání odpouštět hříšníkovi sedmasedmdesátkrát, které Pán dal Petrovi. Přikázal to druhému, ale sám jistě udělá mnohem víc. Budeme-li však příliš sebejistí, připomínejme si slova apoštola Jakuba, že člověk, který zachovává celý zákon, ale upadne do jediné vášně, totiž do pýchy, bude shledán vinným ve všech ohledech.²³⁴

Mezi zlými a škodlivými duchy jsou tací, kteří světce dobrovolně opouštějí, aby za boj s nimi nezískal věnec vítězství.

Blahoslavení mírotvorci,²³⁵ (15) to nikdo nepopře. Viděl jsem i blažené haštečivce. Jacísi dva mniši spolu smilnili, ale zkušený duchovní otec nadaný jasnozřivostí je proti sobě poštvál. Jednomu z nich řekl, že ho ten

²³³ 2K 6,8.

²³⁴ Srov. Jk 2,10.

²³⁵ Srov. Mt 5,9.

druhý pomlouvá, a naopak. Tento mudrc tak dokázal lidskou proradností rozdrtit ďábelské zlo a přiměl nenávist, aby rozvázala smilné pouto (16).

Jsou i lidé, kteří kvůli jednomu přikázání porušují druhé. Znal jsem mladíky, kteří k sobě cítili zbožnou náklonnost, ale přesto souhlasili, že se od sebe na čas vzdálí, aby neuškodili ostatním.

Svatba je opakem pohřbu, stejně jako pýcha je opakem beznaděje, ale ďábelským zmatením se někdy u jednoho a téhož člověka objevují obě zároveň. Někteří nečistí démoni nám na začátku cesty našeptávají výklad Svätých písem. Nejčastěji tak činí u lidí pyšného srdce nebo u lidí se světským vzděláním, aby je na čas oklamali a svedli k herezím a rouhání. Toto ďábelské učení o Bohu, nebo spíše souboj s Bohem, poznáme podle vzrušení a podle nečisté a bezbožné radosti při výuce.

Stvořené věci mají od svého Tvůrce řád, počátek a některé i konec, ale ctnost nemá žádné meze. Žalmista říká: „Každé věci dokonalé vidím skončení; rozkaz tvůj jest přeširoký náramně.“²³⁶ Jestliže někteří dobří asketové postupují od ctností činného života k ctnostem života rozjímavého, jestliže láska nikdy nekončí a „Hospodin ostříhati tě bude, když vycházeti bude tvá láska (17) i vcházeti bude tvůj strach“²³⁷ pak láska nemá hranic a my se v ní nikdy nepřestaneme zdokonalovat – nyní ani v budoucnu – a přidávat k jejímu světlu ještě více světla. Ačkoli tato slova možná znějí mnoha lidem cize, rád bych řekl, blažený muži, že i andělé, tedy duchovní bytosti, činí pokroky a přidávají slávu ke slávě a poznání k poznání.

Nediv se, když nám démoni někdy v duchu našeptávají dobré myšlenky a zároveň jim odporují. Naši nepřátelé nás chtějí přesvědčit, že znají naše nejniternější představy.

Nesud přísne ty, kdo učí velké věci slovem, ale ve skutcích poněkud zaostávají. Chybějící čin bývá často účinně nahrazen slovem. Nedostalo se nám všeho stejně – pro některé lidi je slovo činem a jindy má zase to druhé větší moc než to první.

Bůh nestvořil zlo ani nedopustil jeho vznik. Mýlí se proto ti, kdo tvrdí, že některé vášně jsou přirozené (19); neuvědomuj si totiž, že jsme to byli my, kdo proměnil vlastnosti naší přirozenosti ve vášně. Například semeno, které je od přirozenosti určeno k plození dětí, jsme učinili zdrojem smilstva.

²³⁶ Ž 119,96.

²³⁷ Ž 121,8.

Hněv, jenž má být namířen proti Hadovi, obracíme proti bližnímu. Horlivost určenou k získávání ctností jsme použili ke zlu. Přirozeností duše je toužit po slávě, ale po slávě na věčnosti; je přirozené chovat se pohrdavě, ale vůči démonům. Totéž platí pro radost, kterou máme cítit v Hospodinu a kvůli dobrým skutkům konaným pro bližního. Dostalo se nám i zášti, ale ta má být obrácena proti nepřátelům duše. Byli jsme obdařeni chutí k jídlu, ale nikoli rozmařilostí.

Činorodá duše provokuje demony sama od sebe, ale čím více je střetů, tím větší jsou vavříny. Kdo neutrpí zranění v boji, ten nebude ověnčen. Kdo nebude vysílen ani po četných pádech (20), toho oslaví andělé jako skutečného bojovníka.

Ten, kdo strávil v zemi tři noci, žije na věky; ten, kdo vydržel tři hodiny, nikdy nezemře.²³⁸

Poté, co v nás k našemu poučení nechala Boží prozřetelnost vyjít duchovní slunce, „zná“ toto slunce i „západ svůj“ a „udělalo sobě z temnoty skrýši“.²³⁹ Tehdy padla noc. A v noci k nám opět pronikají divoká lvíčata, která nás dříve nechala na pokoji, a všechny šelmy v trnitém lese vášní řvou, že uchvátí naši naději, a žádají Boha, aby se jim dostalo potrawy v podobě vášni, ať už v myšlenkách či ve skutcích. A tehdy se temnotou pokory znovu prodere slunce. Divoké šelmy se začnou sbíhat do svých ohrad, tedy usadí se v srdcích rozkošníků, ale nikoli v našich. A démoni si mezi sebou řeknou: „Toho, kterýž sám činí divy veliké, nebo jest věčné milosrdenství jeho“,²⁴⁰ a my na to: „Udělal pro nás velké věci a jsme potěšení“.²⁴¹ Ale vy budete vyhnáni. „Aj, Hospodin běže se na oblaku lehkém“, tedy na duši vždy povznesené nad všechny pozemské touhy, „a přitáhne na Egypt“, tedy na ztemnělé srdce. „I pohnou se modly egyptské“²⁴² a touhy ducha.

²³⁸ Výraz „tři hodiny“ je nejasný a jeho výklady se liší. Možná se jedná o tři hodiny Kristova utrpení na kříži, nebo o tři hlavní vášně, ale možná také o tři fáze lidského života; viz Schol. 21a, 21b (PG 88,1081a); JOHN CLIMACUS. (1982), s. 252.

²³⁹ Ž 18,12.

²⁴⁰ Ž 136,4.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² Iz 19,1.

Kristus – ačkoli byl všemocný – prchal před Herodem. Zbrklí lidé ať se nevrhají do pokušení: „Nedopustíš, aby se pohnouti měla noha tvá, nedřítmet strážný tvů²⁴³ anděl.

Pýcha se obtáčí kolem statečnosti jako svačec kolem cypřiše. Stále usilujme o to, abychom si nikdy nepomysleli, že jsme dosáhli sebemenšího dobra. Učínme svým cílem pozorovat tuto vlastnost, je-li v nás nějaká. Tehdy poznáme, že nám vždy něco uniká. Neustále hledej projevy vášni a zjistíš, kolik máš v sobě těch, jež pro nemoc nedokážeš rozpoznat. A to buď proto, že jsi slabý, nebo proto, že už zapustily kořeny příliš hluboko.

Bůh soudí úmysl (24), ale skutky od člověka lidumilně žádá jen podle jeho schopností. Veliký je člověk, který nikdy neopomněl nic, co je v jeho silách (25), ale větší je ten, který v pokoře usiluje o věci, jež jsou nad jeho síly.

Démoni nám často brání konat věci snadné a prospěšné, ale povzbuzují nás v konání věcí obtížnějších. Dospěl jsem k závěru, že Josef nebyl blahoslaven proto, že se osvobodil od vášni, ale proto, že se vyhýbal hříchu. Ptejme se, jakým hříchům je třeba se vyhnout, abychom byli ověnění, a kolik jich má být. Jedna věc je vyhýbat se stínu, ale mnohem těžší je směřovat ke slunci. Pohyb v temnotě je příčinou klopýtání. Klopýtání je příčinou pádu. A pád je příčinou smrti.

Přemožení vínem se často omývají vodou; přemožení vášněmi se omývají slzami.

Něco jiného je nepokoj, něco jiného zmatenost a něco jiného zaslápenost. To první se léčí zdrženlivostí, to druhé vnitřním klidem, to třetí poslušností; vždyť i Bůh se stal poslušným.²⁴⁴

Pro ty, kdo usilovně přemýšlejí o nebi, uvádíme dva příklady míst, na nichž se očisťuje vše pozemské. Mnišské společenství je jako prádelna, protože smývá špínu, otupělost a ošklivost duše. Poustevnictví je jako barvírna pro ty, kdo vyhnali smyslnost, zášť a hněv, a z ní se pak uchýlili do naprostého ústraní vnitřního klidu.

Někteří lidé odůvodňují opakování hříchů tím, že jim chybělo náležité pokání za ty dřívější. Na místě je otázka, zda každý, kdo neupadl dvakrát do stejného hříchu, se dostatečně kál. Někteří lidé upadají do stejných

²⁴³ Ž 121,3.

²⁴⁴ Srov. F(p) 2,8.

Žebřík Ióanna Klimaka a Parenésis Efréma Syrského, ruská miniatura, počátek 16. století.

hříchů proto, že své někdejší hříchy uvrhli do hlubin zapomnění, jindy proto, že ve svém rozkošnictví začali považovat Boha za lidumila, nebo proto, že se vzdali naděje na spásu. Nevím, zda si zasloužím pokárání, řeknu-li, že někteří lidé už nemají sílu spoutat démona, který je týrá silou zvyku.

Je třeba odhalit, proč nehmotná duše nedokáže prohlédnout skutečnou přirozenost bytostí jí podobných, jež s ní chtějí přebývat. Je to snad kvůli svazku duše s tělem, který chápe pouze Ten, kdo jej vytvořil?

Jeden zkušený muž se mě zeptal: „Chci se poučit. Řekni mi tedy, kteří duchové způsobují skrze hříchy pokoření ducha a kteří jeho nadutost?“ Tato otázka mne uvedla do rozpaků a přísahal jsem, že o tom nic nevím, takže on – ač sám žádal poučení – nakonec poučil mne: „V krátkosti ti poskytnu kvásek, z něhož ti vykyne schopnost rozlišit dobrého od zlého, a dál hledej vlastními silami. Duchové chtějí, hněvu, obžerství, omrzlosti a ospalosti většinou nedokážou pozdvihnout roh našeho ducha. Zato duchové hamiznosti, ctižádosti, žvanivosti a mnozí jiní mají ve zvyku vršit jedno zlo na druhé. A duch posuzování se jim v tom podobá.“

Když se mnich ocitne ve společnosti světských lidí nebo je hostí a po hodině či po dni odloučení ucítí šíp smutku místo radosti, že unikl z pasti, pak se stal hříčkou pýchy nebo smilstva.

Hledejme, odkud vane vítr, abychom nerozvinuli plachtu opačným směrem.

S láskou utěšuj starce žijící v askezi, kteří usoužili svá těla v činech odříkání (25), a dopřej jim trochu úlevy. Ale mladé, kteří vyčerpali své duše v hříších, nuť ke zdrženlivosti a veď je, aby měli na paměti věčné zatracení.

Jak už jsme řekli jinde, pro začátečníky není snadné očistit se hned od obžerství a pýchy. Nesnaž se však bojovat proti pyše rozkošnictvím, protože porážka obžerství skrze rozkošnictví probouzí u začátečníků pýchu. Ovládneme je spíše střídmostí. Přijde čas – a pro ty, kdo chtějí, už je tady –, kdy nám Hospodin srazí pod nohy i pýchu.

Začátečníci a staří mniši nebojují se stejnými vášněmi. Často trpí právě opačnými slabostmi než starci. Proto je pokora blahoslavená, věru blahoslavená, protože pokání mladých i starých je díky ní pevné a účinné.

Neznepokoj se tím, co teď řeknu. Jsou jisté upřímné a dobré duše prosté zloby, přetvářky a úskočnosti, jimž sice nesvědčí soužití s druhými, ale s duchovním průvodcem dokážou z vnitřního klidu jako z přístavu vystoupit na nebesa, aniž by někdy zatoužily vyzkoušet si rozruch a svody mnišského společenství.

Chlípňíky léčí lidé, potměšílce andělé, ale pyšné jen Bůh.

Projevem lásky bývá často i to, že bližního, který k nám často chodí na návštěvu, necháváme dělat, co chce, a tím mu prokazujeme velkou laskavost (27).

Je třeba zkoumat, zda, do jaké míry a za jakých okolností existuje pokání, které dokáže zničit dobro, stejně jako zlo.

A vyžaduje značnou míru soudnosti, chceme-li odhalit kdy, za jakých okolností a nakolik máme bojovat s potravou pro vášně. Někdy je lepší vybrat si ze slabosti únik, abychom nezahynuli. Vizme a buďme obezřetní (i žluč totiž někdy můžeme zničit hořkostí), abychom poznali, kteří démoni nás činí pyšnými, kteří pokornými, kteří nás zatvrzují, kteří nám přinášejí útěchu, kteří nás vrhají do temnoty, kteří nám zase přinášejí lživé osvětlení, kteří nás činí línými, kteří potměšilými, kteří zasmušilými a kteří radostnými.

Nemělo by nás překvapit, když zjistíme, že jsme na začátku mnišského života zmítáni vášněmi víc, než tomu bylo ve světském životě. Je třeba odstranit všechny příčiny vášní. Jen tak se nám vrátí zdraví, protože ty šelmy se dříve jen skrývaly a nebyly vidět.

Když se asketové blíží dokonalosti, démoni je přemohou na nějaké náhodné maličkosti, takže musí ruto slabost ze sebe všemi způsoby, rychle a stokrát vyrvat.

Stejně jako mořské větry za klidného počasí jen zvlní hladinu, zatímco jindy čeří vodu až do hloubky, tak i temné větry hluboce čeří srdce vášnivých, zatímco u pokročilých jen zvlní hladinu ducha. Proto zase velmi rychle pocítí obvyklý klid: zůstali totiž v nitru neposkvřeni.

Dokonalí asketové dokážou rozpoznat, která myšlenka v duši pochází z jejich vědomí, která od Boha a která od démonů. Démoni totiž zpočátku nenašeptávají jen zlomyslnosti, takže celý problém není tak jasný.

Dvěma očima je osvětlováno tělo, oči srdce jsou osvětčovány schopností rozlišovat dobré a zlé u věcí viditelných a neviditelných.

Stručný přehled předchozích stupňů

Pevná víra je matkou zřeknutí se světa. Opak je zřejmý.

Neochvějná naděje je branou k vyrovnanosti. Opak je zřejmý.

Láska k Bohu je základem dobrovolného odchodu ze světa. Opak je zřejmý.

Poslušnost se zrodila z pohrdání sebou samým a z touhy po duchovním zdraví.

Zdrženlivost je matkou zdraví. Matkou zdrženlivosti je vědomí smrti a vzpomínka na žluč a ocet, podané našemu Pánu a Bohu.

Pomocníkem a základem cudnosti je poustevnický život. Půst hasí horečku těla.

Výčitky svědomí jsou nejlepším protivníkem hanebných a nečistých myšlenek. Víra a odchod ze světa zabíjejí hamižnost. Soucit a láska však zrazují tělo.

Vroucí modlitba hubí zoufalství.

Pamatování na poslední soud rodí horlivost.

Láska k ponížení léčí hněv. Zpěv žalmů, soucit a chudoba zadusí smutek.

Odcizení se věcem viditelným (1) vede ke zření věcí duchovních.

Mlčení a vnitřní klid jsou protivníci ješitnosti. Jsi-li ve společenství, snášej urážky.

Zjevnou pýchu vyléčí přísný způsob života, ale tu nezjevnou vždy jen věčně Neviditelný.

Viditelné hady zahubí laň, ty duchovní jen pokora.

O duchovních věcech nás mohou poučit všechny věci našeho přirozeného světa.

Stejně jako had nedokáže svléci starou kůži, aniž by prolezl úzkou štrbinou, tak ani my neodložíme své staré sklony, starou duši a plášť starého člověka, nevykročíme-li na úzkou (2) a těsnou cestu půstu a ponížení.

Stejně jako se nevznese do nebe tlustý pták (3), nezvládne to ani člověk, který se oddává péči o své tělo.

Zaschlé bahno už neláká prasata. Tělo vysušené askézí už neláká demony.

Stejně jako přemíra dřeva může dusit plamen, uhasit jej a způsobit mnoho kouře, tak i přemíra smutku často činí duši zakouřenou a ztemnělou a vysušuje vláhu slz.

Slepý lučištník je k ničemu – žák, který odmlouvá, hyne (4).

Stejně jako zakalené železo dokáže nabrousit železo zrezivělé, tak i horlivý bratr často spasí lhostejného.

Stejně jako se z vajec zahřátých v zářadří rodí život (5), tak i nevyznané myšlenky se projeví v činech.

Stejně jako spolu soupeří běžící koně, tak se navzájem povzbuzuje i dobré společenství.

Stejně jako oblaka zakrývají slunce, tak i hanebné myšlenky zatemňují a hubí ducha.

Stejně jako odsouzenec kráčející na popravu nerozpráví o divadle, tak se ani člověk skutečně plačící nad svými hříchy nikdy nestará o žaludek.

Stejně jako si žebraří při pohledu na královské poklady ještě více uvědomují svou bídu, tak i duše, která se poučuje o velkých ctnostech otců, dochází vždy ještě pokornější myslí.

Stejně jako železo je chtě nechtě přitahováno magnetem, tak i lidé zkažení svými sklony jsou jimi ovládáni.

Stejně jako ropa samovolně zklidňuje mořskou hladinu, tak púst hasí horečku těla i proti jeho vůli.

Přehrazená voda se vzdouvá do výše. A stejně tak duše, která zakouší úzkost z nebezpečí, vystupuje při pokání k Bohu a je spasena (6).

Stejně jako navoněný člověk (7) je chtě nechtě rozpoznán podle své vůně, tak i člověk, v němž přebývá Duch Páně, je rozpoznáván podle svých slov a podle své pokory.

Stejně jako větry rozvlní moře, tak i hněv více než cokoli jiného rozbouří mysl.

Stejně jako oko netouží po tom, co nevidělo a o čem ví jen z doslechu, tak lidé očistění od své tělesnosti dosáhli velkého ulehčení.

Stejně jako zloději nevtrhnou na místo chráněné královskými zbraněmi, tak ani člověk přechovávající v srdci modlitbu není ohrožován duchovními lupiči.

Stejně jako se z ohně nerodí sníh, tak ani člověk bažící po vezdejší slávě neokusí slávu na věčnosti.

Stejně jako jediná jiskra často zapálí velký les, tak i jediné dobro dokáže smazat mnoho hříchů.

Stejně jako nelze lovit šelmy beze zbraně, tak nelze zapudit hněv bez pokory.

Stejně jako nelze přežít bez jídla, tak až do smrti není možné, být jen na okamžik, upadnout do lhostejnosti (8).

Stejně jako sluneční paprsek, který projde škvírou, rozjasní všechno v domě a odhalí ve vzduchu sebemenší smítko, tak i bázeň před Hospodinem zrozená v srdci odhalí všechny hříchy.

Stejně jako je snadné chytit kraba, protože se někdy pohybuje vpřed a jindy vzad, tak i duše, která se někdy směje, někdy pláče a jindy oddává rozkošim, nemůže dosáhnout žádného pokroku.

Stejně jako jsou často okradeni spáci, tak i lidé žijící blízko světa jsou snadno obráni o ctnost.

Stejně jako ihned hyne bojovník se lvem, který na okamžik odvrátí zrak, tak hyne i člověk, který bojuje s vlastním tělem a chce si na okamžik odpočinout.

Stejně jako člověk, který leze na žebřík, se obává shnilé příčky, tak i pocty, sláva a moc jsou nepřátelé pokory.

Stejně jako si hladový nemůže nevzpomenout na chléb, tak nemůže být spasen ten, kdo nepamatuje na smrt a poslední soud.

Stejně jako voda smývá napsaný text, tak i slza dokáže smýt hříchy. Stejně jako lidé, kteří nemají vodu, mažou písmo jinak, tak i duše, jimž chybí slzy, zahlazují a stírají hříchy smutkem, nářkem a velkou zachmuveností.

Stejně jako velké množství výkalů způsobuje rozmnožení červů, tak i mnoho jídla způsobuje mnoho hříchů, mnoho zlých myšlenek a mnoho nečistých snů.

Stejně jako člověk se svázanýma nohama nemůže chodit, tak i lidé hromadící bohatství nemohou vystoupit do nebe.

Stejně jako je snadné vyléčit čerstvou ránu, tak nesnadné je to se starými zraněními na duši – je těžké je léčit a vyléčit.

Stejně jako není možné, aby umírající chodil, tak není možné spasit zoufalce.

Ten, kdo tvrdí, že má pravou víru (9), ale hřeší, podobá se člověku bez očí.

Ten, kdo nemá víru, ale koná něco dobrého, podobá se člověku, který čerpá vodu a nalévá ji do děravého sudu.

Stejně jako loď s dobrým kormidelníkem dorazí s Boží pomocí bezpečně do přístavu, tak i duše s dobrým pastýřem snadno vystoupí do nebe, ačkoli se dříve dopouštěla mnoha špatných skutků.

Stejně jako ten, kdo nemá průvodce (10), snadno zbloudí na cestě, ačkoli je velmi rozumný, tak i člověk, který svévolně kráčí mnišskou cestou, snadno hyne, ačkoli má všechnu světskou moudrost.

Je-li někdo slabý na těle a dopustil se hrozných hříchů, nechť se vydá na cestu pokory a toho, co k ní patří. Jinak nedosáhne spásy.

Stejně jako není možné, aby se v jediném okamžiku uzdravil člověk, který je už dlouho nemocný, tak nelze okamžitě překonat být jedinou vášní.

Zachovávej si povědomí o všech svých vášních a ctnostech a budeš znát své pokroky.

Stejně jako utrpí škodu ti, kdo vymění zlato za bláto, tak se bude dít i s těmi, kdo konají věci duchovní, aby se radovali z věcí hmotných.

Mnohým se dostalo okamžitého odpuštění, ale nikdo nedosáhl rychlého osvobození od vášní. To vyžaduje čas, úsilí a Boha.

Sledujme, jaká zvířata a ptáci nám škodí v čase setí, v čase zrání a v čase sklizně, abychom správně nastražili pasti.

Stejně jako člověk trpící horečkou nemá oprávněný důvod ke spáchání sebevraždy, tak není až do posledního vydechnutí správně zoufat si.

Stejně jako je nestoudné, aby se člověk, který právě pohřbil otce, ihned ubíral na svatbu, tak je nevhodné, aby ti, kdo oplakávají své hříchy, usilovali o pocty, odpočinek či slávu na tomto světě.

Stejně jako se liší příbytky občanů od příbytků odsouzcenců, tak se musí život lidí oplakávajících své hříchy lišit od života nevinných.

Stejně jako král nepřikáže propustit vojáka, který ho chránil a utrpěl při tom strašné rány v bitvě, ale naopak ho povýší, tak i Nebeský král ověncí mnicha, který přestál hrozná dábelská nebezpečí (11).

Vnímavost je vlastností duše (12). Hřích je políček uštědřený této vnímavosti. Vnímavost zlo buď ukončuje, nebo aspoň zmenšuje. Vnímavost je potomkem svědomí. Svědomí je slovo a dohled našeho strážného anděla, přiděleného při křtu. Nepokřtění proto nejsou tak sužováni výčitkami svědomí za své špatné skutky, a když, pak jen nezřetelně.

Z umenšení zla plyne zřeknutí se zla (13). Zřící se zla znamená počátek pokání. Počátek pokání je počátkem spasení. A počátek spasení je dobrý úmysl.

Dobrý úmysl je matkou úsilí. Počátkem úsilí jsou ctnosti. Počátkem ctností je jejich květ. Květ ctností je askeze. Potomkem ctností je vytrvalost. Plodem velmi vytrvalé snahy a jejím potomkem je zvyk. Potomkem zvyku je charakter.

Charakter rodí bázeň. Bázeň plodí dodržování příkázání (14), a to jak nebeských, tak i pozemských. Zachovávání příkázání je důkazem lásky. Počátkem lásky je dokonalá pokora.

Úplná pokora je matkou osvobození od vášní. Její dosažení je naplněním lásky a přebýváním Boha v lidských srdcích, očištěných skrze osvobození od vášní, neboť oni Boha viděti budou.²⁴⁵ A jemu patří sláva na věky věků. Amen.

²⁴⁵ Srov. Mt 5,8.

Stupeň dvacátý sedmý O posvátném klidu těla a duše (tedy o hésychii)²⁴⁶

J sme jako nějací koupení otroci, (1) kteří podléhají bezbožným vášním. Známe proto trochu léčky, zvyky, příkazy a úskoky démonů, ovládajících naši ubohou duši. Jsou však i jiní lidé, jimž se působením Ducha svatého, a protože se od těchto nepřátel osvobodili, dostalo plného pochopení jejich úskoků.

Jiný je člověk, který pro bolest z nemoci usiluje o zdraví a úlevu, a jiný je ten, kdo – ač zdravý – chápe a rozlišuje úzkosti nemoci.

I já jako nemocný se proto bojím rozjímat v této knize o přístavu vnitřního klidu, protože vím, že i v dobré společnosti se u stolu vždy najde nějaký pes, který chce uchvátit kousek chleba, to jest duši, aby s ní – poté co ji lapil do tlamy – někam odběhl a v klidu ji sežral. Nechci tedy svou řeč dát prostor tomuto psu ani poskytnout příležitost těm, kdo na to čekají. Nemyslím si, že je správné kázat duchovním bojovníkům při bitvě našeho Krále o vnitřním míru. Tvrdím jen, že ti, kdo usilovně bojují, budou ověnění věnci míru a pokoje. Stejně jako u soudnosti, i zde řekneme jen pár věcí, abychom někoho nezarmoutili, kdybychom toto téma opomněli.

Klid těla je poznání, je to stálost pocitů i smyslů. Pokoj duše (2) je poznání vlastních myšlenek a neochvějná mysl. Přítelem klidu je smělý a soustředěný rozum, který ostražitě stojí před branami srdce a buď zabíjí, nebo vyhání přicházející myšlenky. Kdo udržuje v hloubi srdce klid, ten chápe, co bylo řečeno, ale kdo je dosud nezkušený, neokusil to, a tedy nechápe. Zkušený poustevník nepotřebuje slova, protože jeho slova jsou objasněná jeho skutky.

Počátkem klidu je zbavit se všeho rozruchu, který rozbouří hlubinu duše. Koncem není bát se vzruchu, nýbrž zůstat k těmto věcem netečný.

²⁴⁶ „Hésychie“ se často překládá jako „vnitřní klid“, jindy jako „poustevnický způsob života“. Důvodem je, že hésychasta se dokáže uzavřít do svého nitra, a žít tak v osamělosti i uprostřed bratrstva. Tato schopnost je mu dána právě proto, že díky své asketické dokonalosti dosáhl vnitřního klidu.

Ten, kdo sice vychází ven, ale ve skutečnosti zůstává uvnitř, je přívětivý a celý se stává líbezným příbytkem lásky. Jen stěží ho lze přimět k řeči či pohnout k hněvu. Opak je jasný.

Hésychasta je člověk, který se snaží – ač to zní neuvěřitelně – usadit svou netělesnou podstatu v tělesném příbytku. I kočka se snaží udržet svou myš a hésychastova mysl drží svou duchovní myš. Nezavrhuj tento příklad a činiš-li tak, dosud jsi nepochopil, co znamená vnitřní klid.

Být mnichem (3) hésychastou není totéž jako žít s ostatními mnichy. Tento mnich musí být velmi bdělý a mít soustředěného ducha; tomu prvnímu v tom pomáhá jiný bratr, zatímco druhému anděl za přispění duchovních sil, jež v mnichovi, který se oddává hésychasmu, rády přebývají. O opaku před tebou pomlčím (4).

Hlubina dogmat je veliká a duch hésychasty se do nich nenoří bez jistého nebezpečí (5). Stejně jako není bezpečné plavat oblečený, není pro člověka sužovaného vášněmi bezpečné pouštět se do teologie.

Cela hésychasty omezuje jeho tělo a uvnitř těla přebývá duch.

Ten, kdo v duši strádá vášní a snaží se dosáhnout klidu, se podobá člověku, který skáče z lodi do moře a domnívá se, že pevniny lze snadno dosáhnout na trámu.

Lidem, kteří bojují s prachem, tedy s tělesnými žádostmi, v pravý čas přispěchá na pomoc vnitřní klid, pokud ovšem měli duchovního otce. Život o samotě totiž vyžaduje andělskou sílu. Mám zde přirozeně na mysli skutečné hésychasty tělem i duší.

Líný hésychasta bude lhát a různými nárážkami ponoukat lidi, aby ho přiměli opustit samotu. Když opustí celu, bude obviňovat demony, ačkoli se nevědomě stal démonem sám sobě.

Viděl jsem hésychasty, kteří skrze hésychii sytili svou nenasytou horoucí touhu po Bohu a zažehli v sobě oheň ohněm, lásku láskou a touhu touhou.

Hésychasta je pozemský anděl, který na papíře touhy osvobozuje písmem úsilí svou modlitbu od lenosti a lhostejnosti.

Hésychasta je člověk, který hlasitě volá: „Hotovo jest srdce mé, Bože.“²⁴⁷ Dále říká: „Spávám, a však srdce mé bdí.“²⁴⁸

²⁴⁷ Ž 57,8.

²⁴⁸ Pís 5,2.

Uzamkni dveře své cely před tělem, dveře úst před řečmi a bránu do svého nitra před zlými duchy.

Bezvětrí a polední slunce prověřilo trpělivost námořníka (7), zatímco nedostatek zásob odhalil výdrž hésychasty; bezmocný plave ve vodách a člověk zoufalý se vrhá do davu (8).

Neobávej se hluku ďábelských rejdů. Pravý pláč nezná bázlivost ani se nenechá vystrašit.

Ti, jejichž duch se naučil skutečně modlit, promlouvají k Hospodinu tváří v tvář, jako k uchu krále. Ti, kdo se modlí ústy, padnou před ním na zem za přítomnosti celého jeho zástupu. Ti, kdo žijí ve světě, prosí Krále uvnitř největšího shonu. Jestliže jsi ovládl toto umění, pak dobře chápeš, co právě zaznělo.

Usazen na vrcholu drž stráž, a dokážeš-li to, pak zjistíš jak, kdy, odkud, kolik a jací zloději ti přicházejí ukrást hrozny. Když je pozorovatel unavený, vstane, pomodlí se, opět usedne a statečně se chopí své práce.

Jeden člověk byl v těchto věcech zkušený a chtěl o nich důkladně a podrobně pojednat, ale obával se, že by v asketech podnítl lhosejnost nebo odradil ty, kdo se teprve chystají vydat na cestu.

Člověk, který podrobně a zkušeně vypráví o vnitřním klidu, popudí proti sobě demony. Nikdo jiný totiž nedokáže veřejně tak zostudit jejich hanebnosti. Člověk, který dosáhl vnitřního klidu, postihl hlubinu svátosti, ale nedospěl k onomu poznání dříve, než uviděl a uslyšel hluk vlnobití a vichřici zlých duchů, ba dokonce než jej smáčely vlny. Potvrzuje to i sv. Pavel. Kdyby nebyl vržen do ráje jako na místo, kde člověka ovládne naprostý klid, neslyšel by „nevypravitelná slova“.²⁴⁹

Ucho hésychasty slyší o Božích divech. Přemoudrá hésychie pronesla Jóbovými ústy: „a pochopilo ucho mé něco maličko toho“.²⁵⁰

Hésychasta je člověk, který nechce být zbaven Boží sladkosti, takže bez nenávisti uniká ze světa, stejně jako do něj druzí spěchají.

Odejdi ze světa a rozdej svůj majetek. „Prodej, co máš“, což vyžaduje čas, „a rozdej to chudým“, (10) aby tvou samotu navštěvovali ve svých modlitbách. Zvedni svůj kříž, poslušně jej nes (11) a ze všech sil se snaž vydržet tíhu, kterou ti způsobuje, když se zbavíš vlastní vůle. „Poď, následuj

²⁴⁹ Viz 2K 12,4.

²⁵⁰ Jb 4,12.

Žebřík svatého Ióanna Klimaka, ruská ikona, 16. století.

mne²⁵¹ do sjednocení s blahoslaveným vnitřním klidem a já tě poučím o zjevné činnosti a působení duchovních sil. Nikdy se nenabažíš chvály svého Tvůrce, stejně jako ten, kdo dosáhl nebe vnitřního klidu a opěvuje Stvořitele.

Stejně jako se netělesní nestarají o hmotné věci, tak se tělesní, kteří žijí jako netělesní, nestarají o potravu. První nepotřebují pokrm, druzí nebudou žádat její příslib. První se nestarají o peníze a majetek, druzí jsou necitliví k útrapám nastraženým zlými duchy. Nebeským mocnostem je cizí touha po viditelném stvoření, zatímco pozemským bytostem, jež touží po nebesích, je cizí touha po smyslových požitcích. Ti první totiž neustávají v lásce, zatímco ti druzí je stále napodobují.

Ti první dobře znají hodnotu svého pokroku, ti druzí chápou svou touhu po nebi. Ti první nepřestanou, dokud nestanou před Serafíny, ti druzí se neunaví, dokud se nestanou anděly. Blahoslavený, kdo doufá, třikrát blahoslavený, kdo spěchá stát se andělem.

O rozlišování různých druhů vnitřního klidu

Ve všech vědách, jak známo, vládnu rozdíly ve znalostech a cílech. Ne vždy jsou tyto cíle dokonalé, a to kvůli nedostatku snahy či síly. Někteří proto vstupují do tohoto přístavu vnitřního klidu či snad moře nebo propastí proto, že jim chybí zdrženlivý jazyk (1), nebo pro své tělesné náklonnosti. Jiní podléhají hněvu, který – protože žijí mezi mnoha lidmi – ti ubozí nedokážou ovládnout. Jiní si myslí, že budou plout spíše (2) podle své vůle než pod cizím vedením. Jiní se zase ve víru světa nedokážou vzdát hmotných věcí. Jiní se chtějí stát ctnostnými díky životu v odloučení, další se chtějí tajně trestat za své hříchy. A jiní si tak chtějí získat slávu. Jsou však i tací (nalezneme-li je Syn člověka po svém příchodu na zemi), kteří se k této posvátné cestě připoutali kvůli radosti a žizni po Boží lásce a sladkosti, i když ne dříve, než odložili veškerou omrzelost (3). Spojovat vášeň omrzelosti s touhou po Boží lásce je jako páchat smilstvo.

Sestavil jsem tento vzestupný žebřík podle svých nepatrných znalostí, jako nepřilíš nadaný architekt. Každý nechť hledí, na kterém stupni stojí. Je to na stupni svévole, lidské slávy, žvanivého jazyka, nemírného hněvu a sklonu hromadit pozemské statky, nebo na stupni odčinění svých vin, na

²⁵¹ Mt 19,21.

stupni horlivosti, nebo aby spojil vlastní žár s ohněm Boží lásky? „Mnozí pak první budou poslední, a poslední první.“²⁵² Těch prvních sedm zmíněných věcí jsou všední starosti, z nichž některé jsou Bohu milé, jiné nemilé. Ta osmá je znamení budoucího věku.

Mnichu, který žiješ jako poustevník, zůstaň bdělý a čekej na hodinu šelem, protože jinak nebudeš moci nastražit vhodné pasti. Pokud ses zbavil omrzelosti, není třeba další námahy, ale pokud na tebe omrzelost stále doléhá, nevím, jak budeš snášet život v odloučení.

Jak je možné, že mezi ctihodnými mnichy v Tabennisis nezáří takové pochodně (4) jako mezi mnichy ve Skétis? Kdo přemýšlí, ať se dovtipí. Já to však říci nedokážu (5), nebo spíše nechci.

Někdo se snaží zkrotit své vášně (6), jiný zpívá žalmy a tráví většinu času na modlitbách, další se noří do hlubin rozjímání. Postup je však třeba volit podle toho, na jakém stupni žebříku člověk stojí, a kdo stoupá, ať tak činí v Hospodinu.

Najdou se líné duše, které po vstupu do společenství dovolí, aby k nim pronikaly věci, jež povzbuzují jejich lenost, takže podlehnou zkáze. Jsou však i jiné, které díky soužití s ostatními svou lenost odloží. A stává se to nejen lhotejným, ale i horlivým. Stejně pravidlo platí i v poustevnickém životě. Pustina přijala zkušene, ale zavrhla je pro jejich svěhlavost, neboť se přesvědčila o jejich sklonu k rozkoším. Jiné lapila a ti pro svůj strach a vědomí, že budou platit za břímě vlastních hříchů, přímo hořeli horlivostí (7).

Člověk sužovaný hněvem, pýchou, pokrytectvím a záští ať si netroufá ohlížet se po poustevnickém životě, protože dosáhne leda pomatení myslí. Kdo je od těchto vášní očištěn, pozná, co mu prospívá, ačkoli si myslím, že ani on to nedokáže sám. Příznaky, známky a vlastnosti, podle nichž lze rozpoznat ty, kdo se oddávají hésychie správným způsobem, jsou tyto: neochvějný duch, očištěná mysl, uchvácení myslí Hospodinem, pamatování na věčná muka, vědomí blízké smrti, hlad po modlitbě, stálá bdělost, umrtvení vášně smilstva, nedbání o vlastní pudy, smrt světu, odpor k obžerství, důkladné pochopení božských věcí, pramen rozlišování, množství slz, umoření žvanivosti (8) a řada dalších věcí, které jsou lidem obvykle cizí.

Těm, kdo se neoddávají hésychii (9) správně, je vlastní nedostatek duchovního bohatství (10), rostoucí hněv, schraňování zášti, stále menší láska, stále větší pýcha a o tom dalším pomlčím (11).

Když jsme ve výkladu pokročili až sem, je třeba pojednat i o těch, kdo žijí v poslušnosti, protože k nim se tato kniha obrací nejvíce.

Toto jsou projevy lidí spoutaných spravedlivou, čistou a neposkvřenou světskou poslušností, jež vymezili a svého času i zdokonalili svatí otcové a my je stále rozmnožujeme a dosahujeme v nich pokroku: vzrůst počáteční pokory, umenšení hněvu – jak by ne, když v člověku vysychá žluč –, rozprýlení duchovní temnoty, stále větší láska, odcizení vášním, osvobození od nenávisti, potlačení chťiče neustálou kontrolou, neznalost omrzelosti, růst horlivosti, soucitná láska a potlačení pýchy. Tedy to, co všichni hledají, a jen málokdo nalezne. Pramen bez vody si nezaslouží své jméno (12). Rozumní ať pochopí.

Žena, která nestřeží své lože, poskvrní své tělo, stejně jako duše, která nedodrží přísahu, poskvrní svého ducha. Tu první čekají urážky, nenávist, bití, a to nejubožejší ze všeho, totiž rozvod. Tu druhou čeká poskvrna, nepamatování na smrt, nezřízenost břicha, nezdrženlivost očí, projevy ješitnosti, nemírný spánek, zatvrzelost srdce, necitelnost, hromadění nečistých myšlenek, podlehnutí svodům, zajetí srdce, duchovní neklid, neposlušnost, svár, špatné sklony, nevíra, nejistota, žvanivost, a to nejhorší ze všeho (13), totiž nevázanost. Nejhorší se všeho je však srdce, jemuž chybí zkroušenost, protože u nepozorných se pak dostavuje bezcitnost, matka hříchů.

Na ty, kdo žijí poustevnickým životem, utočí pět démonů z osmi, a tři pak na ty, kdo žijí v poslušnosti.²⁵³

Kdo žije jako poustevník a bojuje s omrzelostí, často si velmi uškodí, protože čas určený k modlitbě a rozjímání promarní v boji s jejimi úskoky a výpady.

Kdysi jsem seděl a lenošil ve své cele (15), když tu – sotva jsem pomyslel na to, že ji opustím, – vstoupili nějakí muži a začali mě chválit jako hésychastu. Lenost ihned ustoupila ješitnosti, až mne udivilo, jak ten rohatý démon přemáhá ostatní zlé duchy.

²⁵³ Jsou to zoufalství, marnivost, pýcha, sklíčenost, hněv; viz Schol. 14 k *Nebeskému žebříku* (PG 88, 1120c). Tři další jsou obzěrství, chťič, lakota.

Neustále sleduj pohyb a proměny démona omrzelosti, jak se kolem tebe ovíjí, jak tě balamutí či jak a kam se ubírá. Jsi-li obdařen klidem Ducha svatého, pak tuto myšlenku dobře chápeš.

Cílem hésychie je především zbavit se všech starostí o dobré i špatné věci (16). Kdo se totiž otevře tomu prvnímu, brzy upadne i do toho druhého. Za druhé je to usilovná modlitba a za třetí neochvějná činnost srdce. Není možné, aby si člověk, který neumí číst, jen tak četl v knihách, a ještě nemožnější je, aby ten, kdo nezvládl první úkol, zdolal zbylé dva.

Sám jsem dospěl k druhému úkolu a stanul uprostřed. A tu mne, jak jsem žíznil po poznání, osvítil anděl. Hle, co bylo: zeptal jsem se anděla, jak vypadal Bůh, než přijal viditelnou podobu. O tom mě však nemohl poučit. Vládce to nedovolil. Dotázal jsem se ho, jak vypadá nyní.

„Jak je to vlastní jemu, ale nikoli vám.“ A já na to: „Jaké je to stát od počátku po pravici Božího trůnu?“ „Takové věci nelze člověku sdělit.“

Žádal jsem ho, aby mne ihned odvedl, kam mne pudí má touha, ale on mi řekl, že ještě nepřišel můj čas, protože mi chybí oheň neposkvřenosti. Nevím, zda jsem byl ve svém těle, či mimo něj, to vám vůbec nedokážu říci.²⁵⁴

Je velmi těžké setřást polední spánek, zvláště v létě. A jen za těchto okolností je přijatelná práce rukou. Poznal jsem, že démon omrzelosti připravuje a otevírá cestu démonu chtíče, jenž vyčerpává tělo a noří je do spánku, v němž se lidé žijící v hésychie poskvřňují. Vzdoruješ-li těmto démonům, vždy s tebou budou urputně bojovat, abys ustal ve svém boji a pomyslel si, že nikam nevede. Nic však nemůže dokázat, že jsme nad demony zvítězili, jako lýtý boj, do kterého se proti nám pouštějí.

Když vyjdeš ze své poustevny do světa, stráž, co jsi nashromáždil (17). Otevřeš-li dvířka, ptáci ulétnou a poustevnický život ti nepřinese žádné ovoce. Malý vlásek může podráždit oko a malá starost zničit vnitřní klid. Hésychie totiž znamená vypuzení myšlenek a odstranění starostí, a to i rozumných. Ten, kdo dosáhl skutečného vnitřního klidu, nestará se o potřeby svého pozemského těla – Bůh přece nedává falešné přísliby.²⁵⁵ Kdo chce Bohu přinést čistého ducha (18), ale třese se pod tíhou vlastních starostí,

²⁵⁴ Viz 2K 12,2.

²⁵⁵ Tj. např. jako v Mt 6,25–32.

podobá se člověku, který má pevně svázané nohy, ale snaží se rychle rozběhnout.

Jen málo lidí je velmi dobře vzděláno ve světské filosofii, já však tvrdím, že ještě méně lidí se vyzná v umění hésychie. Kdo ještě nepoznal Boha, nehodí se k hésychie a vystavuje se mnoha nebezpečím. Nezkoušené hésychie zadusí. Ti, kdo neokusili Boží sladkost, mají čas v zajetí, jsou okrádáni a podléhají omrzlosti a neklidu.

Kdo se dotkl krásy modlitby, unikne davu jako divoký osel. Co jiného než modlitba ho také – stejně jako divokého osla – osvobodilo od lidské společnosti?

Kdo podléhá vášním a žije na poušti (19), ten naslouchá jejich žvanění, jak mi vyprávěl a poučil mne o tom jeden svatý stařec jménem Geórgios Arsilaités, jehož dobře zná i tvá ctihodnost. Právě on kdysi obracel mou nehodnou duši k cíli a doprovázel mne na cestě k hésychie.

„Všiml jsem si, že z jitra k nám obvykle přicházejí démoni ješitnosti a tělesných žádostí. V poledne démoni omrzlosti, smutku a hněvu. A k večeru smradlaví tyrani žaludku.“

Lepší je život v chudobě a poslušnosti nežli život rozržitého (20) hésychasty (21).

Kdo se věnuje hésychie z dobrého důvodu, ale nevidí každodenní užitek, buď se jí věnuje nesprávně, nebo byl lapen domýšlivostí.

Hésychie je soustředěné uctívání Boha a předstupování před něj. Myšlenka na Ježíše ať splyne s tvým dechem (22), a zakusíš prospěšnost vnitřního klidu.

Vlastní vůle znamená pro mnicha žijícího v poslušnosti pád, pro poustevníka opuštění modlitby.

Raduješ-li se z návštěvníků v cele, pak věz, že tě opustila nejen omrzlost, ale i Bůh. V modlitbě nechtě je ti vzorem vdova, jíž ukřivdil její protivník,²⁵⁶ v hésychie pak velký a andělům rovný poustevník Arsenios.²⁵⁷ V samotě si připomínej způsob života tohoto hésychasty rovného andělům (23) i to, jak často odmítal návštěvy, aby nepřišel o něco většího (24).

²⁵⁶ Srov. L 18,1–8.

²⁵⁷ Arsenios žil asi mezi lety 350–445. Původně působil jako učitel budoucích císařů Arcadia a Honoria a později se stal poustevníkem ve Skétis v Egyptě. Jeho slova jsou zařazena do *Výroků pouštních otců*.

Zjistil jsem, že démoni velmi často posílají k poustevníkům nerozumné návštěvníky, kteří chodí od jednoho k druhému, a činí tak proto, aby asketům alespoň trochu uškodili. Dávej si na takové lidi pozor (25), člověče, a neobávej se, že zarmoutíš líné. Možná, že právě kvůli tomu se přestanou takto potulovat. Buď však ostrážitý, abys lehkomyšlně nezarmoutil duši (26), která k tobě přišla načerpat živou vodu. Na vše si musíš dobře posvítit.

Život v hésychii, a zvláště pak život mnišský, nechť se odehrává v souladu se svědomím (27) a citlivě. Každý, kdo vede náležitý život a jehož řeč, úmysly, kroky a pohyby se dějí podle příkazů Páně, koná vše pro Hospodina a s duchovním zaujetím, jako tváří v tvář Hospodinu. Nechá-li se v tom však oklamat, nežije ještě podle pravidel ctnosti. Kdosi říká: „Při harfě vykládati budu přípovídku svou,²⁵⁸ podle své vůle a podle mého, ještě nedokonalého úsudku. Já však při modlitbě předložím nebesům svou vůli (28) a shůry získám plnou jistotu.

Víra dává modlitbě křídla, a nemá-li je, vrací se zpět do hrudi. Víra je neochvějný stav duše a sama dokáže zdolat všechna protivenství. Víra není, když si někdo myslí, že Bůh dokáže všechno, ale když věří, že se mu dostane všeho. Víra je záruka, že se naplní věci, ve které jsme ani nedoufali, jak o tom svědčí příklad lotra po pravici. Matkou víry je úsilí a přímé srdce. To první ji tvoří, to druhé ji činí neochvějnou.

Víra je matkou hésychastů. Jak by se mohl hésychii (29) věnovat nevěřící? Člověk spoutaný ve vězení se bojí trestu, mnich v poustevnické cele se bojí Hospodina. Ten první se ani tak nebojí rozsudku, jako se ten druhý obává Božího soudu. Když se věnuješ hésychii, měl by ses hodně bát. Nic jiného nedokáže lépe vyhnat beznadějí (30). Odsouzenec stále sleduje, kdy do vězení vstoupí soudce, zatímco pravý asketa, kdy přispěchá smrt. Toho prvního svazuje tíha smutku, toho druhého prameny slz.

Popadneš-li hůl trpělivosti, ihned přestanou dorážet drzí psi. Trpělivost je neustálá námaha, která nezlomí duši a neotřesou jí ani žádná vyrušení, ať už dobrá, nebo špatná. Trpělivý mnich je neochvějný asketa (31), jenž

dosahuje vítězství i skrze své pády. Trpělivost pomáhá zmírnit každodenní útrapy, je to konec záminek a ohledů na sebe. Asketa nepotřebuje ani tak potravu, jako spíše trpělivost. Právě díky tomu druhému může obdržet věnec svatosti, zatímco kvůli tomu prvnímu upadne do záhuby. Trpělivý mnich zemřel, ještě než padl do hrobu, protože učinil hrobem svou celu. Trpělivost se zrodila z naděje a žalu. Komu se jich nedostává, ten je otrokem omrzlosti.

Kristův bojovník musí vědět (33), které nepřátele lze pronásledovat už z dálky a se kterými lze bojovat až z blízka. Někdy lze bojem získat věnec vítězství, někdy z nás odmítnutí boje udělá zatracence. Nelze tomu stanovit pravidla, protože nejsme všichni stejní a neděláme věci jedním způsobem.

Stráž se zlých duchů (34), neboť i zlý duch s tebou bez ustání bojuje, ať už stojíš, chodíš, sedíš, hýbeš se, vstáváš, modlíš se nebo spíš.

Slova, která mají vždy na paměti hésychasté (35), zní: „Představuji Hospodina před obličej svůj vždycky.“²⁵⁹ Chléb nebeské duchovní stravy nevypadá vždy stejně. Jedni se proto drží slov: „V trpělivosti své vládněte dušemi svými“;²⁶⁰ jiní zase: „Bdětež a modlte se“;²⁶¹ další: „Nastroj vně dílo své“;²⁶² jiní pak: „znuzen jsem byl, a spomohl mi“;²⁶³ někteří: „Nebo tak za to mám, že nejsou rovná utrpení nyníšší oné budoucí slávy, kteráž se zjevití má na nás“;²⁶⁴ jiní mají neustále na paměti slova: „abych snad nepochytil, a nebyl by, kdo by vytrhl“.²⁶⁵ Všichni běží kupředu (36), ale pouze jeden získá cenu (37).

Kdo dosáhl určitého pokroku, věnuje se askezi bez námahy, a to nejen když bdí, ale i když spí. Někteří z těchto lidí proto i ve spánku pokořují demony, kteří je napadají, a nabádají k cudnosti chlípné ženštiny. Nečekej však na to a nepřipravuj se předem, protože stav vnitřního klidu je sám o sobě prostý a snadný.

Nikdo, kdo se snaží zbudovat věž a celu hésychie, ať nepřistupuje k tomuto úkolu, jestliže si nejprve nesesedne, neprověří a neohodnotí skrze modlitbu,

²⁵⁹ Ž 16,8.

²⁶⁰ L 21,19.

²⁶¹ Mt 26,41.

²⁶² Pf 24,27.

²⁶³ Ž 116,6.

²⁶⁴ Ř 8,18.

²⁶⁵ Ž 50,22.

zda má vlastnosti nutné k završení tohoto úkolu. Jinak se zesměšní před svými nepřáteli ihned po položení základního kamene a bude ostatním asketům jen překážet.²⁶⁶

Bedlivě sleduj, zda příjemné věci, které k tobě přicházejí, nejsou namíchaný krutými lékaři, či spíše proradnými intrikány.

Téměř celou noc věnuj modlitbě (38) a zbytek zpěvu žalmů. Během dne se na to podle svých sil připravuj.

Četba Písma velmi osvěcuje a soustřeďuje ducha (39). To, co vždy vede čtenáře, jsou slova Ducha svatého. Uskutečňuj je, vždyť jsi asketa. Budeš-li tak činit, další četba nebude nutná. Usiluj o to, abys slova spásy osvětloval spíše svými skutky, nikoli jen psanými slovy. Nečti díla jinověrců dřív, než se ti dostane duchovní síly (40), protože jejich slova uvrhují slabé jedince do temnoty.

Stejně jako jeden pohár často odhalí pravou chuť vína, tak jedno hýsychastovo slovo odhalí lidem, kteří to dokážou ocenit, celou jeho vnitřní práci a rozpoložení.

Svým duševním zrakem se stále upírej k pýše, není totiž nic zhoubnějšího než její úskoky (41).

Šetři slovy, když vycházíš ven, můžeš totiž rychle promrhat velkou námahu.

Cvič se v tom, nebýt zvědavý, protože zvědavost dokáže poskvřnit vnitřní klid jako nic jiného.

Návštěvníkům poskytni vše, co potřebují (42), myslím pro tělo i pro duši. Jsou-li moudřejší než my, předvedme jim svou moudrost svým mlčením. Jsou-li to bratři vedoucí stejný způsob života, přiměřeně jim otevřeme dveře své řeči. Lepší však smýšlet o všech tak, že nás převyšují.

Když jsem chtěl začátečníkům při modlitebním shromáždění zakázat veškerou tělesnou námahu, zadržel mne případ mnicha, který nosil v hábitu celou noc písek.²⁶⁷

To, co říkají dogmata o svaté, nestvořené (43) a úctyhodné Trojici, je v protikladu k tomu, co říkají o prozřetelném vtělení jedné osoby z této opěvované Trojice. Zatímco v Trojici jsou osoby zmnožené, v této osobě

²⁶⁶ Srov. L 14,28–30.

²⁶⁷ Takto se spánku bránil sv. Pachomios; viz *Vita prima*, 7.

vládne jednota. Zatímco ona je jednotná, v Něm panuje zmnožení.²⁶⁸ Některá povolání jsou vhodná pro ty, kdo žijí ve vnitřním klidu, a jiná praxe je vhodná pro osoby žijící v poslušnosti. Božský apoštol říká: „Nebo kdo poznal mysl Páně?“²⁶⁹ A já říkám: Kdo poznal mysl skutečného hésychasty, hésychasty tělem i duší?

Královskou moc tvoří bohatství a množství poddaných; moc hésychasty pak hojnost modliteb.

Stupeň dvacátý osmý O modlitbě

Podstatou modlitby je společný rozhovor a sjednocení člověka s Bohem. Jejím cílem je držet svět pohromadě. Je to smíření s Bohem, matka i dcera slz, odčinění hříchů, most přes pokušení, ohrada před trýzní. Modlitba zažehává spory, je to andělské dílo, potrava všech netělesných bytostí; budoucí radost, nekonečná činnost, pramen ctností, dárce milostí, neviditelný pokrok, duševní potrava, osvětlení ducha, sekera proti zoufalství, zjevení naděje, modlitba zbavuje smutku, je to bohatství mnichů, poklad hésychastů, umenšení hněvu, zrcadlo duchovního pokroku, projev dosaženého úspěchu, odhalení duševního stavu, hlasatel věcí budoucích, znamení slávy. Člověku, který se skutečně modlí, je modlitba porotou i soudní síní, trůnem Páně – a to ještě před posledním soudem.

Vstaňme a slyšme, jak tato posvátná královna ctností volá silným hlasem: „Podtež ke mně všickni, kteříž pracujete a obtíženi jste, a já vám odpočinutí dám. Vezměte jho mé na se, a učte se ode mne, neboť jsem tichý a pokorný srdcem, a naleznete odpočinutí dušem svým“²⁷⁰ a vyhojení svým ranám. „Jho mé zajisté jestiť rozkošné“²⁷¹ a je lékem na velké hříchy.

²⁶⁸ V Trojici jsou tři osoby a jedna přirozenost, zatímco v Kristu jedna osoba o dvou přirozenostech.

²⁶⁹ Ř 11,34.

²⁷⁰ Mt 11,28–29.

²⁷¹ Mt 11,30.

Ti z nás, kdo předstupujeme před Krále a začínáme rozmlouvat s Bohem, nevydávejme se na cestu nepřipraveni, aby Bůh již zdáli nespáčil, že nemáme zbraně a oděv vhodný ke královské audienci, a nepřikázal svým pobočníkům a služebníkům svázat nás, odvrhnout od jeho tváře, rozrhat naše prosby a mrštit nám je do obličejů.

Když předstupuješ před tvář Páně, nechť je šat tvé duše celý utkán z nití zapomnění na nečisté, jinak nebudeš mít z modlitby žádný užitek. Všechny tvé modlitby ať jsou prosté. Celník a ztracený syn se usmířili s Bohem jedním slovem.

Je pouze jedno stání na modlitbách, ale existuje mnoho rozličných podob modlitby a je mezi nimi mnoho rozdílů. Někteří s Bohem rozmlouvají jako s přítelem a Vládcem, zpívají mu hymny a předkládají prosby nikoli za sebe, ale za druhé. Jiní prosí o duchovní bohatství, slávu a větší sebejistotu v modlitbě, další o to, aby byli konečně zbaveni svého protivníka, další úpěnlivě prosí o postavení, jiní o to, aby se už nemuseli starat o své dluhy, další o to, aby byli vysvobozeni z vězení, další o to, aby byli zproštěni obvinění.

Na první místo v seznamu našich modliteb zařaďme upřímné poděkování, na druhé pak vyznání hříchů a hlubokou zkroušenost duše. Teprve pak vyjevme Králi králů svou prosbu. Taková modlitba je nejlepší, jak zjevil jednomu z bratří anděl Páně.

I kdybys stanul jako obviněný před pozemským soudcem, nenašel bys lepší modlitbu. A když jsi to nezažil, nikdy nestál před soudem a neviděl ani jiné u výslechu, pouč se z toho, jak prosí nemocní u lékařů, když je mají řezat nebo jim vypalovat rány.

Nehledej při modlitbě žádná zvláštní slova (1), nebeskému Otci se často zalíbí spíše prosté a jednoduché dětské broukání. Nesnaž se rozvláčně žvanit (2), abys nerozrušil svého ducha hledáním slov. Jedno celníkovovo slovo obměkčilo Boha a jedno slovo víry spasilo lotra po pravici. Mnohomluvnost při modlitbě často odvádí ducha a činí jej roztržitým, zatímco stručnost jej soustřeďuje.

Stane-li se ti, že při nějakém slově modlitby pocítíš radost nebo zkroušenost, zdrž se u něj; tehdy se totiž společně s námi modlí náš strážný anděl.

Nebud v rozmluvě s Bohem příliš smělý, byť jsi dosáhl čistoty. Spíše přistupuj k modlitbě s velkou pokorou a bude ti dovolena větší smělost.

I když jsi zdolal celý žebřík ctností, modli se za odpuštění hříchů a slyš, co říká Pavel o hříšnicích: „z nichž já první jsem“.²⁷² Olej a sůl ochucují jídlo, cudnost a slzy dávají křídla modlitbě. Jestliže se zahalíš úplnou mírností a osvobodil ses od hněvu, pak nebudeš muset vynaložit velkou námahu a uvolníš svůj rozum ze zajetí.

Dokud jsme nedosáhli skutečné modlitby, podobáme se lidem, kteří učí své děti prvním krůčkům (3).

Snaž se neustále pozdvihovat svou mysl k modlitbě nebo ji, lépe řečeno, uzavřít do slov modlitby. A když vysílena tvou nezralostí padne, znovu ji pozvedni, protože duchu je vlastní nestálost. Všemocný Bůh však dokáže způsobit, aby vydržela stát zpříma. A skutečně, vybojuješ-li tento boj, i tvého ducha navštíví ten, který dokáže ohraničit moře ducha, a při tvé modlitbě řekne: „Až potud vycházeti budeš, a dále nic.“²⁷³ Ducha nelze spoutat, ale kde je jeho Stvořitel, tam se všechno podřizuje jemu.

Jestliže jsi někdy viděl slunce (4), budeš umět náležitě rozmlouvat i s Ním. Pokud jsi je však neviděl, jak s Ním budeš moci upřímně rozmlouvat?

Počátkem modlitby je, když jedním slovem zaženete rozptýlenost myslí, hned jak se objeví (5). Střední stadium je, když se soustředíte na to, co se říká nebo myslí. Vrcholem je uchvácení myslí Hospodinem.

Jiná radost z modlitby se dostavuje u lidí žijících ve společenství a jiná u modlíících se poustevníků. Ta první může být trochu spjata s domýšlivostí, ta druhá je vždy plná pokory.

Budeš-li cvičit ducha, aby se nezatoulal příliš daleko, pak zůstaneš soustředěný, i když budeš sedět u stolu. Bloumá-li jen tak bez zábran, nikdy nezůstane u tebe. Velký umělec mocné a dokonalé modlitby o tom říká (6): „Ale v zboru raději bych chtěl pět slov srozumitelně promluvit“²⁷⁴ a tak dále. Tato věc je nezralým duším cizí, takže my nedokonalí potřebujeme nejen modlit se kvalitně, ale i dostatečně často, protože to druhé otevírá cestu prvnímu. Bylo totiž řečeno: Dal modlitbu čistou tomu, kdo se modlil usilovně, i když ne v čistotě a s námahou.²⁷⁵

²⁷² 1Tm 1,15.

²⁷³ Jb 38,11.

²⁷⁴ 1K 14,19.

²⁷⁵ 1K 2,9.

Jedna věc je nečistá modlitba, něco jiného je, když zmizí, jiné je, když jste o ni připraveni, a něco jiného její zhanobení.

Nečistá modlitba znamená předstoupit před Boha a mít nevhodné myšlenky. Zmizení modlitby znamená být v zajetí nepodstatných starostí, být o ni připraven znamená, že myšlenky nepozorovaně zbloudí, zatímco zhanobení je, když na nás během modlitby cokoli útočí.

Nejsme-li při modlitbě sami, vytvořme si rozpoložení k prosbě ve svém nitru. Nejsou-li přítomni služebníci chvály, zaujmeme modlitební postoj i navenek. U nedokonalých lidí totiž postoj rozumu často odpovídá tělesnému postoji.

Všem, a zejména těm, kdo přicházejí ke Králi pro odpuštění vin, je zapotřebí nevýslovné zkroušenosti. Dokud prodléváme ve vězení vášní, slyšme toho, který řekl Petrovi: opásej se poslušností, odlož vlastní vůli, předstup takto nahý před Hospodina v modlitbě a vzyvej jen jeho vůli.²⁷⁶ A tehdy přijmeš Hospodina jako lodivoda své duše a on tě bezpečně povede.

Pozvedni se nad lásku k světu a rozkoším, odhoď starosti, obnaž svou mysl a zavrhni tělo! Modlitba není nic než odcizení se světu viditelnému i neviditelnému. Co mi patří v nebi? Nic. A co jsem od Tebe chtěl na zemi? Nic, snad jen, abych k Tobě neustále lnul v nerušené modlitbě. Některé lidi těší bohatství, jiné sláva, další majetek. „Ale mně nejlépe jest přidržeti se Boha; *pročež* skládám v Panovníku Hospodinu doufání své“²⁷⁷ že se zbavím vášní.

Víra dala modlitbě křídla, bez nichž se nedokáže vznést k nebesům. My vášniví vytrvale prosme Hospodina, protože všichni vášnivci se do stavu oproštění od vášní dostali tak, že své vášně přemohli.

I když se soudce nebál Boha (7), přesto mu ovdovělá duše opuštěná Bohem pro svůj hřích a pád dělala starosti. Bůh se proto za duši nakonec pomstí na těle, jejím protivníkovi, a na jejích nepřátelích, zlých démonech.²⁷⁸

Na velkodušných zjevuje náš dobrý stvořitel svou lásku tím, že jim rychle poskytne, oč prosí. Naopak nevděčné duše nechává prodlévat v modlitbě dlouhý čas jako psy sužované hladem (8) a žízni po tom, oč

²⁷⁶ Sk 12,8.

²⁷⁷ Ž 73,28.

²⁷⁸ Lk 18,1-7.

prosí. Když totiž neposlušný pes dostane chleba, ihned odběhne od toho, kdo mu jej dal.

Poté, co jsi strávil mnoho času při modlitbě, neřikej, že nebylo ničeho dosaženo (9), vždýt už jsi něčeho dosáhl. Existuje snad vznešenější dobro než přimykát se k Hospodinu a přebývat neustále v jednotě s ním?

Ani odsouzenec nemá z vyřčení rozsudku (10) takový strach, jako přistupuje-li k modlitbě člověk, který o ni pečuje. Je-li tedy moudrý, bystrý a pamatuje na modlitbu, dokáže od sebe odvrátit láteření, hněv, starosti, soužení, sytost, pokušení a rozptylující myšlenky.

Vnitřní modlitbou se neustále připravuj na to, že předložíš Bohu své prosby, a rychle postoupíš vpřed. Viděl jsem, že lidé, kteří vynikali poslušností a snažili se pamatovat na Boha, dokázali rychle ovládnout svého ducha a ronili potoky slz. Byli totiž připraveni díky své svatě poslušnosti.

Když odřikáváte žalmy s celým společenstvím, duch může podlehnout rozptýlení a myšlenky mohou zbloudit. Při modlitbě o samotě k tomu nedochází, ale člověk zase bojuje s omrzelostí (11), zatímco v prvním případě pomáhá nadšení bratří (12).

Válka dosvědčila vojákovu lásku ke králi, čas modlitby a modlitební návyky dosvědčily mnichovu lásku k Bohu.

Tvůj stav ti zjeví tvá modlitba. Teologové tvrdí, že modlitba je mnichovým zrcadlem.

Kdo pokračuje v nějakém díle, ačkoli nastává čas modlitby, je obelstěn demony, kteří se nám skrze jeden čas snaží ukrást jiný.

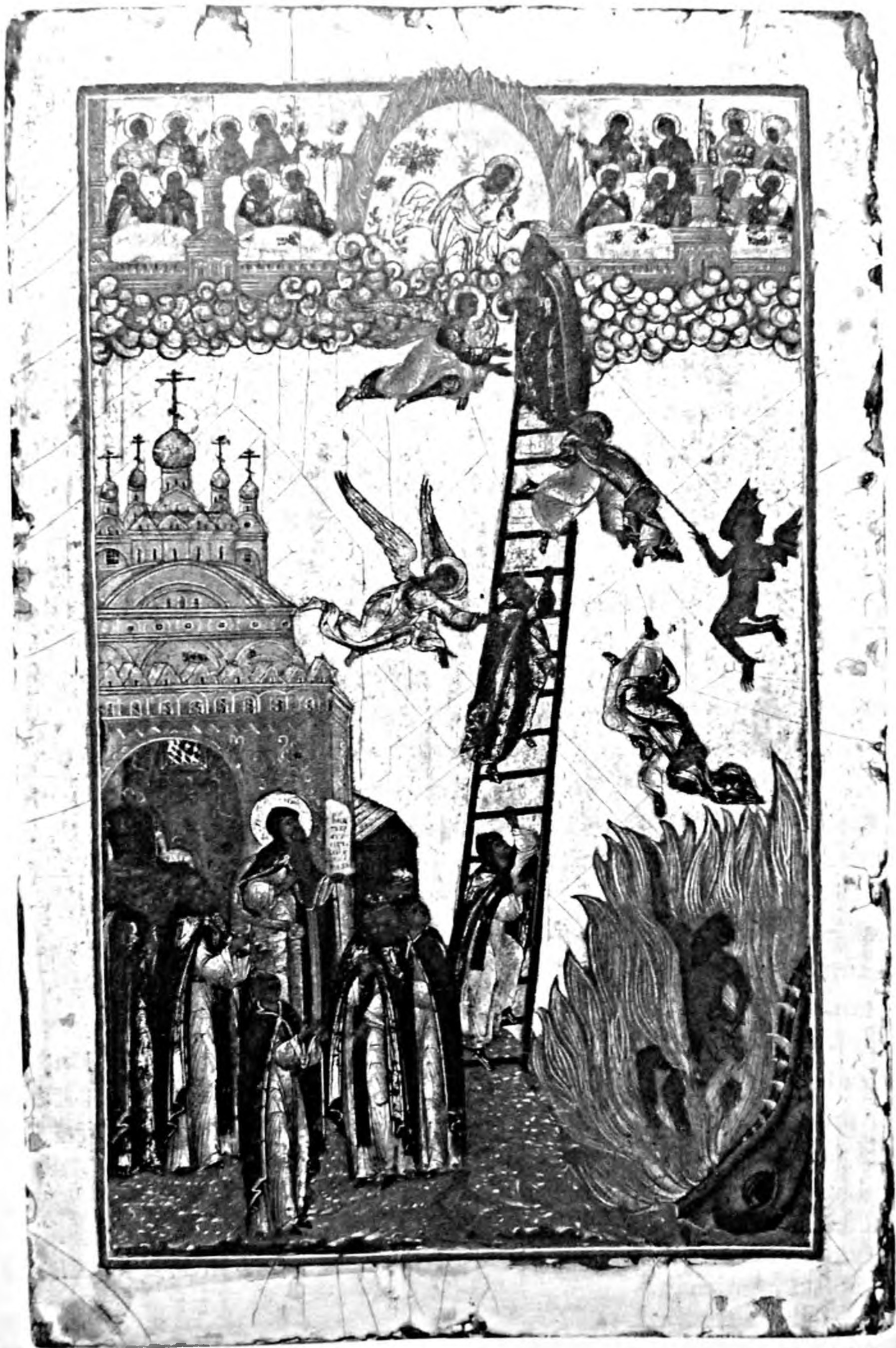
Neodmítej modlit se za jinou duši, i když ti není dána milost modlitby. Víra toho, kdo prosí o modlitbu, často spasila i toho, kdo se ve zkroutenosti modlí.

Nebud domýšlivý, když se modlíš za druhé a jsi vyslyšen. To jednala a dokázala jejich víra.

Každé dítě je denně zkoušeno svým učitelem z vědomostí, které se od něho naučilo. Každý duch se při modlitbě zodpovídá z toho, jakou získal od Boha duchovní sílu. Proto je třeba mít na paměti, že když se modlíš s bdělostí ducha, budeš brzy bojovat se zlostnými náladami (13), a právě o to usilují naši nepřátelé.

Každý ctnostný skutek, a tím spíše modlitba, má být vždy činěn velmi citlivě. A citlivě se duše modlí tehdy, když přemohla hněv.

Čeho se dosáhne mnoha dlouhými modlitbami, to přetrvá.

Žebřík svatého Ióanna Klimaka, ruská ikona, 17. století.

Kdo našel Hospodina (14), nebude již při modlitbě mluvit vlastní řečí, protože jej Duch svatý zastoupí „lkáními nevypravitelnými“.²⁷⁹

Nevytvářej si při modlitbě žádné smyslové představy (15), abys nepodleh roztržitosti.

Když zmizí pochybnost, je to zjevné potvrzení nejistého.

Jestliže ti skutečně záleží na modlitbě, buď milosrdný (16). Mniši tak získají stokrát víc a také věčný život na onom světě (17).

Oheň v srdci zažehl modlitbu (18). Když se probudí a je přijata do nebe, tehdy oheň vstoupí do vyšších pater duše. Někteří lidé tvrdí, že je modlitba silnější než pamatování na smrt, ale podle mne jsou to dvě přirozenosti v jedné osobě.²⁸⁰

Dobry kůň se po cestě zahřívá a běží kupředu. Cestou myslím zpěv žalmů a koněm statečného ducha. Když zdálky cítí boj (20), je dobře připraven, a proto zůstává neporažen.

Je hanebné odejmout vodu žíznivým ústům, ale ještě hanebnější je vyrušit modlící se zkroušenou duši a odtrhnout ji od vytoužené, ale neukončené rozmluvy s Bohem.

Nepřestávej se modlit, dokud v tobě nevyhasne žár a nevyschne voda slz (21), protože třeba už nenastane vhodný čas, kdy budeš moci prosit o odpuštění hříchů.

Kdo okusil modlitbu, dokáže si často poskvnit ducha i jediným náhodným slovem, a když pak přistoupí k modlitbě, nedostane se mu toho, po čem touží a čeho obvykle dosáhl.

Něco jiného je pravidelně hlídat své srdce (22) a něco jiného je, když duch jako vladař a velekněz dohlíží, aby srdce předkládalo duchovní oběti Kristu. Některé lidi svatý a nebeský vnitřní oheň sežehne, jak říká jeden z otců obdařených titulem Teolog,²⁸¹ protože ještě nejsou dostatečně očištěni. Jiné zase osvítlí podle míry jejich dokonalosti. Vždyť tentýž oheň je nazýván ohněm spalujícím,²⁸² a jinde světlem, které osvěcuje.²⁸³ Někteří lidé proto vystupují z modlitby jako z ohnivě pece a cítí jakési ulehčení od

²⁷⁹ Ř 8,26.

²⁸⁰ Tyto dvě ctnosti tvoří podobnou jednotu, jako se v osobě Krista stýká lidská a božská přirozenost.

²⁸¹ Zde Řehoř z Nazianzu.

²⁸² Žd 12,29.

²⁸³ J 1,9.

nečistoty a hmoty. Jiní jsou jakoby osvíceni nějakým světlem a zahaleni do dvojitého hávu pokory a radosti. Lidé, kteří opouštějí modlitbu, aniž by zakusili jeden z těchto účinků, modlili se tělesným, abych neřekl přímo židovským způsobem, a nikoli duchovně.

Mění-li tělo své schopnosti po kontaktu s jiným tělem, jak by mohl zůstat nezměněn člověk, který se nevinnými rukama dotýká Božího těla (23)?

Vidíme, že náš dobrý Král – jako nějaký pozemský vládce – rozdává svým vojákům dary někdy sám, někdy skrze přítele, jindy skrze svého sluhu, či docela nepoznán. Ale vždy nakonec podle toho, jaký plášť pokory nosíme.

Stejně jako se pozemskému králi hnusí člověk, který před ním stojí, ale zároveň odvrací tvář a rozmlouvá s jeho nepřáteli, tak se před Hospodinem poskvvrňuje člověk, který stojí na modlitbách, ale napadají ho nečisté myšlenky. Když pes takových myšlenek stále doráží, vezmi hůl a vyžeň ho (24). A když nepřestává, odolávej mu!

Pros s pláčem, hledej s poslušností, klepej trpělivě. Cožpak prosící nedostane, hledající nenalezne a klepajícímu nebude otevřeno?²⁸⁴

Střež se při modlitbě příliš prosit za ženy, aby tě démon nelapil z nekryté strany.

Nesnaž se také dopodrobna zpovídat z počínání svého těla (25), abys nezradil sám sebe.

Ať se ti čas modlitby nestane časem úvah o tvých potřebách či duchovních úkolech! Nechceš-li být oloupen o to nejlepší, neustále se drž žezla modlitby a nebudeš litovat. A i kdybys padl, nepadneš docela. Modlitba je zbožný nátlak vyvíjený na Hospodina a my dosvědčujeme její užitečnost, když nás při bohoslužbách obtěžují démoni. Zjevné je to z přemožení nepřítelů: „Abych odtud poznal, že mne sobě libuješ, když by se neradoval nade mnou nepřítel můj“²⁸⁵ v čase boje. Žalmista praví: „Z celého srdce volám“²⁸⁶ to jest tělem, duší i duchem, a kde jsou poslední „dva neb tři ve jménu mém, tuť jsem já u prostřed nich“.

Nejsme všichni stejného těla ani ducha. Některým vyhovuje rychlý zpěv žalmů, jiným pomalý. Ti první bojují s roztržitostí, ti druzí s nevědomostí.

²⁸⁴ Srov. Mt 7,8.

²⁸⁵ Ž 41,12.

²⁸⁶ Ž 119,145.

Jestliže v modlitbě stále předstupuješ před Krále, i když na tebe útočí nepřátelé, buď statečný a neumdlvej! Nakonec tě opustí sami od sebe. Ti bezbožníci nechtějí přihlížet tomu, jak za svůj boj proti nim obdržíš věnec. A prchat budou i proto, že je modlitba zasáhne jako ohnivý bič. Seber všechnu odvahu a tvým učitelem modlitby bude Bůh (26).

Stejně jako zrak je přirozená schopnost, kterou nelze získat z řeči druhých, tak krásu modlitby nelze poznat z vyprávění. Jejím učitelem je Bůh, „kterýž učí lidi umění“,²⁸⁷ prosebníku dává modlitbu a žehná letům spravedlivých.

Stupeň dvacátý devátý Osvobození od vášní

Hle, i my, chycení v nejhlubší jámě nevědomosti, temných vášní a stínu tělesné smrti, máme tu drzost začít filosofovat o pozemském nebi.

Hvězdy jsou okrasou nebeské klenby, osvobození od vášní okraňuje ctnosti. Osvobození od vášní není podle mne nic jiného než jakési nebe v nitru, takže duše již považuje úskoky démonů za pouhé žertíky.

Člověkem opravdově bez vášní je ten, kdo zbavil své tělo veškerého poskvrnění, povýšil svého ducha nade všechno stvořené a podřídil mu všechny své smysly. Před tvář Hospodinovu postavil tento člověk svou duši, jež se k němu nadpřirozenou silou neustále vztahuje.

Někteří lidé tvrdí, že stav bez vášní je vzkříšení duše před vzkříšením těla. Podle jiných je to dokonalé poznání Boha, jež předčí pouze andělské poznání.

Je to nedokonaná dokonalost dokonalého, jak mi vyprávěl člověk, který ji okusil (1). Posvěcuje ducha a odpoutává ho od hmotných věcí, takže dosáhne-li člověk tohoto nebeského přístavu, je už v pozemském životě vyzdvižen k rozjímání o Bohu jako někdo, kdo vystoupil do nebe (2). Člověk s touto zkušeností o tom řekl: „Mocní země Boží jsou, *pročež* on náramně vyvýšen jest.“²⁸⁸ To jsme viděli i na onom Egypťanovi, který po

²⁸⁷ Ž 94,10.

²⁸⁸ Viz Ž 47,10.

celou dobu, kdy se s ostatními modlil, nespustil své ruce vztažené k modlitbě.²⁸⁹

Někteří lidé jsou bez vášní (3), ale jiní jsou od nich osvobozeni více než druzí.²⁹⁰ Ti první nenávidí hanebnosti, ale ti druzí nekonečně oplývají ctnostmi.

Také čistota se někdy považuje za osvobození od vášní, což je zřejmé, protože je to předzvěst obecného vzkříšení a nezkaženosti toho, co podléhá zkáze. Osvobození od vášní prokázal ten, kdo řekl: „My pak mysl Kristovu máme.“²⁹¹ A stejně tak Egyptan, který řekl, že se neobává Hospodina.²⁹² Prokázal je i ten, kdo prosil, aby se k němu jeho vášně vrátily.²⁹³ Kdo byl ještě před budoucí slávou obdařen větším osvobozením od vášní než onen Syřan:²⁹⁴ David, proslulý mezi proroky, říká Hospodinovi: „Ponechej mne, ať se posílím“;²⁹⁵ zatímco Boží zápasník praví: „Ponechej mne bez záplavy svých darů.“

Duše je osvobozena od vášní, je-li ponořena do ctností, stejně jako duše vášnivců do rozkoší.

Je-li vrcholem obžerství cpát se, i když nemám hlad, pak vrcholem zdrženlivosti je vždy se ovládnout, i když přirozenost zcela nevinně hladoví. Je-li vrcholem chtíče šilet po zvířatech i po neživých objektech, pak vrcholem čistoty je chovat se ke všemu jako k neživým věcem. Je-li nejvyšším stupněm hamižnosti (4) nikdy nepřestat hromadit a nikdy nebyt syt bohatství, pak nejvyšším stupněm chudoby je nešetřit ani své tělo. Je-li vrcholem omrzlosti nemít trpělivost ani v klidné situaci, pak vrcholem trpělivosti je považovat i strážek za klid. Znamená-li přival hněvu zuřit, i když poblíž nikdo není, pak mořem klidu je být jako tichá vodní hladina jak v přítomnosti, tak v nepřítomnosti člověka, který nás uráží. Je-li krajně ješitné, když se člověk předvádí i v nepřítomnosti někoho, kdo by

²⁸⁹ Otec Tithoés, 1: *Apophthegmata patrum* (PG 65, 428b).

²⁹⁰ Schol. 3 k tomuto stupni *Nebeskeho žebříku* uvádí, že lidé osvobození od vášní nejsou připoutáni k pozemským věcem. Člověk, který je méně vášnivý než oni, je odpoután dokonce i od vzpomínek na ně; viz PG 88, 1153b.

²⁹¹ 1K 2,16.

²⁹² Sv. Antonín Veliký, 32: *Apophthegmata patrum* (PG 65, 85c).

²⁹³ Sv. Ióánnés Kolobos, 13: *Apophthegmata patrum* (PG 65, 208c).

²⁹⁴ Sv. Efrém Syrský.

²⁹⁵ Ž 39,14.

ho chválil, pak dokonale skromné je, nebereš-li si k srdci, když tě někdo do očí chválí.

A svědčí-li o záhubě (5) či pýše být domýšlivý i v chudém šatě, pak dokladem spásné pokory je být pokorného smýšlení i na vysokých postech a při velkých úspěších. A svědčí-li o hluboké vášnivosti rychle podléhat veškeré setbě démonů, pak dokladem svatého osvobození od vášni je dokázat hlasitě zvolat: „Srdce převrácené odstoupí ode mne, zlého nebudu oblibovat.“²⁹⁶ (6) Nebude mě zajímat, jak ani proč ten zlý přišel či jak odešel, ale vůbec si tyto věci nebudu uvědomovat, protože jsem byl a vždy budu sjednocen s Bohem.

V člověku, který dosáhl tohoto stavu, přebývá ještě za pozemského života Bůh a vede ho ve všem, co říká, koná nebo o čem přemýšlí. Přijímá Boží vůli jako vnitřní hlas skrze osvětlení, a je proto povznesen nad veškeré lidské poučování. Říká: „Skoro-liž půjdu, a ukáži se před obličejem Božím?“²⁹⁷ Už nemohu snášet sílu jeho lásky. Toužím po nesmrtelné krásě, kterou jsi mi dal dřív než prach mého těla. Co ještě říci k člověku bez vášni? Nežije už on, ale žije v něm Kristus.²⁹⁸ To mi řekl člověk, který boj výborný bojoval, běh dokonal a víru zachoval.²⁹⁹

Stejně jako královský diadém nemá pouze jeden kámen, tak osvobození od vášni není dokonalé, když zanedbáme být jedinou ctnost.

Pomysli na osvobození od vášni jako na nebeský palác nebeského Krále. Mnohé domy slouží jako příbytky uvnitř toho města³⁰⁰ (8), zatímco hradbou nebeského Jeruzaléma je odpuštění hříchů. Poběžme, bratři, do svatební komnaty paláce. Brání-li nám nějaké břímě či nedostatek času, jaké neštěstí! Vyberme si alespoň příbytek poblíž svatební komnaty. Slábneme-li či ochabujeme, pronikneme za každou cenu alespoň za hradby. Kdo se za ni totiž nedostane ještě před koncem, bude se muset usadit na poušti. Proto se kdosi modlil: „V Bohu svém přeskočil jsem i zed.“³⁰¹ A kdosi

²⁹⁶ Ž 101,4.

²⁹⁷ Ž 42,2

²⁹⁸ Viz Ga 2,20.

²⁹⁹ Viz 2Tm 4,7.

³⁰⁰ Viz J 14,2.

³⁰¹ Ž 18,30.

jiný pronesl jakoby Božími ústy: „Nepravosti vaše rozloučily vás s Bohem vaším.“³⁰²

Přátelé, prolomte tu zeď, jež nás odděluje a kterou jsme špatně zbudovali svou neposlušností, a získáme tak odpuštění hříchů, protože v pekle nás nikdo neuzdraví. Zbavme se světských starostí, vždyť jsme zapsáni jako oddaní Páně. Nelze se vymlouvat na hřích, čas či tíhu břemene. Těm, kdo přijali Hospodina v koupeli znovuzrození, „dal moc syny Božími býti“³⁰³ řka: „Upokojtež se, a vězte, žeť jsem já Bůh“³⁰⁴ a osvobození od vášní. A jemu budiž sláva na věky věků. Amen.

Osvobození od vášní pozvedá ubohého ducha od země k nebesům a chudáka pozvedá z hnojiště vášní.³⁰⁵ A provždy chvályhodná láska ho usazuje s vladaři, svatými anděly a s knížaty lidu Hospodinova.³⁰⁶

Stupeň třicátý O víře, naději a lásce

Nyní, po všem, co bylo řečeno, zůstává trojice ctností – víra, naděje a láska –, která vše spojuje v jednotu a upevňuje (1), „ale největší z nich *jesti* láska“³⁰⁷ a její jméno je Bůh. Já vidím víru jako paprsek, naději jako světlo a lásku jako světelný kotouč, ale vždy je to pouze jedno záření a jeden jas. Víra dokáže konat a vše tvořit, naději obklopuje milost Boží a chrání ji před zklamáním, ale láska nikdy nepadá ani se na cestě nezdrží a člověku raněnému jejím blaženým šílenstvím nedá nikdy spočinout.

Kdo chce mluvit o Boží lásce, chystá se mluvit o Bohu. Mluvit o Bohu je pro neopatrné lidi ošemetné a nebezpečné. Mluvit o lásce umí andělé, ale i ti jen skrze osvětlení.

³⁰² Iz 59,2.

³⁰³ J 1,12.

³⁰⁴ Ž 46,11.

³⁰⁵ 1S 2,8.

³⁰⁶ Srov. Ž 113,8.

³⁰⁷ 1K 13,13.

„Bůh láska jest“³⁰⁸ ale kdo chce vyložit tento výrok, snaží se poslepu spočítat zrnka písku v temném moři.

Podstatou lásky je připodobnění Bohu, nakolik to jen člověk dokáže. Projevuje se jako opojení duše, co do své povahy je zdrojem víry, propastí trpělivosti a mořem pokory. Láska je především zapuzení všech nevraživých myšlenek, protože nedokáže smýšlet zle.³⁰⁹

Láska, osvobození od vášní a přijetí synů Božích se liší jen co do jména a podle něj. Světlo, oheň a plamen se sbíhají v jediném účinku (2) a totéž platí pro zmíněné ctnosti.

Nakolik odešla láska, natolik se objevuje strach. Kdo nemá strach, je totiž buď naplněn láskou, nebo je jeho duše mrtvá.

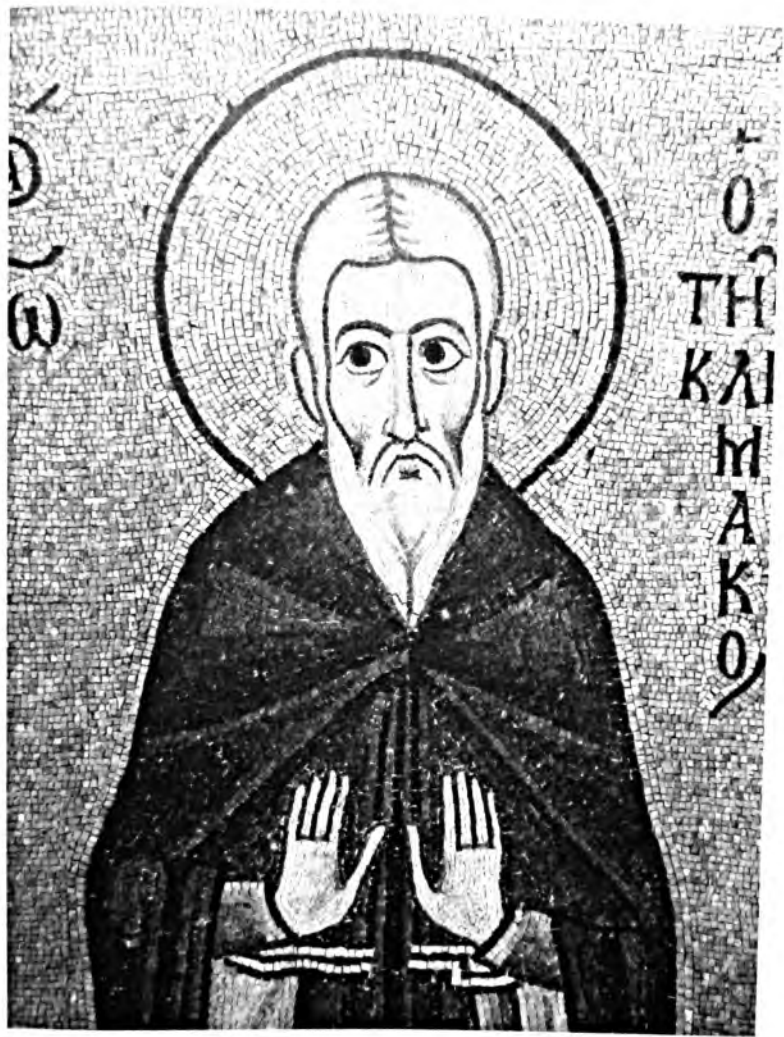
Není nic nevhodného na tom, vytvářet lidská přirovnání k Boží touze, strachu, starostlivosti, horlivosti, službě a lásce. Blahoslavený, kdo cítí k Bohu takovou lásku jako bláznivý milenec ke své vyvolené (3). Blahoslavený, kdo se bojí Boha, stejně jako se obvinění obávají svého soudce. Blahoslavený, kdo se snaží tak usilovně jako sluhové oddaní svému pánu. Blahoslavený, kdo je v získávání ctností stejně horlivý jako žárlivý manžel bděle střežící svou manželku. Blahoslavený, kdo v modlitbě předstupuje před Hospodina, stejně jako pobočníci předstupují před svého krále (4). Blahoslavený, kdo se usilovně snaží vyhovět Hospodinu, stejně jako se jiní snaží vyhovět lidem.

Ani matka tak nelze ke svému kojenému děťátku jako syn lásky ke svému Hospodinu.

Skutečně zamilovaný (5) člověk si stále představuje tvář svého milovaného a v nitru ho neustále něžně objímá. Nepřestává po něm toužit ani ve spánku, ale stále s ním láskyplně rozmlouvá. A platí to nejen pro bytosti tělesné, ale i pro ty duchovní. Člověk zraněný láskou řekl, což mě udivuje, „Spávám“, neboť to je má přirozená potřeba, „a však srdce mé bdí“ pro velikost mé lásky. Všimni si, věrný druhu, že poté co laň naší duše zahuíbí všechny plazy (6), touží po Bohu a zmírá ohněm lásky jako zasažená šípem.

³⁰⁸ 1J 4,16.

³⁰⁹ 1K 13,5.

Ιωάννης Klimakos, mozaika, katholikon klásterá Hosios Lukas, 11. století.

Hlad je často nejasný a nezřetelný, ale žízeň má silný a jasný efekt – vždy se projevuje horečkou. Člověk, který touží po Bohu, proto řekl: „Žízni duše má Boha, Boha živého.“³¹⁰

Jestliže nás zcela promění přítomnost milované osoby a my jsme potěšení, radostní a bezstarostní, pak co způsobí Hospodinova přítomnost v čisté duši, v níž neviditelně přebývá?

Když se v hloubi duše zrodí bázeň Boží, dokáže zničit a pohltit zkaženost. „Děsí se strachem před tebou tělo mé.“³¹¹

Najdou se tací, jež svatá láska zcela pohltila, jak stojí psáno: „Jala jsi srdce mé, sestro má choti, jala jsi srdce mé.“³¹² Jindy člověka rozzáří a rozradostní, což dokládají slova: „V němť jest složilo naději srdce mé, a dána mi pomoc.“³¹³ Když se srdce raduje, obličej jen září.³¹⁴ Když se člověk jakoby rozplyne v lásce k Bohu, na jeho těle se jako v zrcadle odráží skvělost jeho duše. Takto je oslavován Možíš, který uzřel Boha.³¹⁵

Lidé, kteří dosáhli tohoto andělského stavu, často zapominají na pozemskou stravu a zřejmě po ní ani nezatouží. To není nic divného, když touhu po jídle často potírá i opačná vášně. Těla těchto neposkvrněných starců jsou podle mne osvobozena od nemocí, protože byla posvěcena čistým plamenem, který v nich spálil vášně a tak způsobil, že zůstávají nezkažena. (7). Myslím si, že tito starci nejedí s chutí ani stravu, kterou před ně postaví. Podzemní voda živí kořeny rostlin, duše těchto starců je živena nebeským ohněm.

Rostoucí bázeň Boží je počátkem lásky. Dokonalá čistota je počátkem poznání Boha.³¹⁶

Člověku, který dokonale spojil své smýšlení s Bohem, jsou jaksi tajuplně objasňována jeho slova, když ale tohoto sjednocení nedosáhl, pak je těžké s Bohem rozmlouvat.

³¹⁰ Ž 42,2.

³¹¹ Ž 119,120.

³¹² Pís 4,9.

³¹³ Ž 28,7.

³¹⁴ Srov. Př 15,13.

³¹⁵ Srov. Ex 34,29–35.

³¹⁶ Myslím se tím poznání Boha z vlastní zkušenosti, a nikoli ze studia; viz JOHN CLIMACUS. (1982), s. 288, pozn. 151.

Slovo jedné podstaty s Otcem činí čistotu dokonalou, protože svou přítomností zabíjí smrt. A když ta je mrtva, učedník teologie je osvícen.

Slovo Páně pochází od Boha, takže zůstává čisté na věky věků.

Kdo nepoznal Boha, pronáší o něm jen dohady (8).

Čistota učinila ze svého učedníka teologa a on sám od sebe pochopil dogmata o třech osobách ve svaté Trojici.

Kdo miluje Hospodina, nejprve si zamiluje svého bratra. Důkazem toho prvního je totiž to druhé. Kdo miluje svého bližního, nikdy nepodlehne klevetníkům a bude před nimi prchat jako před požárem. Kdo tvrdí, že miluje Hospodina, ale hněvá se na svého bratra, podobá se člověku, kterému se ve snu zdá, že běží.

Síla lásky spočívá v naději. Právě skrze naději čekáme lásku jako odměnu. Naděje znamená hojnost skrytého pokladu. Naděje je jistota pokladu, který nás čeká, úleva při námaze a brána k lásce. Hubí beznaděj a je obrazem dosud nepřítomného.

Když nás opustí naděje, zmizí i láska. Nadějí je spoutáno utrpení, závisí na ní naše namáhání, obklopuje ji milosrdenství Boží.

Mnich plný naděje je katem omrzelosti. Usmrcuje omrzelost mečem naděje.

Naděje se rodí ze zkušenosti Hospodinových darů. Kdo je nezakusil, zůstává vždy na pochybách.

Hněv hubí naději: sama nedokáže člověka zahanbit,³¹⁷ ale rozhněvaný člověk nemá žádnou důstojnost.

Láska uděluje proroctví. Láska je umění konat zázraky, propast osvícení a zřídlo nebeského ohně v srdci. Když vytryskne, rozpálí žíznavou duši. Láska je andělský stav a cesta do věčnosti.

Nejkrásnější ze všech ctností, pověz nám, kde paseš své stádo? Kam se uchyluješ za poledne?³¹⁸ Osviť nás, napoj nás, ukaž nám cestu, veď nás, protože toužíme konečně k tobě vystoupat. Ty vládneš všemu. Uchvátila jsi mé srdce (9), nedokážu zkrotit tvůj plamen, takže ti kráčím vstříc a oslavuji tě: „Ty panuješ nad dutím moře; když se zdvihají vlny jeho, ty

³¹⁷ Viz Ř 5,5.

³¹⁸ Srov. Pís 1,7.

je skrocuješ. Ty jsi jako raněného potřel Egypt, a silným ramenem svým rozptýlil jsi nepřátely své³¹⁹ a své milovníky jsi učinila neporazitelnými.

Dychtím se dozvědět o tom, jak tě Jákob spatřil strmět na vrcholu žebříku.³²⁰ Pověz, jaký byl onen výstup? Jakým zákonem a způsobem jsou udržovány pohromadě stupně, po nichž si tvůj milovník uložil vystoupat?³²¹ Žizním zvědět, kolik bylo těch stupňů a jak dlouho trval výstup. O průvodcích nám řekl ten, kdo s Tebou podstoupil zápas a spatřil Tě (11). Nechce a možná ani nemůže, mám-li to říci přesněji, nám objasnit nic dalšího (12).

A tato královna se mi zjevila jako z nebe a jakoby k uchu mé duše promluvila: „Nezbavíš-li se hmoty svého těla, miláčku, nezvíš nic o mé kráse. Tento žebřík nechť tě poučí o duchovním propojení ctností (13) a já činím zde na vrcholu, jak o mně řekl jeden velký mystik: „Nyní pak zůstává víra, naděje, láska, to tré, ale největší z nich *jestiž* láska.“³²²

Krátké povzbuzení k tomu, co bylo výše zeširoka vyloženo

Postupujte vzhůru, jen horlivě postupujte, kdo jste si v srdci předsevzali tento výstup. Slyšte hlas toho, kdo praví: „Podte a vstupme na horu Hospodínovu, do domu Boha Jákobova,³²³ kterýž činí nohy mé jako laní, a na vysokých místech mých cestu mi způsobuje“³²⁴ abychom na jeho cestě zvítězili.

Spěchejte, prosím, společně s tím, kdo pravil: „Až bychom se sběhli všickni v jednotu víry a známosti Syna Božího, v muže dokonalého, v míru postavy plného věku Kristova“³²⁵ a s tím, kdo byl pokřtěn ve třiceti letech svého pozemského věku, a vystoupil tak na třicátý stupeň duchovního žebříku. Bůh je totiž láska a jemu náleží sláva, moc i síla. V něm byl, je a bude zdroj veškerého dobra na věky věků. Amen.

³¹⁹ Ž 89,10–11.

³²⁰ Srov. Gn 28,12.

³²¹ Srov. Ž 84,6.

³²² 1K 13,13.

³²³ Iz 2,3.

³²⁴ Abk 3,19.

³²⁵ Ef 4,13.

NÁSTIN ŽIVOTA OTCE
IÓANNA ZVANÉHO
SCHOLASTIKOS,
PŘEDSTAVENÉHO NA SVATÉ
HOŘE SINAJ, JENŽ V PRAVDĚ
NÁLEŽÍ KE SVATÝM,
SEPSANÝ DANIÉLEM,
MNICHEM V RAITHŮ,
ČLOVĚKEM CTIHODNÝM
A CTNOSTNÝM

Nemohu spolehlivě ani přesně říci, ve kterém slavném městě se tento podivuhodný muž narodil a byl vychován, než započal svůj duchovní zápas. Zato vím skutečně přesně, které město jej hostí a krmí hostinou ambrózie nyní. Žije v obci, o níž sv. Pavel jako zvučící cikáda prohlásil: „jejichž obcování jest v nebesích“. Netělesným smyslem a svým duchem se kochá, nasycuje se a utěšuje se nekonečnou duchovní dobrotou, jelikož se mu dostalo zasloužené odměny a pocty za pot a úsilí vykonané bez námahy, jako jeho dědictví. Sám zůstane navždy s těmi, „jejichž noha stojí na rovině“. Nyní vyložím, jak nejlépe dokážu, jak dosáhl společenství s nehmotnými bytostmi, ač sám byl tělesným člověkem.

Když onen blažený člověk dosáhl věku šestnácti let, ale co do pronikavosti rozumu byl tisíciletý, přinesl sám sebe Velkému arciknězi jako upřímnou a dobrovolnou oběť. Jeho tělo zůstalo na Sinaji, ale duši přenesl na nebeskou horu. Bylo to zřejmě proto, aby si z onoho viditelného místa vybral toho nejlepšího průvodce na cestě k neviditelnému a získal ten největší užitek.

Díky dobrovolnému vyhnanství – jakožto záštitě před děvkami v naší mysli, tedy před vášněmi – odhodil hanebnou opovážlivost, ozdobil se pokorou a hned při vstupu do kláštera vyhnal s nejlepším úmyslem sebevědomého lháře sebeuspokojení; sklonil šíji a svěřil se nejlepšímu učiteli, aby pod jeho bezpečným vedením překonal hluboké moře a dosáhl nejlepšího cíle. Obětoval sám sebe tak, že zbavil duši vlastního rozumu, vůle a přirozených vlastností. Ještě podivuhodnější je, že se ve své svrchované moudrosti učil nebeské prostotě, a dokonce, že se v pokoře odcizil pýše filosofie.

Po devatenácti letech byl jeho učitel poslán jako stařec a pomocník ke Králi. Také Ióannés vyrazil na bojiště hésychie, poustevnictví, ozbrojen

modlitbami svého velkého duchovního otce a třímal je jako mocné zbraně k pokoření pevností.

Pět mil od domu Páně si ke svému zápolení sám vybral samotu (to místo se jmenule Thola), čtyřicet let v ní ve velkém asketickém úsilí přebýval a žhnul věčným ohněm nebeské lásky. Ale kdo je tak schopný, aby dokázal popsat a vyložit skutky, jež tam vykonal? Jak vydat svědectví o činu, který se děje v tajnosti? Přesto poslyšme o velebném životě onoho třikrát svatého muže jaksi od prvních plodů.

Jedl vše, co je bez pokárání dovoleno u tohoto povolání, ale jen velmi málo. A myslím si, že i tím jen důmyslně ulamoval roh pýchy, a skromností tak pokořoval vládkyni tělesnosti, chtivou mnoha věcí. Hladový na ni volal: „Mlč, zavři ústa!“

Samotou a tím, že se stranil ostatních, uhasil žár pece tělesnosti, takže se nakonec změnil v popel a nadobro vyhasl.

Modloslužbě se ten hrdina statečně vyhýbal, protože se mu dostávalo almužny a měl skromné potřeby. Časné smrti duše a oslabení vůle vzdoroval tím, že je ubodal ostnem pamatování na smrt. Když mu náklonnosti a smyslové slasti strojily různé úklady, ihned je spoutal nehmotným poutem smutku. Ještě dříve v něm meč poslušnosti usmrtil tyranii hněvu. Tělem, jež nikam nevycházelo, a ještě samotářštějším mlčením usmrtil pijavici pavoučí ješitnosti. [...]

Jaké bylo vítězství tohoto mystika nad osmou dárou, pýchou? Jaké je to nejvyšší očistění? Započal je tento Bezeleel poslušnosti, ale završil Pán nebeského Jeruzaléma, jenž u něj prodléval. Bez jeho přispění by nebyl přemožen ďábel a jemu podobné bytosti.

Kde v tomto spleteném vínku hledat pramen jeho věčných slz? Je to dar, jehož se dostalo nemnoha lidem. Skryté místo, kde ronil slzy, je v maličké jeskyni na zdvihajícím se horském úpatí, tak vzdálené všem jiným příbytkům, aby bylo možné ucpat uši před ješitností. Byla však blízko nebi díky nátku a stenům podobným těm, jaké obvykle vydávají lidé probodávání meči a rozžhavenými železy a jimž jsou vypíchávány oči.

Spánku si dopřával jen tolik, aby neustálým bděním nenarušil svou přítčnost. Nejčastěji se místo něj modlil a psal knihy. To byl také jediný prostředek, jímž se snažil ovládnout omrzlost. Cestou jeho života byla věčná modlitba a nevýslovná láska k Bohu. Ve dne v noci si jej představoval v posvátné čistotě jako v zrcadle a nechtěl, či lépe řečeno nedokázal se jej nasytit.

Jistý Mojžíš, jeden z lidí žijících mnišským životem, byl Ióannem nadšen a velmi usiloval o to, stát se jeho učedníkem, aby dosáhl skutečné lásky k moudrosti. Poslal k tomu velkému muži moudré starce, aby ho jejich prosby přiměly Mojžíše přijmout.

Ióannés jednou přikázal Mojžíšovi přinést odněkud půdu ke zkyplení záhonu se zeleninou. Když Mojžíš dorazil na uvedené místo, ihned učinil, co mu bylo přikázáno. Za největšího poledního žáru (byl poslední letní měsíc) pak ulehл pod obrovský kámen, aby si trochu odpočinul a zdřímнул si. Hospodin, který nechce své služebníky ničím soužit, podle svého zvyku zakročil a seslal Ióannovi, který ve své cele rozjímal o svém učedníku a o Bohu a byl pohroužen v lehký spánek, vidění. Spatřil jakéhosi muže podobného knězi, jak ho budí, vysmívá se jeho spánku a říká: „Ióanne, jak můžeš tak bezstarostně spát, když se Mojžíš ocitl v nebezpečí?“ Tu Ióannés rychle vyskočil a ozbrojil se modlitbou za svého žáka.

A když pak nastal večer, zeptal se Ióannés Mojžíše, zda se mu nepřišlo něco neblahého nebo nečekaného. On na to: „Kdyby se mi nezdálo, že mě voláš, málem by mě zavalil obrovský kámen, pod nímž jsem přes poledne spal. Nakonec jsem ale včas uskočil.“ Ióannés byl skutečně skromného ducha, takže mu o svém vidění nic neřekl, ale v duši tajně mocným hlasem opěvoval dobrého Boha.

Byl vzorem dobroty a lékařem neviditelných ran. ... Jako když člověk jménem Izák, prudce sužovaný démonem tělesných žádostí, a stížený proto beznadějí, rychle spěchal k tomuto velikému muži a s nářkem a vzdechy mu popisoval svůj boj. Obdivuhodný Ióannés byl udiven vírou onoho muže a pravil: „Příteli, postavme se společně k modlitbě.“ Když pak slova modlitby spěla ke konci a trpící muž dosud ležel tváří k zemi, vůle Božího služebníka se splnila, aby se neukázalo, že se David mýlil, a had mučený bičem usilovně modlitby prchl. Když trpící už zjistil, že je zbaven choroby, zaradoval se a děkoval Ióannovi, jenž oslavil Boha a kterého Bůh vyslyšel a takto oslavil.

Jiní lidé – popichovaní závistí – ho zase pomlouvali, že je mluvka a tlučhuba. On je však poučil skutkem a dokázal, že sílu má každý, koho posiluje Kristus,¹ a celý rok mlčel. Z posměváčků se tak stali prosebníci a naříkali, že přehradili věčný pramen pomoci a zničili zdroj spásy pro

¹ Srov. F(p) 4,13.

všechny. Ióannés však nebyl hašteřivý, takže ustoupil a vrátil se k původnímu způsobu života. Všichni pak obdivovali, čeho jako nějaký nový Mojžíš dosáhl v každé ctnosti. Proti jeho vůli Ióanna pak povýšili na představeného celého bratrstva, jako se svíce staví na svícen. Dobří soudci ho povýšili a nezmýlili se.

Také Ióannés vystoupal na svatou horu, a když stanul v neproniknutelné temnotě, vystupoval dále po duchovních stupních a nabyt Bohem stvořené zákony a vědění. Otevřel svá ústa Božímu slovu, přitáhl k němu svého ducha² a z dobrého pokladu svého srdce³ pronesl slova.⁴

Ke konci pozemského života dospěl jako vůdce Izraelitů, to je mnichů, a pouze v jednom se nepodobal Mojžíšovi, totiž vstupem do nebeského Jeruzaléma. Mojžíš toho pozemského, ani nevím proč, nedosáhl. Mnozí, kteří byli díky němu spaseni a dodnes docházejí spasení, svědčí, že skrze něj promlouval Duch svatý. Nejlepším svědkem jeho převeliké moudrosti a spasení byl zmíněný Izák,⁵ onen nový David. Obojí dosvědčuje i dobrý Ióannés, náš ctihodný pastýř.⁶ Přemluvil Ióanna, tohoto nového bohovidce, aby ku prospěchu své pastvy nechal sestoupit své myšlenky z hory Sinaj a ukázal nám své texty nadiktované Bohem, jež obsahují na první pohled praktická, ale v jádru duchovní povzbuzení.

Pokusil jsem se stručně naznačit mnohé. Zdatného řečníka kráslí krátkost jeho slova.

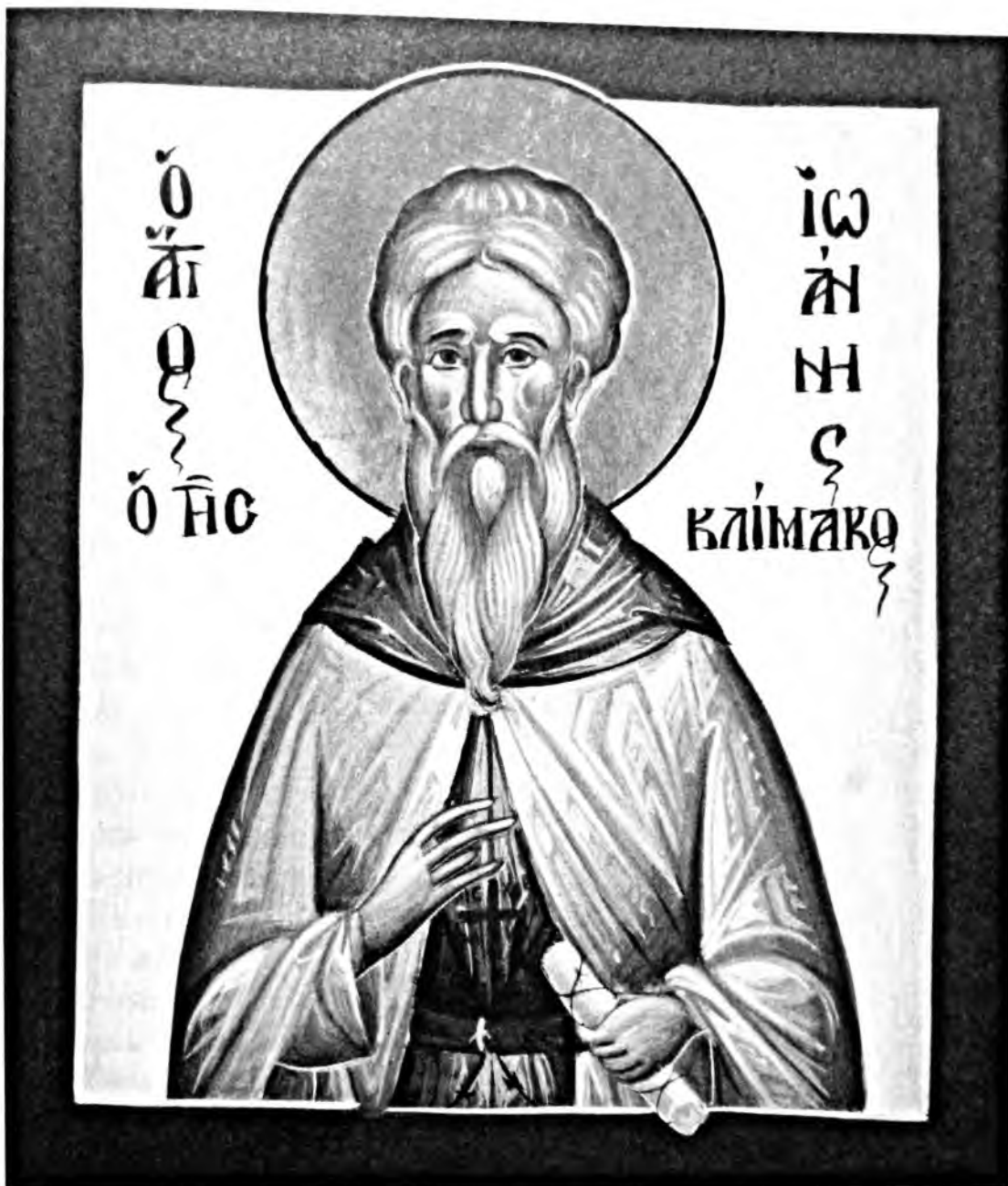
² Srov. Ž 118,131, ve znění Septuaginty.

³ Srov. Mt 12,34-35.

⁴ Srov. Ž 44,2

⁵ S touto identifikací „nového Davida“ se setkáme v poznámce z* v Raderově edici (PG 88, 606). Přebírá ji také pravděpodobně jediný moderní překlad tohoto *Života*, do ruštiny.

⁶ Tj. Ióannés z Raithú, který přesvědčil Ióanna Klimaka k sepsání *Nebeského žebříku*.

Svatý Ióánnés Klimakos, současná ikona © Julia Bridget Hayes,
www.ikonographics.net.

SLOVNÍČEK POJMŮ

akakia – nevinnost

akédia – omrzelost

apatheia – osvobození od vášní

aprospatheia – vyrovnanost

apotagé – zřeknutí se (světa)

areté – ctnost

diakrisis – rozlišování myšlenek

dioratikos – nadaný prozíravostí

eusebeia – zbožnost

fronéma – mysl

hégúmenos – představený

hésychastérion – poustevna

hésychastés – poustevník

hésychia – vnitřní klid

hosios – ctihodný

idiorythmia – svévole

katanyxis – zkroušenost

kenodoxia – marnivost

koinobion – život ve společenství

népsis – bdělost

nús – duch

oxycholia – prchlivost

parrésia – nevázanost, rozpustilost, ale i svoboda a sebejistota

pathos – vášně

penthos – (neustálý) pláč

praktikos anér – asketa

praxis – askeze

praotés – mírnost

rhathymia – lhostejnost

sófrosyné – cudnost

tapeinósis – pokora

theória – rozjímání

xeniteia – dobrovolný exil

SUMMARY

This publication brings forward the first Czech translation of the important ascetic and mystical treatise by John Climacus, *The Ladder of the Divine Ascent*. Not much is known about the author, but it is generally assumed that the work was probably written in the first half of the 7th century, in the so-called Dark Ages of Byzantium. This period of transition influenced the literary qualities of the book.

In the introductory essay we strive to present the treatise as a literary work of the turn of two epochs: the treatise was created by a person with at least basic classical literary training, but the form was imbued with new contents characteristic of the approaching era of Byzantine society that was completely identified with Christianity. Besides, new literary techniques, which became common in Byzantine literature later on, can be already noticed here.

The essay then examines literary influences and genre classification of the text. The final part briefly deals with several issues of interpretation of the text.

The text of *The Ladder of the Divine Ascent* is accompanied with the first Czech translation of one of the two more voluminous *Lives of St. John the Climacus*, written by Daniel of Raithou, perhaps not long after John's death. The *Life* remarkably illustrates a relationship between the work and its author and demonstrates the modes of representations of the author as a saint – an image formed in the later tradition on the grounds of his literary legacy.

However deeply embedded in the Eastern spiritual tradition, *The Ladder* – translated for the first time into Latin in the 13th century – had a tremendous impact on the Western mysticism and asceticism.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Překlad spisu byl pořízen dle vydání *Nebeského žebříku* od Matthaeca Radera v souboru textů *Patrologia graeca*, vol. 88, Paris 1860, col. 632–1208.

Terminologie ctností a vášní byla volena především s přihlédnutím k pojmosloví, jež užívá Tomáš Špidlík v knize *Spiritualita křesťanského Východu*, sv. 4: *Mnišství*. Řím: Křesťanská akademie, 2004.

Biblické citace byly navzdory zažitému úzu ekumenického překladu uvedeny ve znění Kralické bible. Jazyk Kralické bible vykazuje četné kvality, které shledáváme i v textu Ióanna Klimaka, jež by však při pečlivém napodobení v celém překladu mohly působit poněkud přepjatě: úsilí o zdobnost a vznešenost kombinované ovšem s pregnantním pojmenováváním skutečnosti, zároveň jistá kondenzovanost vyjadřování (časté participiální konstrukce, sdělování pomocí náповědí, náznaků apod.). Rozhodli jsme se proto ponechat v textu jen odstín těchto kvalit originálu a zprostředkovat je právě pomocí jazyka Kralické bible.

PRO ORIENTE
DĚDICTVÍ KŘESŤANSKÉHO VÝCHODU

Svazek 32
Byzantská knihovna
svazek 4

Ióannés Klimakos
Nebeský žebřík

Z řeckého originálu přeložila a předmluvou opatřila Alena Sarkissian

Odpovědný redaktor Michal Řoutil

Jazyková redakce Markéta A. Hubová

Sazba Jana A. Nováková

Návrh obálky Vladimír Mačinskij

Na obálce použity fragmenty byzantské miniatury „Žebřík

a svatý Ióannés Klimakos“, 11. století

Vydalo nakladatelství Pavel Mervart,

P. O. Box 5, 549 41 Červený Kostelec,

v roce 2015

Vytiskla tiskárna Akcent ve Vimperku

www.pavelmervart.cz

www.parresia.cz

ISBN 978-80-7465-125-0

Jihočeská vědecká knihovna
v Českých Budějovicích

JIHOCESKÁ VĚDECKÁ KNHOVNA
ČESKÉ BUDĚJOVICE

100

0365.668

Ióannés Klimakos

NEBESKÝ ŽEBŘÍK

Nebeský žebřík byzantského mystika Ióanna Klimaka je dnes shodně považován za jedno z nejvlivnějších děl východní i západní asketiky. Spis se těšil mimořádné oblibě již od svého vzniku v 7. století a zanechal výraznou stopu v asketické literatuře i duchovním životě mnichů i laiků následujících staletí.

Předkládané vydání přináší vůbec první český překlad tohoto spisu do češtiny, a to včetně úvodní studie, komentářů a rozsáhlé obrazové přílohy.

9 788074 651250

PRO ORIENTE
DĚDICTVÍ KŘESŤANSKEHO VÝCHODU